TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

GÜÇLER AYRILIĞI VE HEGEMONYA: KURAMSAL BİR TARTIŞMA

Doktora Tezi

Akasya KANSU KARADAĞ

Ankara, 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

GÜÇLER AYRILIĞI VE HEGEMONYA: KURAMSAL BİR TARTIŞMA

Doktora Tezi

Akasya KANSU KARADAĞ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Abdurrahman SAYGILI

Ankara, 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
GENEL KAMU HUKUKU BİLİM DALI

GÜÇLER AYRILIĞI VE HEGEMONYA: KURAMSAL BİR TARTIŞMA

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Abdurrahman SAYGILI

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı Soyadı	**İmzası**
1- Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR	
2- Prof. Dr. Mehmet YETİŞ	
3- Doç. Dr. Abdurrahman SAYGILI	
4- Doç. Dr. Saim ÜYE	
5- Dr. Öğretim Üyesi Ersoy KONTACI	

Tez Savunması Tarihi
12.03.2020

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Abdurrahman Saygılı danışmanlığında hazırladığım "Güçler Ayrılığı ve Hegemonya: Kuramsal Bir Tartışma (Ankara, 2020)" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:12.03.2020

Akasya KANSU KARADAĞ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR CETVELİ viii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 7
SİVİL VE POLİTİK TOPLUMUN SAVAŞIMI: GÜÇLER AYRILIĞI 7
I. Güçler Ayrılığını Antonio Gramsci'nin Hegemonya Kavramı ile Açımlamanın Gerekliliği 7
A. Tarihsel Blok 11
B. Devlet ve Sivil Toplum 14
C. Entegral Devlet 18
D. Organik Kriz 21
II. Güçler Ayrılığının Düşünsel Kaynakları 23
A. Antik Yunan'dan Roma Cumhuriyeti'ne Karma Anayasacı Politik Doğrultu: Güçler Ayrılığının Doğuşu 23
1. Bir Fikir Olarak Yönetimlerin Birbirinden Ayrılması: Platon'un Güçler Ayrılığı Yorumu 23
2. Platon'un Patikasının Sonu: Aristoteles 30
3. Aristoteles'in Düşüncesinde Güçler Ayrılığı: Mülkiyetin Temel Ayraç Olması 32
B. Karma Yönetimin Öncüsü: Antik Roma 37
1. İmparatorluk Öncesi Karma Anayasa 37
2. Polybius'un Roma Anayasası, Cicero'nun Karma Yönetimi 43
C. Güçler Ayrılığının Evrimi: Locke 'tan Hayek'e Bir Yol 47
1. Sürekli Devinim: İngiltere Tarihinde Güçler Ayrılığı 47
2. Hobbes'un Canavarına Karşılık Locke'un Güçler Ayrılığı 53
3. Antik Romanın Hayaleti: Machiavelli ve Rousseau Roma Cumhuriyet'inden Modern Devlete Güçlerin Birliği ya da Parçalanması 66
D. Modern Güçler Ayrılığı Fikrinin Doğuşu 76
1. Montesquieu'nun Güçler Ayrılığını Althusser ile Birlikte Okumak 76
2. Tocqueville, Federalistler ve Güçler Ayrılığı 84
3. Schmitt'in Modern Anayasacılık Eleştirisinin Sağlaması: Hayek 96
III. Güçler Ayrılığının Hukuki Çerçevesi ve Hükümet Sistemleri 112
A. Yasama, Yürütme ve Yargı Ayrımı 114
B. Başkanlık Sistemi ve Unsurları 119
C. Parlamenter Sistem ve Unsurları 120
İKİNCİ BÖLÜM 124
GÜÇLÜ HEGEMONYALARDA HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE YARGI 124

I. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Saf Başkanlık Sistemi ve Güçlü Hegemonya 126
A. İstikrar İlkesi: Hegemonyanın Politik ve Sivil Toplumda Kurulması 126
1. Başkanın Seçildiği Dönem Boyunca, Suçlandırma Dışında Görevinden Alınamaması 130
2. Sivil Toplumdan Politik Topluma: İki Güçlü Siyasi Parti ve Seçimler 134
3. Seçim Sistemi 143
B. Güçlü Hegemonya ve Başkanın Yetkileri 149
1. Başkanın Veto Yetkisi 157
2. Başkanın Bütçeyi Uygulaması 160
3. Yürütme ve Yasama Arasındaki Denge ve Denetleme 161
C. Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin Konumu 165
D. Güçlü Hegemonya ve Başkan 172
II. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlamenter Hükümet Sistemi ve Güçlü Hegemonya 179
A. Parlamento Egemenliği 179
B. Disiplinli İki Parti 190
C. Komisyonlar 201
D. Yargı ve İngiliz Yüksek Mahkemesi 204
E. Güçlü Hegemonya ve Parlamento 213
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 218
ZAYIF HEGEMONYALARDA VE ORGANİK KRİZLERDE HÜKÜMET SİSTEMLERİ 218
I. Zayıf Hegemonyalarda ve Organik Kriz Dönemlerinde Parlamenter Sistem 223
A. Zayıf Hegemonya: Beyaz Tahakkümündeki Güney Afrika ve Hükümet Sistemleri 224
B. Bir Organik Kriz Dönemi: Apartheid ve Beyazların Parlamenter Sistemi 236
C. Güney Afrika Cumhuriyeti ve Güçler Ayrılığı 247
1. Güçlerin Dağılımı 251
2. Yargı Erkinin Konumu 261
3. Güney Afrika'nın Dördüncü Erki 267
D. Güney Afrika'da Neoliberal Pratikler ve Güçler Ayrılığının Konumu 270
II. Hegemonya Krizi Ayrımında Bozulmuş Başkanlık Sistemi 275
A. Kenya'nın Beyaz Sömürü Düzeniyle Sınavı 276
B. Zayıf Hegemonya Koşullarında Parlamenter Sistemden Başkanlığa Geçiş: 1963 Kenya Anayasası ve Güçler Ayrılığı 281
C. Organik Kriz Koşullarında Başkanlık 290
D. Yeni Hegemonik Arayışlar: 2010 Anayasası ve Güçler Ayrılığı 293
SONUÇ 299

KAYNAKÇA 303
ÖZET 332
ABSTRACT 333

KISALTMALAR CETVELİ

Bkz.: Bakınız

Çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Ed.: Editör

s.: Sayfa

vb.: Ve benzeri

vd.: Ve devamı

GİRİŞ

Kendini demokratik olarak adlandıran bütün liberal düzenlerin anayasalarında, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nden[1] bu yana değişmeyen bir kavram olarak güçler ayrılığı yer alır. Geçmişten günümüze güçler ayrılığını içermeyen anayasalar, teknik anlamda demoktratik sayılmazlar.[2] Söz konusu çalışma; liberal anayasacılığın temel bileşenlerinden biri olan güçler ayrılığının alametifarikasını Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerinden açıklamayı amaçlamaktadır.

Gramsci'nin ifadeleriyle, "*bütün güçsüzlükleri ve güçleriyle birlikte bütün bir liberal ideoloji, güçler ayrılığı ilkesi ile tanımlanabilir"*[3] ise ve " *güçler ayrılığı uygulamasının yol açtığı tüm tartışma ve sebep olduğu teoriler belli bir dönemin sivil toplumuyla politik toplumu arasındaki mücadelenin sonucu*"ysa[4] liberal ideolojinin ta kendisi olan ancak sivil toplum ve politik toplum arasındaki mücadeleden başka bir şey olmayan güçler ayrılığını nasıl açıklamak gerekir? Sorusu aslında bu çalışmanın temel sorunsalıdır.

Bu çalışmada, liberal demokratik anayasacılığın kendi diliyle okuduğu güçler ayrılığı Gramsci'nin diliyle ve hegemonya üzerinden tekrar anlatılmaya çalışılacaktır.

---

[1] 26 Nisan 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 16. maddesi gereği hakların bulunmadığı ve güçler ayrılığının güvence altına alınmadığı bir toplumda Anayasanın varlığından bahsedilemez. https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/declaration-of-human-and-civic-rights-of-26-august-1789 (Erişim tarihi: 19.05.2019)

[2] Andras Sajo, **Limiting Government An Introduction To Constitutionalism**, Central European University Press, Budapest, 1999, s. 69.

[3] Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri Seçmeler**, Çev: Kenan Somer, Sol Yay., Ankara, 2016, s. 139.

[4] Gramsci, s. 139.

Liberal anayasacılık anlayışının temel bileşenlerinden olan güçler ayrılığının varlığından söz edilebilmesi için gereken ilk koşul, üstyapı kertesinde bulunan devletin organlarının iktidarlarını halktan almalarıdır. Erken burjuva hareketlerinden günümüz kapitalist devletlerine değin bütün tarihsel süreçte egemen burjuva sınıfının ilk hedefi halk egemenliğinin esas olmasıdır.[5] İkinci olarak, birbirinden bağımsız ve özerk üç organın bulunması ve her bir organın özerkliğinin diğeri tarafından denetlenmesi gerekmektedir.[6] Devleti oluşturan ve yasama, yürütme ve yargı olarak basitçe sıralanabilecek olan bu üç gücün ayrıştırılmasının altında yatan neden, her üç organın denetimsiz kalmaması ve bir erkte fazla güç yoğunluğu olmasının engellenmesidir.[7] Her bir erkin görev alanları ve sınırları anayasalarla belirlenir. Basitçe yasama erki yasalardan, yürütme erki yönetsel eylem ve işlemlerden ve yargı erki yargı hükümleri vermekten sorumludur.

Liberal anayasacılığın güçler ayrılığı ilkesine göre üç erkin bağımsızlıkları anayasaların uygulanması ve erklerin birbirlerini dengelemeleri ve denetlemeleri üzerinden çözümlenmektedir. Liberal anayasacılıkta bu şekilde kristalize olan güçler ayrılığı, aslında egemen sınıfın hegemonyasını kurması ve sürdürmesi anlamına gelmektedir. Güçler ayrılığı ancak politik toplumda zorun, sivil toplumdaki rızanın kuşatıldığı güçlü hegemonyalarda var olabilir. Yasa yapma, idari eylem ve işlemleri yürütme, yargı eli ile hukukun uygulanması; hegemonik sınıfın çıkarlarının yerine getirilmesinden başka bir şey değildir. Ancak, hegemonik olabilmek için oydaşmanın kurulması gerektiğini unutmamak gerekir. Ardıl sınıfların rızası olmaksızın oydaşma kurulamaz. Güçlerin dengesi söz konusu olamaz. Çünkü güçlerin dengesi, dar anlamda devlet ile sivil toplumun dengesi anlamına gelir. Rıza olmaksızın yasa yapılamaz,

---

[5] Karl Doehring, **Genel Devlet Kuramı**, Çev: Ahmet Mumcu, İnkılap Yay., İstanbul, 2002, s. 192.

[6] Doehring, s. 192.

[7] Doehring, s. 193.

uygulamaya konulamaz, hukuka uygun bulunamaz. Ancak rıza kurulmaksızın salt baskı ve zorla bir düzen inşasına gidilmesi, güçler ayrılığına değil olağanüstü devlet biçimlerine vücut verir.

Oydaşmanın kurulması liberal anayasacılık teorileri bakımından ılımlı yönetim/rejim olarak çevrilir.[8] Ilımlı yönetim fikrinin öncüsü Montesquieu'dur. Amerikalı cumhuriyetçiler ve sonrası güçler ayrılığı anlayışının çıkış noktası burası olmuştur. Ancak çalışmanın izleyen bölümlerinde bahsedileceği gibi Montesquieu'nun güçler ayrılığı tanımı, Amerikalı cumhuriyetçiler ya da modern demokrasi teorisinin aradığı tanımından çok daha geridir. Bu nedenle, Montesquieu tarafından ileri sürülen fikir yekunu aslında genel hatlarıyla antikitedeki güçler ayrılığından bir kopuş olarak tanımlanabilir. Fakat, yeni güçler ayrılığı için yeterli değildir. Sadece yeni güçler ayrılığı fikri için bir başlangıç noktası olabilir. [9]

Ilımlı rejim; iktidarın yasama, yürütme ve yargı olarak ayrılan organlara verilmesi ve bu üç organın kendi yetki alanlarını aşmaması ve bir diğerini dengelemesi anlamına gelmektedir.[10] Gramsci'nin okumasına göre, sivil toplum ile politik toplumun savaşımı olan güçler ayrılığının liberal tanımı, ılımlılıktır.

Güncel güçler ayrılığı çalışmaları, eski tanımın üzerine eklemeler yapar. Güncel güçler ayrılığı yaklaşımı ve antikitedeki güçler ayrılığı fikrinin ortak noktası otokratik yönetimlerden kaçınmadır. Bu ortak çıkış noktasına rağmen, antikitenin aksine modern güçler ayrılığı erklerin;

---

[8] Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2014, s.368-369.

[9] Uygun, s. 369.

[10] Uygun, s. 369.

uyuşmazlıkların önlenmesi için değil kaçınılmaz olan uyuşmazlıklar nedeniyle ayrılması gerektiğini kabul eder.[11]

İkinci olarak, güncel güçler ayrılığı anlayışına göre güçler ayrılığının kendisi karmaşa ve çeşitlilik yaratır. Karmaşa ortamında uyuşmazlığın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ancak özgürlüğü koruyan da bu uyuşmazlıktır.[12]

Kapitalist devlet, güçlü devlet yapılanması ve bireysel özgürlükler çatışkısını içerir. Güçler ayrılığının çıkış noktası da kapitalizme içkin bu çatışmadan çıkar çünkü kapitalist bir anayasal matrise göre kurumsal çekişmenin olduğu, bu sayede devletin gücünün sınırlandığı güçlü bir ülkede vatandaşlar "özgür" olabilirler. Güçler ayrılığı, kurumsal çekişmeyi/çatışkıyı artırarak özgürlüklerin korunmasını sağlar. [13]

Çağdaş güçler ayrılığı kavramı sadece yasama, yürütme ve yargı arasındaki ayrım dışında, siyasal iktidarın ülke genelinde örgütlenmesi sonucunda ortaya çıkan ayrım olarak da kabul edilmektedir.[14] Bu ayrıma göre, devletin örgütlenmesine ilişkin parçalı yapılanmaların hepsi iktidarın paylaşılması anlamına gelir. Üniter devlette sadece tek bir iktidar merkezi, federal devlette ise iktidarın kullanılışında birden çok karar merkezi bulunmaktadır. Bölgesel devlet ise üniter ve federal devlete ilişkin iki ayrı ucun ara formülü ve özgül durumunu oluşturur.[15]Ancak söz konusu ayrım, devletin iktidarının devlet biçimleri üzerinden nasıl ayrıldığına ilişkindir. Bu

---

[11] Eric Barendt, "Separation of Powers and Constitutional Government", **Public Law**, Winter, 1995, s. 599-619.

[12] Nicolas W. Barber, **The Principles of Constitutionalism**, Oxford University Press, Oxford, 2018, s. 53.

[13] Barber, s. 53-54.

[14] İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Legal Yay., İstanbul, 2014, s. 109.

[15] Kaboğlu, s. 110.

nedenle, söz konusu çalışma, güçler ayrılığının temel kavramı olan yasama, yürütme ve yargı arasındaki çatışkı üzerine yoğunlaşacaktır.

Yeni ve tarihsel anlamıyla güçler ayrılığı, tanımları yetersiz ve gerçeklikte karşılığı olmayan kavramsal açıklamalardır. Gerçeklikte varolan, sivil toplum ve politik toplumdaki savaşımdan ibarettir. Savaşımın hangi kertesinde bir tarihsel bloğun kurulacağı ya da organik krizin çıkacağı o hegemonik düzenin güçlü ya da zayıf olmasına bağlıdır.

Benzer bir biçimde ancak; liberal anayasacılık üzerinden konuyu Şeref Gözübüyük, şu biçimde yazıya dökülmüştür: "*klasik anlamdaki güçler ayrılığı ilkesi, günümüzde artık siyasal gerçeği yansıtmamaktadır*."[16]

Bu çalışmada, Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırması üzerinden güçler ayrılığının karşılığı Weberci çoğulculuk ya da liberal söylemin ılımlılık ekseninde okunmayacaktır. Aksine söz konusu tez, günümüzde artık gerçeği yansıtmayan güçler ayrılığının temel sorunsalının yapısal kerteye içkin olduğu ancak çözümünün ekonomist indirgemecilik ekseninde bulunamayacağına ilişkindir.[17]

Liberal anayasalara sahip olan ve kapitalist sistemin çarkları üzerinden kendi tarihsel bloklarını kuran/kurmaya çalışan dört örnek, bu bağlamda çözüme kavuşturulmaya çalıştırılacaktır.

Çalışmanın ilk kısmında, savımızın ana evrenini oluşturan hegemonya kavramı açıklanacaktır. Daha sonra yine aynı başlık altında Antikite'den günümüze düşünürlerin kavram setlerindeki "güçler ayrılığı" fikrinin temelleri aranacaktır.

İkince bölümde güçlü hegemonya örnekleri olarak tanımlanan Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık güçler ayrılığı temelinde tartışılacaktır.

---

[16] A. Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s.78.

[17] Ali Murat Özdemir, **Ulusların Sefaleti**, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s. 245-263.

Son bölümde ise, zayıf hegemonyalara sahip olan Güney Afrika Cumhuriyeti ve Kenya Cumhuriyet'indeki güçler ayrılığının konumu incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL VE POLİTİK TOPLUMUN SAVAŞIMI: GÜÇLER AYRILIĞI

I. Güçler Ayrılığını Antonio Gramsci'nin Hegemonya Kavramı ile Açımlamanın Gerekliliği

Antonio Gramsci, İtalyan faşizmi tarafından hapishaneye atıldığı 1926 yılından hayatını kaybettiği 1937 yılına kadar kaleme aldığı Hapishane Defterleri'nde gelişkin bir devlet kuramı ortaya koymuştur. Gramsci'nin oluşturduğu kuram, sınıfı önceleyen, bunun yanı sıra batı siyasal düşüncesinin temellerine ilişkin devlet ve sivil toplum kavramlarını da yeniden tanımlayan bir devlet kavramsallaştırmasıdır.[18]

Gramsci, bu özgün devlet kuramını ve bu kuramının anahtarı olarak hegemonya kavramını sınıf egemenliğinin yeniden üretilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ancak bunun yanı sıra Gramsci'nin devlet kuramı, modern kapitalist devlet biçimlerinde; siyasal iktidarın, politik hayatta kendi iktidarını yeniden nasıl ürettiğinin ya da üretemediğinin değerlendirilmesinde yol gösterici bir rol oynar.

Gramsci'nin hegemonya kuramı, siyasal iktidarın tarihsel gelişiminin diyalektiği içerisinde geçirdiği evrelerin açıklanması ve anlaşılması bakımından Marksist yazının önemli kılavuzlarından biri sayılır. Bu nedenle modern kapitalist devletin kurucu unsuru olan güçler ayrılığının hegemonya kavramı üzerinden okunması, kuramsal olarak daha önce denenmemiş bir yöntem ile yeni bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu okuma, tarihsel olarak siyasal iktidarların, güçler ayrılığını gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ya da ideolojik yapıların gerçekte güçler ayrılığını uygulamaya koyup koymadığının sorgulanması bakımından

[18] Mehmet Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", **Mülkiye Dergisi**, C.33, S. 264, 2009, s.129.

önem taşır. Perry Anderson'un dediği gibi "*Gramsci hegemonya kavramını Batı'daki burjuva iktidarlarının yapısını ayrıntılı tahlil için kullanmıştır*."[19] Biz de bu çalışmada, benzer bir biçimde burjuva demokrasisinin temel kavramlarından biri olan güçler ayrılığı sorunsalını hegemonya üzerinden açıklamaya çalışacağız.

Günümüzde, modern devletlerin demokratik olarak kabul edilmesi için anayasa teorisinde aranan ilk unsur, güçler ayrılığı ilkesidir.[20] Demokratik anayasal düzenin olmazsa olmazı güçler ayrılığı; yasama, yürütme ve yargının liberal düzeni dengelediği bir yapıya sahiptir.[21] Kapitalist devlet kendi iç dinamiğindeki uyumu güçler ayrılığıyla sağlar. Liberal ideolojinin sivri uçları güçler ayrılığı ile köreltilir. Bu nedenle Gramsci, kapitalist modern devletin kurucu unsuru olan liberal ideoloji "*tüm güçsüzlükleri ve güçleriyle birlikte ancak güçler ayrılığı ilkesi ile açıklanabilir* "[22]diyerek liberal ideoloji ve güçler ayrılığındaki tarihsel bağı tanımlamıştır.

Antonio Gramsci, güçler ayrılığını kendi devlet kuramında ayrıntılı olarak bahsettiği sivil toplum ile politik toplum üzerinden açıklar. Gramsci'ye göre "*güçler ayrılığı uygulamasının yol açtığı tüm tartışma ve sebep olduğu hukuki teoriler belli bir dönemin sivil toplumuyla politik toplumu arasındaki bir mücadelenin sonucudur*."[23] Gramsci'nin bu tanımından yola çıkarak, güçler ayrılığının hegemonya üzerinden okunabilmesi için öncelikle Gramsci'nin Hapishane

---

[19] Perry Anderson, **Gramsci Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji,** Alan Yay., İstanbul, 1988, s.39.

[20] İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin 16. maddesi: "*Hakların güven altına alınmadığı kuvvetler ayrılığının yapılmadığı bir toplumda Anayasa yoktur*." olarak düzenlenmiş sonrasında bu düzenleme bütün liberal, özgürlükçü anayasaların kılavuzu haline gelmiştir. Bu nedenledir ki, demokratik anayasaların olmazsa olmazı güçler ayrılığıdır.

[21] Süheyl Batum, **99 Soruda Neden ve Nasıl Bir Anayasa**, 12 Levha Yay., İstanbul, 2009, s. 414-415.

[22] Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri Seçmeler, s. 140.

[23] Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri**, C. 3, Çev: Barış Baysal, Kalkedon Yay., İstanbul, 2012, s. 207, 208.

Defterleri'nde ortaya koyduğu kuramın temel bileşenleri olan; tarihsel blok, sivil toplum ve politik toplum ikiliği, hegemonya ve organik kriz tanımlarının açıklanması gerekmektedir. Ancak bu terimlerin açıklanmasından sonra sivil toplum ve politik toplum arasındaki mücadele anlamına gelen güçler ayrılığının hegemonya üzerinden anlaşılması mümkün olabilecektir.

Bu tezin temel amacı, liberal demokrasinin olmazsa olmaz şartı olarak kabul edilen güçler ayrılığının temelinin, Gramsci'nin de Hapishane Defterleri'nde bahsettiği gibi hegemonyayı oluşturan sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki savaşımdan başka bir şey olmadığını göstermektir.

Tarihsel olarak güçler ayrılığı ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde güçler ayrılığı kavramsallaştırmasının hiçbir tarihsel momentte tamamen uygulanamadığı görülecektir. Antikiteden modern devletlere güçler ayrılığının yumuşak ve katı olarak uygulanmasına ilişkin örnekler, güçler ayrılığının uygulanmasının ancak güçlü hegemonyalarda mümkün olabileceğini göstermektedir. Tüm bunlara rağmen, güçlü hegemonyalarda görülen güçler ayrılığının da doğası gereği tamamen ve saf haliyle uygulanamadığı görülecektir. Geçmişten günümüze sınıf ayrımı, mülkiyet ve kapitalist devlet ilişkileri ağında güçler ayrılığı var olduğu zaman yok olmaya hazırdır. Bu da, güçler ayrılığının zayıflığını ortaya koymaktadır.

Güçler ayrılığının tarihsel uzamın değişik momentlerinde görülen güçler ayrılığı/karma yönetim örnekleri aslında, o momente kurulan düzenlerin hegemonik olduğunu göstermektedir. Gramsciyen kavramlarla tekrar ifade edilirse, entegral bir devlet olmaksızın kurulmaya çalışan güçler ayrılığı örneklerinin, gerçeklikte güçler ayrılığı kuramıyla bağdaşmaz oldukları görülmektedir. Bu nedenle, güçler ayrılığına ilişkin bir çıkarsama yapılabilmesi için öncelikle o düzenin hegemonik olup olmadığına dair bir araştırma yapılmalı ve güçler ayrılığı hegemonya üzerinden okunmalıdır.

Bu çalışma öncelikle Gramsci'nin Hapishane Defterleri ile okuyucularıyla paylaştığı kavram setinin anahtar kavramları üzerinden hegemonya tanımını ortaya koyup bu tanımı merkez alarak güçler ayrılığını açıklamaya çalışacaktır.

Hegemonya kavramının bütünsel bir biçimde kavranması ile entegral devletin anlaşılması mümkün olur. Entegral devlet kavrandıktan sonra da hangi örneklerde güçler ayrımının var olup olmayacağı tartışmaya açılabilir.

Güçler ayrılığı kavramına ilişkin ulusal ve uluslararası alanda çok fazla hukuk ve siyaset bilimi temelli akademik çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmanın önemi; genel devlet teorisinin önemli kavramlarından biri olan güçler ayrılığının, hegemonya üzerinden bir kez daha okunarak daha önce denenmemiş bir yorumun literatüre kazandırılmasıdır. Bu tez sayesinde, sivil toplum ve politik toplumun hegemonik olarak kuşatılmasının hem hükümet sistemleri üzerinde hem de bağımsız yargı üzerindeki etkileri bir tez savı olarak doğrulanmaya çalışılacaktır.

Söz konusu çalışmanın ana savı, güçlü hegemonyalarda güçler ayrılığı kavramsallaştırmasının, tanıma uygun nüvelerinin görebileceğidir. Bunun yanı sıra organik krizlerin sonunun gelmediği zayıf hegemonik düzenlerde entegral/etik devletten söz edilemeyeceği için, güçler ayrılığının temel unsurları silikleşir.

Bu çalışma, genel kamu hukuku çerçevesinde yazılmıştır. Bu nedenle de genel kamu hukukunun kendi doğası gereği hem anayasa teorisini hem de siyaset biliminin bazı kavram setlerini kullanmaktadır. Yine benzer nedenlerle, söz konusu çalışmadan saf anayasa teorisi ya da saf siyaset teorisi tezi çıkarmak güçtür.

Bu çalışma ile amaçlanan bir Marksist siyaset kavramı olan hegemonya üzerinden burjuva, liberal anayasacılık kavramının tarihsel ve teknik olarak açımlanması ve Gramsciyen bir gözle tekrar okunmasıdır. Bu özellikleriyle söz konusu çalışma, diğer teorik ve pratiğe yönelik örneklerinden ayrılır.

Tarihsel blok, devlet (politik toplum), sivil toplum, entegral (etik) devlet, organik kriz Gramsci'nin Hapishane Defterleri serisinde kaleme aldığı ve siyasi düşün dünyasının temelini atan temel siyaset kavramlarıdır. Gramsci'nin hegemonya kavramının bir bütün olarak anlaşılması ve güçler ayrılığı ile bağlantılandırılması ancak bu kavramların kullanılması ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle de çalışmanın savının kurulması için öncelikle bu kavramların açıklanması gerekmektedir.

A. Tarihsel Blok

Gramsci tarihsel blok kavramını tanımlarken Marksizm'in teorik temaları olan (alt)yapısal kertedeki ekonomik süreçler ile üstyapısal kertedeki siyasal kurumlar, ideolojik oluşumlar ve kültürel formları kullanır. Bunu yaparken yapısal kertenin ekonomik belirleyiciliğini unutmaz.[24] Ancak kuramını mekanik-nedenselci bir bağlama da oturtmaz.[25] Gramsci'nin kavram setinin en önemli kavramlarından biri olan tarihsel blok, devlet-sivil toplum ikiliği üzerine kurduğu matrisin temel birleşenlerinden biridir.

Gramsci'ye göre; karmaşık, çelişkili ve uyumsuz üstyapılar bütünlüğü, toplumsal üretim ilişkilerin bir yansımasıdır. Yapı birincil ve üstyapıyı belirleyici uğraktır.[26]

---

[24] Antonio Gramsci, "Utopia", **Come Alla Volontà Piace**, Giudo Liguori (der.), Castelvecchi Yay., Roma, 2017, s.92; Carl Boggs, **Gramsci's Marxism**, Pluto Press, Southampton, 1978, s.36.

[25] Mehmet Yetiş, "Antonio Gramsci", **1900'lerden Günümüze Büyük Düşünürler**, C.1., Çetin Veysal (ed.), Etik Yay., İstanbul, 2009, s. 137; Stuart Hall, Bob Lumley, Gregor McLennan, **Siyaset ve İdeoloji, "Gramsci"**, Çev: Sadun Emrealp, Birey ve Toplum Yay., Ankara, 1985, s. 6-7; Ali Murat Özdemir, Ulusların Sefaleti, s. 245.

[26] Karl Marx, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**, Çev: Sevim Belli, Sol Yay., Ankara, 1976, s. 31.

Gramsci'ye göre; ekonomik yapı ile karmaşık, çelişkili ve uyumsuz üstyapılar bütünlüğünün organik birliği tarihsel bloku oluşturur.[27] Tarihsel blokun yapı ve üstyapı kertelerindeki karşılıklığı "diyalektik karşılıklılık" olarak okuyan Gramsci, tarihsel ilerlemeyi sadece ekonomik süreçlerin bir yansıması olarak gören mekanik determinizmin indirgemeci yaklaşımdan kendini hariç tutar.[28] Bu nedenle; karmaşık, çelişkili ve uyumsuz üst yapılar ve toplumsal üretim ilişkileri içeren yapının diyalektik bir ikilik içerisinde, birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğini ileri sürer. Bu diyalektik süreç, sadece tarihsel blokun yapı ve üstyapı kertelerinde değil aynı zamanda üstyapısal kertede bulunan devlet ve sivil toplum için de geçerlidir.[29]

Gramsci, ekonomik indirgemeciliğin, üstyapısal kertedeki kimi unsurların tarihsel ilerlemedeki etkisinin göz ardı edilmesine sebep olduğunu düşünür. Bunun yerine ekonomik uğrak ile toplumsal sınıflar ve fraksiyonlarının üstyapısal kertedeki unsurların birbirlerini dikotomik olarak etkilediklerini ve bunların birleşiminin de tarihsel bir blok oluşturduğunu ileri sürer.[30] Gramsci böylece, yapının dural bir etkisi olmadığını aksine üstyapı ve yapı arasında devingen,

---

[27] Antonio Gramsci, **Quaderni Del Carcere**, V. 3, Quaderni 12-29, Edizione Critica Dell'Istituto Gramsci, Giulio Einaudi Editore S.p.a., Torino, 1977, s. 1569; Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 131.

[28] James Martin, **Gramsci's Political Analysis: A Critical Introduction**, Macmillian Press, Londra, 1998, s.65; Chantal Mouffe, "Hegemony and Ideology in Gramsci", Chantal Mouffe (ed.), **Gramsci and Marxist Theory**, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1979, s. 170.

[29] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 131.

[30] Steve Jones, **Antonio Gramsci**, Routledge Critical Thinkers, New York, 2006, s. 27 vd.; Christine Buci-Glucksmann, "Hegemonya ve Rıza: Politik Bir Strateji", Anne Showstack Sasoon (der.), **Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar**, Çev: Mustafa Kemal Coşkun, Burcu Şentürk, Ozan Kamiloğlu, Çağla Erdoğan, Dipnot Yay., Ankara, 2012, s. 124; Walter L. Adamson, "Gramsci and The Politics of Civil Society" James Martin (ed.), **Antonio Gramsci Critical Assessments of Leading Political Philosophers**, V. II, Philosophy and Politics, Routledge, London, 2002, s. 481.

dinamik bir etki olduğunu, üstyapısal kerte ile yapı arasındaki bu ilişkinin taşıyıcısının ise genel anlamda aydınlar olduğunun altını çizer.[31]

Gramsci'nin tarihsel blok kavramı, hegemonya kavramının anlaşılması bakımından önemli bir uğraktır. Bütün hegemonyalar yapı ile üst yapının birleşiminden oluşur. Ancak her tarihsel blok hegemonik olmayabilir.[32] Siyasal iktidarlar kısa erimli çıkarları için ittifak ve blok kurma arayışlarına girerler. Bu siyasal iktidarların içinden sadece bir kısmı hegemonik olabilir.[33] Siyasal iktidarlar, değişik koalisyonlarla ya da değişik ortaklıklarla kurulabilirler ya da siyasal iktidar değişik yönetim biçimleri üzerinden kurulabilir. Bu değişiklikler tarihsel bloğun varoluşunu etkilemez. Yapının belirleyiciliği, yapı ve üstyapının birbiri arasındaki ikili etkisinin toplumsal üretim ilişkileri üzerindeki konumlarını değiştirmedikçe, tarihsel blokta bir farklılaşma söz konusu olmaz. Yapı ve üstyapının bütünüyle kurulan tarihsel blok, bir sınıfın müttefiklerine öncülük ederek; diğer sınıflar üzerinde ise tahakkümle kurduğu hâkimiyettir. Ardıl sınıflar buna karşı kendi tarihsel bloklarını kurmak isteyebilirler. Ancak bu, egemen sınıfın zayıflatılması ya da yok edilmesi durumunda başarılabilir.[34]

---

[31] Hugues Portelli, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Çev: Kenan Somer, Savaş Yay., Ankara, 1982, s. 45 vd; Chantal Mouffe, " Hegemony and Ideology in Gramsci", s. 170.

[32] Walter L. Adamson, **Hegemony and Revolution A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory**, University of Calfornia Press, London, 1980, s. 178.

[33] Adamson, Hegemony and Revolution A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory, s. 177-179; Paul Ransome, **Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş**, Çev: Ali İhsan Başgül, Dipnot Yay., Ankara, 2010, s. 182.

[34] Anne Showstack Sassoon, **Gramsci's Politics**, Century Hutchinson Ltd, London, 1987, s. 120-122.

B. Devlet ve Sivil Toplum

Gramsci, kendi devlet kuramına ilişin kavram setinin en önemli birleşenleri olan devlet ve sivil toplumu tarihsel bloğun üstyapı kertesinde konumlar. Üst yapısal kertedeki ilk düzey olan sivil toplum, genellikle, "özel" olarak adlandırılan organizmalar bütünlüğüdür. [35] İkinci durak ise "politik toplum" ya da diğer adıyla "devlet"tir. Bu iki düzeyin birlikte açığa çıkardığı iki işlev bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, egemen sınıfın toplum üzerine uyguladığı hegemonya; ikincisi, yine egemen sınıfın devlet ve hukuki hükümet üzerinden uyguladığı doğrudan tahakküm/zor işlevleridir.[36]

Gramsci, hegemonya kavramsallaştırmasını açarken iki temel üstyapısal düzey saptar. Bunlardan birincisi sivil toplumdur. Gramsci, sivil toplumu ekonomik yapı üzerinde konumlandırmamış, onu siyasal, kültürel, ideolojik ve kültürel ilişkilerin bulunduğu üstyapı kertesine koymuştur.[37]

Egemen sınıf, sivil toplum kertesine kendi ideolojik ve siyasal etkinliğini hegemonya ile sağlarken, politik toplumda üstünlüğünü zor, tahakküm ve baskı aygıtları ile kurar. [38] Bu

---

[35] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 141-142.

[36] Gramsci, s. 16; Gramsci'nin düşüncesinden yola çıkan Louis Althusser devletin siyasal aygıtlarını ikiye ayırır. Bunlardan birincisi devletin baskıcı aygıtı, ikincisi ise devletin ideolojik aygıtıdır. Devlet başkanı, hükümet ve idare genel anlamda devletin siyasal aygıtı olarak tanımlanabilir. Baskıcı devlet aygıtı; silahlı kuvvetler, adalet makamları, mahkemeler ve hapishaneler eliyle yürütürken devletin ideolojik aygıtları ise kısaca siyasal partiler, eğitim kurumları, kilise ve basın yayın araçları olarak sayılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev: Alp Tümertekin, İthaki Yay., İstanbul, 2014, s. 16-19.

[37] Bu konu hakkındaki tartışmalar için bkz: Mehmet Yetiş, "Marx ve Sivil Toplum", **Praksis**, N.10, 2003, s. 35-72; Jones, s. 32.; Martin Carnoy, **Gramsci ve Devlet**, Çev: Simten Coşar, Aykut Örküp, Mete Pamir, Mehmet Yetiş, Dipnot Yay, Ankara, 2013, s. 99, Mark Neocleous, **Sivil Toplumu Yönetmek**, Çev: Bahadır Ahıska, Notabene Yay., Ankara, 2015, s. 68.

[38] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 142; Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 131.

haliyle, sivil toplumda, hegemonya; ikna ve rıza ile sağlanırken politik toplum kertesini diktatörlük, tahakküm ve zor ile imler.[39] Bu kertede hegemonya/ikna/rıza, zor/tahakküm ve diktatörlüğün karşıtı olarak düşünülmüştür.[40]

Gramsci, bu momentte, devlet kavramsallaştırmasının ilk ikili karşıtlığı ile karşımıza çıkar. Devletin ilk görünümünde dar anlamdaki devlet, bir başka deyişle politik toplum, sivil toplum uğrağının tam tersidir.[41] Bu ikilik hegemonya kavramsallaştırmasının da ilk görünümünü ortaya çıkarır. Egemen sınıf sivil toplumda rıza ile hegemonyasını kurarken politik toplumda baskı aygıtları zor ile egemenliği sağlar.[42] Gramsci, genel hatlarıyla Marksist literatürde baskı aygıtı olarak konumlandırılan "devlet" kavramsallaştırmasını geliştirmiş, sivil toplumdaki rızanın kurulması üzerinden daha gelişkin bir teori ortaya atmıştır. [43]

Politik toplum ya da dar anlamıyla devlet, kamu görevlilerinin yönettiği hükümet aygıtının işlevlerine ilişkinken; özel ilişkiler alanı olan sivil toplum rızaya dayalı hegemonyanın kurulduğu alandır.[44] Sivil toplumda sınıf savaşımı siyasal partiler, dernekler, sendikalar, kitle iletişim araçları vb. kuruluşlar üzerinden yürütülür. Politik toplumunsa, zor, baskı, polis, asker ve hukuk düzeni üzerinden işler. Tarihsel olarak egemen sınıfın tutunumu; ancak zor ve rızanın organik birleşimiyle yani sivil ve politik toplumun tarihsel blok içerisinde bir birlik oluşturması ile sağlanabilecektir.

---

[39] Ransome, s. 185; Yetiş, "Antonio Gramsci" s. 142; Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 131.; Gramsci, s. 1518-1519.

[40] Peter D. Thomas, **Gramsci Çağı, Felsefe Hegemonya Marksizm**, Çev: İlker Akçay, Ekrem Ekici, Dipnot Yay., Ankara, 2010, s. 230.

[41] Anderson, s. 28.

[42] Carnoy, s. 95; Joseph V. Femia, **Gramsci's Political Thought Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process**, Clarendon Press, Oxford, 1980, s. 26-27.

[43] Althusser, s. 44.

[44] Femia, s. 24.

O halde, dar anlamda devlet olarak da tanımlanabilecek olan politik toplum:"*sınıf üstünlüğünün yeniden üretiminde zorlama işlevini yerine getiren aygıtlardır*."[45] Aygıtların her birinin kendine özgü işlevleri bulunmakla birlikte, genel olarak tahakküme dayalı siyasal iktidarı yeniden üretirler. Söz konusu kurumlar; ordu, polis, yargı, sivil bürokrasi vb. olarak sıralanabilir. Bu kurumların her biri baskı aygıtının bir parçasını oluşturur, aktif ya da pasif olarak siyasal iktidara rıza göstermeyen kesimler üzerinde hukuksal olarak disiplin uygularlar.[46]

Zorlama aygıtının bileşenlerinden biri olan askeri ve sivil bürokrasinin tek başına ve bağımsız olarak nitelendirilemeyeceğini ileri süren Gramsci; bu kurumların geleneksel olarak devşirildikleri sınıfsal yapılarla ilişkili olduklarını ve bürokrasinin sadece teknik ve işlevsel değil siyasal bir niteliği olduğunu ileri sürer. Devletin zorlama aygıtı olarak tanımlanabilecek bu unsurların yansız olmadıklarını, aksine egemen sınıfın politik toplumunu ve onun hukuksal formunu oluşturan kurumlar olduğunu söyler.[47] Devletin zorlama aygıtlarından biri de bürokrasidir. Bürokrasiyi "yönetici personelin billurlaşması" olarak tanımlayan Gramsci, devlet aygıtının zorlama gücünü bürokrasi eliyle uyguladığını ve bürokrasinin belirli bir noktadan sonra "kast" haline geldiğini ortaya koyar.[48] Güçler ayrılığının klasik liberal devlet için son derece önemli olduğunu vurgulayan Gramsci, bu ideolojik akımın güçsüzlüğünün kökeninde bürokrasi olduğunu ileri sürer. [49]

Devlet teorisinde ve Marksist yazında genel olarak baskı erki olarak okunan devleti genişleterek açımlayan Gramsci, sivil toplumu kendiliğinden rızanın yeniden üretildiği üstyapısal bir kerte olarak tanımlar. Gramsci'ye göre sivil toplum; "*sınıflar arasında hegemonik savaşımların*

---

[45] Gramsci, s.388; Yetiş, " Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 132.

[46] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 133.

[47] Yetiş, " Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 135.

[48] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 137.

[49] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 137.

gerçekleştiği devlet aygıtının kurumsal yapısı dışında kalan toplumsal ilişkiler "den oluşur.[50] Gramsci sivil toplumu: "*toplumsal bir grubun bütün ulusal toplum üzerindeki hegemonyasını kilise, sendikalar, okullar vb. gibi özel denilen örgütlenmeler aracılığıyla uyguladığı*" bir uğrak olarak görür. Bu uğrağın kazanılması için egemen sınıfın hegemonyasını rıza ile kurması söz konusudur. Rıza, yönetilenlerin talepleri karşısında yöneticilerin doğrudan ya da dolaylı olarak yönetilenleri siyasaya dahil etmeleri olarak da okunabilir. Bu, Gramsci literatüründeki hegemonyanın birinci anlamıdır.[51] Rıza, ancak yönetilenlerin değişik biçimlerde yönetime katılması ile sağlanır.[52]

Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırması ikili bir perspektife dayanır. Buna göre, rıza ve iknanın üretildiği hegemonyanın karşısında zor ve diktatörlük bulunmaktadır.

Egemen sınıf, hegemonyasını dost ve müttefik sınıflar üzerinde aktif ya da pasif rıza ile kurar. Bu aşamada egemen sınıf, aktif ya da pasif rızasını aldığı gruplar üzerinde kendi dünya görüşünü kapsayıcı bir biçimde yerleştirmek için entelektüel anlamda liderlik yaparken, üstünlüğünü kabul etmeyen sınıflar üzerinde tahakküm kurar.[53]

Gramsci tarafından yapılan sivil ve politik toplum ayrımı aslında sadece yöntem bilimseldir. Çünkü Gramsci'ye göre:"*Gerçeklikte, sivil toplum ve devlet bir ve aynıdır*." [54] Geniş anlamıyla

---

[50] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 132.

[51] Adamson, Hegemony and Revolution A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory, s. 170.

[52] Femia, s. 37.

[53] Antonio Gramsci, Quaderni Del Carcere, V. 3, Quaderni 12-29, s. 1518; Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 150; Carnoy, s. 97.

[54] Anderson, s. 28.

devlet, politik toplum (dar anlamıyla devlet) ile sivil toplumun organik birliğinden oluşur.[55] Geniş devlet tanımlaması aslında Gramsci'nin sınıf egemenliğini oluşturan unsurların birbirinden ayırmadığını göstermektedir. Anne Sasoon'un da değindiği gibi "*Gramsci zor ve rızayı asla birbirinden ayırmamış aksine onları birbirleriyle ilişkilendirmiştir*".[56]

C. Entegral Devlet

Gramsci, devlet üzerinden sınıfsal egemenlik ilişkilerinin zor üzerinden tanımlanması sorunsalının önüne geçer. Bunu kendi geliştirdiği entegral devlet formülü ile yapar. Ona göre, entegral devlet, politik toplum ve sivil toplum arasındaki denge, zorlama ve rızanın bir sentezidir. Gramsci entegral devleti: politik toplum + sivil toplum ya da diktatörlük + hegemonya ile formülleştirmiştir. Buna göre, politik toplumda kurulan zor, diktatörlüğe; sivil toplumda kurulan rıza, hegemonyaya denk gelmektedir.[57] Bu şekilde zor ve rıza ikiliği, entegral devlet olarak karşımıza çıkarken hem politik toplumda hem de sivil toplumda egemen sınıfın hegemonyasını oluşturur. Bu durumda devlet, Gramsci'nin ünlü pasajında da belirttiği üzere, "zorlama zırhıyla korunan hegemonya"dır. [58]

---

[55] Giuseppe Vacca, "Aydınlar ve Marksist Devlet Teorisi", **Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar**, Anne Showstack Sassoon (ed.), Çev: Mustafa Kemal Coşkun, Burcu Şentürk, Ozan Kamiloğlu, Çağla Erdoğan, Dipnot Yay., Ankara, 2012, s. 42.

[56] Anne Showstack Sassoon, "Hegemonya, Mevzi Savaşı ve Politik Müdahale", Anne Showstack Sasson (ed.), **Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar**, Dipnot Yay., Ankara, 2012, s. 100.

[57] Antonio Gramsci, **Quaderni Del Carcere**, V.2, Secondo Quaderni 6–11, Edizione Critica Dell'Istituto Gramsci, A Cura Di Valentino Gerratana, Giulio Einaudi Editore, 1977, s. 764; Femia, s. 28; Martin, s. 70.

[58] Gramsci, s. 764-811; Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 143.

Hegemonya, Gramsci'nin kavram setindeki ikinci görünümünde zor ve rızanın sentezidir. Sınırları sivil toplumu aşarak siyasal hegemonyayı da içerir. Devlet sivil toplumu kuşatır.[59]

Entegral devlet kavramı, devletin sadece baskı aygıtı olarak değil aynı zamanda egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde kurduğu entelektüel- ahlaksal liderliğinin de hegemonik bir bütün olarak kavranmasına neden olur. Egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde kurduğu entelektüel- ahlaksal liderliğinin taşıyıcısı ise bu kertede en önemli role sahip olan aydınlardır.[60] Böylece devlet, egemen sınıfın kendi ekonomik-korporatif çıkarlarından arındığı, politik toplumda baskı aygıtı olduğu kadar sivil toplumda oydaşma ve rızanın da kurulduğu bir özel hegemonya aygıtı haline gelir.[61] Bu durumda, devlet ve sivil toplum özdeştir, birbirinden ayrılmaz. Hegemonya ise son görünümünde rıza ve zorun sentezi ve aynı zamanda sivil toplum ve politik toplum arasında ayrıştırılmaz bir biçimde toplumsal formasyonun kendisi olarak ortaya çıkar.[62]

Gramsci, entegral devletin hegemonik unsurlarını vurgulamak amacıyla bu kavramı Hapishane Defterleri'nin bazı kısımlarında "etik devlet" olarak kullanmıştır. Etik devlet, "nüfusun geniş kitlelerinin etik yaşam doğrultusunda eğitilmesi" olarak anlaşılacağı gibi, yurttaşların geniş kesimlerinin belli bir uygarlık aşamasına ve kültürel düzeye getirilmesi olarak da tanımlanabilir. Bu yaklaşım devletin sivil toplumdaki eğitici yanına vurgu yapar.[63] Gramsci, egemen sınıfın sivil toplumdaki rızayı ve hegemonik üstünlüğü yeniden üretebilmesi için eğitimin "olumlu eğitsel işlev", "olumsuz eğitsel işlev" olarak da hukukun kullanılması gerektiğini söylemektedir. Bu sayede sivil toplumda rıza ve toplumsal oydaşmanın önü açılabilecektir. Etik devlet üzerinden hegemonyanın kurulması, egemen sınıfın bir kısım

---

[59] Carnoy, s. 100; Martin, s. 69.

[60] Gramsci, s. 811.

[61] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 143; Anderson, s. 37.

[62] Carnoy, s. 100-101; Chantal Mouffe, "Hegemony and Ideology in Gramsci", s. 182.

[63] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 147

kesimsel çıkarlarından vazgeçerek ekonomik-korporatif türden tavizlerde bulunmasına bağlanmaktadır. Gramsci'ye göre, özsel olana dokunulmadıkça bu türden tavizler verilerek diğer sınıflar ile uzlaşma sağlanabilir. [64] Son kertede, kesimsel çıkarlardan tavizler verilerek diğer sınıfların hegemonya içerisinde soğurulmasının önü açılacaktır.[65]

Morton, Gramsci'nin entegral devlet kavramını, liberal devlet anlayışının bir unsuru olan güçler ayrılığını eleştirmek amacıyla ortaya attığını savunur. Morton'un bu savı, Gramsci'nin Hapishane Defterleri'nde sözünü ettiği, gece bekçisi devlet tanımına dayanmaktadır. Gramsci, liberal siyaset anlayışında devletin hükümetin düzenini sağlayan ancak ekonomiye karışmayan bir gece bekçisi olduğuna yönelik yaklaşıma karşı eleştirilerde bulunmuştur. Çünkü egemen sınıf her ne kadar sivil toplumda hegemonyası aracılığıyla kendi ekonomik iktidarını gizlese de gerçekte ekonomide temel bir rol üstlenmektedir.[66]

Entegral devlet, hegemonya momentinde ekonomik ve siyasal iktidara egemen olan sınıfın, sadece kendi kesimsel çıkarlarını önceleyerek ilerlemesinin önüne geçer. Entegral devlet ekonomik korporatif evreyi aşarak egemen sınıfın kültürel ve ahlaki bakış açısının yayılmasında toplumsal zemini hazırlar.

---

[64] Yetiş, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", s. 148.

[65] Anderson, s. 3; Hall, Lumley, McLennan, s. 24.

[66] Adam David Morton, **Gramsci'yi Çözümlemek**, Çev: Barış Baysal, Kalkedon Yay., İstanbul, 2011, s. 131.

D. Organik Kriz

Gramsci'nin Hapishane Defterleri'nde ele aldığı organik kriz (hegemonya krizi) kavramı hegemonya kavramsallaştırmasının bütünlüğü içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle de hegemonya kavramından ayrı düşünülemez.[67]

Gramsci'ye göre, organik krizin ortaya çıkabilmesinin iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; egemen sınıfın geniş kitlelerin onayını gerektiren bir siyasal girişimde başarısızlığa uğraması, ikincisiyse; edilgin durumdaki büyük kitlelerin ancak bir devrimle açığa çıkacak olan taleplerde bulunmalarıdır. [68]

Gramsci'ye göre, organik bir krizden söz edilebilmesi için egemen sınıfın, sınıf politikalarında başarısız olması gerekmektedir. Organik kriz, toplumsal sınıflar ile siyasal temsilcilerin bağlarının kopması anlamına gelir.[69] Parlamenter siyasette de karşılığı olan organik kriz devletin genel krizi, hegemonya krizi ve otorite krizi olarak da tanımlanabilir.

Tarihsel bloğun organik birliğinin bozulmasına sebep olan organik kriz durumlarında egemenlik tarzı değişir. Hegemonik olarak rıza ve iknaya dayalı olan egemenlik biçimi yerini, zor ve baskı yöntemlerine bırakır.[70] Gramsci organik krizi; *"egemen sınıf oydaşmasını yitirmişse, yani artık yönetici değil, sadece egemen ise, salt zorlama gücünü kullanıyorsa, bunun anlamı kesinlikle şudur ki, büyük kitleler geleneksel ideolojilerinden kopmuşlardır ve eskiden inandıklarına artık inanmamaktadırlar, vb. Kriz, eskinin ölmekte, yeninin ise doğamamakta oluşundandır*"[71] şeklinde açıklamaktadır.

---

[67] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 156.

[68] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 156; Jones, s. 96-97.

[69] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 156.

[70] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 156.

[71] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 156.

Hegemonya krizlerinde egemen sınıfın elindeki siyasal, geleneksel çözümler işe yaramaz hale geldiği için siyasal ortam da kırılgan bir momente evrilir.[72] Gramsci, organik krizlerin sonunda ortaya çıkabilecek iki ihtimali ortaya koyar. Bunlardan ilki, yeni bir hegemonyanın kurulması amacıyla eski siyasal parti veya öznelerin birleşerek tek bir siyasal liderlik altında toplanmasıdır. İkincisi ise, ilk ihtimalin başarılamaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre, tek partinin oluşturulamadığı durumlarda krizin derinden etkilediği siyasal ortamın karizmatik kader adamlarını yaratması ve bu karizmatik kader adamlarının temsil ettiği baskıcı rejimlerin ortaya çıkmasıdır. Gramsci ikinci yolu, "Sezarizm" olarak tanımlar. Organik krizler sonrası çatışma halindeki siyasal güçler arasındaki savaşımda her iki tarafın da yenişemediği ve katastrofik bir yıkımın ortaya çıkmamasının amaçlandığı ortamlarda "Sezarizm" kendini gösterir.[73]

Organik krizin söz konusu olduğu bir ortamda tarihsel blokun her iki uğrağı da etkilenir. Organik krizler uzun erimli, geniş kapsamlı ve devlet toplum ilişkilerini kapsarlar. Bu nedenle, kısa erimli, öznel bir konuya ilişkin parlamenter krizlerden ayrılırlar. [74]

[72] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 157.

[73] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 157; Jones, s. 99-100.

[74] Yetiş, "Antonio Gramsci", s. 156.

II. Güçler Ayrılığının Düşünsel Kaynakları

A. Antik Yunan'dan Roma Cumhuriyeti'ne Karma Anayasacı Politik Doğrultu: Güçler Ayrılığının Doğuşu

1. Bir Fikir Olarak Yönetimlerin Birbirinden Ayrılması: Platon'un Güçler Ayrılığı Yorumu

Güçler ayrılığı teorisinin Batı uygarlığındaki düşünsel temellerine inmenin yolu antikiteden geçmektedir. Güçler ayrılığı, modern demokrasilerdeki anlamıyla Antik Yunan uygarlıklarının siyasal yaşantılarında doğrudan görülmemektedir.[75] Ancak yine de güçler ayrılığının nüvelerini Sparta'da görebilmek mümkündür. Daha sonra Antik Roma'ya karma yönetim açısından kılavuz olacak Sparta'nın yönetiminde iki kral, kralları oylamayla bir yıllığına seçen sulh hakimleri, senato ve tüm Spartalılardan oluşan bir meclis bulunmaktaydı. Buna rağmen, meclisin gelişkin bir müzakere organı olduğundan bahsedilemezdi.[76]

Spartalıların kendi içine kapanık siyasal yapısı, kral, senato ve halk meclisi olarak ayrılan karma yönetimken, Atina'da durum farklıydı. M.Ö. (Milattan Önce) 8. yüzyıla kadar Atina'da devlet yönetiminde krallar, M.Ö. 8. yüzyıldan sonra aristokratik cumhuriyetler, Solon sonrası ise demokratik yönetimler görülmüştür.[77] Her ne kadar güçler ayrılığının kendisi, erken dönemde Atina siyasal yaşantısında doğrudan görülemese de bu üç yönetim şeklinin tarihsel uzamda

---

[75] Nihat Bilgin, **Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 25; O. Vahdet İşsevenler, **Platon'da Varlık ve Yasa**, Tekin Yay., İstanbul, 2015, s. 103.

[76] H.D.F. Kitto, **Yunanlar**, Çev. Ayşegül Yurdaçalış, Alfa Yay., İstanbul, 2014, s. 97, 98.

[77] John Bagnell Bury, **History Of Greece To The Death Of Alexander The Great**, Random House Inc, New York, 1927, s. 66-68.

birbirleri arasındaki devindirici etkileri sayesinde güçler ayrılığına giden yolda büyük adımlar atılmıştır. Atina'da Antik çağda, otoriteyi kullananlar değişmiş, krallık, tiranlık, oligarşi ve demokrasi yönetim türleri görülmüş ve bu otorite değişiklikleri, düşünürleri yönetim şekilleri üzerinde düşünsel üretim yapmaya itmiştir.[78] Üç yönetimden her biri, dönemsel olarak hegemonik olmuş, rızayı ve tahakkümü kurdukları oranda egemen olmuşlardır. Ancak kurulan hegemonyaların çoğu zaman zayıf olması; kısa erimli, etkisiz politik çözümlemeleri beraberinde getirmiştir. Aristokrasinin uzun süreli hegemonyası, sonradan sivil toplum olarak adlandırılacak olan kertede rızayı egemen sınıf olarak kuramadığı momentlerde, halk lehine bozulmuş, yönetim görece demokratikleşmiştir.[79] Örneğin, Solon döneminde borç yüzünden köleleştirmeye son verilmiş, belli bir mülkiyete sahip olanların oluşturduğu meclis halka devredilmiştir. Soyluların elinde olan ve senato işlevine sahip olan konseye alınma koşulu, doğuştan soyluluk yerine varlıklılık olarak belirlenmiştir.[80] Ancak hiçbir dönemde, Atina'nın aristokratik sert çekirdeği tamamen ortadan kalkmamıştır. Yönetim türleri birbirini kovalamış, demokratik yönetimlerin içerisinden tekrar tiranlar ortaya çıkmıştır. Atina'da bu değişim doğrudan güçler ayrılığının görülmesine engel olsa da sürekli yönetim şekillerinin varoluşları ve kayboluşları ile geçen döngü güçler ayrılığı fikrinin yerleşmesine neden olmuştur.

---

[78] Kitto, krallar kralı Agamemnon döneminde bile kralın bir despot olmadığını, ortak çıkarların söz konusu olduğu durumlarda diğer krallara ya da klan şeflerine danışıldığını, önemli olaylarda danışılmak üzere etkisiz de olsa bir halk meclisi bulunduğunu söylemektedir. Bkz: Kitto, s. 69.

[79] Antik Yunanda doğrudan bir sivil toplum kertesinin var olduğundan bahsedilemez. Nitekim Antik Yunan'da sivil toplum siyasal anlamda örgütlenmiş bir topluluğa işaret eder. Gülnur Acar Savran, Marx'tan hareketle şu çıkarımı yapmıştır: "Arı biçimiyle sivil toplum, ancak, kapitalist özel mülkiyetle birlikte gelişir. Bunun bir uzantısı da şudur: sivil toplum/devlet ayrılığı da kapitalist özel mülkiyetle birlikte doruğa ulaşır." Gülnur Acar- Savran, **Sivil Toplum ve Ötesi Rousseau, Hegel, Marx**, Belge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 276.

[80] Kitto, s. 106-10; Recai G. Okandan, **Kadim Yunanda Amme Hukuku**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942, s. 44.

Yönetim türlerinin tarihsel uzamdaki değişimi, Platon'u devlet türlerine ilişkin ayrıntılı bir ayrım yapmaya itmiştir. Bu ayrım, daha sonra daha gelişkin bir biçimde Aristoteles tarafından tekrarlanmış, sınıflar arası dengelerin kurulduğu güçler ayrılığı kavramsallaştırmasının teorik sistematiği haline gelmiştir. Aristoteles'in geliştirdiği sistematik daha sonra Polybius, Cicero, Machiavelli, Rousseau ve Montesquieu tarafından yeniden üretilmiştir. Bu nedenle, güçler ayrılığının tarihsel kökleri araştırılırken Platon'un insanlığa bıraktığı birikimin bütünsel olarak incelenmesi gerekmektedir.

Platon'un Devlet adlı eserinin öğretisinde, ideaları önceleyen nesneler ve idealar ikiliği üzerine inşa ettiği diyalektik yöntem vardır. Buna göre, evren, duyularla kavranan nesneler evreni ve akılla kavranabilen idealar evreni olarak ikiye ayrılır. Gerçek evren idealar düzeni iken, nesneler evreni onun sadece gölgesidir. İnsan, aklının sayesinde idealar evrenine ulaşabilir. İdealar düzeninde görülen düzeni, yeryüzünde ancak doğrunun bilgisine ussal bir yolculuk yaparak ulaşan filozof kral kurabilir.[81]

Platon yazınının en önemli eserlerinden biri olan Devlet'te *doğrunun* bilgisinin tanımı bulunmamaktadır. *Doğru* ya da başka bir ifadeyle *gerçek bilgi* ya da *bilgeliğin bilgisi*, *Polis*'i yasalardan bağımsız, sadece felsefi bilgilerle yöneten, yönetmeye ilişkin bütün erdemlere sahip filozof krala ait, mistik bir deneyimdir.[82] Ancak *doğru*'nun bilgisine sahip olanlar, bir başka

---

[81] Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2013, s. 155; Platon, **Devlet**, İş Bankası Kültür Yay., 2006, s. 226; Ayhan Yalçınkaya, " Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset", **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, Mehmet Ali Ağaoğulları (ed.), İletişim Yay., İstanbul, 2015, s. 97.

[82] Ellen Meiksins Wood, **Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s. 86-87; Roy Jackson, **Discover Plato**, Hodder Education, London, 2011, s. 58; Adela Marion Adam, **Plato, Moral and Political Ideas**, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 100.

deyişle aristokrasi, *Polis*'i yöneten egemen sınıf olabilir.[83] Platon, halkın kendisini yönetmek bakımından eğitilemez olduğu düşüncesini savunmaktadır. Buradan hareketle Platon, doğrunun bilgisine sahip olan aristokrasi sınıfının yönetici olması gerektiğini ileri sürer.[84]

Platon, doğrunun bilgisine sahip azınlığın ve filozof kralın hegemonyasını kurmak adına devleti toplumsal sınıflara ayırmıştır.[85] Sınıfların kuruluş felsefesi, yurttaşların ve önderlerin doğuştan taşıdıkları ruhlar üzerine temellendirilmiştir. Tanrı, önder olarak yarattıklarının mayasına altın; yardımcı olarak yarattıklarına gümüş; çiftçiler ve diğer işçilerin mayasına demir ve tunç katmıştır. Sınıfsal ayrımları, bir ruh analizi olarak ortaya koyan ve bunun üzerinden çözümlemesini yapan Platon, egemen sınıf ve yönetilenlerin arasındaki ortaya çıkacak ayrımı ya da "*sınıflı toplumu*" bu şekilde açıklamış ve kendi siyasal teorisinin temelini atmıştır.[86] Platon'un ruh çözümlemesi, aslında, toplumsal olarak önceden belirlenmiş yaşam koşullarındaki derin sınıfsal farklılıklara ilişkindir. Öyle ki, ruh iyiliği kıstasının temel nedeni; doğuştan, mülkiyete dayalı imtiyazları olan bir kısım azınlığın, dönemin emekçilerinden ayrıştırılmasıdır. Zaten, yönetilenler olarak ayrılan ve mayasında altın bulunan azınlığın erdemleri, *Polis*'in o günlerdeki aristokrasinin özellikleriyle paraleldir. Erdemli, bilgi sahibi olanların yönetiminin fikirsel kökeni de bu şekilde sonuca bağlanmıştır.[87]

---

[83] Christopher Shields, **Ancient Philosophy A Contemporary Introduction**, Routledge, New York, 2012, s. 84.

[84] Sandrine Berges, **Plato on Virtue and The Law**, Continuum International Publishing Group, 2009, s. 96-102; Damian Caluori, "Reason and Necessity The Descend Of The Philosopher- King", Brad Inwood (ed.), **Oxford Studies in Ancient Philosophy**, Volume XL, Summer, Oxford University Press, 2011, s. 16 vd.

[85] Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol, Nihat Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, 2017, s.17; Anıl Çeçen, **Adalet Kavramı**, Seçkin Yay., Ankara, 2015, s. 117.

[86] Platon, Devlet, s. 110.

[87] Meiksins Wood, s. 84.

Hegemonyanın kuruluşu, Platon'a göre tek bir sınıfın elindedir. Platon'un görüşünden hareketle hegemonik sınıfın kendi ekonomik ve korporatif çıkarlarından vazgeçmesi ya da rızanın kurulmasına ilişkin herhangi bir ödün verilmesi söz konusu değildir. O halde, hegemonik sınıfın uzun erimli hegemonyasını koruması için kendi çıkarlarından kısmi de olsa ödün vermesi söz konusu olmayacaktır. Platon'un devleti tahakküm, baskı ve zorun başat olduğu bir yönetim biçimdir.

Platon retoriğinin en önemli parçalarından biri, yönetim biçimleridir. Platon yönetim türlerini kavramsal açıdan açarak en iyi ve en kötü yönetim biçimleri arasındaki farkları incelemiştir. Bu farklar daha sonra Aristoteles'in ileri sürdüğü, güçlerin ayrımına dayanan yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrılması fikrine de dayanak oluşturacaktır.

Platon'un Devlet'inde beş çeşit yönetim şekli sıralanmıştır. Bunlardan ilki, Platon'un olması gereken devlet olarak açıkladığı, başında filozof kralın ya da filozof azınlığın bulunduğu devlettir. Bu devlet türünde baştakilerden biri diğerlerinden üstünse monarşiden, baştakiler birbirine eşitse aristokrasiden bahsedilir.[88] Diğer yönetim türleri ise timokrasi, oligarşi, demokrasi ve zorbalık/tiranlıktır. [89]

Demokrasi, bir önceki siyasi dönemdeki varsıllarının yönetimidir.[90] Demokrasinin sağladığı özgürlük ortamı ise, zorbalığın ortaya çıkmasına neden olur. Halkın fazla özgür ve başına buyruk davranması zorbalığı doğurur. [91]

Zorbalık, demokrasinin kendi içerisinde yarattığı zenginlerin, halk karşısında söz sahibi olmasıdır. Halk, zorbayı bir kader adamı olarak görür. Yönetsel işlevi olmayan zorbanın halk

---

[88] Platon, Devlet, s. 148-149; Adam, s. 106.

[89] Platon, Devlet, s. 267-271.

[90] Platon, Devlet, s. 284.

[91] Platon, Devlet, s. 293-294.

için kendi çıkarlarıyla birleşik siyasal bir işlevi vardır. Platon'a göre, zorbanın yönettiği devlet köle olur. Bu nedenle de Platon'un görüşüne göre en kötü devlet biçimidir.[92]

Platon'a göre, demokrasiyi oluşturan kalabalığın kendi pratik gereksinimlerini karşılayamama noktasına gelmesi durumunda çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu çatışmayı ortadan kaldıracak olan yine filozof kraldır. [93] O halde, hegemonyanın filozof kral ya da aristokrasi dışında herhangi bir sınıf üzerinden kurulması bir organik kriz nedenidir. Filozof kral, düzeni yozlaştıran demokrasi sonrası ortaya çıkan organik krizin tek çözüm yoludur. Başka bir ifadeyle, filozof kral, organik krizi sonlandıracak kader adamıdır. Aristokrasinin bir egemen sınıf olarak hegemonyasını yeniden üretmesi filozof krala bağlıdır.

Platon'a göre, tek olası hegemonik düzen filozof kralların yönetimidir ve filozof krallar, yasalara aykırı hareket etmezler.[94] Filozof kral, yasaya uygun bir yönetim ortaya koyabiliyorken, halkın kader adamı olarak ortaya çıkan kimse zorbalığa neden olur. Zorbalık ve halk iktidarı, Platon'a göre kabul edilemez yönetim türleridir. Kaos bu yönetimlerde ortaya çıkar.[95]

Platon, halk tarafından seçilen kader adamını baskı ve zor üzerinden zorba olarak tanımlar. Bunun karşısında yine tek adam yönetimi olan filozof kralı zorba olarak neden kabul etmediği açıktır. Platon burada aristokrasi sınıfının rızasını arar. Demokrasi sonrası başa gelen zorba, aristokrasi sınıfının rızasını alamayan kraldır.

---

[92] Adam, s. 110.

[93] Adam, s. 110.

[94] Caluori, , s. 17 vd.

[95] Armağan Öztürk, **Cumhuriyetçilik ve Liberalizm Neo-Roma Cumhuriyetçiliği: Özgürlük, Katılım, Yasa/Yurtlaşlık Sorunsalları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz**, Doruk Yay., İstanbul, 2016, s. 23.

Çokluğun yönetimi olan demokrasi, yönetim türlerinin en zayıfıdır. Ancak, ne zaman devletler kanunları çiğnerlerse o zaman en iyisi haline gelir. Bu nedenle ancak diğer yönetim türlerinin tümünün yozlaşması halinde demokrasi, kanuna dayandığı için seçilebilir kabul edilir. Aksi takdirde diğer bütün seçeneklerin içerisinde demokrasi en kötü yönetim biçimdir.[96]

Platon'a göre, ne kadar yönetim biçimi varsa, o kadar yasa vardır.[97] Buna paralel olarak adalet güçlünün yararına olandır ve yasaları devlette her zaman güçlüler koyar. [98]

Platon, kendi düşünsel ve felsefi hattının son uğrağı olan Yasalar'da monarşi ve demokrasinin birbirini dengelediği politik bir sistem geliştirmeyi arzu eder. Ancak, kendine has sınıf ayrımına dayanan ve aristokrasi temelli devlet tahayyülünden vazgeçmez. Platon'a göre, hiçbir zaman efendi ile köle eşit olmayacaktır. Söz konusu ikilinin mutlak eşitliği mükemmelliği bozan yegâne şeydir. Efendini köle olmaması, kölelerin felaketi getirmemesi için meclisin karşısında yasa koruyucular, yöneticiler bulunmaktadır.[99] Platon, eşitsizler arası bir denge kurmak istemiş, güçler ayrılığının eşitlik ilkesine uzak denge ve denetleme ilkesine yakın bir yaklaşım izlemiştir.

Güçler ayrılığı açısından Platon'un konumlanışı bütün bu bilgiler ışığında tekrar değerlendirildiğinde ve eserlerindeki iktidar diyalektiği düşünüldüğünde, güçler ayrılığının sürmesine neden olacak düşünsel tutarlılığın bulunmadığı açıktır. Platon, egemen sınıf olmasını arzu ettiği aristokrasinin tikel çıkarlarından tamamen vazgeçmemiştir. Platon'un hegemonik sınıf tarifi bellidir. Bu nedenle, Platon'un eserlerinde okurlarına sunduğu iktidar diyalektiği ile

---

[96] Platon, **Devlet Adamı**, Çev: Furkan Akderin, Say Yay., İstanbul, 2014, s. 101.

[97] Platon, **Yasalar**, Çev: Candan Şentuna- Saffet Babür, Kabalcı Yay., İstanbul, 2012, s. 171.

[98] Platon, Yasalar, s. 171.

[99] Platon, Yasalar, s. 217-222.

güçler ayrılığı düşüncesinin sürdürülmesi mümkün değildir. Bunun yanında Platon Aristoteles'in güçler ayrılığı teorisinin çıkış noktasıdır.

2. Platon'un Patikasının Sonu: Aristoteles

Platon ve Aristoteles'in insanlığa bıraktıkları eserlerinde açıkça okunabilen ontolojik farklılıklar bulunmaktadır. Buna rağmen, güçler ayrılığının temelini oluşturan yönetim biçimlerinin kategorik olarak ayrıştırılmasında Aristoteles'in ilk adımda Platon'un "Devlet Adamı" eserindeki ayrımından hareket ettiği görülmektedir.[100] Aristoteles, yönetim biçimlerini anayasa türleri adı altında birbirinden örneklerle ayırmış ve bu anayasa türlerinden sapma hallerini de kategorik olarak sıralamıştır.

Aristoteles'e göre "*Anayasa, bir devlet içinde yaşayanları örgütlemenin yoludur. Parçalardan oluşan herhangi bir bütün gibi, devlet de parçalara ayrılarak çözümlenmelidir."*[101] "*Anayasa devletlerin erk görevlerinin (makamlarının) dağılımını, egemenliğin ve her topluluğun gerçekleştirmeyi amaçladığı hedefin belirlenmesi için benimsedikleri düzenleniş biçimidir."* [102]

Aristoteles'in anayasayı ve devleti parçalarına ve erklere ayırarak açıklaması hem yöntemsel hem de işlevseldir. Aristoteles'e göre parçalara ayırmak yönetsel açıdan kolaylaştırıcıdır. Bunun yanı sıra, hedefin gerçekleşmesine ilişkin asli bir amacı vardır.

Aristoteles, olması gereken en iyi anayasaya ilişkin araştırmasını yürütürken antikitedeki toplumsal yaşamı ve onun siyasayla ve anayasayla olan ilişkilerini incelemiştir. İncelemesi

---

[100] Heinrich Dörrie, "Eskiçağ'da Aristotelesçilik", Çev: Kaan H.Ökten, **Cogito**, S.78, Kış , Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2014, s. 50-51; Alexander Passerin D'Entréves, **The Notion Of The State An Introduction To Political Theory**, Oxford Press, Oxford, 1967, s. 115.

[101] Aristoteles, **Politika**, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 85.

[102] Aristoteles, Politika, s. 134.

sırasında Aristoteles, diğer Antik Yunan devletlerindeki siyasal yaşamı, gelişmiş ve geri kalmış yönleri üzerinden yorumlamış ve bunların anayasayla ve siyasal yönetimlerle olan bağlarını kurmaya çalışmıştır.

İlk izlekte anayasaları kategorileştiren, en iyi anayasanın ne olduğunu arayan Aristoteles, önceden Platon'un kendisine açtığı patikadan yürümeye devam etmektedir. Anayasaların ayrımını, yine Platon'un yöntemsel dizgesine benzer bir yolla yapılmıştır.

Aristoteles, egemenliğin kimin elinde olduğundan hareketle, Platon'a benzer üçlü bir anayasa ayrımına gitmiştir. Bu ayrım üzerinden yola çıkan Aristoteles, üçlü anayasal yönetim türlerinden herhangi birinin ortak yararı sağlaması halinde, doğru yönetim biçimi olabileceğini söylemiştir. Ancak bu yönetimlerde egemenliği elinde bulunduranların kendi çıkarlarını gözetmeleri halinde her üçünün de anayasal bir sapmaya neden olacağını da belirtmiştir. [103]

Aristoteles, egemenliğin bir adamın, bir azlığın ya da bir çokluğun elinde olması halinde hangi anayasaları oluşturacağına ve bu anayasaların sapma haline dönüştüklerinde hangi adla tanımlanacaklarına ilişkin ayrımı şu şekilde yapmıştır:

(1) Ortak iyiliği amaçlayan bir kişinin yönetimi- Krallık

(2) Bir kişiden çoğunun ama azlığın yönetimi- Aristokrasi

(3) Bütün topluluğun iyiliği için yurttaşların hepsinin uyguladığı yönetim- Politea.

Bunlara karşılık olan sapmalar da şunlardır: Krallıktan tiranlık, aristokrasiden oligarşi, siyasal yönetim ya da çoğunluğun anayasal egemenliğinden demokrasi.[104]

---

[103] Aristoteles, Politika, s. 98.

[104] Aristoteles, Politika, 98; Bkz: Richard McKeon, **Introduction to Aristotle**, Random House, USA, 1947.

Aristoteles, bu üç anayasa biçiminin kendi içlerinde bazı durumlarda neden daha tercih edilebilir olduğunu ve hangisinin aslında daha iyi olabileceğini konusunda ayrıma giderken Platon'un görüşüne yaklaşır ve tiranlığı en kötü yönetim şekli olarak kabul eder. Aristoteles, demokrasinin sapma halleri içerisinde iyi bir yönetim biçimi olduğunu ileri sürer. Ortak iyiliğin amaçlandığı bir ortamda diğer yönetim türlerinin hepsi demokrasiden daha iyidir.[105] Bu aşamaya kadar Aristoteles düşünsel anlamda Platon'la temel bir çelişkiye düşmemiştir. Ancak yasanın egemen olması üzerinden kurguladığı düzen ile Platon'un düşününden bir kopuş yaşar. Aristoteles'e göre devlet için ereksel olan insanın en yüksek iyisi, iyi yaşam insanın ahlaksal ve anlık yaşamıdır. Bunu sağlamanın yolu yasanın egemen olmasıdır. Yönetim biçimlerinden herhangi biri yönetimde olabilir ancak ereksel olan ona yasanın egemen olmasıdır.[106] Her ne kadar Aristoteles yasayı önceleyen bir üst yapı kurumu öngörse de bazı görüşlere göre Aristoteles, Platon gibi son kertede oligarşinin ve demokrasinin karışımı olan bir rejimi önerme eğilimindedir.[107]

3. Aristoteles'in Düşüncesinde Güçler Ayrılığı: Mülkiyetin Temel Ayraç Olması

Aristoteles, bugünkü yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrılmasını içeren güçler ayrılığı teorisinin temelini atan kavramsallaştırmasını *Politika* adlı eserinde ele alır. Aristoteles

---

[105] Aristoteles, Politika, s. 134-135; Gülçin Balamir Coşkun, "Çoğulcu Demokratik Sistemlerde Aristoteles'in Mirası: Ilımlı Siyaset Anlayışı", **Cogito**, S.78, Kış, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2014, s. 268.

[106] Frederick Copleson, **Aristoteles**, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul,2013, s. 90.

[107] Anne Baudart, François Chenet, Jean-Paul Dumont, France Farago, Pierre Hadot, Christian Jambet, François Jullien, Jacquilene Russ, **Kurucu Düşünceler**, Jacqueline Russ (ed.), İletişim Yay., İstanbul, 2011, s. 100.

bir yandan erklerin yönetsel işlevlerini açarken, bir yandan da Platon'a benzer bir biçimde erklerin kullanılmasını sınıfsal koşullara bağlar.

Aristoteles, yönetim şekillerinin ve dolayısıyla erklerin kullanımındaki asıl ayracının mülkiyet olduğunu ileri sürer. Aristoteles'e göre, erklerin başındakilerin oligarşilerde bir kısım azınlık, demokrasilerde çokluk olması rastlantısal değildir. Bunların hepsi mülkiyet ilişkileri tarafından temellendirilmiştir. Mülkiyete sahip olan sınıfın egemen olması halinde oligarşi, mülkiyetsiz sınıfın erk sahibi olması durumunda ise demokrasiden söz edilir.[108] Güçler ayrılığı kuramının temellerini atan Aristoteles, demokratik yönetimlerde erklerde görev bölüşümünü mülkiyet ilişkilerine göre kurgulayacaktır. Bu durum erklerin dağılımında mülkiyete dayalı sınıfsal ayrımlara sebep olacaktır.[109] Bu kurgu, daha sonra benzer bir biçimde Montesquieu tarafından da kullanılacaktır.

Güçler ayrılığının içeriğini açan Aristoteles'e göre erkler şöyle sıralanmaktadır:

"Bütün anayasalarda üç öge vardır ve ciddi bir yasa koyucunun, bunların her biri için en iyi düzenlemeyi araması gerekir. Bu birincisi, topluca görüşüp düşünmedir (meşveret), yani ulus çapında önem taşıyan her şeyin tartışılması; ikincisi yürütmedir, yani bütün görev ve yetkiler karmaşası, bunların sayıları ve nitelikleri, yetkilerinin sınırları ve seçilme yöntemleri, üçüncüsü yargı düzenidir. Görüşüp düşünme ya da gidilecek siyaseti kararlaştırma ögesinin yetkileri, savaş ve barış; bağlaşmalar yapma ve bozma; yasama; ölüm ve sürgün ve (mallarına) el koyma cezaları; görevlilerin seçilmesi ve görev süreleri boyunca davranışlarını soruşturma konularını

---

[108] Aristoteles, Politika, s. 99.

[109] Filiz Zabcı güçler ayrılığının Aristoteles'in düşüncesinde sınıflar arası bir denge mekanizması olduğunu şu şekilde ifade eder: "*Aristoteles'in amaçladığının bir sınıflar arası denge yönetimi olduğunu ve bunu karma yönetim şeklinde ifade edeceğini belirtelim*." Filiz Zabcı, "Antik Cumhuriyet Düşüncesinde Siyasal Yozlaşma ve Karma Yönetim: Aristoteles ve Polybios Üzerinden Bir Tartışma", **Felsefelogos**, S. 69, 2018/2, İstanbul, s. 7-24.

kapsar. Bütün bunları karara bağlama hakkı, (1) ya bütün yurttaşlara verilmelidir, (2) ya hepsi bazılarına (örneğin bir ya da birden çok resmi organa) (3) ya bazıları belli kimselere, ötekiler başkalarına, (4) ya da bazıları bütün yurttaşlara, ötekileri bazılarına. Bütün yurttaşlara bütün konularda egemen erk verilmesi, demokratik niteliktedir; demosun amacı, her yerde işte bu tam eşitliktir."[110]

Aristoteles, demosun amacının tam eşitlik olduğunu söyler. Ancak, yasama erkinin tamamının ya da bir kısmının, halkın hepsi ya da bir kısmı tarafından gerçekleştirilmesinin doğuracağı sorunlara çözüm olarak ileri süreceği ilke, oligarşiktir.

Yasama erkine ilişkin açıklamalarında Aristoteles, yasamaya katılacak olan halkın sadece yukarı-sınıf üyelerine ödenek verilmesini önermiş, geriye kalan halk delegelerine para ödeneği sağlanmasının gerekli olmadığını ileri sürmüştür.[111] Böylelikle, halkın yönetimde olması halinde dahi, bu sefer halk içerisinde mülkiyet temelli bir ayrım yapmıştır.

Aristoteles'in ideal yönetim türü olarak tarif ettiği anayasal yönetim, demokrasi ve oligarşinin karışımıdır. Bu karışımda Aristoteles, orta sınıfın varlığını korumak isterken oligarşiden daha ziyade demokrasiye ağırlık verir. Buna rağmen, kamu görevlerinin dağıtımında özgürlük ve eşitlik yerine zenginliği yani mülkiyeti de gözetir. Bu yanıyla sınıfsal anlamda mülkiyet sahibi olan orta sınıfa öncelik tanımıştır. [112] Aslında Aristoteles bu aşamada hegemonik bir hamle yapmış aristokrasi sınıfına tikel çıkarlarından kesimsel bazı ödünler verilmesini önermiştir. Böylece rızayı ve oydaşmayı kurmayı amaçlamış, hegemonyanın uzun erimli olmasını sağlamaya çalışmıştır.

---

[110] Aristoteles, Politika, s. 161.

[111] Aristoteles, Politika, s. 163.

[112] William David Ross, **Aristoteles**, Çev: Ahmet Arslan, Kabalcı Yayıncılık, Ankara, 2014, s.402-403.

Yürütmenin en önemli kısmı olan memurların atamalarının kimler tarafından yapılacağı konusuna birden çok seçenekle cevap veren Aristoteles, bu seçeneklerden hangisinin geçerli olması gerektiğini açıkça belirtmez. Aristoteles atamaların, bütün yurttaşlar içerisinden ya da liyakat, mülkiyet, iyi doğum gibi yeterliliklere haiz yurttaşlar arasından ku'ra veya seçimle yapılabileceğinden bahseder.[113] Ancak tek bir çözüm önermez.

Aristoteles'in güçler ayrılığı teorisinin erkler dağılımında yürütme, en önemli ve müzakereci organdır.[114] Bu nedenle, müzakere yetkilerine sahip yürütme, diğer erkler içerisinde en fazla otoriteye sahip olandır.

Yargı erki için ise Aristoteles, mahkeme üyelerini oluşturan kimseler, bunların atanma biçimleri ve mahkemelerin yetki alanlarına giren konulara göre üçlü bir sınıflandırma yapmıştır. Ancak, bunlardan hangisinin en doğru olduğu konusunda bir yorum getirmemiştir. Yargıçlar ya herkes tarafından ya da bir sınıf tarafından seçilebilmektedir. Yargı üyelerinin hepsinin herkes içinden seçilmesi durumunda bu seçim, demokratik bir seçim türüdür. Yargıçların belli bir kısmının herkes içerisinden, çoğunluğunun seçkin bir sınıf içinden seçilmesi halinde yargı oligarşiktir, Üyelerin bir bölümü herkesten bir bölümü ise bazı seçkin grup içerisinden seçilir ise bu durumda yargı erkinin aristokratik ve siyasal olduğunu ortaya koyar Aristoteles.

Aristoteles'in güçler ayrılığı fikrinin kristalleşmesine neden olan temel, tarihsel dizgede varlığı kabul edilen yönetim biçimlerinden örnekler vermesi ve bunları karşılaştırarak yorumlamasıdır. Aristoteles, krallık dönemi sonrası meclisi; Solon sonrası Ares tepesinde bulunan ve görevi

---

[113] Aristoteles, Politika, s. 167.

[114] Fred D. Miller Jr, **Nature, Justice and Rights in Aristotle's Politics**, Oxfort University Press, New York, 1995, s. 166-167.

yasaları koymak olan en yüksek erk olarak tanımlamıştır.[115] Yine Solon döneminde Aristoteles, mahkemede oyu elinde bulunduran halkın devleti de elinde bulundurduğundan bahseder. [116]

Aristoteles, Solon ve ardından gelen yönetimlerde ortaya çıkan hükümet krizleri sonrası halkın genel olarak yönetimde söz sahibi olduğunu ve üç erki değişik biçimlerde halkın ve halk temsilcilerinin yürüttüğünü ileri sürer. Ancak bu dönemden sonra Peisistratos döneminde tiranlık geri gelmiştir.[117]

Aristoteles tarihsel olarak siyasanın işleyişini ele alırken, erklerin değişik zamanlarda organik krizler sonrası nasıl el değiştirdiğine de değinmiştir. Erklerin değişimi, erklere sahip olan öznelerin tarihsel konumlarının silikleşmesi, Antik Yunan'da güçler ayrılığı fikrini ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Antik Yunan kent devletlerinde, güçler ayrılığının nüveleri görülmektedir. Bunun karşısında, güçlerin anayasa tekniği bakımından bugünkü kadar keskin ayrılığından bahsedilemez. Örneğin, Antik Yunan tarihinde yargı erki, belli bir tarihsel dönemeçte meclisin, bazı dönemlerde halk mahkemelerinin elindedir. Erkler birbirinden görev yönünden ayrılsa da kimi durumda kullanan güçler aynıdır. Ancak yine de güçler ayrılığına ilişkin başlangıç düzeyinde bir ayrılığın var olduğunu ve bugünkü ayrımın temeli olduğunu gösterir. Örneğin, halk içerisinden seçilen halk mahkemesinin üyelerinin bugün jüri ile yargılama yapan mahkemelerinin ataları olduğu söylenebilir.[118]

Aristoteles'in güçler ayrılığı kavramsallaştırması mülkiyet temelli bir sınıf ayrıştırmasıdır. Bunun yanı sıra Aristoteles'i Platon'dan ayıran, Aristoteles'in güçler ayrılığını geliştirerek hegemonik süreçlerin uzun erimli ve güçlü kalmasını sağlama çabasıdır. Erklerin ayrılmasının

---

[115] Aristoteles, **Atinalıların Devleti**, Çev: Suad Yakup, Çağdaş Matbaacılık Yay.,1998, s. 16.

[116] Aristoteles, Atinalıların Devleti, s. 23.

[117] Aristoteles, Atinalıların Devleti, s. 41-42.

[118] Aristoteles, Atinalıların Devleti, s. 72-74, 88, 92.

asıl nedeni, mülkiyet temelli aristokrat sınıfının çıkarlarından kısmi ödünler verilerek yönetimde kalma süreçlerinin olabildiğince uzatılmasıdır. Bu akıllıca kurulum, ilerde demokratik düzenlerde başka biçimlerde kullanılacak batı demokrasinin kurucusu olan Aristoteles güçler ayrılığı kavramıyla da sonraki güçlü hegemonik demokratik düzenlerin atası olacaktır.

B. Karma Yönetimin Öncüsü: Antik Roma

1. İmparatorluk Öncesi Karma Anayasa

Antik Roma uygarlık tarihinin açımlanması, güçler ayrılığı teorisinin çözümlenmesi bakımından diğer bütün tarihsel evrelerden daha önemlidir. Bunun temel nedeni, Antik Roma'da cumhuriyet döneminden başlayarak, imparatorluk dönemine kadar -hatta imparatorluk döneminin de bir kısmında[119]- konsül, senato ve halk meclislerinden oluşan üçlü yapının yönetsel açıdan birbirini denetleyerek tarihsel uzamda yerini almasıdır.[120]Antik Roma'da güçler ayrılığına ilişkin pratikler, Antik Yunan'daki örneklerine göre çok daha görünürdür. Antik Roma'da, üç ayrı birbiri ile devinen erk, daha önce var olmadığı bir biçimde tarihte kendini göstermiştir.

Antik Roma, cumhuriyet döneminde sınıflar arası dengeyi karma anayasayla hayata geçirmiştir. Roma'da karma yönetimin yerleşmesi aslında uzun erimde hegemonyanın kurulmasından

---

[119] Patrick Le Roux, **Roma İmparatorluğu**, Çev: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2017, s. 32.

[120] Gerhard Casper, "An Essay in Separation of Powers: Some Early Versions and Practises", **William and Mary Law Review**, V. 30:211, 1989, s. 214; Arthur Selwyn Miller, "An Inquiry Into Relevance Of The Intentions of Founding Fathers With Special Emphasis Upon The Doctrine of Separation of Powers", **Arkansas Law Review and Bar Association Journal**, V.27, N.4, 1973.

ibarettir. Ardıl sınıfların rızası, Roma egemenliğinde salt baskının uygulanmasının önüne geçmiştir.

Antik Roma krallık dönemine geçildiğinde, hegemonyaya sahip olan egemen sınıfın siyasal yansıması senato ve konsüllerdir. Cumhuriyet döneminde, senato; hegemonyasını ardıl sınıfların rızası olmaksızın koruyamayacağını öngörmüştür. Sürekliliğin sağlanması için yönetime halk meclislerini de eklemleyerek sınıf savaşımının önüne geçmek istemiştir. Ancak ilerde de görüleceği gibi mülkiyete dayalı sınıfsal ayrım sonunda zorun uygulanması ile hegemonyanın salt baskı üzerinden tekrar kurulmaya çalışmasına neden olacaktır.

Roma'nın kurucusu Romulus[121], uygarlığın kuruluş aşamasında kral tarafından seçilen ve varlıklı yüz Patrici'den oluşan bir danışmanlar kurulu oluşturmuştur. [122] Danışmanlar kurulu uygarlığın gelişim süreci içerisinde daha geniş bir siyasal yetkiler bütününe sahip olan Senato'ya dönüşmüştür. Aynı dönem içerisinde varlıklı olmayanlar "*Pleb*" olarak ayrılmıştır.[123] Bu ayrım, mülkiyet temelli sınıfsal ayrımın ilk adımıdır.

Krallık döneminde, Roma'da kralın ölümünden sonra yerine geçecek yeni kralın seçimi Patriciler tarafından yapılmaktadır. Bu seçimin ardından nihai karar, halkın meclisi olan *Comitia Curiata* tarafından oylanmaktadır.[124] Halk meclislerinin rızasının alınması açısından önemli olan onay yetkisi, hiç kuşkusuz sembolik bir siyasal yetki devridir. Tüm bu siyasal

---

[121] Ayrıntılı bilgi için bknz: Abdurrahman Saygılı**, Kutsal Canavar Devlet** , İmaj Yay., Ankara, 2018, s. 214 vd.

[122] Eutropuius, **Kısa Roma Tarihi**, Çev: Çiğdem Menzilcioğlu, Alfa Yay., İstanbul, 2016, s. 16 vd.

[123] Peter Jones, **Geldim Gördüm Yendim Romalılar Hakkında Bilmek İsteyeceğiniz Her Şey,** Çev: Funda Sezer, Say Yay., İstanbul, 2013, s.30; Çiğdem Menzilcioğlu,"Giriş", **Kısa Roma Tarihi**, Eutropuius, Çev: Çiğdem Menzilcioğlu, Alfa Yay., İstanbul, 2016, s. 16 vd.

[124] Jones, s. 35.

konumlanmalar birlikte değerlendirildiğinde, cumhuriyet öncesi siyasal yönetimlerin sınıfsal farklılıklar temelinde oluştuğu gözlemlenmektedir.

Roma Cumhuriyeti, M.Ö. 509 yılında Roma Krallığı'nın sona ermesi ile kurulmuştur. Cumhuriyetin yönetim ayakları ise, yılda bir seçilen konsüller, senato ve Pleb meclislerinden oluşmaktadır.[125] Pleb meclisleri, Patricilerin aksine yasa yapma yetkisini uzun mücadeleler sonucu elde etmişlerdir. On İki Levha kanunlarının kabul edilip yürürlüğe konulması; yönetimde ve yasamada güç elde eden halk meclislerinin en önemli kazanımlarından biri olarak görülmektedir.[126] Bugün güçler ayrılığı olarak tanımlanan ve genel olarak yönetimin erkler üzerinden kendini denetlemesi olarak bilinen kavramın temelleri bu köklerde aranmalıdır.[127] Halk meclislerinin yönetimde söz sahibi olmaları; senato ve konsüllerin "baskı, zor ve tahakkümüne" karşı "rıza" göstermemeleri sayesinde gerçekleşmiştir. Bu kopuşa rağmen Roma'da aynı dönemde, halk meclislerinin yönetsel ve yasamaya ilişkin yetkilerinin gelişkin olduğu söylenemez. Zira, halk meclisleri sadece senatonun hazırladığı bir yasayı veto etme, verilen bir ölüm cezasını kabul ya da reddetme ve sürgün kararı verebiliyordu.[128]

Konsüllük, cumhuriyetin ilk aşamalarında seçkin bir geçmişe sahip olmaksızın edinebilecek bir makam değildir. Eşit yetkilerle donatılan iki konsül bir yıl için görev alırdı. Konsüllerin birbirlerini; halk meclislerinin ise senatoyu veto etme yetkileri bulunmaktaydı.[129] Konsüllerin birbirlerini veto edebilmeleri, sistem içerisinde iktidarın mutlaklaşmasının önüne geçmek için

---

[125] Scott Gordon, **Controlling The State Constitutionalism From Ancient Athens To Today**, Harvard University Press, USA, 2002, s. 96-107.

[126] Saygılı, s. 261.

[127] Jones, s. 81- 85

[128] Polybius, **The Histories Book Six**, Çev: Evelyn S. Shuckburg, In Parantheses Publications, Ontario, 2002, s. 357-358.

[129] Polybius, s. 357-358; Jones, s. 88; Eutropius, s. 34.

konulmuştur. Veto ile konsüller arası denetleme modeli bizi, modern anayasa teorisindeki erklerin birbirlerini dengelemesi olarak bilinen temel prensibine götürmektedir.

Her ne kadar yukarıda belirtildiği gibi güçlerin birbirlerinden ayrılmaları için birden çok siyasi girişimde bunulmuş olsa da Roma Cumhuriyeti'nde, senato her dönemde tarihsel olarak kralın ya da daha sonra konsüllerin seçtiği zengin Patricilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Antik Roma senatosunda var olabilmek Antik Yunan'da da benzeri görüldüğü gibi mülkiyete ve dolayısıyla zenginliğe bağlı tutulmuştur. Bu nedenlerle de, Antik Roma'daki ayrımı bugünkü güçler ayrılığına yaklaştıran birden çok neden olduğu gibi uzaklaştıran nedenler de bulunmaktadır.

Senato, Roma tarihi boyunca en az güç kaybeden siyasal kurumdur. 21. yüzyılda sürdürülen akademik Roma tarihi çalışmaları da senatonun bu tarihsel konumlanışını destekler görüşler sunmaktadır. Tarihsel verilere göre, Antik Roma'da aristokrasi, cumhuriyet döneminden önce de sonra da ülke yönetimindeki gücünü genel hatlarıyla yitirmemiştir.[130] Tarihçilerin bir kısmı, Roma Cumhuriyeti dönemindeki demokrasinin önceki tarih yazınında altı çizildiği kadar demokratik olmadığını ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, Roma Cumhuriyeti'nin orta yaşlarında demokratik olmaktan çok oligarşik olduğu kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Buna dayanak olarak, halk meclislerinin doğrudan hiçbir seçim yapamaması, yasamanın yapıldığı comitialarda sadece seçkin seçmenlerin bulunması gösterilmektedir. Bu sebeplerle, özellikle orta dönem Roma Cumhuriyeti'nin demokrasiden çok "rekabetçi oligarşi" olarak tanımlanabileceği tartışılmaktadır.[131] Bazı yazarlar ise Antik Roma'nın hiçbir zaman Antik

---

[130] Claude Nicolet, "Polybe et la 'constitution' de Rome: aristocratic et democratie", Demokratia et Aristokratia, Claude Nicolet (der.), Paris, 1983.

[131] Craige Brain Champion, **Cultural Politics in Polybius's Histories**, University of California Press, California, 2004, s. 213; Robin Seager, " Polybius' Distortions of The Roman 'Constitution': A

Yunan'daki gibi bir demokrasi olmadığını monarşiden demokrasiye geçişin ise bazı yetkilerin seçimle gelen yıllık magistratlara devrinden başka bir şey olmadığını ileri sürmektedirler.[132]

Polybius'un tarih yazını da bu savları desteklemektedir. Senato, Polybius'un sıralaması ile şu görevlere sahipti: hazinenin kontrolü, harcama ve alındıları düzenlemek, kamu binalarının inşaatına ilişkin işlemlerin yapılması, İtalya'da işlenen; insan öldürme, zehirleme, suikast düzenleme, vatan hainliği suçlarının kamu adına soruşturulması işleri, İtalya dışında ise; gerekli ise elçilerin atanması, itilaf halinde olunan ülkelerle uzlaşı sağlamak veya bu ülkelere görevlerini hatırlatmak, bu ülkelere ilişkin talepte bulunmak ve aynı ülkelere karşı savaş ilan etmek.[133] Söz edilen yetkileri nedeniyle Polybius, konsüllerin şehirde bulunmadığı bir zamanda Roma'ya gelen bir yabancının yönetimi tamamen aristokratik sanabileceğini söylemiştir.[134] Konsüllerin yetkilerinin sınırlı olması aslında Roma'da senatonun dolayısıyla aristokratik yönetimin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Bu koşutluğun ortaya çıkmasının temel nedeni, gerçeklikte hegemonik olan sınıfın aristokrasi olmasıdır. Yönetimde hak sahibi olmak isteyen ardıl sınıflar, sadece senatonun hegemonyasını devam ettirmesi için halk meclisleri kapsamında yönetime kısıtlı bir biçimde dahil edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi içerisinde Pleb meclisleri zaman zaman yasama aşamasında önemli yetkiler kazanmış olsa da, senato her politik dönemeçte, yetkilerini halk meclislerinden geri almıştır. Örneğin, halk meclisleri tarafından desteklenen Marius döneminde halk meclisleri daha fazla söz sahibi olmuş, ancak bir sonraki Sulla döneminde senato tekrar hegemonik güç

Simpl(istic) Explanation", B. Gibson, T. Harrison (ed.), **Polybius and His World. Essays In Memory of F.W. Walbank**, Oxford University Press, Oxford, 2013.

[132] Bruno Aguilera-Barchet, **A History of Western Public Law Between Nation and State**, Springer International Publishing, Switzerland, 2015, s. 44.

[133] Polybius, s. 357-358.

[134] Polybius, s. 357-358.

olmaya devam etmiştir.[135] Halk meclisleri ve senato arasında çoğu zaman siyasal kararların alınması aşamasında karşıtlıklar çıkmış ve yetki dağılımında anlaşmazlıklar çözülememiştir. Siyasi anlaşmazlıklara ilişkin konuların başında yasa teklifinin yapılması, borçların silinmesi, tarım politikası ve magistratların seçilmesi gelmektedir.[136] Roma Cumhuriyeti boyunca bu ikili karşıtlık devam etmiş İmparatorluk döneminde ise konsül olan Caesar önce yetkilerini artırma yoluna gitmiş ardından kendini diktatör ilan etmiştir. Böylece bir hegemonik düzen yıkılıp salt baskı üzerinden yürütülen bir düzene geçilmiştir. Cumhuriyet sonlanmış, Roma tek bir diktatörün yönetiminde imparatorluğa evrilmiştir.[137] Bu noktadan sonra artık Roma İmparatoru, zoru tek başına, rızayı kurmaksızın uygulamıştır.

Roma Cumhuriyet döneminde yürütme erkini elinde bulunduran iki konsül, yasama erki olan senato ve halk meclislerinin oluşturduğu karma yönetim, egemen sınıfın tikel çıkarlarının, dönemin koşullarına rağmen ve görece kısıtlandığı bir ortam yaratmıştır. Yine de siyasal yaşamda pleb sınıfının tikel çıkarlarını koruyup koruyamadığı ya da siyasal yaşamda söz sahibi olup olmadığı tartışmalıdır.

Tüm bunlara rağmen, günümüze kadar ulaşan, başta Polybius ve Cicero'nun yazınından çıkan: dönemin ruhu içerisinde arzulananın karma yönetim olduğudur. Cumhuriyet dönemindeki karma yönetime ilişkin tüm yaygın entelektüel istence ve kabule rağmen, var olan karma yönetimin siyasal uygulamalarında, senatonun diğer güçler arasında ağırlığının daha fazla olduğuna yönelik ciddi tarihsel göstergeler bulunmaktadır.

---

[135] Jones, s. 132.

[136] Emilio Gabba, Domenico Magnino, **La Storia Romana Libri XIII-XVII Le Guerre Civili**, Unione Tipografico Editrice Torinese, Torino, 2001, s. 59.

[137] Peter Baechr, Melvin Richter, **Dictatorship In History and Theory Bonapartism, Caesarism And Totalitarianism**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 273.

2. Polybius'un Roma Anayasası, Cicero'nun Karma Yönetimi

Polybius'un kavram seti, Roma'daki karma yönetim sisteminin soy kütüğünü çıkarılması ve tarihsel dizge içerisinde incelemesi bakımından son derce faydalıdır.

"*The Histories*" eserinde Polybius, üç tip anayasa bulunduğunu ve bunların krallık, aristokrasi ve demokrasi olduğunu okuyucuya aktarır. Polybius'a göre, en iyi anayasa/yönetim şekli bunlardan herhangi biri değil aksine bu üç yönetim biçiminin karışımıdır. Kanun koyucu Spartalı Lycurgus'un da yaptığı tam anlamıyla budur. Roma da bu anlamda Sparta'ya benzemektedir.[138]

Polybius, genel olarak yönetim biçimlerinin/anayasaların doğal ve döngüsel olarak değişiklikler geçirdiklerini ileri sürer. Buna göre, devletlerin döngüsel izleği; monarşi, krallık, tirani, aristokrasi, oligarşi, demokrasi ve halk yönetimi ardından tekrar krallık olarak ilerler. Polybius'a göre, söz konusu doğal, döngüsel evrim/değişiklik Roma'da bulunamaz. Roma bu evrimin aksine, dünyayı ele geçirirken kendine özgü karma yönetimini oluşturmuş ve bu yönetim, (bir süre de olsa) başarılı olmuştur.[139]

Sparta'yı ve bu yönetim biçimini bulan yasa koyucu Lycurgus'u inceleyen Polybius, diğer tüm yönetimlerin tarihsel olarak geçirdiği döngüsel değişikliği, Sparta'nın neden geçirmediğini ve neden dengeli bir karma yönetime sahip olduğunu açıklar. Polybius'un aktardığına göre, Lycurgus karma olmayan her yönetimin son kertede bir güçte toplandığını ve bir güçte toplanan her yönetimin mutlaka kötü ve ayrıcalıklı bir biçime bürüneceğini anlamıştır. Lycurgus, her bir

---

[138] Polybius, s. 350 vd.

[139] Polybius, s. 350-351; W. Frank, Walbank, **Polybius**, **Rome and The Hellenistic World: Essays And Reflections**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 247.

gücün gereğinden fazla baskın olamayacağı aksine birbirlerini dengeleyeceği bir düzen kurgulamıştır.[140] Polybius'un karma yönetim fikrinin düşünsel rehberi de bu nedenle Lycurgus'tur.

Roma yönetiminde, tarihsel olarak her biri ayrı ayrı egemen olan üç egemen unsur bulunmaktadır. Devletin her parçasında, söz konusu egemen unsurlar, ayrı ayrı gücü paylaşırlar. Bu ayrım o kadar eşit, dengeli ve adildir ki içlerinden hiçbirisinin kesin ve diğerinden bağımsız bir biçimde aristokrasi, demokrasi ve despotizme dönüşmesi mümkün olmaz. Konsüllerin despota, senatonun aristokratik bir yönetime, demokrasininse halkın birliğine dönme eğilimi vardır. Ancak bu eğilim, karma yönetim ile aşılır.[141] Polybius'un açıklamak istediği ve Aristoteles ve diğer düşün insanlarınca ele alınmayan önemli bir nokta bulunmaktadır. Polybius'a göre, üç yönetim türü, Roma'da kendilerine has, karakteristik özellikleriyle varoluşlarını korumaktadırlar. Ancak yönetim, bu var oluşlarla beraber içlerinden hiç birisi ancak karma yönetimin kendisidir.[142] Bu nedenle, karma yönetim içlerinden en iyisidir.

Polybius da, Platon ve Aristoteles gibi, halkın yönetimi fikrine mesafe ile yaklaşan düşünsel hatta dâhildir. Öyle ki, Polybius, her tiranın en başta halkı kandıran bir demagog olarak yola çıktığını savunur. Tiran yönetiminin başa gelme sebebi olarak halkı ve demokrasiyi sorumlu tutar.[143] Bu görüş, Polybius'un karma yönetimi daha aristokratik perspektiften yorumladığı ve karma yönetimin üzerinde aristokrasinin ağırlığını kabul ederek konumladığı tezini destekler.[144]

---

[140] Polybius, s. 355.

[141] Polybius, s. 356-357.

[142] Walbank, s. 282 vd.

[143] Brain, s. 174.

[144] Donald Walter Baronowski, **Polybius and Roman Imperialism**, Bloomsbury Academic, 2013, s. 141.

Cicero'nun önceden ulaşılamayan metinlerinin güncel çevirileri, Polybius'un yaşadığı dönemdeki Roma karma yönetiminin, karma yönetim biçiminin tipik özelliklerini taşıdığını ancak aristokrasiye ağırlık verdiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Antik Roma'da karma yönetimin varlığı tartışma konusu değildir. Bunun karşısında, güçlerin kendi aralarındaki dağılımın eşit bir orantıya sahip olduğu konusundaki şüpheler devam etmektedir. [145]

Cicero kendi kavram setinde, karma anayasaya ilişkin görüşlerini Polybius'a benzer bir biçimde kurgulamış, en iyi yönetimin karma yönetim olduğunu savunmuştur. Teoride Aristoteles ve Platon tarafından iskeleti oluşturulan yönetim çeşitlerini benimseyen Cicero yönetim biçimlerini aynı hat üzerinden tekrar benzer bir biçimde tanımlar.[146] Daha önce Aristoteles, Platon ve Polybius tarafından da sıralanan yönetim türleri içerisinde en iyisinin bunlara eklenebilecek olan dördüncü yönetim türü olduğunu bunun da sayılan üç türün karışımı olan karma yönetim olduğunu söyler. [147]

Cicero'nun Polybius'un düşünsel kurgusundan ayrıldığı temel nokta, krallığın egemenliğidir. Teorik olarak karma yönetimin en iyi olduğunu kabul eden Cicero kendi yazınında krallığı en arzu edilebilecek yönetim türü olarak ifade eder.[148] Bunun karşısında, krallığın dejenere hali olan tiranlığı ise en kötü yönetim türü olarak görür. Tiranın olduğu yerde devletin olmadığını

---

[145] Viktor Pöschl, **Römischer Staat Und Griechisches Staatsdenken Bei Cicero: Untersuchungen zu Ciceros Schrift De re pubblica**, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1962.

[146] Cicero, yönetim biçimlerini bir kişiye, seçilmiş bir gruba ya da bütün halka verilmiş olması bakımından ayırır. Bkz: Marco Tullio Cicerone, **La Repubblica**, Çev: Francesca Nenci, RCS Libri S.p.A., Milano, 2008, s. 301 vd.

[147] Cicerone, s. 307, 395.

[148] Cicerone, s. 395.

söyler.[149] Caesar'ı tiran olarak gören Cicero, Caesar'ın kendisine layık gördüğü liderlik uğruna tanrısal ve insani her yasayı ihlal ettiğini söylemiştir.[150]

Cicero'nun kendi yaşadığı dönemin önde gelen aristokratlarından biri olduğu ve olabilecek en erken yaşta cumhuriyetin verebileceği en yüksek mevki olan konsüllüğe seçildiği düşünüldüğünde, aristokratik bir yönetim yerine neden karma yönetimi seçtiği merak konusudur. Bu nedenle, Cicero'nun o dönemde bir üst yapı kurumu olan cumhuriyeti neden bu şekilde kuramsallaştırmaya çalıştığına bakmak gerekir.

Günümüzde modern devletin mülkiyet temelli tanımlanmasında kullanılan argümanların en önemli çıkış noktalarından biri hiç kuşkusuz Cicero'dur.

Cicero'nun mülkiyeti önceleyen siyasi aklının karma yönetim savunusu, cumhuriyetin dağılması sırasında, senatörler aristokrasisinin alttan gelen halk ayaklanmaları yerine kendi içerisinde parçalanarak dağılması sorunsalı karşısında geliştirilmiştir. Cicero, senato tarafından kurulan hegemonik sürecin sonlanmaması ve aristokratik eğilimleri ağır basan karma yönetimin devam etmesi için bu hamleyi yapmıştır. Cicero'nun fikir dünyası bir bütün olarak incelendiğinde, demokrasinin yeri -şimdiye değin incelenen bütün düşün insanlarında olduğu gibi- son sıradadır. Her ne kadar Cicero Pleb sınıfının özgür tercihlerini savunuyor gibi görünse de bunu bir koşula bağlar. Koşul, yasaklayıcı buyrukların senato tarafından belirlenmesidir.[151] Görüldüğü üzere, Cicero için belirleyici sınıf aristokrasidir. Sınıflar arasında eşitlik yerine sınıflar arasında hiyerarşiyi tercih etmiştir.

---

[149] Cicerone, s. 487.

[150] Cicero, **Yükümlülükler Üzerine**, Çev. C. Cengiz Çevik Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017, İstanbul, s. 13-14.

[151] Neal Wood, "The Economic Dimension of Cicero's Political Thought: Property and State", **Canadian Journal of Political Science** 16, N.4, December, 1983, s. 153-156.

Cicero'nun cumhuriyeti, mülkiyet sahibi aristokrasinin acil ihtiyaçlarının uzun erimde devam etmesi için işlevsel kabul edilen bir modeldir.[152]

Tüm Antik Roma; krallık, cumhuriyet, imparatorluk üzerinden tekrar değerlendirildiğinde güçler ayrılığının en güçlü nüvelerinin cumhuriyet döneminde var olduğu görülecektir. Roma cumhuriyet döneminde hegemonyaya her ne kadar sınıf savaşımları sonrası halk meclisleri dahil edilse de bu yetkilerin sınırlı olması nedeniyle, tam anlamıyla gerçek güçler ayrılığı oluşmamıştır. Cicero'nun bir düşün insanı, savunman ve siyasetçi olarak tarih yazınına bıraktığı eserler de bu savı desteklemektedir.

C. Güçler Ayrılığının Evrimi: Locke 'tan Hayek'e Bir Yol

1. Sürekli Devinim: İngiltere Tarihinde Güçler Ayrılığı

İngiltere'deki güçler arasındaki savaşım, sınıflı İngiliz toplumundaki egemen ve ardıl sınıflar arasındaki tahakküm ya da denge eğrisi olarak değerlendirilebilir. İngiltere, kendi tarihsel uzamındaki güçler dengesini tıpkı antik dizgedeki gibi sınıflar arası uyumu kurarak sağlamaya çalışmıştır. Bu nedenlerle, her ne kadar sınıfların gelişim eğrisi ve konumu Antik dizgedeki kadar keskin değilse de güçler ayrımının kökeni Antikiteyle benzerlikler taşır. Bu benzerlik, egemen sınıfın hegemonyasının uzun erimli olmasını sağlamak amacıyla bazı kesimsel çıkarlarından vazgeçmesinden başka bir şey değildir.

İngiltere, diğer Avrupa devletlerindeki örneklerin aksine ve onlardan önce, egemen sınıfın hegemonyasını kurmak amacıyla ve sınıfların kendi aralarındaki devinimleri doğrultusunda dağıtılmıştır. Bu nedenle, 1400'lü yıllardan önce bile İngiltere'de kralın yetkileri parlamenter

[152] Wood, s. 153-156.

temsil lehine geniş oranda kısıtlanmıştır.[153] Söz konusu kısıtlamalar, güçler ayrılığının ilk adımlarıdır. İngiltere'nin güçler ayrılığı tarihi, Hobbes, Locke, Montesquieu, Rousseau, Tocqueville ve Fedaralistler gibi modern devlet ideolojisinin kurucusu olarak da tanımlanabilecek isimlerin düşünsel çıkış noktası olmuştur.

İngiltere'de güçler ayrılığı ilkesi kendi sınırları içerisinde gücün dağılması ve özgürleşmeye ilişkin tarihsel bir momenti imler. Bu moment aynı zamanda İngiltere'nin emperyal yayılmasında da önemli bir yer kaplar. Demokrasisini kuran İngiltere, kendi toprakları içerisinde uyguladığı demokratik ilkeleri çoğu zaman hiçe sayarak, deniz aşırı ülkelerde sömürgelerini kurmuştur. [154]

İngiltere tarihi incelendiğinde monarşiden, uzun erimde, erklerin devinerek ve dönüşerek meşruti demokrasiye geçildiği görülecektir. Krallık, 973 yılında İngiltere ve Danimarkalıların arasında çıkan savaşta, İngiltere'nin savaşı kazanması sonucunda Edgar'ın, İngiltere kralı olarak taç giymesi ile başlar.[155] Ancak Edgar ile başlayan monarşik yapı 1215'te Magna Carta'nın kabul edilmesi ile değişikliğe uğramıştır. Magna Carta içeriği itibariyle, kralın yetkilerini sınırlamıştır.[156] Sınırlama, mülkiyet sahibi olan baronlar lehine yapılmıştır. Magna Carta'nın kabulü, İngiliz parlamenter sisteminde uzun süre etkili olan lordlar kamarasının da temellerini atılmıştır. Magna Carta, savaşta güç kaybeden ve gücü elinde tutmak amacıyla yasal

---

[153] Jeremy Black, **Kısa İngiltere Tarihi**, Çev: Ekin Duru, Say Yay., İstanbul, 2017, s. 27.

[154] T.O. Lloyd, **Empire, Welfare State, Europe English History 1906-1992**, Oxford University Press, New York, 1993, s. 2.

[155] Black, s. 43-45.

[156] Magna Carta, Çev: G.R.C. Davis, British Museum, London, 1963, s. 23-33. Article 1, 2, 13, 21, 26, 27, 32, 41, 52, 55, 57, 61, 62, 63.

uygulamaları yerine getirmeyen krallığın, yasalara uyması ve keyfiliğinin baronlar lehine durdurulmasını amaçlar.[157]

Güçlerin dağılımındaki bu köklü değişiklik, Magna Carta'nın bu konuya ilişkin temel metinlerden sayılmasına neden olmuştur.

İngiltere'de yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması hiç kuşkusuz bir anda olmamıştır. Bu ayrılığın nüveleri Magna Carta öncesine kadar gitmektedir. Öyle ki, Magna Carta öncesi kralın baronlardan oluşan bir encümeni zaten bulunmaktaydı. Ancak, parlamento kelimesinin 1230'da Magna Carta'da yapılan bir değişikle metne girmesi, gerçek anlamda parlamentonun kurulmasına ve İngiltere'nin anayasal hükümete geçmesine bir basamak olmuştur.[158]

14. yüzyıla gelindiğinde vergi ödeyenlerin de parlamentoda bulunmalarına olanak verilmiştir. Vergi artışları oranında parlamentonun da yetkileri arttırılmıştır. Mülkiyeti önceleyen ve vergi üzerinden giden düzen, bazı temel hakların da yazılı metinlere konularak korunmasını sağlamıştır. Tutukluluk sürelerinin belirlenmesi ve kısa tutulmasına ilişkin düzenlemeler bunlara örnek olarak gösterilebilir.[159]

Magna Carta ve ardından değişik siyasal momentlerde ortaya çıkan anayasal metin içeriğine sahip bütün İngiliz bildirileri, Fransız İhtilali'nin keskin bir biçimde ve kısa sürede yürürlüğe koyduğu temel hak ve özgürlükleri, uzun erimde sınıf çelişkileri sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlar karşılığında yürürlüğe sokmuştur.[160] Bu nedenle İngiltere'deki erklerin ayrımına

---

[157] Black, s. 57.

[158] Black, s. 62.

[159] Magna Carta, Article 39: "No free man shall be seized or imprisoned, or stripped of his rights or possessions, or outlawed or exiled, or deprived of his standing in any way, nor will we proceed with force against him, or send others to do so, except by the lawful judgment of his equals or by the law of the land."

[160] Bill Of Rights, Petition of Rights, Act of Settlement.

ilişkin model Montesquieu tarafından örnek olarak gösterilmiş, Montesquieu'nün metinleri de Fransız İhtilali öncesi referans olarak kullanılmıştır. Karl Marx da bu karakteristik özelliği nedeniyle İngiltere'nin burjuva evreninin Demiurgos'u (yaratıcı tanrısı) olduğunu söylemiştir.[161] Tüm bu nedenlerle; modern, burjuva devleti fikrinin öncüsü olarak İngiltere'yi göstermek yanlış olmaz. Kıta Avrupası, İngiltere'nin bu açıdan takipçisi olmuştur.

İngiltere'deki güçler ayrılığı tarihi değerlendirildiğinde, 1414'ten itibaren mülkiyet sahibi ve doğuştan soyluluğa ilişkin bir titri olmayan avam tabakasının, lordlarla yasamanın kimi işlemleri üzerinde eşit haklara sahip olmaya başladığı görülmektedir.[162] İngiltere'de güçler ayrılığına ilişkin sürecin diğer Avrupa ülkelerine göre daha hızlı ilerlediği bir gerçektir. Ancak kendi bütünselliği içerisinde 1600'lerin sonuna kadar İngiltere'deki güçler ayrılığının gerçek anlamıyla hayat bulduğu söylenemez. Çoğu tarihsel dönemeçte krallık kendi hegemonyasını kurmuş, parlamentoyu işlevsiz hale getirmiştir. Bazı durumlarda ise parlamentonun lordlar kamarası hegemonik hale gelmiştir. 1648 devrimi öncesi kralın yetkilerini arttırma eğilimi aslında hegemonyasını kuramadığının bir göstergesidir.[163] Rızayı kuramayan İngiltere kralı ile parlamento arasındaki gerilim aslında, sivil toplum ve politik toplumu oluşturan tarihsel blokun el değiştirmeye hazırlanmasından başka bir şey değildir. İngiliz iç savaşını, organik kriz olarak okumak mümkündür. Organik krizle krallıktan tarihsel bir kopuş yaşanmış, yeni gelen düzende artık hegemonyaya sahip olan sınıf değişmiştir. Kral ve parlamento arasında çıkan iç savaş

---

[161] Karl Marx, "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri", **Fransız Üçlemesi**, Çev: Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016, s. 127.

[162] Kemal Gözler, "İngiltere'de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme", **Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, C.I, Ankara, 2009, s. 365-374.

[163] D. E. Kennedy, **English Revolution 1642–1649**, Palgrave Publishers, London, 2000, s. 1; Vivek Chibber, **Post Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti**, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s. 96-97.

öncesi kurulan burjuvazi, halk kitleleri ve toprak sahipleri sınıfının bir kısmının oluşturduğu ittifak, yeni kurulan cumhuriyetin kurucu unsuru olmuştur.

İç savaşa toprak sahibi elitlerin bir kısmının ve yükselen burjuva sınıfının katılmasının asıl nedeni, parlamenter vergilerin arttırılması ve savaş döneminde vergiye muhatap olan sınıfların taleplerinin kral tarafından göz ardı edilmesidir. Bunun yanı sıra, 1648 devrimi sırasında lordların halkın talep ettiği siyasal ve dini liberalizmi desteklemediğini, hatta bu istekleri radikal talepler olarak okudukları bilinmektedir. Lordların parlamentodaki çoğunluğunun önce kralı desteklediği ancak halktan gelen hak talepleri sonucunda aynı düzenin kendi lehlerine yeniden üretilmesi için hareket ettikleri de bir başka gerçektir. Lordların son kertede arzu ettikleri eski düzenin revize edilmiş haliyle yeniden kurulmasıdır. Talep edilen bu düzenin inşasında lordlar, Cromwell'i destekleyerek kendi kesimsel çıkarlarını bu dönemde de korumuşlardır. [164]

Cromwell döneminde kurulan cumhuriyet burjuva oligarşisi olarak tanımlanabilir. Cromwell'in 1653'te parlamentoyu kapatıp, iktidara sahip olması da bu savı desteklemektedir.[165] Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi İngiltere'de güçler ayrılığının oluşması uzun bir tarihsel dizgedeki gelgitlerden oluşmaktadır. Cumhuriyet sonrası eski düzen bir restorasyon geçirerek tekrar ortaya çıkmıştır. İngiltere'de parlamenter demokrasi, değişik evrelerde geçirdiği hükümet krizleriyle gücünü zaman zaman kaybetmiş, değişik sınıfların hegemonyalarını kurdukları ölçüde politik yaşamda daha görünür olmuş ya da etkisiz kalmıştır.

---

[164] Kennedy, s. 3; G.E. Seel, **The English Wars and Republic 1637–1660**, Routledge Yay., New York, 1999, s. 13.

[165] Karl Marx, "Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i", **Fransız Üçlemesi**, Çev: Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016, s. 231; Charles K. Rowley- Bin Wu, **Britannia 1066-1884 From Medieval Absolutism To the Birth Of Freedom Under Constitutional Monarchy, Limited Suffrage and The Ruel Of Law**, Springer Pub., Switzerland, 2014, s. 52.

Örneğin Kral II. Charles döneminde (1660-1685) parlamento geri çağırılmıştır.[166] Bu açıdan bakıldığında krallığın bazı dönemlerde hegemonik olması güçler ayrılığını tamamen ortadan kaldırırken bazen de meşruti monarşi anlayışının İngiltere'de destek kazanmasıyla güçler ayrılığı daha uygulanabilir bir hale gelmiştir.

1688 yılında, Orange'lı William'ın İngiltere'ye saldırması ve saldırı sonrası ortaya çıkan "Görkemli Devrim" in getirdiği anayasal değişiklikler, uzun vadede kralın yetkilerinin büyük çoğunluğunun Parlamento'ya devredilmesini sağlamıştır.[167] Yine de erklerin dağılımı ve değişimlerin bugünkü nihai noktaya varmasındaki en önemli momentlerden biri Çartist hareketin ortaya çıkmasıdır. Çartist hareket 1830-1840 yılları arasındaki on yılda ortaya çıkan dünyadaki ilk işçi sınıfı hareketidir.[168] Halk bildirgesi olarak ortaya çıkan hareketin altı temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar; yetişkin erkeklere evrensel oy kullanma hakkı verilmesi, gizli oy, her yıl seçim yapılması, parlamento üyeliğinde eşitlik, milletvekillerinin mülk sahibi olma zorunluluğunun kaldırılması ve aylık ödenmesi. Her ne kadar Çartist hareket ilk kertede başarısız olsa da uzun erimde hareketin kazanımları İngiltere'nin diğer dünya ülkelerine anayasal, demokratik bir model olması yönünde büyük katkı sağlamıştır. [169]

Sanayileşmenin etkileri ve işçi sınıfının kitleselleşmesi, gelişmekte olan İngiliz toplumunda başkaca reformlara ön ayak olmuştur. Oy verme hakkı 1832'de çıkartılan Reform yasası ile genişletilmiştir. Hiç kuşkusuz 1982'de yapılan değişiklik, İngiltere'deki burjuva sınıfının çok

---

[166] Black, s. 111-112.

[167] Martin Loughlin, "Constituent Power Subverted: From English Constitutional Argument To British Constitutional Practice", **The Paradox Of Constitutionalism Constituent Power and Constitutional Form**, Martin Loughlin, Neil Walker (ed.), Oxford University Press, New York, 2008, s. 41.

[168] Barış Parkan, **Marx**, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s. 97.

[169] Black, s. 153-155.

küçük bir kısmına hizmet etmiştir.[170] Ancak bu burjuva sınıfının politik toplumdaki temsili bakımından son derece önemli bir momenttir. 1867'deki reform yasası, belediyelere emlak vergisi veren erkeklere oy hakkı tanınmıştır. 1884'de yapılan değişiklikle emlak vergisi zorunluluğu kaldırılmış, bu hak tüm erkeklere tanınmıştır. Ancak bu düzende, işçi sınıfının yeri henüz yoktur. 1880'lerin sonundan itibaren yükselen emperyalizm dalgasında burjuva sınıfı tek başına değildir. Burjuva sınıfı bu çeyrekte, yerine geçemediği ve İngiliz politik toplumun lokomotifi olan aristokrasiyle birlikte işçi sınıfını sömürmeye devam etmiştir.[171] Bunun yanında, kadınların oy verme hakkına ilişkin düzenlemeler daha sonra yapılmıştır. Kadınlara oy verme hakkı 1918 yılında tanınsa da bu hakkın kullanılması ancak 1928'de gerçekleşebilmiştir.[172]

Güçler ayrılığının gerçekleşmesi açısından en büyük adım, 1911 yılında çıkarılan Parlamento Yasası ile Lordlar Kamarası'nın Avam Kamaras'ının kararlarını veto etme hakkının kaldırılmasıdır. Bu düzenleme ile anayasal demokrasinin önündeki en büyük engel kalkmış ve Lordlar Kamarası'nın hegemonik olabilme ihtimaline karşı yasal bir düzenleme getirilmiştir.[173]

2. Hobbes'un Canavarına Karşılık Locke'un Güçler Ayrılığı

Aynı çağda, İngiltere'nin iç gerilimleriyle hayatlarını sürdüren iki ünlü İngiliz düşünürdür; John Locke ve Thomas Hobbes. İçerisinde bulundukları iktidar diyalektiklerinin kısa erimli sonuçları onları aynı coğrafya için değişik yorumlar yapmaya itmiştir.

---

[170] Neocleous, Sivil Toplumu Yönetmek, s. 137.

[171] Neocleous, Sivil Toplumu Yönetmek, s. 143.

[172] Black, s. 156-157.

[173] Lloyd, s. 18- 23.

Leviathan'ı yazan Thomas Hobbes, Locke'la benzer bir biçimde mülkiyeti ve mülkiyetin savunulmasını önceleyen bir düşün dizgesine sahiptir. Hobbes, Locke'dan farklı olarak tutarlı bir biçimde güçler ayrılığı düşüncesine karşı çıkmış, monarşinin mülkiyetin güvenliği açısından önemli olduğunu ileri sürmüştür. Locke ise dönemin güncel sorunsalları ışığında bugünkü güçler ayrılığına benzer bir tanım ortaya atmış, Hobbes'a göre daha demokratik bir teori ileri sürmüştür. Bu iki düşünürün, fikirsel dünyalarındaki kavramsal kurgu farklı olsa da vardıkları sonuç aynıdır: mülkiyet temelli hakların korunması.

Hobbes hegemonyayı egemenin tekeline bırakırken, Locke oydaşmanın kurulması için egemen sınıfla, ardıl sınıfların çıkarlarını dengelemeye çalışmıştır. Ancak unutmamak gerekir ki her iki düşünürün de siyasi doğrultuları mülkiyet sahiplerinin güvenliğini önceleyen bir hatta aittir. Bu nedenle, Locke ve Hobbes'un güçler ayrılığına ilişkin öne sürdükleri ilk fikirler birbirleri ile çatışır gözükse de son kertede iki düşünür mülkiyetin güvenliği için güçlü yürütmenin kurulması fikrinde uzlaşmaktadırlar. Uzlaşmanın kaynaklarını bulmak, Locke ve Hobbes'un ortak paydalarını su yüzüne çıkarmak bu kısmın temel amacıdır. Locke'un tezine temel oluşturan mülkiyet temelli hak savunusu ilk varyantta güçler ayrılığı ile sonuçlanacak gibi görünse de güçlü egemenin rıza olmadan baskı üzerinden kurduğu hegemonyaya ile son bulur. Ancak Hobbes ve Locke üzerinden düşünmek için öncelikle Hobbes ve Locke'un devlet kuramına ilişkin ileri sürdükleri savları incelemek gerekmektedir.

Hobbes'a göre, bir insanının diğerinin kurdu olduğu ve her şeyi yapabilme hakkına sahip olduğu doğa durumunda mülkiyetin ve güvenliğinin sağlanması mümkün değildir. Savaş durumu olarak da ifade edilebilecek olan doğa durumundan çıkışın yegane yolu toplumsal bir sözleşmedir. Sözleşme ile sözleşme yapanların yetkilerinin tümü hükümdara devredilir.[174]

[174] Thomas Hobbes, **Leviathan**, W.W. Norton & Company, USA, 1997, s. 70-74. Hobbes'a göre insan doğası gereği egoisttir. Bu nedenle her koşulda kendi çıkarını gözetir. Bu nedenle doğa durumunda insan

Hükümdara yapılan bu devir, mülkiyetin ve güvenliğin korunması içindir. Bu devirle yetkilerini devredenler aynı zamanda sivil toplumu da kaybederler.[175] Yetkinin tek bir kişiye, egemene verilmesi şarttır.[176] Temsile ilişkin herhangi bir yetkinin egemen dışında başka birine verilmesi, egemenin sınırlandırılması anlamına gelir. Düzeni, adaleti sağlayan ve sözleşmeyle bütün yetkileri elinde bulunduran ölümlü tanrı (egemen), yasama yetkisini elinde bulundurduğu gibi aynı zamanda yargıç konumundadır. Hiç kuşkusuz diğer bütün yürütmeye ilişkin yetkiler gibi savaşa ve barışa karar verme, orduyu yönetme gibi işlemler de ona aittir. Tüm bu nedenlerle egemenin yetkisi devredilmez ve birbirinden ayrılamaz.[177]Çünkü Hobbes'un düşüncesinde monarşi, aristokrasi ve demokrasinin her biri diğeri kadar keyfîdir. Birini diğerine seçmek için derin bir sebep bulunmamaktadır.[178]

Hobbes, yukarıda sayılan nedenlerle güçler ayrılığını değil egemen monarkın yönetimini tercih eder. Hobbes'a göre, egemen kendi otoritesini kurmak için hukuka uygun, yasal bir yönetim sunmaktadır.[179] Buna karşın, Hobbes'un unuttuğu bir kısım vardır; hukuk zaten egemenin

---

insanın kurdudur. Bkz: Aloysius Patrick Martinich, **Thomas Hobbes**, St. Martin's Press, New York, 2005, s. 25; Yahya K. Zabunoğlu, **Devlet Kuramına Giriş**, İmaj Yay, Ankara, 2015, s. 46.

[175] George Mace, **Locke, Hobbes and The Federalist Papers An Essay on The Genesis of The American Political Heritage**, Southern Illinois University Press, London, 1979, s. 37; Jeffrey Abramson, **Minerva'nın Baykuşu Batı Siyasi Düşünce Tarihi**, Çev: İbrahim Yıldız, Dipnot Yay., Ankara, 2014, s. 229.

[176] Hobbes, parlamentonun varlığını sadece krala tavsiye verme sınırları içerisinde kabul eder. Parlamentoya yönetme yetkisi verilmesini kabul etmez. Bkz: Martinich, s. 25.

[177] Hobbes, s.100-101; Haig Patapan, "The Glorious Sovereign: Thomas Hobbes on Leadership in International Relations", **British International Thinkers from Hobbes to Namier**, Ian Hall and Lisa Hill (ed.), Palgrave Macmillian, New York, 2009, s. 15.

[178] Lars Vinx, David Dyzenhau, Thomas Poole, "Hobbes and Civic Liberty and The Rule of Law", **Hobbes and The Law,** Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 147.

[179] Vinx, Dyzenhau, Poole, s. 154.

kendisinin yürürlüğe koyduğu hukuktur ve bu hukukun ne kadar tarafsız, bağımsız olduğu tartışmalıdır.

İngiltere'nin 17. yüzyılda yaşadığı iç savaş sonrası monarşik bir yönetim tahayyül eden Hobbes'un fikirlerinin aksine aynı yüzyılın sonlarında Locke, güçleri ayırmaya ilişkin fikirler ortaya atmış, liberal güçler ayrılığı fikrinin bugünkü temel bileşenlerinin ortaya çıkmasında çok önemli bir rol oynamıştır.[180]

Locke tarafından ileri sürülen mülkiyetin kutsallığı temeline dayalı güçler ayrılığı fikri, aslında hegemonik burjuva düzeninin dengeli bir biçimde parçalanarak yürürlüğe girmesinden başka bir şey değildir. Bunların yanı sıra Locke, mülkiyetin güvenliği için yasamanın yavaş kaldığı yerlerde "imtiyaz hakkı" üzerinden Hobbes gibi yetkilerin tümünün yürütmeye devredilmesini önermiş kendi düşüncesini kendi yıkmıştır.

Hobbes'un çağdaşı Locke'la birleştiği nokta, daha önce de söylendiği gibi, mülkiyetin öncelikli bir biçimde korunmasıdır.[181] Öyle ki, Locke yasaların varoluşunu mülkiyete bağlar. Siyasal iktidarın, mülkiyeti korumak ve düzenlemek için ölüm cezası dahil bütün cezaları içeren yasama hakkına sahip olduğunu ileri sürer. [182]

Locke'un düşün setinin temelini oluşturan siyasal incelemenin başında, Hobbes'un da Leviathan'da yaptığı gibi doğa durumu tasviri bulunmaktadır. Doğa durumu ve sözleşme ile bu

---

[180] Meirav Jones, "My Highest Priority Was to Absolve the Divine Laws: The Theory and Politics of Hobbes' Leviathan in a War of Religion", **Political Studies**, V. 65(1), 2007, 248–263; Carl Schmitt, **Siyasal Kavramı**, Çev: Ece Göztepe, Metis Yay., İstanbul, 2006, s. 72.

[181] Solmaz Zelyüt Hünler, **Dört Adalı**, Paradigma Yay., İstanbul, 2003, s. 60-64.

[182] John Locke, **Hükümet Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme**, Çev: Fahri Bakırcı, Babil Yay., Ankara, 2004, s. 2; James Tully, **A Discorse On Property John Locke and His Adversarie**, Cambridge University Press, Cambridge, 1980, s. 162.

durumdan siyasal düzene geçiş fikri Hobbes'la aynı olsa da doğa durumunun içeriği ve sözleşmenin kurulmasının nedeni birbirinden çok farklıdır. Locke'a göre, doğa durumu eşitlik durumudur. Bütün yetki ve güç bir kişinin diğerinden daha fazla sahip olamayacağı biçimde karşılıklıdır.[183] Doğa durumu her ne kadar sınırsız özgürlük tanısa da doğal yasa bu sonsuz özgürlüğü kısıtlar.[184] Hürriyet, kişinin; kişiliğini, eylemlerini, servetini ve mülkiyetini yasaların izin verdiği ölçüde dilediği gibi özgürce düzenlemek ve yönetmektir.[185] Doğal yasanın da önceliği, insanın bedeninin ve mülkiyetinin güvenliğini korumaktır.

Hobbes'a benzer bir biçimde Locke'un düşüncesinde, sözleşmeyle insanlar yetkilerini servet ve malvarlıklarının korunması için devretmişlerdir. Bu sayede sivil topluma geçerek rahat, güvenli ve barışçıl bir ortamda yaşamayı garanti altına almışlardır.[186] İnsanlar arasındaki doğa durumunu bitiren toplumsal sözleşme herhangi bir sözleşme değildir. İnsanların karşılıklı olarak bir topluluğa girmeyi ve siyasal bir bütün oluşturmayı taahhüt ettikleri sözleşmedir.[187] Locke'a göre, mülkiyet emekle kazanılır ve emeğin mülkiyeti dokunulmaz ve mutlaktır. "*Emeğin mülkiyetine sahip olan insan, değeri tümüyle kendi emeği tarafından yaratılmış olan nesnenin mülkiyetine de sahip olur*."[188]

Locke'a göre, doğa durumunda cezalandırma herkesin hakkıdır. Bu durumda, mülke, hürriyete ve yaşama saldırının karşılığında, herkes kendi davasının yargıcı olma ve saldırıda bulunanı cezalandırma yetkisine sahip olabilecektir. Ancak, herkesin kendi davasının yargıcı olması

---

[183] Locke, s. 5; Arye L. Hillman, "Hobbes and the Prophet Samuel on Leviathan Government*"*, **Public Choice**, V. 141, N. 1/2 Oct/ 2009, s. 1-4.

[184] Locke, s. 6.

[185] Locke, s. 48.

[186] Locke, s. 81; Mace, s. 17.

[187] Savran, s. 38.

[188] Fahri Bakırcı, **John Locke'ta Mülkiyet Anlayışı**, Babil Yay., Ankara, 2004, s. 188-190.

ussal değildir. Yargıçlık yapacak bir üst otoriteye sahip olmamak, toplumun her bir üyesinin bir diğerine cezalandırma görünüşünde güç uygulamasına neden olur. Birinin bir diğerine güç uygulaması, doğa durumuna değil, bir savaş durumuna tekabül eder.[189] Bu nedenle Locke da, Hobbes gibi doğa durumundan çıkışı bir sözleşmeye bağlar. Locke, sözleşme ile cezalandırma yetkisini politik topluma yani devlete devreder. Devlet, Locke'un söylemiyle, kendi üyesine o toplumun üyesi olmayan herhangi biri tarafından ya da üyeleri arasında işlenmiş suçlara uygun cezanın ne olacağına karar veren iktidar makamıdır. Locke, bu iktidarın asıl görevinin üyelerinin mülkiyetini korumak için var olduğunu ileri sürer.[190] Hobbes, mülkiyetin korunmasını doğrudan krala devrederken Locke, cezalandırma yetkisini; yasama, yürütme ve federal erk olarak kurumsallaştığı devletin tekeline verir. Locke ve Hobbes'un iki ayrı damar üzerinden gitmelerinin temel nedeni, burjuva toplumsal ilişkilerinin tarihsel konumlanışıdır. Hobbes'un kuramı "*İngiltere'de burjuva toplumsal ilişkilerinin yerleşmesinden önceki toplumsal duruma bir tepki*"[191] iken Locke'unki genel anlamda yerleşmiş olan sistemin savunusudur. [192] Bu sebeplerledir ki Hobbes'un "*toplumsal insanı başkalarıyla çatışan saldırgan bireydir; bu insan henüz mülkiyet haklarını özgürce kullanan hukuk kişisi olmamıştır. Oysa Locke kuramını burjuvazinin yükselme döneminde geliştirmiştir*."[193] Bu nedenle de hukuksal alanda siyasal müdahale eski bir yöntem olarak kalmıştır. Siyasal alan artık kendi kendini düzenleyen ve denetleyen başka bir temele ihtiyaç duymaktadır. Tam da bu nedenlerle

---

[189] Locke, s.12,17,71.

[190] Locke'a göre toplum sözleşmesi kurularak devlet aşamasına geçilmesinin temel nedenleri şunlardır: mülkiyetin korunması, insanlar arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde ortak bir ölçünün bulunmaması, uyuşmazlıklar konusunda donatılmış yargıçlık makamının bulunmayışı, yaptırımı destekleyen ve uygulayan bir iktidarın olmaması, Locke, s. 72, 104; Tully, s. 163.

[191] Savran, s. 7.

[192] Savran, s. 7.

[193] Savran, s. 59.

Hobbes'un devleti güç gösterisi üzerine kuruluyken, Locke'un devleti olabildiğince sınırlandırılan devlettir. [194]

Locke'un yaşadığı dönemin güncel koşullarında, sivil toplumda artık halkın egemenliğinin de tanınması gerektiğine dair bir istenç bulunmaktaydı. Bu istenç karşısında dengenin ve ortak duyunun oluşturulması, başka bir ifadeyle politik ve sivil toplum arasındaki savaşımın neticelendirilmesi için güçler ayrılığına ihtiyaç vardı.

Locke'un güçler ayrılığı teorisi ana hatlarıyla yasama ve yürütmenin birbirinden ayrıldığı egemenliğin karma bir anayasa üzerinden kuramsallaştığı bir temele dayanmaktaydı.[195]

Locke, insanların iktidarı elinde tutma konusunda zaafları olduğunu, bu nedenle de yasama erkine sahip olanların kendi menfaat ve iktidarlarını devam ettirebilmek için yürütmeyi de kullanabileceklerini söylemekteydi.[196]İşte bu nedenle de Locke, yasama ve yürütmeyi birbirinden ayırmıştır.[197]

Bazı yazarlara göre Locke, Hobbes ve diğer düşün insanlarına benzer bir biçimde, sırf yasamanın yanına bir yürütme ve onun başına sınırlandırılmış bir kral koyarak demokrasinin, şampiyonu olamaz.[198] Son kertede, yürütmenin başı hâlâ mutlak monarktır. Bu da demokratik cumhuriyetin temel bileşenleri ile bağdaştırılamaz. Bunlara ek olarak, Locke'un "imtiyaz"

---

[194] Savran, s. 60.

[195] Julian H. Franklin, **John Locke And The Theory of Sovereignty**, Cambridge University Press, London, 1979, s. 1.

[196] Locke, s. 121-122.

[197] Gökçe Zabunoğlu, "Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S.2, 2016, s. 449.

[198] Mace, s. 21; Locke kimi yazarlara göre tam olarak güçler ayrılığını değil güçlerin dağılımını ya da denge ve denetim sistemini destekler. Bu görüşe göre göre Locke yasamanın kimi yönetsel ve yargısal işlevleri olmasını da teorik olarak doğru bulmaz. Bkz: Jeremy Waldron, "Separation Of Powers In Thought and Practice", **Boston College Bar Review**, V. 54:433, 2013, s. 441.

kavramı da güçler ayrılığı bakımından son derece sorunludur. İmtiyaz, erklerin kendi aralarındaki dengeyi temelinden sarsacak bir biçimde, yasama yetkilerinin yürütmeye devredilmesi anlamına gelmektedir ve bu durum Locke'un düşünce hattının tartışılmasına ve Hobbes'a yakınlaşmasına neden olur. Çünkü yasamanın yetkilerinin yürütmeye koşulsuz devri güçler ayrılığı bakımından son derece problematiktir. Locke üstün gördüğü yasamanın siyasal üstünlüğünün ibresi, kamu yararının, dolayısıyla güvenliğinin acilen korunması gerektiği durumlarda yürütmeye geçer. Locke'un açıkça ibreyi yasamadan yürütmeye kırması, başka bir ifadeyle, toplumun yararı için yetkilerin yürütmeyi elinde bulunduran kişinin eline geçmesi, yasamanın ağır işleyen teferruatlı yapısı gereğidir.[199]

Locke "imtiyaz"ı, "*kamu yararı için yasanın buyruğu olmaksızın ve hatta bazen yasaya karşı biçimde takdir yetkisine göre hareket etme*" olarak tanımlamaktadır. Yasamadan yürütmeye "imtiyazlı" yetki devrinin söz konusu olabilmesi için kamu yararının olması gerekir. Kamu yararını ise "mülkiyet hakkı" imler. Mülkiyet hakkına karşı bir ihlal söz konusu olduğunda, güçler ayrılığı mülga edilebilir. Yürütmenin imtiyazlı iktidarı kabul edilebilir. İmtiyazın bir ayrıcalık olarak tanınması aynı zamanda yasama tarafından asla sorgulanamaz olmasına da ön ayak olur.[200] İmtiyaz, mülkiyetin güvenliği için yürütmeye verilir ancak, yürütmenin mülkiyet hakkını tehdit etme aşamasına geldiği an ortadan kaldırılması gerekir. Mülkiyetin güvenliğinin korunamaması noktasında bu yetki sınırlandırılır ve halkın imtiyazlı yürütmeye karşı direnme hakkı ortaya çıkar.[201] Locke burada bir kez daha Hobbes'a bir nefes uzaklıktadır. Devletin bekası, halkın güvenliği nedeniyle güçler ayrılığını yürütme lehine bozan Locke'un asıl

---

[199] Locke, s. 107; Mark Neocleous, **Güvenliğin Eleştirisi**, Çev. Tonguç Ok, Notabene Yay., Ankara, 2014, s. 28.

[200] Locke, s. 107.

[201] Larry Arnhart, **Platon'dan Raws'a Siyasi Düşünce Tarihi**, Adres Yay., Çev: Ahmet Kemal Bayram, 2003, Ankara, s. 302 vd; Locke, s. 106 vd.

korumak istediği mülkiyetin kendisidir.[202] Locke imtiyazı, "yasamanın emri olmadan ve hatta bazen on karşı kamu yararı için sağduyu ile hareket etme" olarak tanımlarken aslında mülkiyetin korunması adına devletin yasalara aykırı bir biçimde hareket etmesi için alan açmaktadır.[203]

İmtiyaz konusunun başlı başına bir sorunsal olması ve bu başlıkla önceden uzun uzun kurguladığı erk dağılımını ortadan kaldırması bir tarafa bırakıldığında, Locke'un bugün kullanılan güçler ayrılığı fikrinin temellerini attığı söylenebilir. Ancak bugünkü güçler ayrılığı ile Locke'un tanımının arasında farklar vardır.[204] Öncelikle sözleşmeyle kurulan devletin varoluşunun temeli cezalandırma iktidarı olduğu için Locke'un devletinin yargıcı; ya yasama erki ya da yasama tarafından atanan yargıçlardır.[205] O halde, yargıçlar bağımsız değildir. Yargı, üçüncü bir erk değil ancak yasamaya bağlı, devletin cezalandırma aygıtı olarak tanımlanmıştır. Locke'un yargılama işlevini yerine getiren ise yürütmedir.[206] Bu nedenle Locke'un bu ayrımı organik bir ayrımdır. Güçler arasındaki dağılım, teorik anlamda sadece yasama ve yürütme arasında yapılmıştır.[207] İkinci fark, Locke'un düşün setinde her ne kadar yazınsal olarak yasama üstün kabul edilse de yürütme erkinin üstün tutulmasıdır.[208] Locke, imtiyaz ve

---

[202] Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi, s. 31, 35.

[203] Mark Neocleous, **Devleti Tahayyül Etmek**, Çev: Akın Sarı, Notabene Yay., Ankara, 2014, s. 78.

[204] Suri Ratnapala, "John Locke's Doctrine of The Separation Of Powers: A Re-Evaluation", **American Journal of Jurisprudence**, V.38: Iss. 1, 1993, s. 189.

[205] Locke, s. 73.

[206] Ratnapala, s. 204.

[207] Alessandro Baratta, "Divisione Dei Poteri", **Scienze Politiche 1 (Stato e Politica)**, Antonio Negri (ed.), Feltrinelli Editore, Milano, 1970, s. 125; Ross J., Corbett, "The Missing Judiciary in Locke's Separation of Powers," paper presented at the annual meeting of the The Midwest Political Science Association, Palmer House Hilton, Chicago, Illinois, Apr 20, 2006, http://citation.allacademic.com/meta/p138868_index.html (Erişim tarihi: 13.12.2018)

[208] Ratnapala, s. 206; Franklin, s. 93.

yasamanın kısıtlanması üzerinden açıkça yürütmeyi ayırmış, ona erkler arasında en yüksek değeri atfetmiştir. Locke, yasaları uzun erimde çıkaran yasamayı yavaş, bir kez yapılan yasaları yürüten yürütmeyi ise hızlı ve etkin kabul etmektedir.[209]

Locke'a göre, ilk aşamada yasama erki egemen, kutsal ve devredilemez olan erktir. Diğer bütün erkler yasamaya tabidir ve bu tabiyet zorunludur. Halk tarafından seçilir ve halk tarafından kullanılır. Yasama, kendisine halk tarafından verilen güvene aykırı hareket ederse halk tarafından azledilebilir. Bu nedenle, Locke'un bu temel düşüncesinden hareket ederek modern burjuva devletlerinin demokratik anayasalarındaki güvenoyu kuralının kökeninin buradan geldiği varsayımında bulunulabilir. Yasamanın sınırı, kamusal yarar ve mülkiyettir. Yasama, hiçbir zaman uyruklarını yok etme ya da planlı bir biçimde yoksullaştırma hakkına sahip olmadığı gibi herhangi bir kişiden mülkiyetinin bir bölümünü o kişinin onayı olmadan elinden alamaz.[210] Ancak, daha önce de söz edildiği gibi Locke'un yasamanın üstün olduğuna ilişkin savunusu, kendi imtiyaz tezi üzerinden yürütme lehine bozulacaktır.

Locke, imtiyazla devredilen yetkilerin sorgulanamaz oluşunun tiranı doğurması ihtimali karşısında direnme hakkını çıkış olarak gösterecektir.[211] Direnme hakkının da temeli mülkiyetin korunmasıdır. Fazla güçlenen tiranın egemenliği ele geçirmemesi adına bir fren mekanizması olarak güçler ayrılığı bulunmaktadır. Güçler ayrılığının işlemediği durumlardaysa direnme hakkı vardır.[212]

---

[209] Locke, s. 121, 122.

[210] Locke, s. 125, 112-117.

[211] David Jenkins, "The Lockean Constitution: Separation of Powers And The Limits of Prerogative" **McGill Law Journal**, V. 543, S. 56:3, 2011, s. 566.

[212] Franklin, s. 3.

Yürütmenin, tirana dönüştüğü ve mülkiyete el koyduğu bir sürecin başlamaması için Locke, yasamaya yürütmeyi dengelemesi için veto hakkı vermiştir. Ancak, yürütmeye devrettiği güçle halktan gelen yasama erkinin üstünlüğünü elinden almıştır.[213] Bunların yanı sıra kralın tirana dönüştüğü durumlarda bile teknik olarak ve "kral yanlış yapamaz/king can do no wrong" ilkesinden hareketle, kral değil, bu kralın emriyle hareket eden memurların anayasal düzeni bozdukları sonucu ortaya çıkacaktır. [214]

Locke, üçüncü erk olarak federatif erki tanımlar. Siyasal toplumun üyeleri ile üyesi olamayanlar arasındaki ilişkileri ve ihtilafları yönetecek erk, federatif erktir. Savaş ve barışa karar verme, diğer ülkeler ile birleşme, ittifak kurma ve dış ilişkiler alanında federatif erki sorumlu tutar. Ancak, federatif erk de yürütme erki gibi yasama erkine içkindir. Yürütmenin ve federatif erkin yasalara uymaması halinde yasamanın her zaman bu yetkileri yürütme ve federatif erkten alma hakkı bulunmaktadır.[215] Bir yandan da Locke, yasamanın, yürütmenin yetkilerini kısıtlaması için yürütmenin yasamayı toplantıya çağırmama hakkını düzenlemiştir. [216]

O halde, kısaca hatırlatmak gerekirse, Locke güçler ayrılığını yasama, yürütme ve federatif erk olarak tanımlar. Erklerin birbirinden ayrılmasını isteyen Locke, yasamayı en yüksek erk olarak yazınına taşır. Buna karşın yazının içeriği incelendiğinde yürütme erkinin en önemli erk olduğu ortaya çıkar. Aynı nedenle, yürütme, federatif erkten de yönetsel açıdan etkin ve elverişlidir.[217]

Locke'un yasama ve yürütmeye ilişkin tarifi, İngiltere'nin sonradan kullanacağı anayasa modelinin iskeleti gibidir. Yürütme tek kişiye verilebilir. Ancak bu kişi asla tek başına yasa

---

[213] Jenkins, s. 554.

[214] Franklin, s. 95.

[215] Locke, s. 122, 129.

[216] Paul Kelly, **Locke's Second Treatise Of Government A Reader's Guide**, Continuum International Publishing, New York, 2007, s. 119.

[217] Locke, s. 123.

yapma yetkisine sahip olmadığı gibi yasamaya karşı sorumludur. Yasalar mutlaka bu tek kişi tarafından onaylanmalıdır. Bu kişiye yapılan sadakat yeminleri, onun egemen olmasından değil aksine yasaya itaat etmek için edilmiştir. Bu kişi yasalara uymadığında artık kendisine de iktidarına da itaat edilmez.[218]

Hobbes ve Locke'un hegemonyanın kurulması açısından sundukları çözümlerin yöntemleri ayrı olsa da her ikisi de mülkiyetin kutsal hak olarak görüldüğü bir düzeni önceleyen fikirler ortaya atmışlardır. Leviathan'da Hobbes, politik toplumu bir bütün halinde krala terk ederken, sivil toplumu sözleşme ile oluşturan halk kitlelerine de, politik toplumu elinde bulunduran, dini özellikleri iktidarına içkin kılan krala itaat etmeyi öneriyordu.[219] Aynı bakış açısıyla düşünüldüğünde, hegemonik olan hükümdarın mülkiyeti korumak açısından yetki paylaşımına gitmesine gerek yoktur. Güçleri tek elinde bulunduran kralın hegemonyası, sivil toplumun rızası aranmaksızın kurulan baskıya dayalı bir hegemonyadır.

Aynı dönem içerisinde ancak tarihsel akışın getirdiği yeniliklerle düşünen Locke, yine kendi döneminin ruhuna uygun olarak, hegemonyanın kurulmasını burjuva eğilimleri çerçevesinde anayasal olarak yorumlar. Locke'un düşüncesinde, açıkça tarihsel bloku kuran burjuva sınıfı, güçler ayrılığı ilkesi ile kendi düzenini, önceki düzenin kesimsel çıkarları ile birleştirerek yeniden kurgular. İmtiyaz hakkı ile acil ve hızlı çözülmesi gereken, mülkiyete ilişkin sorunlarda ya da olağanüstü koşullarda Locke da Hobbes gibi egemenliği halka değil, yürütmeye başka bir deyişle kralın güvenli ellerine bırakır. Yasamadan alınan yetkilerle kurulan yürütme, iktidarını imtiyaz olarak adlandırarak, kamu düzeninin korunması üzerinden yürütmenin hegemonyasını kurar.

---

[218] Locke, s. 127.

[219] Graham E. Seel, **The English Wars and Republic, 1637–1660**, Routledge, New York, 1999, s. 15.

Locke ve Hobbes'un eserleri hegemonya üzerinden tekrar okunduğunda, aslında her ikisinin de mülkiyet temelli bir düzeni değişik biçimlerde inşa ettikleri ancak, inşa edilen bu düzenin yönetim ayaklarında farkların bulunduğu görülmektedir.

Hobbes, kral-egemen bir düzen üzerinden yeni doğan burjuva sınıf çıkarlarını ve toprak sahibi asillerin önceki mülkiyet haklarını korur. Locke, yönetimde söz sahibi olan toprak sahibi asiller ile siyasal düzleme yeni giren burjuva sınıfının mülkiyet haklarının dengelenmesi amacıyla, kralın başkanlığı ve yasamanın asiller ve burjuva sınıfına bırakılmasını teorize eder. O halde; Locke'un güçler ayrılığı, aslında farklı sınıfların kral moderatörlüğünde karma bir biçimde iktidara sahip olmalarıdır. Bir sınıfın diğer bir sınıfı hegemonik üstünlüğü ile yıkması söz konusu değildir. Amaç, hegemonik sınıfın hegemonyasını sürdürebilmesi için yasama ve yürütmenin birbirinden farklı erkler olarak konumlanması ve sınıf çıkarları üzerinden tekrar işlevlendirilmeleridir. Locke'un modeli güncelleştirilmiş bir karma yönetim modelidir. Kralın varlığının korunduğu, lordların mülkiyetlerine dokunulmayıp kollandığı bir düzende, demokratik bir cumhuriyetten ve halk egemenliğinin sınırsız özgürlüğünden bahsetmek olası değildir. Bunların yanı sıra, Locke, olağanüstü hallerde, savaş ve dışişlerine ilişkin bazı durumlarda yürütmenin "imtiyazlı" yetkisine öncelik vermiş, kendi kurduğu anayasal düzeni ve güçler ayrılığını kendisi koşullu bir hale sokmuştur. Dolayısıyla Locke, sanılanın aksine güçler ayrılığının kurucusu değil yeni sınıfların ortak çıkarlarının paylaştırıldığı karma yönetimin teorisyenidir.[220]

[220] Mace, s. 24-29.

3. Antik Romanın Hayaleti: Machiavelli ve Rousseau Roma Cumhuriyet'inden Modern Devlete Güçlerin Birliği ya da Parçalanması

Değişik tarihlerde, farklı düşünce kalıplarından yola çıkarak fikirlerini kaleme alırken Machiavelli ve Rousseau'nun yolları karma yönetim üzerinde kesişmiştir. Bu yolculukta her iki yazar da genel hatlarıyla Antik Roma düşünüşünü temel alıp bu kök üzerinden kendi teorilerini zenginleştirmişlerdir.

Karma yönetim konusunda iki düşünür birbirine zıt iki görüş ileri sürmüştür. Machiavelli, Söylevler'de en iyi yönetimin karma yönetim olduğunu Antik Roma ile gerekçelendirirken, Rousseau, güçlerin birleştirilmesi gerektiğini söyler.[221] Antikiteden günümüze önemi değişmeyen kavramlardan biri olan güçler ayrılığına ilişkin tartışmada izledikleri izlekler bu düşünürlerin teorilerinde varacakları son noktanın ipuçlarını vermektedir.

Machiavelli, güçler ayrılığı fikrine karma yönetim üzerinden erken bir katkı sunmuştur.[222] Ancak güçler ayrılığı fikrine giden yolda Prens ve Söylevler'de iki değişik sonuca ulaşılmıştır.[223] Prens'te mutlak monarşiye gönderme yapan Machiavelli, Söylevler'de genel hatlarıyla karma yönetimi önermiştir. Prens'te insanlar üzerinde olmuş ve olan bütün devletlerin ya cumhuriyet ya da prenslik olacağını ileri sürerken diğer bütün yönetimlerin varoluşlarını dışlamış, prenslikle yönetilen ülkelerde, prensin kendi iyiliği için halkla dost

---

[221] Niccolo Machiavelli, **Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio**, Letteratura Italiana Einaudi, Firenze, 1971, s. 14-15; Mehmet Ali Ağaoğulları- Levent Köker, **Tanrı Devletinden Kral Devlete**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 210.

[222] Abramson, s. 206.

[223] Mehmet Akad, "Machiavel-Bodin ve Hobbes'da Monarşi Anlayışı", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 40, S. 1-4, İstanbul, 1974, s. 553-587.

olmasını tavsiye etmiştir.[224] İlk kertede Machiavelli hegemonik aristokrasi sınıfının egemenliği yerine kralın hegemonyasının kurulmasını, rıza olmaksızın sırf baskı üzerine kurulu bir yönetim kurgulamıştır.

Machiavelli, uluslaşma sürecinde geride kalan İtalya'nın gelişimini ancak bir kralın başarabileceğini düşünür çünkü. Machiavelli'nin yaşadığı dönemde İtalya parçalı bir yapıdadır.[225] Güçsüz kent devletleri, İtalya'nın dört bir yanında mülkiyete dayalı eşitsiz bir paylaşıma gitmiştir. Kuzey ve Güney İtalya arasında, derin siyasi ve ekonomik farklılıklar bulunmaktadır. Papalık, kendi iktidarını din sömürüsü üzerinden her yeni doğan gün yeniden üretmektedir. Papalığın gücü ve iktidarı, Machiavelli'nin tahayyülündeki hegemonik, ulusal projeye yönelik en büyük tehlikedir.[226] Machiavelli'nin kurguladığı mutlak monark, ulus devlete şekil veren, onu oluşturan ve sürdürendir.

Machiavelli, Söylevler'de cumhuriyet ve güçler ayrılığının öncüsü olan karma yönetimi ayrıntılı bir biçimde ele alır. Amacı, cumhuriyet fikrinin doğuşunu mümkün kılan ilk baskın düşüncenin ne olduğunu keşfetmektir.[227] Bu düşüncenin özünü Roma'da bulur. Aslında kimi akademik yayınlarda söylenenin aksine, Machiavelli'nin Prens ve Söylevler eserleri arasında

---

[224] Nicollo Machiavelli, **Il Principe**, Letteratura Italiana Einaudi, Torino, 1961, s. 69; Levent Yılmaz Machiavelli'nin iki eserinde tutarlılık aramanın Skinner'dan da hareketle yanlış olduğunu savunur. Yılmaz'a göre kamu yararını sağlayan, kamu yararına uygun yasalar yapan ve bunun üzerine bir siyaset kuran krallık ya da cumhuriyet yönetimlerinin güvenilir olduğunu ve Machiavelli için aynı biçimde özgürlüğe çıktığını savunur. Bkz:
Levent Yılmaz, "Machiavelli Galiba Büyük Bir Şaka", **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite**, Cemal Bali Akal (der.), Dost Yayınları, Ankara, 2014, s. 49-50.

[225] Friedrich Meinecke, **Machiavelism**, Çev: Douglas Scott, Transaction Pub., New Jersey, 1998, s. 30-31; Daniel Waley-Trevor Dean, **İtalyan Şehir Cumhuriyetleri**, Çev: Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., s.88 vd.

[226] Alan Ryan, **On Machiavelli The Search For Glory**, Liveright Pub., New York/London, 2014, s. 67.

[227] Quentin Skinner, **Machiavelli**, Çev: Nursu Örge, Dost Yay., 2017, Ankara, s. 85.

bir karşıtlıktan ziyade koşutluk olduğundan bahsedilebilir.[228] Machiavelli'nin eserleri arasında bir iç tutarlılıktan bahsedilebilir. Machiavelli'nin "Prens"inde, prenslik kendi iktidar kurgusunun ilk basamağıdır. Prenslik mertebesi, en son aşamada ulaşılacak olan cumhuriyetin ya da karma yönetimin sadece bir kertesidir. Son uğrakta Machiavelli karma yönetime üç yönetimin bileşkesi olan cumhuriyet ile ulaşır. Söz konusu karma yönetimin tarihsel kökenini Machiavelli, Roma Cumhuriyeti'nin siyasal yaşantısında bulmaktadır.[229] Machiavelli, halkın iktidara katıldığı bir yönetim türü tercih eder. Önerdiği karma yönetim, halkın da söz sahibi olduğu bir düzlemde üç değişik yönetim biçiminin diyalektik ilişkisi üzerinden kurulur. [230]

Machiavelli, öncülü Polybius gibi karma yönetime varmadan önce diğer yönetim biçimlerinin de hayat bulacağı bir izlek izler. İzleğinin temel kaynağı da Antik Roma'dır. Döngüye dönüşen bu izleğin sonunda bir çatışma ve bu çatışmadan doğan denge bulunur.[231] Machiavelli'nin öne sürdüğü dengeli yönetim fikri hiç kuşkusuz yeni değildir. Platon'dan Cicero'ya kadar gelen hatta dahil olan, tek adamın ya da çoğunluğun tiranlığının engellenmesine ilişkin reflekstir.[232]

Dengenin içerisinde Machiavelli, bir istisna getirerek halka üstünlük vermiş, halka yönetimi denetleme yetkisi vermiştir.[233]Machiavelli bu düşüncesini Roma'daki Tribunus'lara

---

[228] Skinner, s. 86. Aksi görüş için bkz: Saygılı, s. 69-74.

[229] Machiavelli, Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio, s. 14-15.

[230] Ağaoğulları-Köker, s. 211; Machiavelli yasama gücünün kullanılması sırasında bahsedilen üç yönetim biçiminin ari formlarının tek başlarına söz sahibi olmaları halinde, düzenin yozlaştığını ve nedenle karma bir yönetimin var olması gerektiğini söyler. Bkz: Machiavelli, Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio, s. 10 vd.

[231] Ağaoğulları- Köker, s. 212.

[232] Aylin Kılıç, "Değişimin İçinde Değişmeyen İlke; Cumhuriyetçi Düşünce Geleneğinde "Ortak İyi" Anlayışı ve Machiavelli'nin Özgünlüğü", **Felsefelogos**, S. 54, İstanbul, 2014/3, s. 62; Armağan Öztürk, "Machiavelli'nin Tarih Anlayışı", **Felsefelogos**, S. 54, İstanbul, 2014/3, s. 81.

[233] Skinner, s. 87.

dayandırmıştır. Çünkü Tribunuslar, Roma özgürlüğünün bekçileridir.[234] Machiavelli bunun dışında, karma yönetimi oluşturan halk sınıfları ile soylular arasındaki çatışmayı, kendine özgü ve karma yönetimin ruhunu ortaya çıkartan ikili bir çatışma olarak okur ve destekler. Bu nedenle senato ve tribunuslar arasındaki çatışkı son derece önemlidir.[235] Machiavelli, İran ve Fransa okumaları üzerinden aslında entegral devletin politik kertesindeki sınıfsal çatışmaların o devletin hegemonik ve istikrarlı olmasına etki ettiğini ortaya çıkarmak istemiştir. Örneğin, İskender tarafından işgal edilen ve öncesinde tek adam yönetimine sahip İran'ın işgalinin zor ancak bir kez ele geçirildikten sonra yönetilmesinin kolay olduğunu, bunun yanı sıra Fransa gibi kral ve baronlar tarafından yönetilen bir ülkenin işgal edilmesinin kolay ancak sonrasında yönetilmesinin zor olduğunu ortaya koymuştur.[236] Fransız politik toplumu sınıfsal dengelerin hızla değiştiği bir yapıya sahipti. Bu nedenle Machiavelli, devletin içerisindeki sınıf savaşımının süreğen olduğu, birden çok sınıfın yönetimde söz sahibi olduğu Fransız düzenini, ele geçirilmesi ve kontrol edilmesi zor bir ihtimal olarak görmüştür.

Prensin cumhuriyetin koşutu olmasının temel nedenine değinilecek olursa; Machiavelli, bir kentin ya da cumhuriyetin kitleler üzerinden kurulamayacağını, aksine kuruluş aşamasında tek bir insanın yani Prens'in politik yeterliliği ve entelektüel gücüne dayanan *virtù*'suna ihtiyaç duyulacağını belirtir.[237] Machiavelli, devletin yönetimini, kuruluş aşamasında *virtù*'ya sahip

---

[234] Machiavelli, Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio, s. 18.

[235] Machiavelli, Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio, s. 17,18.

[236] Leo Strauss,"Machiavelli'nin Niyeti: Prens", Machiavelli, Çev: Fehmi Ünsalan, **Felsefelogos**, S. 54, İstanbul, 2014/3, s. 20.

[237] Niccolo Machiavelli, Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio, s. 63-64; Ryan, s. 60; Althusser, Machiavelli and Us, s. 51; Enzo Baldini, Hükümdar'ın yani Prens'in yeni bir devletin yaratılması ve kurulmasına gönderme yaptığını bu nedenle Machiavelli'nin yeni bir devlet kurmak isteyenlere kılavuz olduğunu ileri sürer. Bkz: Enzo Baldini, "Machiavelli, Makyavelizm Siyasi Modernite Sorunu", **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite**, Cemal Bali Akal (der.), Çev: Durdu Kundakçı, Dost

olan tek adama emanet eder.[238] Kuruluş aşamasında Prens'in başarılı olması virtù'ya bağlıdır. Prens'in çoğu tarihsel momentte sadece virtù'ya sahip olması da yeterli değildir. Mutlaka fortuna'dan (kader) da payını alması gerekir.[239] Prens, virtù ve fortunaya sahip değilse kristalize olmuş bir hükümdarlıktan bahsedilemez. Virtù ve/veya fortuna üzerinden güçlenen prens, ilk adımı attıktan ve iktidarı kurduktan sonra ancak aynı erdemlere sahip olan cumhuriyete yönetimi devredebilir. Machiavelli'nin cumhuriyete dair kurgusundaki prense ilişkin koşutluk da bundan ibarettir.

Leo Strauss, tüm klasik politika filozofları arasında temel ve özgül bir uzlaşı olduğunu ileri sürer. Bu uzlaşı politik yaşamın hedefinin "erdem" olmasıdır. Erdeme yönelmede en etkili düzen, aristokratik cumhuriyettir ya da başka bir ifadeyle karma rejimdir.[240] Strauss, modern politika felsefesinin klasik politika felsefesini bütüncül olarak olumsuzladığını ve modern politika felsefesinin kurucusunun da Machiavelli olduğunu söyler.[241] Machiavelli, klasik modern arasındaki ilk kırılmayı yaratandır. Machiavelli bu kırılmayı az önce bahsedilen ve

---

Yayınları, Ankara, 2014, s. 17; Machiavelli'nin virtù kavramı her yeni politik dönemeçte güncellenen ve ahlak ve erdem temeline de dayanan çetrefilli bir kavramdır. Ayrıntılı bilgi için bknz: Meinecke, s. 31 vd. Utku Özmakas Machiavelli'nin kullandığı virtù 'nün İtalyanca anlamının İngilizce erdem anlamına gelen virtue'den ziyade aynı kökten gelen ve mertlik anlamı taşıyan virility gibi erkeksi bir güce gönderme yaptığını ileri sürmektedir. Utku Özmakas, **Prens: Machiavelli'nin Muazzam Muamması**, İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 51.

[238] Skinner, s. 93.

[239] Meinecke, s. 37, 40; Fortuna ve virtù'nn gereklilik kiplerinin ayrıntılı bilgisi için bkz: Filippo Del Lucchese, **Machiavelli ve Spinoza'da Çatışma, Güç ve Çokluk**, Çev: Orkun Güner, Otonom Yay., İstanbul, 2012, s. 29. Özmakas fortunanın yaygın olarak şans olan çevirisine karşı Machiavelli'nin kullandığı fortunanın "sağı solu belli olmayan" fırsat ya da talih olarak okunması gerektiğini ifade eder. Özmakas, s. 54.

[240] Leo Strauss, **Politika Felsefesi Nedir? Giriş- Çeviri- Notlar**, Çeviren: Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yay., İstanbul, 2000, s. 75 vd.

[241] Strauss, Politika Felsefesi Nedir? Giriş- Çeviri- Notlar, s. 75.

klasik düşünürlerin genel düsturu haline gelen "sosyal erdem çıtası"nı düşürmek için yaratır. Machiavelli, çıtayı aşağıya indirir çünkü, çıtası düşük ve yeni kurulan planın gerçekleşme ihtimali ancak bu şekilde mümkün olur. Böylece fortuna'ya itimat edilmez, fortuna kazanılır.[242]

Althusser'e göre Machiavelli, bir cumhuriyet kurmak ve onu baştan aşağıya reformdan geçirmek için kurucunun ya da reform yapanın yalnız olması gerektiğini savunmaktadır.[243]Ancak bu şekilde bir yönetime şekil verilebilir ve düzenleme yapılabilir. Strauss'un bahsettiği çıta bu nedenle düşer. Aristokratik cumhuriyetin erdemi, soylu sınıfından alınır, şansı beklemek yerine şansı kendi elleriyle kazanacak olan, kralın/prensin/insani özgürleştiricinin ellerine bırakılır.[244] Hiç kuşkusuz burada Machiavelli organik kriz sonrası kurulacak olan tarihsel bloğu, kralın ellerine bırakır. Burada sınıf savaşımının sadece egemen lehine sonuçlanacağına ilişkin kuşku yoktur. Machiavelli'ye göre krallar olmaksızın Roma'nın var olması düşünülemez.[245] İlk kerteyi oluşturan bu koşutluk var olmaksızın karma yönetime geçilemez.

Mavchiavelli'nin aksine Fransa'da 1789'da gerçekleşecek olan burjuva devrimin fikirsel öncülerinden Jean Jacques Rousseau, bütün medeni hakların mülkiyet hakkına bağlı olduğunu, bu nedenle en iyi yönetim biçiminin, kişisel çıkarın halkın çıkarına en az derece zıt olan

---

[242] Strauss, Politika Felsefesi Nedir? Giriş- Çeviri- Notlar, s. 76-77. (Çevirmen fortuna sözcüğünü şans olarak çevirmiştir.)

[243] Althusser söz konusu savı Machiavelli'nin Söylevler adlı eserine dayanmaktadır ve konuya ilişkin parçada Romulus'un yalnız ve tek başına Roma'yı kurması üzerinden hareket edilir. Bkz: Machiavelli, Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio, s. 33 vd; Althusser, **Machiavelli and Us**, Verso Books, London, 2011, s. 64.

[244] Leo Strauss, "Machiavelli'nin Niyeti: Prens", s. 18.

[245] Althusser, Machiavelli and Us, s. 47-48.

toplumlarda gerçekleşebileceğini söyler.[246] Bu haliyle Rousseau, mülkiyet ve kişisel çıkarın korunmasına ilişkin önemleri aldıktan sonra halkın üstünlüğünü ve eşitliği getirerek kendi düşünsel dünyasında kurduğu politik düzenin inşasına geçer.

Rousseau'ya göre, insanların kendilerini ve mallarını korumalarının en iyi yolu kolektif iradelerinin birleştirilmesidir. Bu kolektif irade bir sosyal sözleşme yapılarak gerçekleşir. Toplum sözleşmesi ile insanlar yetkilerini genel iradeye devrederler ve bu şekilde egemenliğin halkın elinde bulunduğu hükümet ya da politik organ kurulmuş olur. Toplum sözleşmesi insanlara kişisel özgürlüklerini ve mülkiyet haklarını verir. Egemenlik genel iradenin, halkın yönetiminin gerçekleştirilmesinden başka bir şey değildir.[247]

Rousseau, genel olarak hükümetin amacının genel iradeyi hayata geçirmek olduğu tezine dayanır. Bu teze göre, en iyi yönetim şekli genel iradeye dayanan yönetim şeklidir.[248] Genel iradenin hayata geçmesindeki en büyük engel bireysel iradelerdir. Bireysel iradelerin genel irade adına bertaraf edilmeleri gerekir. Genel irade bölünmez, yanılmaz ve devredilmez olan halk iradesidir. Bu nedenle, genel iradeye uygun olmayan her bireysel irade yanılmıştır. [249]

Rousseau, bir yandan kutsal mülkiyet hakkını korurken bir yandan da kimsenin ihtiyacından fazla mülkiyete sahip olmaması gerektiğini söyleyerek, gereğinden fazla mülkiyet edinmenin önüne geçmek istemiştir. Rousseau'nun ölçülülük ve adil mübadele savı, mülkiyet hakkını korumak ve aynı zamanda frenlemek için getirdiği önlemlerdir. [250]

---

[246] Jean Jacques Rousseau, "Siyasal Fragmanlar Ekonomi Politik Üzerine Söylev", **Siyasal Fragmanlar**, Çev: İsmail Yerguz, Say Yay., İstanbul, 2008, s. 42-43.

[247] Jean Jacques Rousseau, **The Social Contract**, Penguin Books, London, 2006, s. 14-16, 21, 26.

[248] Rousseau, "Siyasal Fragmanlar Ekonomi Politik Üzerine Söylev", s. 44; Micheal J. White, **Political Philosophy A Historical Introduction**, Oxford University Press, New York, 2012, s. 304-305.

[249] Rousseau, **The Social Contract**, s. 22.

[250] Savran, s. 132.

Rousseau, güçlerin birbirinden ayrılmasını eleştirmiş, insanoğlunun kurtuluşunu birbirinden ayrılan güçlerin birleştirilmesinde bulmuştur.[251] Egemenlik ilkesinin amaca, güçlere, iradeye, yasama ve yürütmeye göre ayrılmasını doğru bulmayan Rousseau, teorisyenlerin egemeni parçaladıklarını, onu fantastik bir yaratığa dönüştürdüklerini, ayrışmış parçalarla yamaya çevirdiklerinden söz eder. [252] En iyi yönetim biçimine ilişkin tartışmaların hiçbir zaman son bulmadığını, bu nedenle meclisin ve yasamanın üstünlüğünün kabul edilmesi gerektiğini dile getiren Rousseau, İngiltere ve Polonya'daki gibi hepsi birbiri oranında eşit güçlere sahip ve bağımsız olan erklerden kurulan düzenlerin, hükümetin birliğine sahip olmamaları nedeniyle uygulanamaz olduklarını iddia etmektedir. Rousseau, İngiltere'deki temsili demokrasiyi de eleştirmiş, temsiliyet kavramının insanları temsilcilerin kölesi yaptığını söylemiştir. [253]

Basit formlara sahip olan yönetimlerin karma olan yönetimlerden daha iyi olduğu savını desteklemektedir. Genel hatlarıyla, Rousseau güçlerin ayrılığının yönetimi güçsüz hale getirdiği ana temasını işlemektedir. Her zaman önceliği yasamaya veren Rousseau, yasamayı yani halkın iradesini öncelemiş, küçük burjuva ve köylülerden oluşan kalabalık olmayan demokrasilerin güçler birliği ilkesi ile yönetilmesini arzu etmiştir. [254]

Machiavelli ve Rousseau'nun yaşadıkları tarihsel aralıklar, organik kriz dönemleri içerisinde kalmaktadır. Bu organik krizlerden çıkışta her iki düşünür de kendine özgü biçimlerde tarihsel blokun kuruluşuna ilişkin çözümler bulur. Machiavelli, rıza olmaksızın salt baskıyla kurulacak bir devlet tahayyüllüyle ilk kertede uluslaşma sürecinde geri kalan İtalya'nın bütünlüğünü

---

[251] Rousseau, The Social Contract, s. 14.

[252] Rousseau, The Social Contract, s. 28.

[253] Rousseau, The Social Contract, s.90. Aksi görüş için bkz: Oktay Uygun, **Demokrasi Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar**, 12 Levha Yay., İstanbul, 2011, s. 155 vd.

[254] Yavuz Abadan, **Hukuk Felsefesi Dersleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1954, s. 177.

sağlamaya çalışmıştır. Rousseau benzer bir biçimde politik ve sivil toplumun bileşeni olan devletin genel iradenin tek elinde yürütülmesi gerektiğini söylemiştir.

Machiavelli Söylevler'de, hegemonik sınıfın yanında ardıl sınıfların kimi kısmi çıkarlarının korunarak kurulduğu entegral devleti, ikincil bir kerte olarak görür. Sınıf savaşımlarının doğrudan bir Prens tarafından bir darbe ile kesildiği kuruluş aşamasında, sadece Prens söz sahibi olur. Bu aşamada Machiavelli, sırf baskıya dayalı bir hegemonya kurar. Aynı sorunsalı James Harrington antik bilgelik ve modern bilgelik kavramları ile açıklar. Harrington'a göre Machiavelli'nin Söylevler'de ve Prens'te iki değişik akıl yürütme biçimi ve iki ayrı siyasal erdem tanımı ile yola çıktığını öne sürmüştür. Söylevler'de antik bilgelik söz konusudur. Söylevler'de dolayımlanan antik bilgelik (aynı Antik Roma'da olduğu gibi) sivil toplumun ortak hak ve çıkarlar temelinde inşa edilmesiyle oluşur. Prens'teki modern bilgelik ise boyun eğdiren egemenin, bir ulusun kendi çıkarları doğrultusunda kural koyma ya da egemenliğini kabul etme sanatıdır. [255] Gramsci ise Machiavelli'nin daha sonra modern devletin kurucusu olacak olan jakoben bir güçle ortak duyuyu yaratmaya çalıştığını ileri sürer.[256] Gramsci'ye göre, ulusal, popüler bir oydaşmanın kurulması için ilk etapta Machiavelli bir diktatöre ihtiyaç duymuştur. Gramsci kendi düşün setinin oluştururken, Machiavelli'nin idea ve toplum, teori ve pratik arasında kurduğu ikili ilişkiden yararlanır. Modern Prens düşüncesi de bunun nüvelerinden biridir. Gramsci için Risorgimento, ulusal popüler ortay duyunun kurulduğu bir momenttir.[257] Risorgimento ile İtalyan birliğinin kısa erimde de olsa kurulması, ortak duyunun kurulmasına ilişkindir.

---

[255] James Harrington'dan aktaran Ahu Tunçel, "Uyum'suz Bir Cumhuriyetçi: Macchiavelli", **Felsefelogos**, S. 54, İstanbul, 2014/3, s. 18.

[256] Nicola Matteucci, **Antonio Gramsci E La Filosofia Della Prassi**, MVLTA PAVCIS AG, Milano, 1951, s. 59.

[257] Matteucci, s. 71, 72.

Rousseau'un tahayyülünde ise tek bir sınıfın hegemonyasının sivil toplumu ve politik toplumu kuşattığı görülmüştür. Burjuva toplumunun genel iradesine katılmayan (yanılan), baskıya uğrayacaktır. O halde, rıza olmaksızın sadece baskı üzerinden bir devlet kurumsallaştırması Rousseau için mümkündür. Ardıl sınıfların hegemonyaya kesimsel çıkarlardan vazgeçilerek eklemlenmesi söz konusu değildir. Hegemonik sınıfın çıkarlarına uymayanlar yanılmış kabul edildiğinden, ardıl sınıfların kendi sınıfsal çıkarlarından vazgeçerek mülkiyete sahip olan burjuva sınıfının yürürlüğe koyduğu hukuk kurallarına uymaları beklenmektedir. Sınıf mücadelesinin keskin bir şekilde önüne geçilmesi durumunda artık sınıf çatışmalarından ve çatışmadan doğan dengeden bahsedilemeyeceği için de güçler ayrılığından bahsedilemez.

Carl Schmitt de benzer bir biçimde genel iradenin rıza olmaksızın kurulmasını şu şekilde ifade etmiştir:

"Demokraside yurttaş, kendi iradesine karşı gelen yasalara da rıza gösterir çünkü yasa, genel iradedir ve bu da yine özgür yurttaşın iradesidir. Böylece, yurttaş aslında hiçbir zaman somut bir içeriğe rıza göstermez, soyut olarak sonuca, oylama sonucu ortaya çıkan genel iradeye rıza gösterir ve yalnızca oyların toplanması sonucu genel iradenin ne olduğu anlaşılabildiği için oy verir. Eğer sonuç bireyin verdiği oyun içeriğinden farklıysa, azınlıkta kalan, genel iradenin içeriği hakkında yanılmış olduğunu öğrenir; …Ve Rousseau'nun açıkça söylediği gibi, genel irade gerçek özgürlüğe tekabül ettiği için azınlıkta kalan, [oylamadan önce] özgür değildi." [258]

Carl Schmitt buradan çıkarımla, modern devlet öncesi değişmez tanrısal hükümlerin taklidinin, Rousseau tarafından egemenlik kavramı özelinden yeniden politize edildiğini söyler. Bu sayede Rousseau egemenin yanılmaz oluşuyla, aslında genel iradeye filozofların önceki kertelerde

---

[258] Carl Schmitt, **Parlamenter Demokrasinin Krizi**, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yay., Ankara, 2014, s. 41-42.

Tanrı için uygun fikirleri devretmiştir.[259] Hegemonyanın kurulması için rıza aranmaz, genel iradenin fikri yeterlidir.

Bu bölümü kapatmadan önce hegemonya açısından Machiavelli ve Rousseau hakkında kısa bir açıklama yapmak gerekmektedir. Machiavelli'nin düşüncesinden hareketle hegemonyanın kurulması için ilk kertede bir Prens'e ve salt tahakküme ihtiyaç vardır. O halde, Machiavelli'ye göre hegemonyanın kuruluş aşamasında hegemonyanın politik toplumunu oluşturan kertelerinde yasama yürütme ve yargının aynı ellerde olması söz konusu olacaktır. Söylevlerde bahsedilen Roma Cumhuriyeti'ndeki düzene benzer bir yapıya geçildiğinde ancak güçlerin birbirinden ayrılması ile farklı sınıfların oydaşması sağlanabilecektir.

Rousseau'nun bakış açısına göre güçlerin birbirinden ayrılması en başından hegemonik bir projenin dağılması anlamına gelir. Bir düzenin hegemonik olması, Rousseau bağlamında ancak güçlerin birliği ile mümkün olur. Güçlerin ayrılması tarihsel blokun kurulmasını engeller.

D. Modern Güçler Ayrılığı Fikrinin Doğuşu

1. Montesquieu'nun Güçler Ayrılığını Althusser ile Birlikte Okumak

Montesquieu her ne kadar "*tabiata en uygun hükümet şekli, hangi millet söz konusu ise o milletin özel yapısı bakımından çıkarlarına en uygun olan hükümet şeklidir*"[260] demiş olsa da, açık ara kendi ülkesi için önerdiği siyasal model İngiltere'nin uzun bir tarihsel süreç sonunda siyasal düzene yerleştirdiği modeldir. Bu modeli ayrıntılarıyla ele alan Montesquieu, güçler

---

[259] Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yay., Ankara, 2005, s. 50.

[260] Montesquieu**, Kanunların Ruhu Üzerine**, Çev: Doruk Can Koçak, Doruk Yay., İstanbul, 2016, s. 49.

ayrılığı denildiğinde ilk akla gelen düşünürdür.[261] Günümüzde modern demokrasilerin tarifine en yakın güçler ayrılığı tanımlamasının Montesquieu tarafından yapıldığı savunulmaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki Montesquieu'nün tarifi; güçler ayrılığının güncel tanımıyla aynı olmadığı gibi, bu tanımın liberal, kapitalist bir düzlemde tam anlamıyla uygulanması, hegemonyanın kurulup kurulamamasına bağlıdır.

Montesquieu, en başta üç çeşit hükümet özelliği sayar. Bunlar; cumhuriyet, monarşi ve zorbalıktır.[262] Cumhuriyeti de kendi içerisinde ikiye ayıran Montesquieu, idare yetkisinin milletin tamamının elinde bulunması halinde demokrasi, milletin bir kısmında olması halinde aristokrasi olarak anılacağını söyler. Cumhuriyetin bir kısım azınlık sınıfının elinde bulunması halinde de var olabileceğini ortaya koyan Montesquieu, antik dizgeye benzer bir anlayış benimser. Hegemonyanın kurulması aşamasında halk kitlelerinin doğrudan bir kalabalık olarak oy kullanması fikrine mesafeli yaklaşan Montesquieu, milletin layıkıyla yapamayacağı işlemleri temsilcilere bırakması gerektiği fikrini benimsemiştir.[263] Althusser bu noktada, Montesquieu'nun cumhuriyetçiliğini sorgular. Sorgulamayı, Rousseau ve Montesquieu karşılaştırması üzerinden yürütür. Rousseau, demokrasilerde temsiliyeti reddederken neden Montesquieu temsilden yanadır ve hatta temsiliyeti neden bir zorunluluk olarak görür? Temsiliyet olmaksızın demokrasiyi despotluğa benzeten Montesquieu'ya göre, sıradan insanlara yönetim emanet edilmemelidir. Çünkü, sıradan insanın öngörüsü, düşüncesi ve yargılama yetisi yoktur. Sadece tutkuya sahip bir sıradan insanın yargıda bulunması düşünülemez. Montesquieu bu nedenle, sıradan insanları doğrudan yönetimin dışında tutar. Ancak, temsilci seçmelerine izin verir. Seçecekleri temsilciler elbette belli bir mülkiyete sahip

---

[261] Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yay., İstanbul, 2015, s. 200.

[262] Göze, s. 199.

[263] Montesquieu, s. 52.

olanlardır. Böylece yasalar, insanları sınıflara ayırır ve denge bunun üzerinden yürür.[264] Daha ilk basamakta Montesquieu'nun tanımı ile güncel güçler ayrılığı tanımının bağdaşmazlığı ortaya çıkar. Tezin başında da güçler ayrılığı kavramı açılırken de söylenildiği gibi güçler ayrılığında aranan ilk şart halkın egemenliğidir. Halk egemenliği üzerinden erkler dağılır.

Montesquieu, demokrasiye sahip cumhuriyetlerde eşitliğin yayılmasını bir sorun olarak ele alır. Ona göre, eşitlik için herkesin küçük ve aynı miktarda toprak parçasına sahip olması gerekmektedir. Ancak bu sayede eşitlik sağlanır. Bütün demokrasilerde toprakların eşit bir biçimde bölünmesi mümkün olmadığından, Montesquieu Fransa'ya gelmekte olan burjuva devrimi öncesi burjuva sınıfını, aristokratları ve papazları kucaklayan hegemonik bir öneri sunar. Buna göre, ahlak ve gelenek kurallarının korunması amacıyla tanrıların yeryüzündeki temsilcileri olarak görünen bir senatonun kurulmasının halkın düzenini sağlayacağını, halkın kanun ortaya koyamadığında, ahlak ve gelenekleri ortaya koyabilecek olan bir heyetin halkı erdeme davet edeceğini söyler. Böylece Montesquieu, önceki hegemonik düzenin geleneksel aydınları ile yeni düzeni birleştirir.[265]

Althusser, genel hatlarıyla kendi Montesquieu okumasında, Montesquieu'nun kurduğu modern siyasal kuramın eleştirisini yaparken bu noktaya değinir. Althusser, doğal hukukçular tarafından ortaya atılan laik, doğal hukuk normlarının bir önceki dönemin teolojik unsurlarını "Tanrı" olmaksızın bir başka biçimde yeniden üretilerek ortaya sunulduğunu savunmaktadır. Doğal hukukçularla benzer bir biçimde Althusser, Montesquieu'nun Kanunların Ruhu'nu oluşturan ilk itici gücün Tanrı olduğu sonucuna varır. Elbette, her ülkenin kendi kanunlarına

---

[264] Louis Althusser, **Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx**, Verso Books, London, 2007, s. 64-65.

[265] Montesquieu, s. 99-100.

ruh veren; özel koşulları, sosyolojik alt yapısı, iklimi olabilir. Ancak, ilk itki Tanrı'dır.[266] Bu nedenle Althusser, Montesquieu'nun bir modern devlet kuramcısı olarak öne sürdüğü ilkel kuralların; normatif, ahlaki ve toplumsal kurallardan çok önce ortaya çıkan ve Tanrı'ya dayanan kurallar olduğunu ileri sürer. [267]

İngiliz Anayasası üzerine görüşlerini açıklarken gelişkin bir güçler ayrılığı tanımı yapan Montesquieu, antik dizgeden kendisine gelen süreçteki en demokratik tanımı yapar. Montesquieu'ya göre üç çeşit yetki vardır. Yasama yetkisi, devletler hukukuna bağlı olan şeyleri uygulama yetkisi ve medeni hukuka bağlı olan şeyleri uygulama yetkisi.[268]

"*Birincisinde hükümdar ya da bu işe memur edilmiş kimse ya bir süre ya da her zaman yürürlüğe girecek kanunları yapar, eskiden yapılmış olanları düzeltir ya da yürürlükten kaldırır."* derken Montesquieu yasamanın hükümdarın da elinde olabileceğinden söz ederek güçler ayrılığının varoluşunu halkın egemenliğine bağlamaz. Bu bağdaşmazlık, güçler ayrılığını doğrudan ortadan kaldırır. İkinci erkin yetkilerini barışı sağlamak, savaş açmak, elçiler göndermek- kabul etmek, güveni sağlamak ve istilaları önlemek olarak sayan Montesquieu son erkin yetkilerini ise suçluları cezalandırmak ve kişiler arasındaki uyuşmazlıklardaki yargılamaları yapmak olarak tanımlar. [269]

Montesquieu, yasama ve yürütmenin aynı kişide olmasını kesin bir biçimde yasaklar. Tarihsel blokun sivil toplum ve politik toplum kerteleri üzerinden düşünüldüğünde kral ve asiller sınıfının burjuva sınıf talepleri karşında politik toplumda yasamada ya da yürütmede tek başına

---

[266] Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 33-35.

[267] Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 39.

[268] Montesquieu, s. 228, Montesquieu'nun üzerindeki Machiavelli etkisi için bkz: Silvio Suppa, "Batı-Doğu Dikotomisi Üzerine: Montesquieu'de Makyavelyen İzler", Çev: Durdu Kundakçı, **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite**, Cemal Bali Akal (ed.), Dost Kitabevi, Ankara, 2012, s. 111-130.

[269] Montesquieu, s. 228.

olmasının önüne geçmek istemektedir. Kendisi de bir baron olan Montesquieu'nun gözünden bakıldığında toplumsal oydaşmanın sağlanması için dar anlamda devletin iki ayrı aygıtı olan yasama ve yürütmenin tek bir elde tutulmaması gerekir. Bu nedenle, burjuva demokratik düzeninin henüz kurulmadığı bir dönemde, sınıflar arası gerilimlerin önüne bu şekilde geçmek, asiller sınıfının kesimsel çıkarlarını bu biçimde korumak istemiştir.[270]

Montesquieu, kendisi için ideal olarak gördüğü yönetimin ne olduğunu açıkça söylemez. Bunun yerine varlıklarını eşyanın tabiatına bağladığı kanunların uygulandığı her yönetimin, tabiata en uygun yönetim olduğunu söyleyecektir.[271]

Althusser, Montesquieu'nun monarşinin tek adam yönetimi olasılığını bilerek kralı yürütmenin başına koyduğunu ancak aynı nedenle sınırlandırdığını söyler. Bu nedenle "Kanunların Ruhu" eserinin birçok yerinde temel kanunlardan bahseder. Bu temel kanunlara göre, ikincil ve bağlı güçlere göre devlet yönetilir. Bunlar memur ve asiller sınıfıdır. Kral, bu iki gücün varlığını tanımalı ve onların imtiyazlarını koruyarak devleti yönetmelidir.[272] Asillerin varlığı olmaksızın bir monarşinin kurumsal ve sabit olmasının imkânı olmadığı gibi, bu şekilde devletin despotik bir yönetim yapısına sahip olacağını ileri sürer.[273]

Yargı erkinin de yasama ve yürütmeden ayrılması gerektiğini söyleyen Montesquieu, yasama ve yargının aynı elde olması halinde vatandaşların hayatlarının ve özgürlükleri üzerindeki yetkinin keyfiyete bağlanacağını, yürütme ve yargının aynı elde olması halinde de hâkimin

---

[270] Christoph Möllers, **The Three Branches A Comparative Model of Separation of Powers**, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 18.

[271] Cavit Orhan Tütengil, **Montesquieu'nun Siyasi ve İktisadi Fikirleri**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1956, s.21.

[272] Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 66-67.

[273] Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 68. Ayrıntılı bilgi için bkz: Tütengil, s. 24.

yargıdan ayrı baskı kuvvetini elinde bulunduracağını ileri sürmüştür. Yargı erkinin devamlı bir senato yerine yılın değişik zamanlarında kanun gereği halk arasından seçilecek kişilerden oluşturulan mahkemelerin elinde olması gerektiğini söyleyen Montesquieu, böylece belli bir mevki ve memura bağlı olmayan yargıyı profesyonel hukukçulara bırakmamıştır.[274] Ancak, Montesquieu'nun yargı erki sanılanın aksine demokratik değildir. Yargıçlarla sanıkların ayrı sınıftan olması gerektiğini söylen Montesquieu, sınıflı bir toplumun varlığını kabul etmiş, bu ayrılığı yargı düzeninde de devam ettirmiştir.[275] Keza Montesquieu, asillerin ayrı mahkemelerde yargılanmaları gerektiğini savunmaktadır. [276]

Montesquieu, yasama erkinin bölünmesi gerektiğini, bir devlette daima doğum, servet ya da mevki bakımından seçkinlerin bulunabileceğini, seçkinlerin halk gibi tek bir oya sahip olması halinde ise halkın özgürlüğünün seçkinlerin köleliği olacağını ileri sürer. Bununla da yetinmez Montesquieu, seçkinlerin yasama yetkisindeki paylarının, o ülkede kendilerine tanınmış olan ayrıcalıklarla orantılı olmasını ister.[277]

Montesquieu, seçkinlerin kendilerine has yetki ve ayrıcalıklarını koruyabileceği, halkın ise kendi temsilcilerinden oluşan bir meclise sahip olabileceği İngiliz tipi bir yasama erki tarif eder. Soyluların yasama üyeliklerinin babadan oğula geçmesini tavsiye eden Montesquieu, seçkinlerin meclislerine yasa çıkarma değil veto yetkisi tanır. [278]

Yürütme yetkisinin kralda olması gerektiğini savunan Montesquieu, yürütme yetkisinin yasama içerisinden çıkan kişilerce yürütülmesine karşı çıkar. Yasamanın uzun süre toplanmamasının

---

[274] Montesquieu, s. 229-330; Alessandro Baratta, s. 126.

[275] Montesquieu, s. 231.

[276] Tütengil, s. 29.

[277] Montesquieu, s. 233.

[278] Montesquieu, s. 234.

anarşiye yol açacağı için sakıncalı bulan Montesquieu, bu durumda bütün yetkilerin yürütmeye kalacağını, bunun da baskı rejimine neden olacağını ileri sürer. [279]

Yürütmeye, yasamayı veto etme hakkı tanır. Bunun gerekçesi olarak ise, yasama organının veto olmaksızın bir despota dönüşebilme ihtimalini gösterir. Bunun karşısında yasamaya, yürütmeyi veto etme yetkisi tanımaz. Zaten sınırlı yetkisi olan yürütme erkinin yasama tarafından engellenmesinin faydasız olduğunu düşünür.[280] Ancak yasama erkine, kendi çıkardığı kanunları yürütme erkinin nasıl ve ne şekilde uyguladığını denetleme hakkı tanır. Bu denetlememenin kişisel olmaması gerektiğinin altını çizen Montesquieu, aksi takdirde yasama organının baskı erki haline dönüşeceğini belirtir. Kralın kutsallığını koruyan Montesquieu, bakanları istisna tutar. Kanunların uygulanması bakımından hükümdarı yanlış yönlendiren bakanların yargılanması halinde meclis, yargı erkini bizzat kendisi kullanır. Soylular ise yasama organının lordlar meclisi tarafından yargılanır. [281]

Bu noktada Althussser Montesquieu'nun cumhuriyetçiliğini sorgular.

Althusser, Eisenmann'ın yazınından yola çıkarak Montesquieu'da var olduğu kabul edilen güçler ayrılığı teorisinin, aslında en baştan beri var olmadığını ortaya çıkarır.

Althusser, Einsenmann'dan doğrudan aldığı alıntıda, Montesquieu'nun Kanunların Ruhu kitabındaki güçler ayrılığının gerçek bir güçler ayrımı olmadığını su üç madde üzerinden ortaya koyar: "

1. Kralın (yürütmenin) veto hakkı olması yürütmenin doğrudan yasama erkini aştığını gösterir,

---

[279] Montesquieu, s. 234.

[280] Montesquieu, s. 235.

[281] Montesquieu, s. 236-237.

2. Yasamanın yürütme üzerinde denetleme yetkisi olması gerekir. Bu şekilde yasaların uygulandığına dair bir denetim yapılır. Hükümetin parlamentoya karşı bir sorumluluğu olması gerekmektedir. Ancak Montesquieu'ya göre yasamanın yürütmeyi veto etme yetkisi bulunmamaktadır.

3. *Yasama ciddi bir biçimde yargıyı aşmaktadır. Üç özel durumda yasama doğrudan yargılama yapabilmektedir: asillere ilişkin bütün yargılamaların kendi meclislerinde yapılması, af kararını yasamanın vermesi ve son olarak politik yargılamalar*." [282]

Althusser buradan hareketle, aslında Montesquieu'nun düşün dünyasında gerçek güçler ayrılığı ayrımının olmadığını, yargı erkinin zaten teknik anlamda var olmadığını; monarşi, asiller ve burjuvazi sınıflarının kendi aritmetik oranında yasama ve yürütmeye dağıldığını, bunun da güçler ayrılığı olarak değil, yasama ve yürütme arasında bir ölçülülük, denge olarak tanımlanabileceğini ileri sürmüştür.[283]

Montesquieu'nun gerçek niyeti güçleri ayırmak değilse nedir, sorusuna Althusser iki seçenekli bir yanıt vermiştir. Althusser, Montesquieu'nun ya mülkiyet sahipliği üzerinden kendini asiller içinde var etmek için savaşan burjuvazi sınıfı ile asiller arasında bir moderatör ve arabulucu olarak kralı bulundurmak istediğini ya da mutlak monarşilerin bitmediğinden hareketle bir çözüm aradığını ileri sürmektedir. Althusser'e göre, feodal lordlar zaten mutlak monarşik sınırların içerisinde kendi imtiyazlarıyla hayatların olağan akışlarını sürdürmektedirler. Bu nedenle mutlak, merkezi monarşi onların da işlerine gelmektedir. Amaç, merkantilist

---

[282] Charles Eisenmann 'dan aktaran Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 90 vd.

[283] Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 90-93.

ekonominin değişmesi sırasında mutlak monarşi koşullarının sürdürülerek feodal hâkimiyetin korunmasıdır. [284]

O halde, Montesquieu'nun bir kez daha hegemonya üzerinden okunması gerekirse, daha önceki başlıklarda ortaya çıkan durumla bir kez daha karşı karşıya kalındığı görülecektir. Montesquieu'nun güçler ayrılığı, tıpkı diğer yazarlarda olduğu gibi demokratik bir denge denetim mekanizması kurmak amacıyla kurulmamıştır. Yasama ve yürütme arasındaki denge aslında burjuvazi sınıfının kesimsel çıkarları ile asiller sınıfının bir moderatör kral önderliğinde uzlaştırılmasıdır.

Montesquieu, bir önceki tarihsel blok ile yeni bir tarihsel blok kurmakta olan burjuvazinin kesimsel çıkarlarının kesişim kümesini aramıştır.

Kral, sonradan liberal, demokratik parlamenter sistemde cumhurbaşkanı/devlet başkanının üstleneceği moderatör, dengeleyici unsur olarak bırakılmıştır.

2. Tocqueville, Federalistler ve Güçler Ayrılığı

Montesquieu, kendi güçler ayrılığı düşüncesini İngiltere'yi örnek alarak temellendirirken, Tocqueville daha önce denenmemişi deneyen Amerikan modelini düşünsel olarak esas almıştır. Tocqueville'in çalışma odağı olan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'na ruhunu veren "*Federalist Papers*", 85 makaleden oluşan bir derleme olarak Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay tarafından kaleme alınmıştır. Bu derleme Publius mahlası ile New York'un çeşitli gazetelerinde 1787-1788 yılları arasında yayınlanmıştır.[285] Publius mahlası ile

[284] Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 90-93,100-103.

[285] Michael A. Genovese "Introduction", **The Federalist Papers**, Alexander Hamilton, James Madison, John Jay Palgrave Macmillian, New York, 2009, s. 13.

yazılan *Federalist Papers'ın* amacı; Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın kabul edilmesi için o dönemin siyasal ortamına yön vermektir. [286] *Federalist Papers* amaçlandığı gibi Amerikan anayasasının çıkış noktası olmuştur.

Tocqueville, İngiltere'nin aristokratik modelini reddeden Amerikan anayasal yapısını, demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü olarak tanımlamıştır. Aristokrasiye ilişkin reddiyenin temel nedeni iki ülke arasındaki tarihsel blokların farklı bir biçimde kurulmasıdır. İngiliz anayasal düzeni, kralın karşısında aristokrasi ve burjuva çıkarlarının ortaklaşmasıyla kurulan bir tarihsel bloktur. Amerika'nın düzeni, kuruluş aşamasında İngiliz tipi bir güçler ayrılığı modelini örnek almış olsa da, sonrasında güçlerin birbirinden olabildiğince bağımsız olduğu, sert güçler ayrılığı modelini benimsemiştir.

1777 Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, önceki Amerika Konfedere Devletleri'nin Konfederasyon Anayasası'nın aksine, güçler ayrılığı prensibini bir ilke haline getirerek hem İngiltere'nin anayasal sisteminden miras alınan birçok unsurdan vazgeçmiş, hem de vatandaşlarını tirani yönetiminden korumak için daha etkili bir hükümet düzeni öngörmüştür.

Federalist Papers'ın içindeki makalelerde, her yazarın kendi federal devlet tahayyüllü bulunmaktadır. Bu nedenle, *Federalist Papers'ta* federal devletin unsurları bağlamında değişik görüşler yer almaktadır. Örneğin, Alexander Hamilton daha güçlü bir federal, merkezi devlet ve yürütme tasvir ederken, James Madison güçlerin ayrılığına dayanan bir yönetim tarzını benimsemiştir.[287] Amerika Birleşik Devleti'nin anayasasını hazırlayanların doğrudan halkın yönetiminin söz sahibi olmasını isteyip istemediği bilinmemektedir. Keza, sade ve demokratik bir rejim öngörülseydi, ülkede önemli bir nüfusa sahip olan ancak hâlâ köle yerine konan

---

[286] Barber, s. 55.

[287] Michael A. Genovese, **Contending Approaches To The American Presidency**, CQ Press, USA, 2012, s. 33.

siyahiler de bu sisteme dahil edilirlerdi. Kurucu unsur olarak görülen ve *kurucu babalar* olarak tanımlanan federalistlerin kendi iç çekişmelerinin izin vermesi halinde ve ortak bir payda bulunduğunda servet koşulları ile sınırlanan oy hakkı mümkün olabilecekti.[288] Çünkü, kurucu babaların sınıfsal geçmişleri mülkiyet temelli bir düzenin kabul edilmesine uygundu. Ancak kendi sınıfsal iç çatışkıları, sınıfsal çatışkıyı olabildiğince azaltacak ve azınlıkları göremezden gelemeyecek görece dengeli bir anayasanın ortaya konmasına neden oldu.

Tocqueville'in eşitlikçi ve özgürlükçü olarak tanımladığı Amerika Birleşik Devletleri yönetimi toprağa dayalı zenginliğin yaşandığı bir düzendir.[289] İlk kertede Amerika'nın hegemonyası toprak mülkiyeti üzerinden kurulmuş, köleliğin varlığı görmezden gelinmiştir. Federalistler, kuruluş aşamasında mülkiyet üzerindeki eşitsizliğin varlığını kabul ederler. Diğer yandan, federal cumhuriyeti bu eşitsizliğin çaresi olarak görürler.[290]

Tocqueville, Birleşik Devletlerin temelini oluşturan demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü düşüncelerin Kuzey Amerika'da kurulan ilk İngiliz sömürgelerinde ortaya çıktığını söyler. Bu sömürgelerde yaşayan göçmenler, diğer bütün sömürgelerde hayatlarını sürdürenlerin aksine eğitimli ve kendi anavatanlarında belli bir refah düzeyine sahip kişilerdir. İngiliz sömürgelerinde kurulan düzen bu nedenle, kendi içinde biricik ve denenmemiş, demokratik ve cumhuriyetçi bir yapıya sahiptir.[291]

---

[288] Mümtaz Soysal, **Dinamik Anayasa Anlayışı Anayasa Diyalektiği Üzerine Bir Deneme**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, s. 37.

[289] Alexis De Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, Çev: Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 71.

[290] Hamilton, Madison, Jay, s. 50-51.

[291] Tocqueville, s. 74-75.

İngiliz sömürgelerinin kurduğu düzen, Marx'ın da değindiği gibi dini kurallara referanslarda bulunan bir düzendir.[292] Sömürgelerin kendi içlerindeki bağın kuvvetli olmasının en önemli nedeni de püritenliktir.[293] Hegemonya kurulurken ortak duyu; din ve gelenekler üzerinden inşa edilmiştir. *Federalist Papers* metinlerinin ana hattı da bu savı doğrular. Federalistler, Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan ulusun; dininin, dilinin, atalarının ve göreneklerinin aynı olduğunu ve bu sayede savaşa göğüs gerdiğini ileri sürerler.[294]

Amerika'daki hegemonyanın oluşmasında kurulan ortak duyunun temeli din ve ortak dildir. Söz konusu ortak duyu oluşturulurken sadece "*beyaz ırkın*" gelenek ve dini geçmişi miras alınmış, siyahiler ve Kızılderililer görmezden gelinmiştir.

Amerika'da kurulan hegemonya son kertede halk egemenliğinin yayılmasına olanak sağlıyorsa da mülkiyetin bölüşümünde eşitlik sağlayamamıştır. Tocqueville buna örnek olarak, Hudson'un güneybatısında yer alan eyaletleri gösterir. Güneydeki eyaletlere büyük mülk sahiplerinin yerleştiğini, bu mülk sahiplerinin bir üst sınıf oluşturarak kölelerin de kullanılmasıyla birlikte, büyük rant sağladıklarını ancak bu durumun pek güçlü ve uzun süreli olmadığını ileri sürer. Söz konusu mülk sahiplerinin kuzeye karşı güneydeki isyan hareketinin başına geçen sınıf olduğunu ve bu sınıfın Amerikan devrimi ile ortadan kaldırıldığını iddia etmiştir. [295]

Tocqueville, halkın egemenliği ilkesinin hakkıyla takdir edileceği yegâne yerlerden biri olarak Amerika'yı gösterir. Tocqueville, halkın egemenliğinin kazanılması sırasında Amerika'daki bütün sınıfların savaştığını, bu sayede bu ilkenin yasaların yasası haline geldiğini

---

[292] Karl Marx, **Yahudi Sorunu**, Çev: Muzaffer İlhan Erdost, Sol Yay., Ankara, 1977, s. 14.

[293] Tocqueville, s. 77-78, 81-82.

[294] Hamilton, Madison, Jay, s. 38.

[295] Tocqueville, s. 94-95.

savunmuştur.[296] Halkın egemenliğinin kabul edilmesinden sonra demokrasinin de tam anlamıyla kendini bulduğunu öne süren Tocqueville, Amerika Birleşik Devletleri'nde toplum dışında hiçbir gücün yönetime sahip olamayacağını ve aksi bir görüşü dile getirebilecek bir kurumun da söz konusu olamayacağını söyler.[297]

Halkın egemenliği ilkesi Birleşik Devletler'de kabul gören temel ilkedir. Bireylerin özgür ve eşit olması, topluma itaat etmesine engel değildir. İtaat zorunludur çünkü kendi benzerleriyle kurduğu birliğin bir otoriteye ihtiyacı vardır. [298]

Toplumlar varlıklarını sürdürmek için belli bir otoriteye uymak zorundadırlar yoksa kaosa sürüklenirler. Bu otorite farklı biçimlerde dağıtılabilir. Ancak, her zaman o ya da bu şekilde bulunması gerekir. Otoritenin dağıtılma yöntemi ise güçler ayrılığıdır. Tocqueville otoritenin etkisinin azaltma yöntemi olarak güçler ayrılığını tavsiye etmiş, toplumun sahip olduğu güçlerin kullanımını farklı birimler arasında paylaştırmanın, görevlilerin sayısını arttırmanın, otoritenin yarattığı etkiyi azalttığını, otoriteyi daha ılımlı ve tehlikesiz kıldığını, ancak ortadan kaldırmadığını söylemiştir. [299] Amerika'daki güçlerin sert ayrımı ve güçler arasındaki denge ve denetleme mekanizması Tocqueville'i çok etkilemiş, Amerika üzerine yürüttüğü Anayasa çalışmalarının büyük bir kısmını kaplamıştır.

Federalist Papers'ın yazarlarının John Locke ve Montesquieu'dan etkilendiği *ve Federalist Papers*'daki güçler ayrılığına ilişkin yasama, yürütme ve yargı ayrılığı fikrinin büyük oranda buradan doğduğu söylenmektedir.[300] Bunun karşısında George Mace, Amerikan kurucu

---

[296] Tocqueville, s. 106-107.

[297] Tocqueville, s. 108.

[298] Tocqueville, s. 117.

[299] Tocqueville, s. 126.

[300] Genovese, s. 9; Nigel Warburton, **Felsefenin Kısa Tarihi**, Çev. Güçlü Ateşoğlu, Alfa Yay., İstanbul, 2015, s. 127.

babalarının genel konuşma tonlarının ve vardıkları sonuçların şaşırtıcı bir biçimde Lockevari olduğu kadar, Hobbesçu da olduğunu savunmaktadır.[301] Mace'a göre, Amerikan deneyimi Hobbesvari bir sorunun Lockçu bir çözüme ulaşmış halidir. Bu görüşü destekleyen pek çok yan bulunabilir. Montesquieu'nun güçler ayrılığı teorisi, Yetiş'in değerlendirmesinde söz ettiği gibi "*ancak aristokrasinin geleneksel gücünü belirli bir ölçüde de olsa koruyabildiği toplumlarda geçerli olabilir.*"[302] *Federalist Parers'ın* güçler ayrılığına ilişkin kısmında ilk olarak Montesquieu'ya atıf görülür. Kuşkusuz *Federalist Papers,* Montesquieu'yu güçler ayrılığı bakımından bir başlangıç noktası olarak görür. Fakat, Montesquieu'nun güçler ayrılığı ve Montesquieu'nun öykünerek yazınına taşıdığı İngiliz tipi güçler ayrılığı yasama, yürütme ve yargının tam olarak birbirinden ayrıldığı bir düzeni imlemez.[303] Bu nedenle de, *Federalist Papers*'ın yazarları tarafından yeterli görülmez. *Federalist Papers,* açıkça yargının Montesquieu'nun düşüncesinde var olmadığının altını çizer.[304]

Federalist Papers, her bir erkin diğerinin iktidarına el atma ihtimaline karşılık erklerin güvenceye bağlanması gerektiğini söyler. Anayasal olarak düzenlenmiş önlemler, erklerin sınırları, bunun için vardır. Verasete dayalı bir monarşinin söz konusu olduğu yönetimlerde, yürütme erki güçlerin ayrılığı için en büyük tehlike olarak görülürken, temsili demokraside bu tehlike yasamadır.[305] Federalistlere göre, tiraniye en yakın olan erk yürütme ve yargı değil,

---

[301] Mace, s. 115-6. Amerikan kurucu unsurlarının Locke'dan kaynaklandığına dair görüş için bkz: Richard S. Kay, "American Constitutionalism", **Constitutionalism Philosophical Foundations**, Larry Alexander (der.), Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 18.

[302] Mehmet Yetiş, "Tocqueville, Demokratik Devrim ve Sivil Toplum", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri**, N.87, Ekim 2005, s. 5

[303] Hamilton, Madison, Jay, s. 240.

[304] Hamilton, Madison, Jay, s. 241.

[305] Hamilton, Madison, Jay, s. 245- 246.

gücünü doğrudan halktan alan yasamadır.[306] Güçlerini ve tutkularını yasamayla kazanan halkın tüm kıskançlıkları ve hırsları yönetime doğrudan yansır. Güçler ayrılığı bu yüzden en başta yasamanın kısıtlanması için getirilmiştir.[307] Bu nedenle de *Federalist Papers'ın* güçler ayrılığı yorumlarının Montesquieu'dan ziyade Hobbes ve Locke'a yakın olduğu söylenebilir.

Federalistler, Hobbes'un istikrarsız yönetimlere karşı geliştirdiği istikrarlı kral uygulamasının yerine anayasal sistemi getirmişlerdir. Hobbes ve Federalistlerin yöntemleri her ne kadar ayrı olsa da fikirlerin çıkış noktası aynıdır: İstikrarın sağlanması. Bu sayede, anayasal sistem özel çıkarları takip ederek kamu çıkarına ulaşır. Yani anayasal sistem, özel çıkarları koruyarak genel anlamda kamu çıkarını gerçekleştirmiş olur. Hobbes, bireylerin tikel çıkarlarını kral aracılığıyla sonlandırır. Federalistlerin öngördüğü anayasal düzen ise doğuştan hırslı olan insanların tikel çıkarları uğruna çıkartabilecekleri çatışkıyı; güçler ayrılığı, denge-denetleme ve temsilciler aracılığıyla engellemeye çalışır.[308] Hiç kuşkusuz bu denge, burjuva çıkarları temelinde diğer sınıf çıkarlarının törpülenmesi amacıyla konulmuştur.

Federalist Papers'in en önemli üç vurgusu federal birlik, cumhuriyetçi bir yapı, özgürlük ve mülkiyet güvenliği üzerinedir.[309] Amerika Birleşik Devletleri'nin Anayasası bu temeller üzerine kurulmuştur. Amerika'nın kurucularının genel tutumları güncel ekonomik çıkarları

---

[306] Iain Hampsher- Monk, **A History Of Modern Historical Thought**, Blackwell Pub., Oxford, 2008, s. 235; Konfederasyonun başarısız olmasından sonra yürütmenin tiranisinden ziyade yasamanın tiranisinden korkulmuştur. Bkz: Eric A. Posner- Adrian Vermeule, "Tyrannophobia", **Comparative Constitutional Design**, Tom Ginsburg (ed.), Cambridge University Press, New York, 2012, s. 324.

[307] Mace, s. 115-6; Savı destekleyen paragraflar için bkz: Hamilton, Madison, Jay, s. 247-248.

[308] Mace, s. 101-102.

[309] Hamilton, Madison, Jay, s. 35.

korumaya yöneliktir.[310] Benzer bir biçimde Tocqueville de toprak mülkiyetinin küçük birimlere ayrılmasını, piyasa ilişkilerinin yaygınlık kazanmasını önemser.[311]

Amerika Birleşik Devletleri'nde yasama erkinin iki meclisli olmasının temel nedeni, yasama gücünü bölmek, siyasal meclislerin hareketini yavaşlatmak, yasaların gözden geçirilmesini sağlamaktır.[312] Üç erk her ne kadar birbirinden ayrı ve bağımsız olsa da bir açıdan az da olsa birbirlerine bağlıdır. Özellikle yürütme ve yargı erki yasama erkine bağımlıdır çünkü yargı ve yürütmenin makam gelirleri yasamadan çıkar.[313] Buna karşın erklerin bağımsızlığının korunması için güçlü anayasal düzenlemeler getirilmiştir. Yine de güçler ayrılığının dengesini tutturmak son derece güçtür. Örneğin, cumhuriyetçi bir hükümet düzeninde yasamanın üstünlüğü söz konusudur. Yasama, üstünlüğünü, yürütme ve yargının görev alanlarına el atma şeklinde gösterebilir. Bu nedenle de yasama, kendi içinde ikiye ayrılır. İkiye ayrılma, yasamanın kendi dengesini bulmasına neden olur. Yasama içindeki iki ayrı erkin kendi harekete geçme prensipleri ve seçilme yöntemleri vardır. Bu da onları halka bağımlı kılar.[314]

Tocqueville'in düşün setini Amerika'da kurulan âdemi merkeziyetçi, dikey ve yatay güçler ayrılığına sahip düzen son derece etkilemiştir.[315] Tocqueville'in etkilendiği düzen; *Federalist Papers'ın* yazarları tarafından kurulur. Söz konusu düzende çoğunluğun karşısında azınlığın

---

[310] Mace, s. 9-10.

[311] Yetiş, "Tocqueville, Demokratik Devrim ve Sivil Toplum", s. 7.

[312] Tocqueville, s. 144-145.

[313] Hamilton, Madison, Jay, s. 257.

[313] Tocqueville, s. 144-145.

[314] Hamilton, Madison, Jay, s. 257.

[315] Yetiş, "Tocqueville, Demokratik Devrim ve Sivil Toplum", s. 24; Yetiş, "Tocqueville ve Merkeziyetçilik Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 2, C.61, 2006, s. 279-308.

korunması için güçler ayrılığı ve federal bir devletin var olması gereklidir.[316] Amerika'da sivil toplum, yurttaşların kamusal sorunlar karşısında kendini ifade edebildikleri sınıf savaşımının en görünür olduğu bir belirlenim aşamasıdır. Bu nedenle Tocqueville, erklerin ayrımı dışında sivil toplumu, örgütlenme özgürlüğü üzerinden çoğunluğun tiranlığına karşı yürütülen alternatif bir savunma alanı olarak görür.[317] Poggi'ye göre, sivil toplum, önceden sistemin tebaası olarak görülenlerin seçmen kitlesine dönüştüğü kertedir. Bu nedenle de tiranlığın tahakkümüne karşı sivil toplumda rızanın aranması zorunlu bir koşutluk olarak ortaya çıkacaktır. Erklerin siyasi varoluşunu etkileyecek olan da rızanın var olup olmadığıdır.

Tocqueville, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneğinden hareketle yürütme erkinin bir başka kuruma bağlı olmasını eleştirir. İyi bir örnek olan ABD'de, yürütme erkinin başında seçimle gelen başkan bulunur. Tocqueville, yürütme erkinin başka bir erke bağımlı olmasını cumhuriyetçi anayasaların bir kusuru olarak görür. Başkanın veto yetkisi bulunmaktadır. Bu yetkiyle başkan, anayasanın kendisine verdiği bağımsızlığı ortadan kaldıracak yasaları veto edebilir.

Tocqueville'e göre, yasama ve yürütme aynı güçte değildir. Yasamanın gücü açık ara daha fazladır. Yasama, başkanın veto ettiği yasayı üçte iki çoğunlukla tekrar kanunlaştırabilir.[318] Bu nedenle Tocqueville, genel olarak Birleşik Devletler'de başkanın devlet meseleleri üzerinde büyük etkisi olmadığını, büyük gücün ulusal temsile dayalı olduğunu, politik ilkelerin değişebilmesi için başkanın değil halk kitlelerinin değişmesi gerektiğini savunmuştur.[319] Yasama başkanı yönetmez ancak denetler. Bunun yanı sıra, yürütmenin görevi de yadsınamaz,

---

[316] Hamilton, Madison, Jay, s. 259-260.

[317] Yetiş, "Tocqueville, Demokratik Devrim ve Sivil Toplum", s. 20.

[318] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 197.

[319] Alexis De Tocqueville, **The Tocqueville Reader A Life In Letters And Politics,** Blackwell Pub, Oxford, 2002, s. 100.

çünkü başkanın yetki alanı içerisinde devletin esenliği açısından son derece önemli bir görevi vardır. O da dış politikadır. İstikrarın korunması, dış politikanın yürütülmesi başkanın rolü ve istikrarıyla doğrudan ilgilidir. Tocqueville, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın ne denli güçlü olduğunu dış politika üzerinden vurgular. Ona göre, her ne kadar başkan ve dış politikanın diğer ülkelerle yürütülmesi önemliyse de bağımsızlık düşünüldüğünde Amerikalıların neredeyse hiç kimseye ihtiyacı yoktur.[320] Diğer ülkeler karşısında bağımsızlığı ve gücün korunması açısından başkanın konumu son derece stratejiktir. Yürütmenin Birleşik Devletler'deki konumlanışı ve başkanın en önemli yetkilerinden birisinin dış politika olması, bizi Locke'un güçler ayrımındaki "federal erk"e götürür. Birleşik Krallık'taki yürütme erki ve federal erkin birleşimi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki başkana denk gelir.

Başkanın seçilmesi, bir sembol olarak halk kitlelerini harekete geçirmesi bakımından etkilidir. Bu nedenle de başkanın seçim süreci ve tekrar seçilmesi meseleleri son derece önemlidir. Amerikalı yasa koyucular, yeniden seçilme ilkesinin hükümetleri yozlaştırma eğiliminin yüksek olduğunu düşünerek, güçleri birebirinden ayırmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütme tek bir kişinin elindedir ancak yürütme erkinin yozlaşmaması için onu sınırlandırmışlardır. Bu durumu Tocqueville eleştirmiş, Amerikalıların başkana büyük bir güç verdiklerini ancak bunu kullanma iradesini elinden aldıklarını söylemiştir. [321]

Tocqueville'i düşünsel olarak Birleşik Devletler'de en çok etkileyen erk, yargı erkidir. Diğer hiçbir cumhuriyette henüz görünmeyen, bütün siyasal olaylara dâhil olan ve en önemli güçlerden biri olan yargı erki, Tocqueville'e göre, Amerika'da son derece önemli bir yere sahiptir.[322]

---

[320] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 208-209.

[321] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 219.

[322] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 164-165.

Tocqueville'e göre, Amerika'da yargı erkinin ve yargıçların diğer ülkelerden daha etkin olmasının asıl nedeni; yargıçların verdikleri kararlarda yasalardan ziyade anayasaya dayanabilmeleridir. Anayasa temel norm olduğu için temsilciler aracılığıyla yapılan yasaların halkın iradesi olan anayasaya aykırı olması düşünülemez. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nde yargıçlar öncelikle anayasaya itaat eder. Görülen bir davada yargıç bir kanunun anayasaya aykırılığını tespit ederse ve yüksek mahkeme de yargıç ile aynı karara varırsa, kanun koyucular yasayı değiştirmek zorunda kalırlar.[323]

Amerikan mahkemelerine ve dolayısıyla yargıçlara verilen anayasaya aykırılığı tespit etme yetkisi, Birleşik Devletler'de siyasal meclislerin tiranlaşmasına karşı oluşturulmuş en büyük güvencedir. [324] Güçler ayrılığında bu nedenle yargı erkinin önemli bir yeri vardır.

Tocqueville, Amerika'daki yasamanın siyasal davalarda yargıca dönüşme usullerinin İngiltere ve Fransa'dan farklı olduğunu ileri sürer. Amerika'da siyasal mahkemelerin yetkileri kısıtlıdır. Avrupa'da siyasi mahkemeler ceza kanunundaki bütün hükümleri uygulayabilirken, Amerika'da yüce divan konumundaki siyasi mahkeme sadece suçlunun kamusal haklarına ve ilerde siyasal karar alamamasına ilişkin hüküm verebilir. Avrupa'da verilen kararlar adli nitelikteyken, Amerika'da verilen kararlar idari bir önlem niteliğindedir. Siyasal yargının görev alanının kısıtlı olması ve verdiği cezaların idari bir önlem niteliğine sahip olmasını Tocqueville, siyasal yargının güçler ayrılığına dolaylı müdahale etmesi olarak okur.[325] Amerika'da siyasal yargının kısıtlı olması sayesinde, yasa koyucular onu bir siyasal çözüm olarak görüp sık sık kullanma eğiliminde değillerdir.

---

[323] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 167-168.

[324] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 171.

[325] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 179.

Adaletin en büyük amacının hak düşüncesini şiddet yerine koymak olarak düşünen Tocqueville, yargılama erkine büyük bir anlam atfetmiştir. Federal Amerika'da iki ayrı egemen güç olan federe devletler ile federal devletin iki ayrı yargı organı bulunmaktadır. Yetkiler önceden yasal olarak düzenlense de bu iki yargı erki arasında sık sık uyuşmazlıklar çıkmaktadır. Bu uyuşmazlıkların çözülmesi amacıyla Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi görev ve yetki uyuşmazlıklarında son sözü söyleyen merci olarak yetkilendirilmiştir.[326] Ancak Tocqueville bu durumu olumsuzlamış, verilen bu yetkinin eyaletlerin egemenlik hakkına vurulan bir darbe olduğunu savunmuştur.[327]

Sınıf savaşımının Amerika'da sivil toplum kertesinden sonra en fazla görüldüğü yer yargıdır. Egemen sınıfın tikel çıkarları ile ardıl sınıfların çıkarları çatıştığında, burjuva düzenlerinde ardıl sınıfların haklarını talep ettikleri yer, öncelikle sivil toplum, sonra yargıdır. Yargı, sınıf savaşımının demokratik anayasal sistemdeki çözüm yoludur. Politik toplumun basitçe baskı aygıtı olarak tanımlanabilecek olan yargı aygıtı, burada hegemonyayı kurmak adına dengeyi sağlayacak olan erktir. Yargı, egemen sınıfı ekonomik korporatif çıkarlarından kısmi imtiyazlarda bulunması bağlamında kontrol eder. Bu sayede kimi demokrasi teorisi çalışan bilim insanlarının, demokrasinin ahengi olarak gördüğü nokta budur.

Tocqueville tarafından model alınan Amerikan tipi güçler ayrılığı, kendi yüzyılı içinde Kıta Avrupa'daki örneklerine göre son derece ilerici ve radikaldi. Tüm bu özelliklerine rağmen Amerikan tipi sert güçler ayrılığının istikrarlı bir biçimde uygulanabilmesinin nedeni Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi tarihsel bloğunu kurabilmiş olmasıdır. Tarihsel bloğun kurulması aşamasında her kertede rıza ve zorun bir uyum ve ahenk içerisinde var olduğunu söylemek yanlış olur. Keza, her tarihsel bloğun kurulması aşamasında olduğu gibi Amerika Birleşik

---

[326] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 177-178, 226.

[327] Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, s. 226.

Devletleri'nin güçlü bir hegemonya olması zaman almıştır. Bu nedenle, Tocqueville tarafından değerlendirmeye tabi tutulan anayasal düzenin organik krizlerin sonunda kurulan ve o toplumsal formasyonun gereklerine uygun bir hegemonya olduğunu unutmamakta fayda vardır. Açıklamak gerekirse, Tocqueville tarafından önerilen güçler ayrılığı sistemi de, organik kriz sonucunda ortaya çıkmış bir deneme yanılmanın sonucudur.

Tocqueville ve *Federalist Papers*'ın yazarlarının düşün setleri arasında bir karşılaştırma yapmak gerekirse; Tocqueville tarafından olumlanan çoğu anayasal kurgu, zaten *Federalist Papers*'ın yazarları tarafından önerilen anayasal kurumlardır. Bu sebeple, Tocqueville ve *Federalist Papers'ın* yazarlarının düşünce kalıpları arasında önemli bir örtüşme söz konusudur. Yine benzer bir biçimde Tocqueville tarafından eleştirilen ya da eksik bulunan kimi anayasal düzenlemeler, siyasi çizgisi Tocqueville'e yakın *Federalist Papers* yazarları tarafından da eleştiri olarak ortaya atılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin geldiği nokta, Tocqueville ve *Federalist Papers* yazarlarının arzu ettiği gibi güçlü ve istikrarlı bir düzendir. Ancak ABD'de sert güçler ayrılığının kusursuz işlerliği tartışmalıdır.

3. Schmitt'in Modern Anayasacılık Eleştirisinin Sağlaması: Hayek

Carl Schmitt, kendi düşün dünyasına ilişkin görüşlerini sistematik bir biçimde ayrıştırarak ele aldığı eserlerinde bir bütün olarak burjuva modern/demokratik devletinin unsurlarını eleştirir. Bu eleştirileri kimi eserlerinde gelişkin bir soyutlama ile ele alırken, kimi eserlerinde genellikle kıta Avrupası ve Amerikan anayasalarını karşılaştıran kuramsal tartışmalar üzerinden yürütmüştür. Bunun karşısında, liberal anayasacılık fikrinin temelini atan düşünürlerden biri olan Friedrich August Von Hayek, kendi düşün setinin odağına liberal özgürlükleri ve bu

özgürlüklerin anayasal biçimlenişlerini yerleştirmiştir. Hukuk devletini, güçler ayrılığını ve devletin varoluşunu liberal özgürlükler üzerinden temellendirir.[328]

Hayek ve Schmitt arasında geçen akademik çatışkı, liberalizm üzerinden yürür. Schmitt'in eleştirilerinin odağında demokratik modern devlet vardır. Hayek ise, liberalizm yanlısı bir pozisyondadır. Buna rağmen, liberal anayasacılığa ilişkin kimi momentlerde söz konusu iki düşünürün görüşleri birleşir. Bu birleşmenin temel nedenlerinden biri, Carl Schmitt'in kategorik olarak liberalizme değil demokrasiye karşı olmasıdır. Ancak Schmitt'in kendi yazınından bu iddiasının aksini ortaya çıkartabilecek birçok nokta bulunabilir. Tüm bunların yanı sıra, Carl Schmitt'in liberal devlete ilişkin yaptığı bütün eleştirilerinin sağlamasını Hayek'in düşün setiyle yapmak mümkündür. Çünkü Hayek, tam da Schmitt'in eleştirdiği unsurların savunucusudur.

Güçler ayrılığı düşüncesini ayrıntılı olarak inceleyen Carl Schmitt, liberal ve demokratik unsurların karışımı olan modern anayasacılığın 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıktığını ileri sürer. Ulus kavramı ve ulusal anlaşma fikrinin orta çağdan itibaren İngiltere adasında geliştiğini kabul etse de, Fransa'nın aynı ilkeleri "*Modern Avrupa Ülkesinin*" klasik bir modeline dönüştürdüğünü ileri sürer. Ancak Schmitt'e göre, Fransız İhtilali'nde teknik anayasa teorisinden ayrıştırılması gereken iki düşünce sistemi ve aşama bulunmaktadır.[329] Birincisi, Fransız İhtilali, Fransız halkını anayasa yapan gücün taşıyıcısı haline getirmiştir. İkincisi yine Fransız İhtilali, hukuk devletinin burjuva anayasasına, devlet iktidarını kontrol etme ve sınırlanma izni vermiştir. Halk devrimle mutlak olarak kendini kralın yerine koymuştur. Devlet

---

[328] Eugene F. Miller, **Hayek's The Constitution of Liberty**, The Institute of Economic Affairs, London, 2010, s. 33.

[329] Carl Schmitt, **Constitutional Theory**, Çev: Jeffrey Seitzer, Duke University Press, London, 2008, s. 101.

iktidarı bu mutlaklığı kendi içerisinde birliğe ve bölünmezliğe doğru götürürken bir yandan da devlet iktidarının liberal anayasal düzenlemelerle bölünmesini ve sınırlandırılmasını istemiştir. Bu, aslında güçlerin birbirinden ayrılmasıdır. Böyle bir düzenlemenin getirilmesinin temel sebebi, oluşabilecek herhangi bir siyasal mutlaklığın önüne geçilmesi içindir. Bu mutlaklık, kralın mutlakıyetiyle de, halkınkiyle de kurulabilir. Fransız ihtilalinin en büyük özelliği, ulusal birliği kurarken bir yandan da güçler ayrılığını korumasıdır.[330]

Schmitt, öncelikle, burjuva hukuk devletinin bir anayasa türü olduğunu ve bugünkü modern anayasaların çoğuna bu tanımın uyduğunu söyler. Burjuva anayasası öncelikle kişi özgürlüğü, özel mülkiyet, sözleşme yapma ve ticaret serbestisi gibi burjuvaziye özgü özgürlükleri içerir. Anayasa aslında bireyleri devlete karşı koruyan normlar bütünlüğüdür.[331] Schmitt, ilkesel olarak hukukun üstünlüğünün devleti sınırlandırdığını ve bu sınırlandırmanın nedeninin güçler ayrılığı olduğunu ileri sürer.[332] Schmitt'in tahayyülündeki liberal-anayasal düzen hukukun üstünlüğüne sahip parlamenter rejimdir.[333] Hayek'in politik teorisi, liberalizmi ve hukukun üstünlüğünü Schmitt'e karşı koruma çizgisindedir. Çünkü Schmitt son kertede liberal anayasacılık içine yerleştirdiği yüksek arabulucu, anayasanın koruyucusu ve egemen *Reichspraesident* (devlet başkanı) ile yeni bir anayasal düzen kurma peşindedir.[334]Hayek, temelde bu savlara karşı çıksa da kendisinin savları Schmitt'ten çok uzağa düşmemektedir.[335]

---

[330] Schmitt, Constitutional Theory, s. 101-102.

[331] Schmitt, Constitutional Theory, s. 169.

[332] F. Renato Cristi, "Hayek and Schmitt On The Rule Of Law", **Canadian Journal Of Political Science**, V.17, N.3., September,1984, s. 521.

[333] Chantal Mouffe "Giriş: Schmitt'in Meydan Okuması" **Carl Schmitt'in Meydan Okuması**, Çev: Hivren Demir Atay- Hakan Atay, Chantal Mouffe (der.), İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 19.

[334] Cristi, s. 526.

[335] Yukarıdaki görüşe benzer bir biçimde Kukathas Hayek'in Schmitt'i eleştirdiği kimi yerlerde kendisine ait yeni bir görüş ileri sürmediğini söylemektedir. Bkz: Chandran Kukathas, "Hayek And The

Hayek, yönetimi doğrudan tek bir isme ya da halka verme konusunda çekingendir. Hayek, çoğunluğun politika üzerinde karar vermesinden önce bu konunun soyut bir fikir olarak profesyoneller tarafından ortaya atılması gerektiğini, eninde sonunda bu görüşlerin üzerinde tartışılarak çoğunluğun kararına etkili olacağını söyler. Hayek'in düşüncesinde ideal olan hukuk devletidir. Hayek, hukuk devletini en üst değer olarak görür ve diğer herhangi bir düzenlemeye ilişkin yargılarında ölçüt olarak kabul eder.[336] Görünüşte her iki düşünür de hukukun üstünlüğünü en üst değer olarak kabul eder. Ancak, hukukun üstünlüğünün hukukunu kimin yaratacağı konusunda demokratik olmayan çözümlemeleri vardır. Carl Schmitt'in düşüncesindeki hukukun üstünlüğü en son kertede kendi kurulu düzenine içkin bir şiddet eylemine (şiddetli cezalandırmaya) dayanır. Eylemin kendisini meşru kurmak için kurulan hukuk düzeni şiddeti dolayımlar.[337]

Hayek'in düşüncesinin ana evrenini oluşturan özgürlük, bireye dayalıdır. Hayek bireylerin sahip olduğu özgürlüğün sınırlarının; eylemlerinin sonuçlarının ne olduğunu bilmesi, hesaplaması ve sorumluluk alması olarak tanımlar. Hayek özgürlüğün sınırının devletin zoru ile tanımlanmasını istemez ve bireysel özgürlüklerin yönetime katılma gibi politik özgürlüklerden ayrılması gerektiğini savunur. [338] Kişinin bireysel özgürlük alanı bireylerden ve devletinin keyfi baskısından ayrı bir alandadır. Ancak Hayek, devlet zorunun her bireyin bir diğerine zor uygulamaması için gerekli olduğunu ileri sürer.[339] Düzeni sağlamak ve her bir bireyin eşit bir biçimde uyması için getirilen genel kuralların uygulanması devlet zorunu

---

State", **Law, Liberty And State**, David Dyzenhaus- Thomas Poole (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s. 285.

[336] Miller, s. 34.

[337] Slavoj Zizek, "Post-Politika Çağında Carl Schmitt", **Carl Schmitt'in Meydan Okuması**, Çev: Hivren Demir Atay- Hakan Atay, Chantal Mouffe (der.), İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 33.

[338] Friedrich A. Hayek, **The Constitution Of Liberty**, Routledge & Kegan Paul, London, 1960, s. 62.

[339] Miller, s. 40, 41, 42, 45.

gerektirir. Devlet zoru bu nedenle özgürlüklerin ayrılmaz bir parçasıdır ancak en düşük seviyede tutulmalıdır. Vergi ve zorunlu askerlik de devlet zorunun biçimlerindendir. Zor, insanın özel alanına, özgürlüğün kendisi olan özel mülkiyete dayanmadıkça var olmalıdır.[340]

Hayek'in zoru kabul etmesinin temel nedeni, bireyin liberal, mülkiyete dayalı haklarını korumaktır. Bu korumayı bireyin *asli bilgilerinin* korunması olarak tarif eder ve insanın özgür olduğu halde hâlâ zavallı olduğunu, bu nedenle de kendini korumak için zora ihtiyacı olduğuna dikkat çeker. [341]

Schmitt'e göre, her modern anayasanın hukuk devleti unsurunun iki temel ilkesi bulunmaktadır. Schmitt bu iki temel unsurun kaynağını Hayek'e benzer bir biçimde burjuva özgürlüklerinde bulur. Burjuva özgürlüklerine dayanan ilk ilke, dağıtma/ bölüştürme ilkesidir. Buna göre, bireysel özgürlükler devletten önce gelir. Bireyin özgürlükleri sınırsızken, devletin bireyin özgürlükler dünyasına ilişkin otoritesi sınırlıdır. İkinci ilke birinci ilkeden kaynaklanır ve organizasyonel unsur olarak adlandırılır. Organizasyonel ilke, güçler ayrılığını imler. Yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılmasını ve birbirlerini sınırlandırmasını ve düzenlemesini sağlar. Temel hakların ve güçler ayrılığının, modern anayasanın bir bileşeni olan hukuk devletinin asli içeriklerini oluşturduğunu söyler.[342] Ancak Schmitt, liberal anayasacılığın aksi bir tarifini savunur. Çünkü Schmitt, klasik liberalizmin demokratik bir kirlenmeye maruz kaldığını savunmaktadır.[343] Schmitt'e göre, hukuk devleti sivil ve politik toplum kerteleri olarak ikiye ayrılır. Sivil toplum bireysel özgürlüklerin alanıyken, devlet/politik toplum hukukun üstünlüğünden hareketle, sivil toplumdaki bireysel özgürlüklere yapılan müdahaleleri

---

[340] Hayek, s. 139, 140, 142, 143, 146.

[341] Miller, s. 47.

[342] Schmitt, Constitutional Theory, s. 170.

[343] Cristi, s. 524.

önler. Devletin temel görevi, klasik liberalizmde sivil toplumun politize olmasını engellemektir. Bu, emek ve sermayenin ayrılması için de son derece önemlidir. Ancak, demokratik yönetim sivil ve politik toplum arasında bir benzerlik kurmaya çalışır. Benzerlik, liberal, demokratik devletin sonudur. 19. yüzyılın demokratik ve liberal devleti sivil toplumun politize olması sebebiyle nötralize olmuş ve politik tekelini kaybetmiştir.[344]

Schmitt, çoğunluk tarafından seçilen, diktatöryel bağımsızlığı olan, anayasal bir *Reichspraesident'*in başkanlığındaki bir hukuk devletini savunur. Bu düzende sivil toplum depolize, devletse otoriter ve tek politize birimdir. Schmitt'in tahayyülündeki anayasal düzenin bütün katmanları bunun üzerine oturtulmuştur.[345]

Hayek, Schmitt'in meşhur "*egemen istisna haline karar verendir*" tezine kategorik olarak karşı çıkmaz. Hatta emek/sermaye ikiliğinin birbirinden ayrılması ve sermayenin korunması adına ekonominin devlet tekeline alınması için demokrasinin sınırlandırılması fikrine de karşı çıkmaz.

Hayek, bir dönem ordo-liberal bir anayasal modelin savunuculuğunu da yapar. Hayek'in devleti Schmitt'inki gibi karar verici değildir. Ancak, klasik liberalizmin tarifi de Hayek'e yeterli gelmez. Ekonomi ve devleti birbirinden ayırır. Klasik liberalizmin sınırlı devlet tezi yerine ordo-liberallerin öne sürdüğü sınırlı ve fonksiyonel devlet tezini destekler. Ordo-liberaller ve Hayek'in Schmitt'le birleştiği nokta serbest piyasa ekonomisinin korunması için güçlü bir devletin var olmasıdır. Ayrıldıkları nokta ise serbest piyasa ekonomisinin devlet/dikta rejimi

[344] Cristi, s. 526.

[345] Cristi, s. 527.

tarafından sınırlandırılmasıdır. Yani, bir karar verici egemen/diktatörün varlığı sorun değildir. Ancak, o diktatörün serbest piyasa ekonomisine ilişkin rekabetçi düzene karışması sorundur.[346]

Schmitt güçler ayrılığı teorisini açarken öncelikle İngiltere'den başlamamış, Locke'un federal erki ayırmasının sebebini dış politikanın değişken ve bağımsız olması nedeniyle genel kurallara bağlanamayacağı yorumu yapmış ve Montesquieu'ya gelmiştir. Schmitt, Montesquieu'nun güçler ayrılığına ilişkin yorumlarında yargının işlevine çok da önem vermediğini, asıl ağırlığı yasama ve yürütmeye verdiği tespitinde bulunmuştur. [347]

Hayek, Antik Roma'da ve Antik Yunan'da gerçek anlamıyla özgürlük olmadığından bahseder. Bu nedenle, güçlerin dağılımının gerçek anlamıyla görüldüğü ilk yeri, İngiltere olarak tanımlar.[348]

Schmitt ve Hayek, güçler ayrılığına ilişkin düşünlerini ortaya koyarken kendi dönemlerinin anayasal gelişmelerini büyük oranda etkileyen İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri üzerinden hareket etmişlerdir. Schmitt, 1787 Amerika Birleşik Devletler Anayasası'nın tarihsel açıdan sadece denge ve kontrol mekanizmasını kurmadığını, bunun yanı sıra büyük oranda yasamanın senato ve temsilciler meclisi olarak; yürütmenin ise başkan olarak ayrılmasıyla güçlerin ayrımında büyük bir genişlemeye gidildiğini savunmuştur.[349]

Hayek, Amerika'daki güçler ayrılığı fikrinin İngiltere'den devşirildiğini ancak, anayasal pragmatizmini Fransız geleneğinden aldığını söylemiştir. Hayek, Amerika Birleşik

---

[346] Sean Irving, "Limiting Democracy And Framing The Economy: Hayek, Schmitt And Ordoliberalism", **History Of European Ideas**, V.44.1, 2018, s. 113-127.

[347] Schmitt, Constitutional Theory, s. 220, 221, 222.

[348] Hayek, s. 163, 164.

[349] Schmitt, Constitutional Theory, s. 222.

Devletleri'nin kuruluş aşamasında kolonileri kuranların güçleri ayırırken parlamentonun yetkileri konusunda hatalar yaptığını vurgulamıştır.

Hayek, Amerika Birleşik Devletleri'nde parlamentonun yazılı anayasada sayılan yetkiler ile kısıtlanmasını, yargıçların yasalardan ziyade doğrudan anayasayı göz önüne alarak karar verebilmelerini, parlamentonun yasa yapmasını kısıtlayan bir etken olarak görmüştür. Mecliste çoğunluğa sahip partinin başkanın partisinden olmaması durumunda yürütmenin etkinliğini yitireceğini düşünmüştür. Hayek'in bunun dışındaki temel eleştirisi, başkanın halkın özgürlüğünü tehlikeye atabilecek önlemler alması üzerinde yoğunlaşmaktadır.[350]

Hayek, güçlü bir hukuk devletinin varoluşunu tarafsız ve diğer güçlerden ayrılmış bir yargının bulunmasına bağlamıştır. Güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır.[351] Hayek, güçlerin özellikle yargıçların bağımsızlığının sağlanması gerektiğini savunmuştur. Hâkimlerin karar verirken hiçbir gizli niyeti olmadan sadece hukuka bağlı olarak karar vermesi gerektiğini savunan Hayek, güçler ayrılığına getirilen bazı sınırlamalara karşı çıkar. Örneğin, yasa yapma yetkisinin yerel idarelere verilmediği kimi anayasal düzenlemeleri doğru bulmaz.

Hayek, her ne kadar güçler ayrılığının var olması savunusundan yola çıksa da yasama işlemlerinin bir kısmının seçimle, hatta bazı durumlarda seçilmeden yönetime gelenlere devredilebileceğini ileri sürmüştür. Hayek'in karşı çıktığı temel nokta, hukuksuz bir biçimde zoru kullanma yetkisinin devredilmesi ve bunun yargı tarafından itiraz edilmeksizin kabul edilmesidir.[352] Bunun dışında yasama yetkisinin devrini güçler ayrılığına aykırı bulmamaktadır. Hayek her ne kadar özgürlükçü, liberal bir doğrultu benimsemiş görünse de, hukukun üstünlüğünü meta- yasal kural olarak tanımlar. Hayek, hukukun üstünlüğünün diğer bütün

---

[350] Hayek, s. 186; Miller, s. 116.

[351] Hayek, s. 210.

[352] Hayek, s. 212.

yasaları düzenlediğini ve üst norm olduğunu kabul eder. Ancak, hukukun üstünlüğünü diğer kimi liberal anayasacılar gibi doğal yasa olarak tanımlamaz. Ona göre, meta-yasal hukuk yeni bir ahlak kuralı inşa etmez. Aksine, var olan ahlak kurallarını tespit eder ve bunları medeniyetin geliştirilmesi amacıyla kullanır.[353] Hukukun üstünlüğü sıkıca özgürlüğe bağlıdır ve bunun korunması da yeniden düzenlenmiş ahlak kuralları ile mümkün olur.

Hayek'e göre, yürütmenin asıl görevi, zoru kullanarak her bireyin özel alanını ve özgürlüğünü korumaktır. Bu nedenle yürütme zor tekelidir. Yürütmenin zor yetkisi, idari görevlerinden ayrılmalıdır. Hayek, kendi çağında insanların özgürlüklerini en çok tehdit eden unsurun modern bürokratik devlet olduğunu ileri sürmektedir.[354] Yasama ve yargının açık bir biçimde birbirinden ayrı ve bağımsız olduğunu, ancak zoru elinde bulunduran yürütmenin emir yetkisiyle bu iki gücü de etkilediğini söyler. Bu nedenle, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğünün yürütmenin sınırlandırılması açısından önemi büyüktür.[355]

Schmitt, güçler ayrılığında erklerden birine ait görevlinin ya da departmanın bir diğer erk için çalışmaması gerektiğini söyler. Bu, güçler ayrılığının sağlam bir muhteviyata sahip olması bakımından elzemdir. Schmitt, bunun dışında hiçbir erkin bir diğeri üzerinde etkisi olmaması gerektiğini savunur. Parlamenter hükümet sistemlerinde, hükümetin, yasamanın çoğunluğunun güvenoyuna ihtiyaç duyması, güçlerin birbirinden sert ayrılması ilkesiyle çeliştiğinden, Amerika Birleşik Devletleri'nde bu hükümet şekli seçilmemiştir.[356] Ancak erklerin birbiri üzerinde etkilerinin olmaması, yasamanın yaptığı yasaların Amerika Birleşik Devletleri Yüksek

---

[353] Miller, s. 106.

[354] Miller, s. 127.

[355] Hayek, s. 205; Miller, s. 128.

[356] Schmitt, Constitutional Theory, s. 223.

Mahkemesi tarafından anayasaya aykırılık iddiasıyla görüşülemeyeceği anlamına gelmemektedir.

Schmitt, hukuk devletinin unsurları olan temel haklar ve güçler ayrılığının doğrudan bir yönetim şeklinin parçası olmadıklarını söyler. Sadece devletin sınırlandırılması ve kontrol edilmesini amaçlarlar. Burjuva özgürlükleri bir devleti şekillendirir ya da değiştirir ancak bir devlet şekli kurmaz. Ancak, önceki devlet şekillerin karması burjuva devletini oluşturur. Schmitt, burjuva devletinin geleneksel monarşi, aristokrasi ve demokrasi olarak sıralanan devlet biçimlerini konum ve anlamlarında değişiklik yaparak güçler ayrılığının yasama erkine dönüştürür ya da devlet formunu hükümet biçimi haline getirir.[357] Yargı, göreceli olarak dönüştürülen bu yasama erkini ya da hükümet biçimini sınırlar. Zaten burjuva özgürlükleri bu dönüşümle hükümet biçiminin farkına bakılmaksızın devlet iktidarının uygulanmasını dengeler ve sınırlandırır. Örneğin, mutlakiyet yönetimi anayasal meşruti yönetim biçimine bu şekilde döner. Mutlakiyetin kendi özellikleri ikinci plana atılır. Sistem demokratikleşmeye ve parlamentarizme kaydıkça kralın pozisyonu değişir. Tarafsız bir hal alır. Yasama ve yürütme arasında görünmez bir moderatör olur.[358]

19. yüzyılda krallık değişerek başka bir biçime daha dönüşür. Otoritesinin temelleri farklılaşır, halkın seçtiği başkan, modern hukuk devletinde demokrasi ve monarşinin birleşimi olarak ortaya çıkar. Ancak, başkanın modern hukuk devletindeki konumu, kralınkinin aksine ve mecburen temsile dayanan ve güçler ayrılığını garantileyen bir hal almıştır.[359]

Aynı biçimde demokrasiler anayasal demokrasiye dönüştürülerek saf demokratik devletlere evrilirler. Böylelikle, burjuva özgürlükleri hukuk devletinin sınırlamaları ve devletin mutlak

---

[357] Schmitt, Constitutional Theory, s. 235.

[358] Schmitt, Constitutional Theory, s. 312.

[359] Schmitt, Constitutional Theory, s. 316.

olması dışındaki her durumda kendisini herhangi bir devlet şekliyle bağışık tutabilir. Bütün burjuva devlet düşünürleri devlet iktidarının sınırlandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Demokrasilerde en önemli iki ilkenin özgürlüklerin ve güçler ayrılığının temel özelliklerinin de devlet iktidarını sınırlandırılması olarak görürler. Bu nedenlerle de Kant, Constant, Tocqueville, Mill'den örnekler veren Schmitt, kendi düşüncesinin haklılığını bu düşünsel birikime dayandırarak temellendirmek istemiştir. [360]

Schmitt için nasıl "*modern devlet kuramının bütün önemli kavramları, dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramları*"ysa,[361] modern anayasacılık hareketleri de önceki düzenin modern burjuva düzenine göre harmanlayıp yeni bir karma düzen haline getirilmesidir.[362] Burjuva liberalizminin özelliği, savaşa karar vermek yerine müzakere etmektir.[363] Burjuva anayasacılığı, kralı parlamento aracılığıyla felç eder. Ama onu ortadan kaldırmaz. Tıpkı deizmin Tanrı'yı dünyadan defederken yine de onun varlığına sıkı sıkıya tutunduğu gibi.[364] Bunun dışında demokrasi anlayışı açısından "*bütün iktidarlar halktan gelir*" ifadesinin de başlı başına bir sorunsal olduğunu düşünen Schmitt, bu sözün de "*bütün yönetsel iktidarlar Tanrı'dan gelir*." sözünden ödünç alındığını savunur.[365] Schmitt'in bu savının sağlamasını Hayek yapar. Hayek, özgürlüklerin derinlerinde ahlaki bir inanış taşımaları gerektiğini

---

[360] Schmitt, Constitutional Theory, s. 235-236.

[361] Schmitt, **Siyasi İlahiyat**, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yayınları, Ankara, 2016, s.41.

[362] Schmitt'e benzer bir biçimde Karl Marx, Fransa'da eski monarşik mekanizmaların kralcı etiketlerinin sökülerek burjuva sınıfı tarafından benzerlerinin cumhuriyetçi etiketlerle tekrar aynı yere konulduğunu söyler. Marx, "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850", s. 106-107. Aynı konu hakkında benzer görüş için bkz: Louis Althusser, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, s. 33.

[363] Schmitt, Parlamenter Demokrasinin Krizi, s. 53.

[364] Schmitt, Siyasi İlahiyat, s.41.

[365] Schmitt, Parlamenter Demokrasinin Krizi, s. 49.

söylemiştir.[366] Modern anayasacılığın fikir babalarından biri olan Hayek'in anayasal özgürlükleri derin bir ahlaki inanışa sahip olmaya bağlaması, Carl Schmitt'in tezini doğrulamaktadır. Hayek tam da Carl Schmitt'in eleştirilerinde değindiği gibi, ahlak kurallarının dinin de desteğinin alınarak yasalaştırılması gerektiğini ileri sürer. Bunu gerekçelendirirken ahlak kurallarının bireylerin seçeneksiz kabul etmeleri gereken kurallar olduklarını savunur.[367] Hayek'e göre medeniyet, yıllarca birikmiş, güç kazanmış deneme yanılmanın sonucudur.[368] Medeniyet insanın gelişimi için gereklidir ve bu ancak ahlakın, hukukun ve dinin kullanımı ile yapılabilir.[369] Hayek, en baştan toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilen ortak inançların temel değerleri olduğunun ve hükümetin yetkilerinin sınırının da bunlar olduğunun altını çizer. Çoğunluğun yönetimi de bunlarla sınırlıdır ve bunlardan üstte herhangi bir yasa bulunmamaktadır.[370]

Modern liberal anayasacılığın köklerinin bu denli dine ve ahlaka bağlı olduğunu gören Schmitt, parlamentarizmin ve demokrasinin 19. yüzyılda neredeyse aynı anlamda kullanılmasını eleştirir. Halk iradesinin anayasal diyalektiği gereği halk iradesinin koşulsuz bir biçimde demokratik sayılması doğru değildir. Çünkü halk, propaganda ve kamuoyuyla manipüle edilebilir. Azınlık gerçek halk iradesine sahip olabilir, bunun karşısında halk aldatılabilir. Bu tezattın kendisi demokrasiye içkindir. Bu nedenle, demokrasinin çoğunlukla, kendini lağvetmemesi için radikal demokrat bir eğitimden geçmesi ve bu eğitimin demokrasiyi, demokrasi için askıya alması ve bunun da diktatörlüğe denk gelmesi mümkündür.[371] O halde,

---

[366] Hayek, s. 62-63; Miller, s.45.

[367] Hayek, s. 151-152; Miller, s. 72-73.

[368] Hayek, s. 153; Miller, s. 43.

[369] Miller, s. 44.

[370] Miller, s. 90.

[371] Schmitt, Parlamenter Demokrasinin Krizi, s. 43, 44, 45.

son kertede demokrasi parlamentarizm olmaksızın, parlamentarizm demokrasi olmaksızın var olabilir. Demokrasi de diktatörlüğün zıddı değildir.[372]

Modern, burjuva hukuk devletinin anayasası, geniş anlamda geleneksel devlet biçimlerinin bir karmasıdır. Monarşi, aristokrasi ve demokrasi birbirlerine bağımlı olarak birbirlerine karışırlar. Çağdaş anayasalar bu anlamıyla politik açıdan ideal devlet ve devlet biçimlerinin değişik ilkelerinin birleşmesi bakımından antik geleneğe bağımlıdırlar.[373]

Güçler ayrılığına ilişkin tartışmaların temelinde; yasama ve yürütmenin bir sorunsal olduğu gerçeği yatmaktadır. Dolayısıyla, hukuk devleti tartışmalarında, yargının egemenliğinden çok anayasa yapan gücün yetkileri ve bu yetkinin yerine getirilmesindeki ayrım odak noktası olmuştur. Schmitt, burjuva hukuk devletindeki bu ayrımlara ilişkin sorunların ancak devlet şekillerinin ilkelerinin her bir erke uygulanması halinde çözülebileceğini söyler. Çünkü burjuva hukuk devleti, üç yönetim şeklinin (monarşi, aristokrasi ve demokrasi) bir karmasıdır ve yasama erki demokratik bir biçimde yürütülmesi gereken bir erkken, yürütme erkinin monarşik bir biçimde uygulanması gerekir.[374] Ancak burjuvazi, hiçbir yönetimin aşırı uca kaçmasını istemez bu nedenle, mutlak demokrasi, mutlak monarşi ve aşırı temsilden uzak durur. Bu nedenle, 19. yüzyılda modern burjuva devletlerinin hepsi parlamenter rejimi seçmişlerdir. Parlamenter rejim, güçlerin dağılımında ve aşırı uçlara kaymamasında liberal burjuva çıkarlarını doğrudan karşılamaktadır.[375] Ancak, tarihsel uzamda tıpkı parlamenter rejimin modern burjuva çıkarlarına uyması gibi, antik dizgede ve sonrasında denge ve denetim konusunda parlamenter sisteme benzeyen bir yönetim türü daha vardır. O da aristokrasinin

---

[372] Schmitt, Parlamenter Demokrasinin Krizi, s. 49.

[373] Schmitt, Constitutional Theory, s. 237.

[374] Schmitt, Constitutional Theory, s. 239.

[375] Schmitt, Constitutional Theory, s. 249.

kendisidir. Schmitt, sarsıcı bir biçimde parlamenter sistemin aristokratik özelliklerini ortaya koyar ve parlamenter sistemin modern burjuva devletindeki karşılığı olduğunu ve aristokratik kimi etkilerini kaybetmediğini söyler.[376] Schmitt'e göre, parlamentarizmi ve temsile dayalı burjuva anayasasını anlamak için kökenlerindeki aristokratik nüveyi akılda tutmak gerekir.[377] Aristokratik yönetim, monarşi ve demokrasinin arasında ve onların karmasıdır. Benzer nedenlerle, parlamenter rejim de karma bir rejimdir. Aristoteles'in aristokrasiyi, Montesquieu'nun ise yumuşak güçler ayrılığını benimsemesi bundandır. Parlamenter sistem, uçtaki diğer yönetim sistemlerini güçlerin ayrılması adına dengelediği için revaçtadır.

Söz konusu aristokratik nüveyi liberal anayasa kuramcısı Hayek'in düşün dizgesinde bulmak olasıdır. Hayek, zenginliğin nasıl paylaştırılması gerektiği konusunda hükümetlerin söz sahibi olmadığını ileri sürer. Zenginliğin paylaştırılması, ekonomik özgürlüğe ve piyasaya bağlıdır. Piyasa, söz konusu bu zenginliği eşitliğe ve liyakate göre değil, bireylerin erdemine göre dağıtır. Hayek'e göre, eşitlik özgürlüğü yok etmedikçe var olmalıdır. Zaten insanlar doğuştan eşit değillerdir ve yetiştiriliş tarzları nedeniyle bazıları diğerlerine göre daha avantajlı bir konuma sahiptirler.[378] Özgürlük için bir kısım eşitsizliklerin olması gerektiğine dikkat çeken Hayek, eşitsizliğin, medeniyet sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğunu, yüksek hayat standartlarına sermayeyle değil yüksek bilinç düzeyiyle erişilebildiğini, bu nedenle de ancak zenginlerin

---

[376] Schmitt, Constitutional Theory, s. 250-252, 329-330.

[377] Schmitt, Constitutional Theory, s. 250; Schmitt'e benzer bir özdeşliği Karl Marx Fransız Üçüncü Anayasal dönemi için kurar. Marx'a göre Fransız Anayasal Cumhuriyeti mali aristokrasiyi devirmek yerine sağlamlaştırmıştır. Karl Marx, "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri", **Fransız Üçlemesi**, Çev: Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016, s.106-107.

[378] Miller, s. 76, 78.

yaşam biçiminin bu sürece bilgi sağlayabileceğini savunur. Hatta, fakir ülkelerin bu mantıkla zengin ülkelerden öğrenecekleri çok şey olduğunu ileri sürer.[379]

Hayek, eşitliği piyasanın rekabetçi ellerine bırakır. Hükümetin rolü de, piyasa içerisindeki serbest rekabetin korunması için hukukun üstünlüğünün kurulması ve pazar yayılımının kolaylaştırılmasıdır. Çünkü rekabetçi girişim, özgür topluma liderlik etmektedir. Hayek, piyasanın devlete üstünlüğünü, dolayısıyla da özel hukukun kamu hukukuna üstünlüğünü kabul eder.[380]

Schmitt, yürütmeye dair eleştirilerini ise monark-başkan ikiliğinin güç olarak benzerliği üzerinden kurar. Yürütmenin başı olarak başkanın ya da kralın monarşik bir formun getirilerini kullandığını, doğal olarak halkın temsilci olan meclisin ise yasama organı olarak bunun tam ortasında bulunduğunu söylemektedir. O halde, yasama erki monarşinin tersine demokratik bir eğilimin hayat bulmasıdır.[381] Senatonun burjuva hukuk devletinde sahip olduğu bağımsız konum ve meşruiyet yapısı aristokratik bir eğilimi ifade eder. Parlamenter rejim bu nedenle diğer rejimlerin karmasıdır. Ancak, liberalizm gibi tutarlı bir sistemin aristokraside de daha önce görülen önemli bir unsuru bulunmaktadır. O da müzakeredir. Rekabetin uyumu, liberal demokrasilerde fikirlerin teatisi ve müzakere ile sağlanır. Müzakere fikrinin en fazla uyuştuğu sistem parlamenter sistemdir. Ancak modern siyaset teorisi bakımından parlamento önemini yitirmiştir. Schmitt'e göre parlamentolar mutabakat içinde çalıştıkları için uzlaşabilen partiler sayesinde hayatta kalabilmişlerdir. Sistem iyi çalıştığı için parlamentolar iyi çalışır. İyi işleyen

---

[379] Miller, s. 82, 84.

[380] Miller, s. 85; Armağan Öztürk, **Liberal Adalet Çağdaş Liberal Siyaset Felsefesinde Adalet Sorunu: Rawls, Hayek, Nozick Örneği**, Doruk Yay., İstanbul, 2013, s. 131.

[381] Schmitt, Constitutional Theory, s. 252.

sistemden ayrı bir biçimde parlamento kendi yeknesaklığı içerisinde değerlendirildiğinde başarısızdır.[382]

Schmitt, kavramsal olarak, modern demokratik burjuva hukuk devlet türlerinin hepsinin önceki monarşik, aristokratik yönetimlerle bağlarını kurar. Örneğin, politik bir birlik bir kişinin üstünlüğüne bırakılıyorsa, burada gerçek bir başkanlık sistemi vardır. Başkan devletin ve yürütmenin başıdır, dolayısıyla başkanlık sistemi monarşik bir unsur taşır. Yasama erkinin çoğunluğunu elinde taşıyan grup, siyasi idareyi elinde tutuyorsa bu bir parlamenter sistemdir ve aristokratik bir unsur taşır. [383] Hayek bu noktada Schmitt'in tarifinin benzeri ve bir kez daha Schmitt'in modern devlet eleştirisinin sağlamasını yapacağı bir teori ortaya atar. Yönetim için demokrasi yerine başka bir tarif önerir. Bu yönetim, parlamento üyelerinin halk tarafından seçilmediği, ömürleri boyunca görevde kalan ve partilere bağlı olmayan bir anayasal aristokrasidir. Seçkinlerden oluşan parlamento, halkın taleplerine gelenekleri temel alarak yasa yapar.[384]

---

[382] Schmitt, Parlamenter Demokrasinin Krizi, s. 57; Paul Hirst, "Carl Schmitt'in Kararcılığı", **Carl Schmitt'in Meydan Okuması**, Çev: Hivren Demir Atay- Hakan Atay, Chantal Mouffe (der.), İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 29.

[383] Schmitt, Constitutional Theory, s. 252.

[384] Friedrich A. Hayek, "Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri", **Sosyal Ve Siyasi Teori**, Atilla Yayla (der.), Siyasal Yay., Ankara, 1999, s. 188-189.

III. Güçler Ayrılığının Hukuki Çerçevesi ve Hükümet Sistemleri

Güçler ayrılığının birden çok anlamı olmasına rağmen en yaygın ve kabul edilen tanımı devletin üç erki olan yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılmasıdır. [385] Üç erkin ayrımında yargının tamamen bağımsız ve tarafsız bir erk olması gerekir. Yasama ve yürütme arasındaki ayrım ise iktidarın nasıl bölüştürüleceğine ilişkin bir sorunsaldır.

İktidar gücünün dağılımı yasama ve yürütme arasında gerçekleşir. Bu nedenle de güçler ayrılığı tanımının incelenmesinde temel sorunsal, yasama ve yürütmenin nasıl ayrılması gerektiğine ilişkindir. Yasama ve yürütmenin sıkı ve yumuşak ayrılığına ilişkin ayrım, hükümet sistemleri başlığının konusudur.[386]

Güçlerin/erklerin dağılımı ve ayrımı arasında teorik bir farklılık vardır. Öyle ki, güçlerin birbirlerini dengelemediği ya da denetlemediği bir durumda sadece kağıt üzerinde düzenlenmiş bir erk dağılımından bahsedilebilir. Güçlerin birbirini dengelemesi ve görev alanlarına ilişkin denetimde bulunmaları halinde, o düzende güçler ayrılığından bahsedilebilir.[387]

Uyumlu, oydaşmanın sağlandığı bir tarihsel blok oluşturmak için erkler arasında işbirliğinin ve uyumlu bir çalışma disiplininin var olması gerekir.[388]

---

[385] Maryland Declaration Of Rights Article VI: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/ma02.asp (Erişim tarihi: 28.04.2019)

[386] Emin Akgül, **Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s. 34.

[387] Eoin Carolan, **The New Separation of Powers A Theory Of Modern State**, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 31.

[388] Carolan, s. 19.

Eoin Carolan, her ülkenin kendi güçler ayrılığı yorumu olduğunu, bu nedenle güçler ayrılığının evrensel bir modelinin bulunmadığını ileri sürer. Bu nedenle, güçler ayrılığı gibi denge ve denetleme mekanizmaları ve bu mekanizmaların işleyişlerinin de farklı olabileceği görüşünü savunur.[389] Benzer nedenlerle D.G. Morgan, platonik ve ideal güçler ayrılığının dünyada hiçbir sistemde karşılığının olmadığını iddia eder.[390] Bu noktada Antik Çağ ve devamında görülen karma yönetim ve güçler ayrılığı arasında da bir kavramsal ayrım yapmak gerekir. Karma yönetimdeki temel sorunsal, değişik sınıfların yönetimde söz sahibi olmasıdır. Bunun karşılığında güçler ayrılığı bağımsız devlet organlarının yetkileri dâhilinde birbirlerinden kurumsal olarak ayrılmaları olarak tanımlanmaktadır. [391] Hegemonik bir sınıfın tarihsel blok kurabilmesi için yasama, yürütme ve yargıyı kuşatması gerekir. Ancak, bu tarihsel blokun oluşması için sivil toplumda, önce rızanın kurulması, ardından da politik toplumun erklerinin kuşatılması gerekir. Aslında bu tanım liberal anayasacılıkta değişik biçimlerde ifade edilir. Kamuoyu tarafından değişik hukuki ya da politik uyuşmazlıkların dile getirilmesi ve buna değişik erkler üzerinden (yargı kararı, yasa teklifi, veto vb) çözümler getirilmesi sosyal uyumsuzlukların ortadan kaldırılması olarak tanımlanır.[392] Ancak bunların hepsi, rızanın kurulmaması olarak da okunabilir. Keza, rızanın kurulamaması, liberal anayasal düzenlerde kamuoyunun itirazı anlamına gelir. Kapitalist bir düzlemde sivil toplumdaki rızanın kurulması artık sadece farklı sınıf ya da sınıf fraksiyonlarının rızalarının kurulması anlamına gelmez. Rızanın kurulması, egemen çok uluslu şirketlerin rızalarının alınması ile sağlanır. [393]

---

[389] Carolan, s. 20.

[390] David Gwynn Morgan, **The Separation of Powers In The Irish Constitution**, Round Hall Ltd, Dublin, 1997, s. 24.

[391] Carolan, s. 32.

[392] Carolan, s. 37-38.

[393] Carolan, s. 42.

Güçler ayrılığına ilişkin değişik, çağdaş yorumlar bulunmaktadır. Çağdaş güçler ayrılığı yorumları "güçler ayrılığı neden var?" sorusunu 7 maddede cevaplar:

"1)Bütün gücün bir siyasal organda toplanmaması sağlanarak tiraniyi engellemek,

2)Güçler arasında denge, denetleme mekanizması kurarak kurumlar arasındaki dengeyi kurmak,

3)Temsili gruplar ve kurumlar arasında denge sağlanarak kamu yararına hukuku sağlamak,

4)En uygun kurumsal aktörlere tekil görevlere ilişkin sorumluluk vererek verimliliği arttırmak,

5)Karar almada görevli personelin ayrıştırılarak yanlılığın ve kişisel çıkar sağlanmasının önlenmesi,

6)Yasa yapım ve yürütmenin ayrılmasıyla yasa yapımında genelliğin ve tarafsızlığın sağlanması,

7)Yürütmede görevli olan kişilerin, temsili ve seçilmiş kişilerin gözetiminde olmasının sağlanması ve gerektiğinde seçilmiş/ temsili görevleri olanların yürütmedekilere hesap sorabilmesi."[394]

A. Yasama, Yürütme ve Yargı Ayrımı

Yasama; demokratik, liberal bir burjuva düzeninde halk egemenliğine dayanır. Halk egemenliği, yasamada temsiliyet anlamına gelir. Temsiliyetin geniş olması ve değişik unsurların iradelerinin toplamından meydana gelmesi, yasamanın ilk ve en önemli ilkesidir.[395]

[394] Carolan, s. 27-28.

[395] Barber, s. 57.

Yasamanın Antik Yunan'dan bu yana ikinci önemli özelliği, bir forum oluşudur. Çünkü, yasamanın üyeleri, diğer üyelerin çoğunluğunun bilmediği konularda fikir sahibidirler. Ancak, bu yasamanın uzmanlardan oluştuğu anlamına gelmez. Aksine yasama, farklı bilgilerin, fikirlerin çarpıştığı bir forum haline gelir.[396] Yasama aynı zamanda, değişik sınıf ve fraksiyonlarının çatışkı halinde bulundukları üstyapı kertesinin bir bileşeni olarak da okunabilir.

İyi bir forum olan yasama, bazı durumlarda kötü bir yasa yapıcı haline de gelebilir. Yasaların teknik bir konuya ilişkin olması halinde, yasama üyelerinin konu hakkında fikir sahibi olmaması, onu acemi bir konuma sürükler. Ancak günümüzde, yasa tasarı ve taslaklarının hazırlandığı uzmanlardan oluşan komisyonlar, yasaların hazırlanması aşamasında uzman bilgisine erişilebilmesini sağlamışlardır. Bu sayede yasalaşma aşamasında halkın iradesine başvurulur ve halkın onayı alınır.[397] Yasama, tek veya çift meclisten oluşabilir. Dünya tarihinde tek ve iki meclislerin çokça örneği bulunmaktadır. Federal devletlerde federe devletlerin temsili söz konusu olduğundan, çift meclislilik bir zorunluluk; üniter devletlerde ise bir tercihtir.[398] Çift meclis, dünya tarihinde aristokratik mirasın bir yansımasıdır. Meclislerin sınıf ayrımına göre ayrılması, tarihsel olarak yerel yönetimler ve merkezi yönetime evrilmiştir. Üniter devlette iki meclise sahip olmak bir politik sorunsaldır. İkinci meclisi demokratik olmayan bir yöntem olarak gören ve yasamayı yavaşlattığını ileri süren görüşün karşısında iki meclis uygulamasının nitelikli yasamaya neden olduğu, iktidarda çoğulculuğun sağlandığı ileri sürülür. Ek olarak seçim sisteminde iki meclisin seçim sürelerinin farklı olmasının temsili özerkliği güçlendirdiğini, iki meclis arasındaki denetimin bir iç denetim yöntemi olarak faydalı olduğunu

[396] Barber, s.58.

[397] Barber, s.58.

[398] Kaboğlu, s. 134.

ve özellikle yerel toplulukların temsilinde ve adem-i merkezciliğin kurumsal ve toplumsal çeşitliliğe ön ayak olduğu ileri sürülmektedir.[399]

Yargı erki, yasal uyuşmazlıkları çözmek ve düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunda, düzenleme yapabilmek için vardır. Yargı erki, uyuşmazlığın iki tarafı ve yargıçtan oluşur. Yargıç, uyuşmazlığın iki tarafı karşısında devletin ya da diğer bir deyişle politik toplumun zorunun temsilcisidir.[400]

Yargı kararları bağlayıcı ve geleceğe etkilidir. Bu nedenle yargı, bir uyuşmazlığın çözümünde son karar mercidir. Yasanın açık olduğu durumlarda yargı sadece yasayı uygular. Uyuşmazlığın konusunda yasada kesinlik yoksa yargı ancak bu muğlaklığı yargı erki olarak çözer. Bunun dışında ve ayrıca yasamanın yasa yapma yetkisi bulunmamaktadır.[401]

Yürütmenin tanımı kısaca yasaların yürütülmesi ya da yürütme organının belli bir sonuç doğurmaya yönelik irade açıklamasıdır.[402] Ancak gelinen noktada, yürütmenin yetki alanı sadece yasaların yürütülmesi ile sınırlı kalmamaktadır. Yürütme organının ilgilisinin rıza ve muvafakatine bağlı olmadan yaptığı işlemler, yürütmenin tek taraflı işlemleri; yürütme ve ilgili kişinin karşılıklı olarak açıkladıkları iradelerinin uyuşumu sonucu ortaya çıkan işlemlere ise iki taraflı işlemler denir. İki taraflı işlemler idari sözleşmelerdir.[403]

Yürütme, hükümet ve siyasal iktidar çoğu zaman anlam olarak farklı olsa da birbirleri yerine kullanılırlar. Örneğin, hükümetin geniş anlamı memur ya da kamu görevlileri anlamına gelmez. Aksine, siyasal iktidarı elinde bulunduran yönetilenler kastedilir. Hükümet idareye üstündür.

---

[399] Kaboğlu, s. 136.

[400] Barber, s. 62.

[401] Barber, s. 62.

[402] Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Yay., Bursa, 2018, s. 373.

[403] Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Yay., s. 374.

Çünkü idare hükümetin koyduğu direktifler üzerinden hareket eder. Dar anlamıyla hükümet, yürütme erkinin bütününü oluşturur. Bu durumda, yürütme erkini elinde bulunduranların hepsi hükümettir.[404] Devlet gücü daha önce var olmayan bir kural ya da kanun olmaksızın harekete geçerse, burada hükümet fonksiyonundan bahsedilir. Bu noktada devlet, başka bir kurala bağlı kalmadan, bağımsız hareket eder. Eğer devlet daha önceden var olan bir kuralı uyguluyorsa ve bu kanunu açığa çıkarmak için hareket geçiyorsa, bu noktada yürütme fonksiyonundan bahsedilir.[405] Yürütme fonksiyonu, kanundan kaynaklanmasından dolayı türev bir özellik taşır. Kanunların bir çoğunun, hükümetin kanun tasarısı olduğu gerçeği karşısında hükümet faaliyetlerinin kanunlar çerçevesinde çıkarıldığı ancak kanunların yürürlüğünü sağlamakla da sınırlı olmadığını da kabul etmek gerekir.[406]

Yürütme, yasama ve yargı kararlarını yerine getirmek dışında; dış ilişkileri yürütmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanın, sözleşmeleri imzalamak, büyükelçileri ve memurları atamak gibi son derece önemli görevleri bulunmaktadır. Başkanın atamaları daha sonra Kongre tarafından onaylanır ancak idari işlemleri başlatan başkandır. Bunların yanı sıra başkan, silahlı kuvvetlerin başıdır. Af çıkarma yetkisi ve yasaları veto etme yetkisi de bulunmaktadır.[407]Bunun dışında milli savunma yürütmenin geleneksel yetkisi olarak görülmektedir.[408]

Görüldüğü üzere yürütme, artık yasamanın işlemlerini sadece yürüten bir organdan çok daha fazlasıdır. Ancak altını çizmek gerekir ki, bütün yurttaşların yasalara uygun hareket ettiği bir

---

[404] Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)**, Beta Yay., İstanbul, 2003, s. 353-354.

[405] Teziç, s. 35

[406] Teziç, s 355.

[407] Barber, s. 65.

[408] Teziç, s. 366.

düzende yürütmenin gücüne gerek kalmayacağı temel bir ön kabuldür.[409] Ancak devlet zorunun yürütme eliyle uygulanmadığı bir düzen henüz görülmemiştir.

Güçler ayrılığının varlığının kabul edildiği bir düzende, yürütmenin yasa yapma yetkisi ancak tamamlayıcı olmalıdır. Yasamanın yavaşlığı karşılığında yürütmenin hızı ve yasa hazırlamada uzmanlıklara kolay erişimi, yürütmenin kanun hükmünde kararname gibi kimi yasal düzenlemeler yapmasının önünü açar.[410] Yürütmenin ayrıntılı yasa düzenlemesi yapması, sistem içerisinde bir çelişki yaratır ki bu aslında, despotik bir rejime işaret eder. Hükümet sistemlerine ilişkin güncel çalışmalar, yürütmenin elindeki geniş yetkilerin yeni nesil bir despotizme neden olduğunu söylemektedir.[411]

Güçlerin kendi aralarında uyumlu bir biçimde ayrılmaları için çeşitli unsurların bulunması gerekir. Öncelikle erklerin birbirlerinin görev ve yetki alanlarına saygılı olmaları ön koşuldur. Bunun karşısında erkler arasında, mutlaka bir karşıtlık olması gerekir. Bu karşıtlık, anayasada yapılan bir yanlışlığın önüne geçilmesi bakımından son derece önemlidir. Örneğin, bir ülkenin anayasası, yasamanın çoğunluğun onayıyla hareket edip azınlığı önemsemediği bir dizi düzenleme içerse bile yargı, uluslararası kriterleri gözeterek azınlığı koruyabilir.[412] Bu nedenle, güçler ayrılığından bahsedebilmek için bu çatışkının kurulması gerekir.

Güçler ayrılığındaki çatışkı, bir anlamıyla da anayasal iş bölümü anlamına gelir. Anayasal iş bölümü, güçler ayrılığının görünmez antagonist yapısını oluşturur. Anayasa tarafından erklere

---

[409] Barber, s. 68.

[410] Barber, s. 69.

[411] Gordon Hewart, **The New Despotism**, Ernest Benn, U.K., 1929.

[412] Barber, s. 71-72.

verilen her görev ve yetkinin diğer bir erkten sakınılarak korunması gerekmektedir. Ancak bu sayede güçler ayrılığı dengesini bulur.[413]

Yasama ve yürütme birbirlerinden sert bir biçimde ayrılabilecekleri gibi, birbirleriyle sıkı ve yakın bir ilişkiyle göreceli bir biçimde de ayrılabilirler. İlkinde başkanlık sisteminden, ikincisinde ise parlamenter sistemden söz edilir.

Başkanlık ve parlamenter sistemlerin tanımları daha sonraki başlıklarda hegemonya ile birlikte okunmasının kolaylaşması bakımından bu bölümde yapılacaktır.

B. Başkanlık Sistemi ve Unsurları

Başkanlık sistemi için en genel geçer ve kabul gören kriterleri Giovanni Sartori, Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği kitabında yapmıştır. Sartori'ye göre, başkanlık siteminin var olması için öncelikle, devlet başkanının belli bir zaman dilimi için doğrudan doğruya ya da ona benzer bir biçimde seçilmesi gerekir. Sartori, bu kriterin zorunlu, ancak yeterli bir şart olduğunun altını çizmiştir.[414]

Başkanlık için ikinci kriter, hükümetin ya da yürütme organının parlamentonun oyuyla veya atamasıyla düşürülememesidir. Kabine üyelerini atayan ve görevden uzaklaştıran başkandır.[415] Parlamentoya, kabine üyelerini güvensizlik oyu ile görevden alma yetkisi verilse dahi, bu başkanın anayasal konumunda bir değişikliğe yol açmaz. Söz konusu kriterin ihlali anlamına da gelmez. Çünkü kabinedeki bakanları atama işlemi tek taraflı olarak başkanın elindedir.

---

[413] Barber, s.73-74.

[414] Giovanni Sartori, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme**, Çev: Ergun Özbudun, Yetkin Yay., Ankara, 1997, s. 114.

[415] Sartori, Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme, s. 114.

Lijphart, bu kritere bir şart daha ekler. Buna göre, başkanın belirlenmiş bir tarih için seçilmesi gerekmektedir.[416] Modern demokratik düzenlerde bu unsur evrimleşmiştir. Son halinde, demokratik rejimlerde, başkan, anayasal düzenlemelerde kendisi için verilen süre içerisinde suçlandırılma (impeachment) dışında görevinden alınamaz. Son kriter ise, başkanın yürütme organını yönlendirmesidir. [417] Başkanın bunun dışında yasamaya karşı konumunu düzenleyen iki görevi daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki başkanın yasama organını feshedememesi, ikincisi ise başkanın yasama organının çalışmalarına katılamamasıdır.[418]

Yukarıda sayılan kriterler hem genel olarak hem de akademide kabul görmüş olan kriterlerdir. Bunların yanı sıra kimi yazarlar, başkanın kimi yasamaya ilişkin (veto gibi) haklarının mutlaka bulunması gerektiğini savunurlar.[419] Bu kriter tartışmalı olduğu gibi uygulama alanı ülkesel ve bölgesel olarak değişiklik gösterdiği için yasamaya ilişkin hangi görevlerin başkana verilmesi gerektiği söylenmemiştir.

C. Parlamenter Sistem ve Unsurları

Yasama ve yürütmenin birbirlerinden yumuşak bir biçimde ayrılmaları parlamenter rejimi doğurur. Parlamenter sistemden bahsedilebilmesi için bazı temel zorunluluklar bulunmaktadır ancak her ülkenin kendi demokrasi kültürü ve hegemonyalarının kuruluş yöntemleri farklı

---

[416] Arend Lijphart, "*Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations*" Paper Presesented to The Research Symposium, **Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?,** Georgetown University, Washington, May 14-16.

[417] Sartori, Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme, s. 114-5.

[418] Hasan Tahsin Fendoğlu, **Türkiye'de Başkanlık Sistemi,** Yetkin Yay., Ankara, 2015, s. 167.

[419] Matthew Soberg Shugart, John M. Carey, **Presidents and Assemblies Constitutional Design and Electoral Dynamics**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s. 22.

olduğundan, bu zorunlulukların kimileri bazı parlamenter rejim uygulamalarında görülürken kimilerinde yoktur. Bagehot, parlamenter sistemde güçler ayrılığından ziyade güçlerin eriyip kaynaşmasından söz edilebileceğini ileri sürer.[420]

Lijphart'ın, parlamenter sistem için iki kriteri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yürütmenin bir başının olmasıdır. Bu kişi, başbakan, şansölye, başkan-bakan, taoiseach gibi isimler alabilir. Bu kişilerin görevde kalmaları yasama organının güvenine dayanır ve yasama organının güvensizlik oyuyla görevlerinden uzaklaştırabilirler. İkinci kriter ise, parlamenter sistemde başbakanların yasama organlarınca seçilmesidir. [421]

Lijphart, bunlar dışında ek bazı kriterler de öne sürer. Örneğin, parlamento üyesi kişilerin aynı zamanda kabine üyesi olması gerekliliği bunlardan biridir. Ancak Hollanda, Lüksemburg ve Norveç'te yasama ve yürütme üyeliklerinin aynı kişilerde birleşmesi söz konusu olmaz. Bu nedenle söz konusu kriter asli değildir.[422]

Lijphart, yine parlamenter sistemlerde bölünmüş bir yürütmenin bulunduğunu, devlet başkanı (monark ya da cumhurbaşkanı) ve kabine ile birlikte yürütme yetkisini kullanan bir başbakan olduğunu ileri sürmüştür. Son olarak parlamenter sistemlerde yürütmenin başbakan ve kabinenin kolektif ürünü olduğunu söylemiştir.[423]

---

[420] Walter Bagehot, **The English Constitution**, Watts & Co, 1964.

[421] Arend Lijphart, "Presidentalism and Majoritarian Democracy: The Theoretical Observations", **The Failure Of Presidential Democracy Comparative Perspective**, V.1., Juan J. Linz and Arturo Valenzuela (ed.), The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London, 1994, s. 92.

[422] Serap Yazıcı, **Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2002, s. 24.

[423] Arend Lijphart, **Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları**, Çev: Utku Umut Bulsun- Güneş Ayas, İthaki Yay., İstanbul, 2016, s. 65-67.

Sartori, parlamenter sistemler için disiplinli partilerin varlığını zorunlu bir unsur olarak görür. Disiplinli siyasi partiler, parlamenter sistemlerin olmazsa olmazları arasından sadece bir tanesidir.[424]

Şule Özsoy Boyunsuz, Douglas Verney'in Britanya modeli üzerinden çıkardığı parlamenter sisteme ilişkin 11 temel özelliği altıya indirmiş ve bunları şu şekilde sıralamıştır:

"1.Parlamento, yürütmeyi içinden çıkarır ve onu denetler.

2. Yürütme iki başlıdır. Bir tarafta hükümetin başı olarak başbakan diğer tarafta yetkisiz devlet başkanı bulunur.

3. Başbakan, devlet başkanı tarafından, bakanlar da başbakanca parlamento üyeleri arasından belirlenir. Bakanlar kurulu üyelerinin parlamento üyesi olmaları her parlamenter ülkede bir zorunluluk olarak ortaya çıkmasa da, ortak olan bakanlar kurulu üyelerinin parlamento çalışmalarına katılabilmeleri, gerektiğinde söz alabilmeleridir.

Yürütmenin yasamanın içerisinden çıkması yürütmeyi yasamaya bağımlı hale getirir. Bu da parlamenter sistemi yürütmenin kendine özgü, ayrı bir gücü olan başkanlık sisteminden ayırır.[425]

4. Hükümet, kolektif ve mütecanis bir yapı teşkil eder ve ortak bir şekilde parlamento önünde siyasi sorumluluğa sahiptirler. Hükümet halka karşı ancak dolaylı olarak sorumludur. Hükümet halk tarafından seçilmez.

5. Devlet başkanı, başbakanın isteği üzerine ya da anayasal kimi şartların oluşması halinde parlamentoyu feshedebilir.

---

[424] Sartori, s. 138.

[425] Barber, s. 66.

6. Demokratik meşruiyetin taşıyıcısı olarak parlamento ve onun çoğunluğu içinden çıkan hükümet siyasi bakımdan güç merkezini oluştururlar." [426]

[426] Şule Özsoy Boyunsuz, **Başkanlı Parlamenter Sistem Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği**, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2014, s. 14-15.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜÇLÜ HEGEMONYALARDA HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE YARGI

Tezin kavramsal çerçeve kısmında hegemonya kavramı ayrıntılı bir biçimde ele alındı. Bu aşamada Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırması, güçler ayrılığının bileşenleri üzerinden tekrar okunmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda ilk aşamanın sorunsalı, güçlü hegemonyalarda güçler ayrılığının işlevselliğidir.

İkinci kısmın temel savı; güçlü hegemonyalarda aralarındaki anayasal ve teknik ayrımlara bakılmaksızın başkanlık ve parlamenter sistemlerin, en az politik sorunla işleyeceğidir. Bu savın temel çıkış noktası ise, önemli olanın biçimsel bir değişikliğe değil, hegemonik bir doğrultuya oturtulmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, değişik biçimlerde ortaya çıkan ve başarılı olan her hükümet sisteminin başarılı ve süreğen olmasının temel nedeni, güçlü hegemonyaya sahip olmasıdır.

Bu noktada akıllara ilk gelen, güçlü hegemonyadan ne anlaşıldığıdır. İkinci kısımda, güçlü hegemonya olarak kullanacağımız kavramın tanımı Gramsci'nin tanımından hareketle: "sivil toplumda rızanın, politik toplumda zorun kurulması, oydaşlaşmanın sağlanmasıdır."

Başkanlık, parlamenter, yarı-başkanlık ya da başkanlı parlamenter rejim olarak sıralanan ve dünyada değişik uygulamaları bulunan bütün demokratik hükümet sistemlerinin kuruluşu ve uzun süreli işleyişi aslında kuruluş ve yürütülüş aşamalarında yeteri kadar hegemonik olmalarına bağlıdır. Sivil toplumda rızayı, politik toplumda ise zoru kuramayan düzenlerin hegemonik olmayacağı ön kabulü temel dayanak noktamızdır. Dünyanın değişik bölgelerinden saf başkanlık ve parlamenter sistemin en uzun soluklu örnekleri olarak vereceğimiz ülkeler Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Birleşik Krallıktır. ABD ve Birleşik Krallık örnekleri,

güçlü hegemonyalara sahip, sivil ve politik toplumda egemen olmuş entegral devlet örnekleridir.

I. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Saf Başkanlık Sistemi ve Güçlü Hegemonya

A. İstikrar İlkesi: Hegemonyanın Politik ve Sivil Toplumda Kurulması

Ülkelerin politik gelenekleri, kurmuş oldukları tarihsel blokların sağlamlığı ya da zayıflığı, içerisinde bulundukları ya da çıkmak istedikleri organik krizler; onları bir hükümet sistemi seçmeye zorlar. Anayasal bir tercih olarak başkanlık sisteminin seçilmesinde genel gerekçe; başkanlık sistemlerinin istikrarlı, güçlü ve demokratik olarak gösterilmelerinden kaynaklanmaktadır.[427] İstikrar, hegemonik bir düzenin uzun erimli olması anlamına gelir. Güçlü bir hegemonya zaten adından da anlaşılacağı gibi güçlüdür ve güç istikrarı getirir. Ancak, her güçlü hegemonyanın, istikrara sahip olan başkanlık ya da parlamenter sistemin demokratik olup olmayacağı konusu tartışmalıdır.

Bu noktada araştırılması gereken ilk nokta, istikrardan ne anlaşılması gerektiğidir. İstikrarın anlaşılmasından sonra demokratik bir başkanlık sisteminde istikrar konusu tekrar tartışmaya açılacaktır.

Bu konuya ilişkin ilk görüşe göre; başkanlık sistemlerinin güçler ayrılığı temelinde kurulması ve erkler arasındaki denge ve denetleme mekanizmalarının güçlü olması gösterilmektedir. Öyle ki, gücün bir organda toplanmaması rejimin bozulmasının önüne geçer. İktidarın tümüyle tek elde toplanmadığı ılımlı yönetimlerde istikrarın varlığından söz edilebilir. [428]

Bu varsayımı hegemonya üzerinden; güçler ayrılığı, ılımlılık, demokratiklik ya da kontrol ve denge yerine başka terimler kullanarak değişik bir biçimde okumak mümkündür.

---

[427] Nur Uluşahin, **Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi**, Yetkin Yay., Ankara, 1999, s. 55.

[428] Uluşahin, s. 74-75.

Öncelikle, bir gücün bir sınıf egemenliği olmaksızın ortaya çıkması imkansızdır. Başka bir ifadeyle sınıf savaşımı süreklidir. İktidar sahibi olmak için sınıf savaşımının bir kertesinde, egemen sınıf diğer sınıflara üstün gelecek üretim araçlarının sahibi olacaktır. Ancak demokratik bir düzende egemen sınıfın hegemonyasını kurması, ilk aşamada diğer sınıfların ya da sınıf fraksiyonlarının rızasını almaya dayanır. Bu nedenle, egemen sınıfın, güçler ayrılığı ve ılımlılık tasvirine benzer bir biçimde diğer sınıflara kesimsel ödünler vermesi gerekmektedir. Rızayı kuramayan bir egemen sınıfın güçlü bir hegemonyaya sahip olması düşünülemez. Aksi takdirde, iktidarını sadece zor üzerinden kurması gerekir.

Hegemonya, kritik bir momentte oydaşmanın sağlanmasıdır. Oydaşmanın sağlanması istikrarın kurulmasının temel nedenidir. Keza, toplumsal muhalefetin güçlü olmadığı ardıl sınıfların da kazanıldığı bir düzende, tikel çıkarlar arasında denge kurulabilir. Bu da kontrol ve denge mekanizmalarına işlerlik kazandırabilir.

Bu noktada öncelikle, güçlü hegemonik bir düzene sahip saf başkanlık rejimlerinde istikrarın hangi nedenlerle kurulduğu araştırılacaktır. Genel anayasa teorisinde başkanlık sisteminin özelliği olarak gösterilen ve başkanlık sisteminin tercih edilmesine neden olan kimi etkenler, aslında istikrar ilkesinin oluşmasının temel sebepleridir.

Saf başkanlığın en iyi örneği olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri, güçlü bir hegemonyaya istikrarlı bir biçimde sahip olması nedeniyle saf başkanlık sisteminin en iyi örneği olarak gösterilmektedir.

Saf başkanlık rejimlerinde olan ve diğer rejimlerde bulunmayan "başkanın suçlandırılması" mekanizmasının işletilmesi dışında görevden alınamaması istikrara sebep olan nedenlerden biri

olarak gösterilir.[429] İkinci olarak, rekabetin iki kutup üzerinden yürütülmesi anlamına gelen iki partili sistem, saf başkanlığın uzun erimli olması için elzem görülür. Son olarak seçim sistemi başkanlık sisteminin işlerliğini etkileyen ve onu diğer yönetim biçimlerinden ayırarak güçlü bir iktidara sahip olmasına yarayan bir başka bir nedendir.

Başkanlık sisteminde ideal olan, başkanın, yasama içerisinde bulunan ve temsilcisi/üyesi olduğu partiyle eşgüdüm içinde çalışmasıdır. İktidarın sürekliliği ve tutunumu açısından hayati olan yürütme organını temsil eden başkanın yasama çoğunluğuyla uyumlu çalışmasıdır. Gerçeklikte saf başkanlık sisteminin en iyi örneği olarak gösterilen ABD'de dahi yasama ve yürütme arasında çetin bir çatışma ortamı bulunmaktadır. Başkan, Kongre'de ait olduğu parti çoğunluğuyla bile birlikte çalışmakta çoğu zaman güçlük çeker.[430]

Parlamenter sistemin aksine, başkanlık sisteminde, başkanın partisi tarafından görevinden alınması imkânsızdır. Oysa ki, parlamenter sistemde, hükümette olan ya da çoğunluğa sahip olarak koalisyonu kuran parti başbakanını/genel başkanını görevden alarak yeni bir başbakan liderliğinde hükümet etmeye devam edebilir.[431] Başkanlık sisteminde, başkanın kendi siyasi partisi tarafından görevden alınamayışı, teoride başkanın istikrarına da katkıda bulunur. Çünkü, istikrardan ilk anlaşılan başkanın görev süresidir. Yine, partinin çıkarları ile başkanın

---

[429] Başkanın suçlandırılması kurumu, ABD Anayasası'na İngiltere anayasal sistemi örnek alınarak getirilmiştir. Suçlandırma mekanizması ABD'den önce yüksek memurların ve yöneticilerin yargılamaları için İngiltere'de görülmektedir. Ancak, İngiliz tipi suçlandırma ile ABD anayasasında düzenlenen suçlandırma arasında farklar bulunmaktadır. İngiltere'de suçlandırılan siyasiler için mahkûmiyet ve infaz kararı verilebilirken ABD'de suçlandırılan kişi sadece görevinden alınır. Bkz: Brian Duignan, **U.S. Government: The Separation of Powers The Executive Branch Of The Federal Government**, Britannica Educational Publishing, New York, 2010, s.26.

[430] Robert E. Diclerico, **The Contemporary American President**, Pearson Edu. Inc., New Jersey, 2013, s. 90 vd.

[431] Şule Özsoy Boyunsuz, **Dünyada Başkanlık Sistemleri**, İmge Kitabevi, Ankara, 2017, s. 46-47.

çıkarlarının uzun erimde çatışması durumunda dahi partinin başkanı görevden düşürmesi mümkün değildir. Başkan, yasama çoğunluğunun tikel çıkarlarının aksi yönde hareket edebilir ve görevi sonuna kadar da bu tutumu sergilemeye devam edebilir.[432] Bu nedenle, başkanın güçlü hegemonyasının sürmesinde belli bir seçim dönemi boyunca görevden alınamaması son derece etkili olur. Başkanlık sistemlerinin güçlü bir hegemonyaya sahip olması ve istikrarı sağlamasında bu kuralın etkisi son derece büyüktür. Bunun yanı sıra özellikle iki güçlü siyasal partinin bulunması ve seçim yöntemi de güçlü hegemonyanın varlığına işaret eder. Sivil toplum ve politik toplumun çatışkılı ilişkisi üzerinden kurulan güçler ayrılığı da bunun bir tezahürüdür.

Amerika Birleşik Devletleri'nde güçlü ve istikrara sahip çoğu başkan, Sezarizm'e kaymakla suçlanmıştır. Ancak, yetkilerini agresif bir biçimde kullanan ve Anayasa Mahkemesi'nin bazı kararlarını görmezden gelen Andrew Jackson bile kamuoyu tarafından "diktatör" olarak adlandırılmamıştır. Bunun temel nedeni, istikrarlı ancak yetkilerinde güç yoğunlaşması yaşanan başkanların bile kimi güçler ayrılığı mekanizmalarına takılmalarıdır. Güçlü başkanlar mecliste kendi çoğunluklarını kaybettiklerinde, güçlerini büyük oranda yitirirler. Ancak, gücünü yitiren başkanlar suçlandırılmadıkça görevlerinden alınamazlar. Bunun karşısında, tarihsel olarak demokratik sınırlarını zorlayan ABD'li başkanların çoğu, seçim sürelerine riayet etmiştir. Bunun dışında, Amerikan toplumunun militarist bir yapıya sahip olmasına rağmen siyasi gelenekte askeri müdahalenin olmaması, kişi başına düşen gelirin ABD genelinde fazla olması, eğitim sistemi ve federe yönetimlerin federal devlet üzerindeki siyasi denetimleri; ABD'de güç yoğunlaşması yaşayan başkanların "diktatör" olarak görülmeme sebepleri olarak sayılmaktadır. Yetki sınırlarını son derece aşan başkanlardan Eisenhower ve Jackson'ın, doğrudan militarist

[432] Boyunsuz, Dünyada Başkanlık Sistemleri, s. 47.

bir geçmişe sahip olmamaları ve serbest seçimlerle göreve gelmeleri onların "diktatör" olarak tanımlanmamalarına sebep olarak gösterilmektedir. [433]

İstikrarlı başkanın güçlü olması ve gücü kötüye kullanması arasında çok ince bir çizgi bulunmaktadır. Güçlü hegemonyaya sahip bir başkanın istikrarlı olması son derece olasıdır. Bu momentte erişilmesi güç olan güçlü, hegemonik başkanın egemen sınıf dışındaki sınıf/fraksiyonlarının tikel çıkarları için ne kadar taviz verdiği, oydaşmayı ne kadar sağladığıdır. Başkan, oydaşmayı sağlayamadığı oranda zor-rıza ikiliği arasındaki denge zor lehine bozulacak ve bu durum toplumsal barışı etkileyecektir. Bu nedenle, istikrarlı bir başkanın istikrarının ölçüsü sadece görevde kaldığı süre değildir. Entegral devletin bileşenleri olan zor ve rızanın dengeli bir biçimde kullanılmasıdır. İlk kertede, kendi temsilcisi olmayan sınıflara, kendi özsel sınıf çıkarlarını etkilemeyecek derece kimi imtiyazlar tanımayan başkan, başarısız olacaktır.

1. Başkanın Seçildiği Dönem Boyunca, Suçlandırma Dışında Görevinden Alınamaması

Saf başkanlık sistemlerinin parlamenter düzenlerden daha çok istikrarlı kabul edilmesinin en önemli nedeni; başkanın, usulüne uygun bir biçimde suçlandırılması dışında görevinden alınamamasıdır.

Güçlü hegemonyalarda, bir kez hegemonya kurulduktan sonra o hegemonyanın hayatta kalması, hükümet krizlerine ya da organik krizlere rastlanmaması, yine rıza/zor dengesinin kurulmasına bağlıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde istikrarı kuran ve onu uzun erimde tarihsel bir bloğa dönüştüren ilk etken, bir sınıf/fraksiyonun temsilcisi olarak başkandır.

---

[433] Eric A. Posner-Adrian Vermeule, **The Executive Unbound: After the Madisonian Republic**, Oxford University Press, Oxford, 2011, s. 325-26-27, 342.

Saf başkanlık sistemlerinde, seçim öncesi çalışma yapan başkan adayları, sivil toplumun rızasını almak için uzun bir süreç boyunca uğraş sergilerler. Bu nedenle de, seçim öncesi geniş kitlelerin rızasını alan, kendi sınıfsal çıkarlarından kesimsel ödünler vererek diğer sınıfları da kendisine eklemleyebilen başkan, başkan olabilir. ABD başkanlık sisteminde başkan, suçlandırılmasını gerektirecek bir organik krize neden olmadıkça, parlamenter sistemdeki güvenoyu mekanizması başkanlık sisteminde olmadığından görevden alınamaz. Bu nedenle, istikrarlı yönetim ilkesi bakımından başkanlık rejimi parlamenter rejimine tercih edilebilir.[434]

Amerikan Anayasası'nın 2. maddesinde başkanın suçlandırılma sebepleri düzenlenmiştir. Buna göre; Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, başkan yardımcısı ve bütün memurları vatana ihanet, rüşvet ve diğer yüksek cürüm ve kabahatleri işlemeleri halinde görevlerinden alınırlar.[435]

ABD Anayasası'nda yüksek cürüm ve kabahatlerin neler olduğu açıkça belirtilmemiştir. Başkan, başkan yardımcısı ve diğer memurların suçlandırılması aslında siyasi bir yaptırımdır.[436] Aynı şekilde, vatana ihanet suçunun tam ne olduğu ve hukuki anlamda içeriği son derece tartışmalıdır. Çünkü, vatana ihanet de aslında diğer suçlandırma nedenleri gibi siyasi bir yöntemdir.

Suçlandırma, tarihsel olarak İngiltere ve Roma anayasal kurumlarından devralınan bir yöntemdir. Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucu belgelerinden biri olarak görülen *Federalist Papers* da bu tarihsel gelenekten yola çıkarak suçlandırma kurumunu düzenlemiştir. *Federalist Papers*'da Hamilton, başkanın gücünün erklerin dengesini bozma ihtimalini düşünerek

---

[434] Uluşahin, s. 75.

[435] https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript (Erişim tarihi: 13.04.2019)

[436] H. Lowell Brown, **High Crimes and Misdemeanors In Presidential Impeachment**, Palgrave Mcmillian, New York, 2010, s. 2; Diclerico, s. 136.

suçlandırma mekanizmasının düzenlenmesini istemiştir. Öyle ki, kamu güveninin ihmal ve istismar edilmesi halinde, görevi kötüye kullanmada ve özel mülkiyete politik olarak saldırıda bulunulması halinde toplumsal düzenin bozulacağı kabul edilmiştir. Normalde senatonun yargıya ilişkin herhangi bir yetkisi yokken, suçlandırma sürecinde yargı erki gibi yargılama yapmasına izin verilmiştir.[437] Anti-federalist görüş, suçlandırma mekanizmasının yanlış bir tercih olduğunu, senatonun bu yolla başkanın görev ve yetkilerini kısıtlayabileceğini savunmuştur. [438]

Suçlandırma ve ardından gerçekleştirilecek olan yargılamanın senato tarafından yapılması da tıpkı suçlandırma için sayılan vatana ihanet ve yüksek cürüm ve kabahatler gibi siyasidir.

Gelinen noktada ve konuya ilişkin örnekler gözetildiğinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde suçlandırma anayasada tanınan ancak uygulaması var olmayan bir düzenlemedir. [439]

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanın suçlandırılması için Temsilciler Meclisi'nin ithamı gereklidir. Meclis bu ithamda bulunduktan sonra yine Temsilciler Meclisi delilleri değerlendirir. Deliller suça işaret ediyorsa, suçlamalar dinlenir ve cezai sorumluluk belgeleri hazırlanır. Bu belgeler Temsilciler Meclisi'nin çoğunluğu tarafından kabul edilirse, başkan suçlandırılmış olur.[440]

---

[437] Brown, s. 32.

[438] Brown, s. 33.

[439] Bruce Buchanan, **Presidential Power And Accountability Toward A Presidential Accountability System,** Routledge Yay., New York, 2013, s. 29.

[440] Mert Nomer, **ABD Başkanık Sisteminde Başkanın Yetkileri**, 12 Levha Yay., İstanbul, 2013, s. 47; Amerikan Anayasası madde 1, kısım 2, fıkra 5, Amerikan Anayasası madde 1, kısım 3, fıkra 6.

Amerika Birleşik Devletleri başkanlarından; John Tyler, Andrew Jackson, Richard Nixon, Bill Clinton ve son olarak Donald Trump suçlandırılmaya çalışılmıştır.[441]

J. Tyler için suçlandırma mekanizması işletilmeye çalışılmış ancak temsilciler meclisinin çoğunluğu sağlanamamıştır. Andrew Jackson için temsilciler meclisi suçlandırma için ithamda bulunmuş ancak senatonun 2/3 çoğunluğu sağlanamamıştır. Nixon, kendisinin suçlandırılması ihtimalinin yüksek olduğunu öngörerek istifa etmiştir. Bill Clinton örneğinde ise Jackson'a benzer bir biçimde senatonun 2/3 çoğunluğunun oyu sağlanamamıştır. [442]

Amerika Birleşik Devletleri başkanlarının suçlandırılmasına ilişkin bütün yasal girişimler yarım kalmıştır. Suçlandırma, o dönemki politik ortamın siyasal hesaplaşma yöntemidir. Hegemonyasını sürdüremeyen başkanlar için suçlandırma bir araç olmuştur. Örneğin, Andrew Jackson meclisteki kendi parti çoğunluğu tarafından kabul görmediği için suçlandırılabilmiştir.[443]

Başkanın yasama ile olan bağlarının güçlü olması oranında hesaplaşma, başkan lehine veya aleyhine dönebilir. Ancak yine bütün bunlar, başkanın güçlü bir hegemonya kurup kurmamasına bağlanmaktadır. Başkanın hegemonyasının yaygın ve geniş olması ve yasamada da etkin olması onu suçlandırmadan kurtarabilir. Bu nedenle, görev süresinin suçlandırma dışında hiçbir etkenle sonuçlanamaması, onun istikrarının uzun erimli olacağını göstermektedir.

---

[441] https://www.theguardian.com/us-news/2019/dec/18/trump-impeachment-history-andrew-johnson-bill-clinton-richard-nixon, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-50813696 (Erişim tarihi: 19.01.2020)

[442] Nomer, s. 48.

[443] Brown, s. 50.

2. Sivil Toplumdan Politik Topluma: İki Güçlü Siyasi Parti ve Seçimler

Hegemonyasını kuran, istikrarlı bir başkanın başkanlığını sürdürmesi için gereken birincil şart rızanın kurulmasıdır. Bir sınıfın, sınıf fraksiyonlarının hegemonik bir güç olması ve politik toplumu da kuşatabilmesi, sivil toplumu kazanması ile gerçekleşir. Sivil toplum ile politik toplumda temsil edilebilmesinin taşıyıcısı ise siyasi partilerdir.

Bir ülkedeki siyasi partilerin konumlanışları, kutuplaşma ve kurumsallaşma seviyeleri, o düzendeki varoluşlarını etkilemektedir. Bu nedenle, hegemonik bir düzende başkanlık sisteminin kurumsallaşması ve istikrara sahip olması için hangi siyasi parti dinamiklerinin geçerli olması gerektiği bu noktada temel bir sorunsaldır.

Huntington, Mainwaring ve ünlü düşünür Duverger siyasi partileri incelemiş, partilerin kurumsallaşma düzeyleri üzerinden istikrarın sağlanması oranlarını ölçmeye çalışmışlardır.

Huntington örneğinde, siyasal kurumsallaşma için partilerin dört özelliğe sahip olması önerilmiştir. Bunlardan birincisi, partilerin değişen koşullara uyum göstermesi; ikincisi, örgütlenme düzeyinin gelişmiş olması; üçüncüsü, özerk karar süreçlerine sahip olması ve son olarak örgütünün mütecanis yapı göstermesi ve birlikte etkili çalışabilmesi olarak gösterilmiştir.[444]

Parti sistemlerinin kurumsallaşması istikrar bakımından son derece önemlidir. Çünkü kurumsallaşmış partilere sahip ülkelerde hükümet sistemine bakılmaksızın hegemonyanın rahatlıkla kurulduğu görülmektedir. ABD ve Birleşik Krallık iki ayrı hükümet biçiminden iki güçlü hegemonyaya sahip örnektir.

---

[444] Samuel P. Huntington, **Political Order in Changing Societies**, Yale University Press, Connecticut, 1968, s. 12.

Hegemonyanın istikrarlı ve uzun süreli olması, sistemin öngörülebilirliğine ve devamlılığına bağlıdır. Kurumsal yapıya sahip partiler, bu iki unsurun sürmesine yardımcı olurlar.[445]

Mainwaring de Huntington gibi parti sistemlerini dört koşul üzerinde incelemiştir: Partilerin seçim sonuçlarıyla oluşan rekabet döngülerinde düzenlilik, partilerin toplumsal tabanlarında istikrar, partilere yönetilenleri belirleme konusunda biçilen rolün tüm aktörlerce kabulü, parti örgütlerinin sağlamlığı.[446]

Kurumsallaşmaları ve istikrarları çeşitli koşullara bağlanan siyasi partileri, ünlü düşünür Duverger, temel olarak; tek parti, iki partili ve çok partili sistemler olarak ayırmıştır.[447] Duverger, tek parti sisteminde çoğulculuktan bahsedilemez.[448] Bu nedenle demokratik, çoğulcu bir düzenin istikrarlı olup olmaması onun en az iki partiye sahip bir düzen olmasını gerektirir.

Saf başkanlık sisteminin güçlü hegemonik örneği olan Amerika Birleşik Devletleri'nde iki parti geleneği bulunmaktadır. Bu gelenek sayesinde istikrarın kurulması söz konusudur. Bunun dışında, çok partili sistemlerde, saf başkanlık sisteminin başarısız olduğu söylenmektedir. Ancak bu başarısızlığın ölçütü son derece görecelidir. Brezilya örneği başkanlık üzerinden okunduğunda, kimi yazarlar için başarılı, kimileri için istikrarsız bir örnektir. [449]

ABD'deki iki partili sistemin istikrarı doğurduğuna yönelik varsayımların ortaya çıkmasındaki bir başka neden ise partilerin hükümete katılımı ve görev sürelerinin arasındaki uyumudur. Örneğin Blondel, Sartori'nin parti ayrımı üzerinden yaptığı değerlendirmede, baskın tek parti hükümetlerinin, iktidarı tek başına ele geçirme gücünün serbest seçimlere rağmen var olduğunu

---

[445] Boyunsuz, Dünyada Başkanlık Sistemleri, s. 24.

[446] Scott Mainwaring, **Rethinking Party Systems In The Third Wave Of Democratization The Case Of Brazil**, Stanford University Press, California, 1999, s. 26-27.

[447] Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çev: Ergun Özbudun, Bilgi Yay., İstanbul, 1974, s. 276.

[448] Duverger, s. 335 vd.

[449] Boyunsuz, Dünyada Başkanlık Sistemleri, s. 36.

ve iktidarın belirli aralıklarla iki parti arasında el değiştirdiği iki partili sistemlerde istikrarlı hükümetler kurulabileceğini söylemektedir.[450]

Çok kutupluluğun olmadığı, yürütmeye katılan parti sayısının azaldığı düzenlerin daha güçlü hegemonyaları ortaya çıkardığı bir gerçektir. Sartori 3-5 arasındaki partinin bulunduğu parti sistemini sınırlı (ılımlı) çok partili sistem 5-6 partinin üzerindeki partileri ise aşırı (kutuplaşmış) çok partili sistem olarak adlandırmıştır. [451] Başkanlık sistemlerinde çok partili ve aşırı çok partili düzenlerin başkanlık sistemini kilitlemeye yatkın sistemler olduğu konusunda akademide yoğun bir görüş bulunmaktadır. Öyle ki, başkanlık seçimleri öncesi, sistemin işlemesi ve partilerin başkanlık seçiminde etki etmeleri yapacakları koalisyonlara bağlanır. Çok kutuplu, kurumsallaşmamış partilerin bulunduğu toplumlarda, başkanlık öncesi koalisyon kurulması zorlaşacağından rejimin sıkıntıya gireceği söylenmektedir. [452]

Çok kutuplu partilerin bulunduğu bir toplumun siyasi dokusunun ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bir siyasal düzende, beş ya da altının üzerinde partinin, sisteminin güncel siyasette seçimlere girebilecek olması sivil toplumda ayrışmaların son derece fazla olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, tek partinin sivil toplumda kendi sınıfsal çıkarları üzerinden rızayı kurması zorlaşır.

Güçlü hegemonik düzenlerde; tek parti, baskın tek parti ve iki partili sistemlerin görülmesi şaşırtıcı değildir. Keza, egemenliğin tek bir partide ya da dönüşümlü olarak iki partide

---

[450] Giovanni Sartori, **Parties and Party Systems**, A Framework For Analysis, ECPR Press, Colchester, 2005, s. 111; Jean Blondel, "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", **Canadian Journal of Political Science**, C.1, S.2, 1968, s. 198.

[451] Sartori, Parties and Party Systems A Framework For Analysis, s. 111.

[452] Boyunsuz, Dünyada Başkanlık Sistemleri, s. 35.

toplanması aslında kurumsal bir ya da iki parti olduğunu, rıza/ baskı ikiliğinin kurulduğunu ya da salt baskı üzerinden egemen bir güç yaratıldığını gösterir.

Bu aşamada bir noktaya dikkat çekmek de gerekir: Baskın tek parti ya da iki partili sistemlerin güçlü hegemonyalara sahip istikrarlı bir düzen kurmaları son derece mümkünken bu düzenlerin hegemonyanın her aşamasında oydaşmayı sağladığı ya da demokratik olduğu söylenemez. Keza, her güçlü hegemonya oydaşmanın her aşamada yeniden ve kusursuz bir biçimde inşa edildiğini de göstermez.

Başkanlık sistemlerinde, başkanın gücünü konsolide eden iki siyasal damar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, seçim öncesi kurulan koalisyonlardır. İkincisi, başkanın üyesi olduğu güçlü siyasal partilerdir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, başkanlık seçimleri öncesinde yürütülen ve seçimin akıbeti açısından hayati bir önem taşıyan kampanyalar, aslında hegemonik başkanın rızasının kurumsallaşmasından başka bir şey değildir. İki parti düzeninde, iki sınıf ya da sınıf fraksiyonları arasındaki savaşım, hangi partinin o dönem sivil toplumda rızayı kurarak kendini daha etkin bir biçimde var edeceğine bağlıdır.

Çok partili düzenlerde istikrarsızlığın nedeni, sivil toplumda farkı sınıfların ya da sınıf fraksiyonları arasındaki savaşımın, tek bir sınıfın hegemonik üstünlüğü ile sonuçlandırılamamasıdır. Liberal burjuva anayasa teorisi, bu durumu demokratik ülkelerde toplumun içindeki bazı çatışkılara bağlar. Çatışkılar, sosyo-ekonomik, dinsel, kültürel-farklılıklar olarak okunur.[453]

Duverger'in siyasal partiler üzerine yaptığı dolaylı ve dolaysız parti ayrımı da iki parti sistemlerinin dolaylı biçimlerinin istikrarı sağladığına ilişkin bir önerme içerir. Parlamenter

---

[453] Arendt Lijphart, **Patterns Of Democracy Government Forms and Performance in Thirty Six Countries**, Yale University Press, London, 1999, s. 79.

sistemin güçlü hegemonik bir örneği olan İngiltere ve başkanlık sistemine sahip güçlü hegemonyaya örnek olan Amerika Birleşik Devletleri, dolaylı parti yapısı ve iki parti sistemine sahip ülkelerdir. Dolaysız partilerde üyeler, başka sosyal grupların yardımı olmaksızın parti topluluğunu meydana getirirlerken, dolaylı partilerde üyeler temel sosyal grupların (sendikalar, kurucu grupların yardımlaşma dernekleri) birleşmesinden meydana gelmektedir.[454] Dolaylı partilerde, partilerden önce kurumlaşmış olan bu sosyal gruplar; rızanın oluşturulması ve entegral devleti kurmayı amaçlayan sınıfın/ sınıf fraksiyonunun tikel çıkarlarının kabulünün yaygınlaştırılmasını sağlarlar. Örneğin Duverger, Amerikan partilerinin komite temeline dayandığından bahseder. Amerika'da ilçe ya da şehir düzeyinde kurulan komiteler, mahalle görevlilerinin faaliyetleri arasında koordinasyon sağlarlar. Bunların yanı sıra, seçim ajanları bulunmaktadır. Seçim ajanları seçim kampanyasını yürüten seçim kampanyaları konusunda yetkin kişilerden seçilir.[455] Seçim ajanları, komitelerin etkin çalışmalarını sağlayan seçkin politikacılardan ya da sistem içerisinden kooptasyon yoluyla devşirilen kişilerdir. [456]

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, 2010'da verdiği Citizens United v. FEC kararıyla başkanlık seçim kampanyalarında şirketlerin politika harcaması adı altında destek verebileceğine dair karar vermiştir.[457] Bu sayede, seçimler öncesi rızanın kurulumunda özel şirketlerin doğrudan payı bulunur. Söz konusu şirketlerin tikel çıkarlarına içkin politikalar, başkanlık programı olarak servis edilir.

Rızanın yerelden merkeze doğru adım adım kurulduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde komitelerin konumu son derece önemlidir. Seçim odaklı çalışan komiteler, genelde Amerikan

---

[454] Duverger, s. 39.

[455] Duverger, s. 54.

[456] Duverger, s. 58.

[457] Nancy Kassop, "The Presidency and The Courts", **New Directions In The American Presidency**, Lori Cox Han (ed.), Routledge Yay., New York, 2011, s. 113.

iki parti düzeni ekseninde merkez sağ partilerin temsilcisi olarak çalışırlar. Komitede çalışanlar, tutarlı ideolojik bir söylem olmaksızın çok farklı fikirlere ve sosyal gruplara sahip olan kişilerdir.[458] Bazı seçim kampanyalarında liderin üstünlüğü söz konusu olsa da Amerika Birleşik Devletleri'nde genellikle hem partilerin başkanlık için yürütülen ön seçimlerinde hem de başkanlık seçimlerinde komiteler çalışır.[459] Amerika Birleşik Devletleri, siyasetinde yerini almış ve gelenekselleşmiş iki partinin ikisi de son derece adem-i merkeziyetçi bir politik doğrultuya sahiptir. Seçim kampanyalarının siyasi programları, değişen politik iklime göre konumlanır. Bu nedenle, yılları aşkın ve sabit bir politik programları olduğu söylenemez.[460]

Duverger, güçler ayrılığının anayasa hükümlerinden daha çok parti sistemine bağlı olduğunu, tek parti ve sürekli iki parti sisteminin güçlerin bir noktada toplanmasına yol açacağını söyler.[461] Duverger'in bu eleştirisi, Amerika Birleşik Devletleri temelinde doğrulanabilir. Gelenekselleşmiş iki parti sistemi Amerikan politik hayatında iki partinin de benzer politikaları uygulamasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, Amerika'daki iki siyasi parti düzeni, sınıfsal ayrımların gözetilmeden halk kitlelerinin aynı kapitalist düzenin sadece kimi koşutluklarını değiştiren başka bir seçeneğine razı olmalarına neden olur.

Güçler ayrılığının varlığı, güçlerin sınırlandırılması açısından önemlidir. Güçler ayrılığından bahsedilebilmesi için iki partinin tek parti düzeninin kopyası olmaması gerekir. Aynı zamanda, siyasi partilerin, ayrı sınıfsal çıkarları koruması şarttır. Bu sınıfsal çıkarlar üzerinden yürütülen muhalefet sayesinde güçler ayrılığından bahsedilebilir.[462] Bu nedenle, başkanlık sisteminde

---

[458] Duverger, s. 57-58-59.

[459] Duverger, s. 61.

[460] Andrew Heywood, **Siyaset**, Çev: Fahri Bakırcı, BB101 Yay., Ankara, 2018 s. 348.

[461] Duverger, s. 502.

[462] Duverger, s. 503.

partilerin sınıfsal konumu istikrarla aynı anda güçler ayrılığının korunması bakımından çok önemlidir.

Başkanlık sisteminde, başkan ve parlamento çoğunluğunun aynı partiden olması durumunda, disiplinli bir parti örgütü istikrarı sağlar. Ancak bu noktada Duverger, güçler ayrılığının ortadan kalkacağını savunur. Bunun karşısında, başkan ve parlamento çoğunluğunun değişik partilerde olması halinde istikrarın tehlikeye düşme ihtimali vardır ancak güçler ayrılığı bu konumda daha az tehlike altındadır. [463]

Saf başkanlık sisteminin en iyi örneği olarak gösterilen Amerika Birleşik Devletleri'nde iki parti geleneği hakimdir. Demokrat ve Cumhuriyetçi Parti dışında Amerikan tarihinde; İşçi Partisi, Sosyalist Parti, Çiftçi Partisi örneklerine de rastlanmıştır ancak üçüncü partiler, geçici ve yöresel temelde kalmıştır.[464] Amerika'da üçüncü partinin güçsüzlüğü geleneğini, 1992 yılında, üçüncü partinin başkan adayı Ross Perot bozmuştur. Bu istisnai durumda Perot, aldığı yüzde on altılık oyla Cumhuriyetçi ve Demokrat partilerin oylarını düşürmekle kalmamış aynı zamanda Bill Clinton'un başkan seçilmesinde büyük rol oynamıştır.[465] Söz konusu istisnalara karşın, başkanlığın ve Kongre'de çoğunluğun kazanılması bakımından güçlü olan iki parti geleneği sürmektedir. Bu partilerden büyük kitlelere seslenen tek başına yönetme yeteneğine sahip olurken diğeri muhalefet yapmaya hak kazanır. Ancak son kertede, Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanlık sisteminin siyasal örüntüsü, bu iki partinin arasında iktidarın el değiştirmesi pratikleri üzerine kurulmuştur.[466] Her iki partinin yerelde (eyalet ölçeğinde) güçlü;

---

[463] Duverger, s. 508, 518.

[464] Duverger, s. 278.

[465] Heywood, s. 354.

[466] Heywood, s. 353.

ulusal düzeyde güçsüz bir örgütlenme biçimi vardır. Kongre'ye de yansıyan bu gevşek parti disiplini, yerel ve ulusal çıkarların değişkenliği ile açıklanmaktadır.[467]

Amerika Birleşik Devletleri'nde partiler genelde ön seçimlerde adaylarını belirlerler. Avrupa örneğinden uzak düşecek bir biçimde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iki partinin keskin ideolojik ve sosyal bir temeli bulunmamaktadır. Bu nedenle, her iki partinin yürüttüğü politikaların liberal-muhafazakâr ekseninde gidip geldiği söylenebilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde iki parti ayrımı, tarihsel olarak muhafazakâr- liberal karşıtlığı temelinde oturmuş iki burjuva partisine hayat vermiştir. Muhafazakâr eğilim daha çok aristokrasi ve köylü sınıfına yönelirken, liberaller şehirli burjuva ve aydınlara dayanmaktadır. Muhafazakâr eğilim; otoriteyi, geleneği ve yerleşik düzeni savunurken, liberaller; Amerikan ve Fransız devriminin getirdiği ilerici fikirleri benimsemektedirler.[468] Amerika Birleşik Devletleri'nde muhafazakârlar kronolojik olarak Cumhuriyetçilere, liberaller ise Demokratlara evrilmişlerdir.

Amerikan muhafazakârlığı genel olarak daha çok devlet aklı temelinde kurumsallaşmayı öncelemektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde muhafazakârlar kendilerini; geleneksel dini değerlere bağlı, milliyetçi, vatansever bir ruha sahip, federal devletin sınırlanmasını savunan, devletçilik ve sosyal reformların ütopik veçhelerine şüphe ile yaklaşan, geleneksel hak ve özgürlüklere bağlı bireyci yaklaşıma sahip, serbest pazar ekonomisini önceleyen ve devletin devamı ve istikrarı için hareket eden bireyler olarak tanımlamaktadır.[469]

---

[467] Pınar Akçalı, "Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği", **(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz**, İhsan Kamalak (der.), Kalkedon Yay., İstanbul, 2014, s. 100-101.

[468] Duverger, s. 283-284.

[469] Genovese, s. 31.

Muhafazakâr, cumhuriyetçi kanat genel olarak Demokrat Başkan Franklin Roosevelt'in New Deal politikalarından, yine Demokrat Başkan Obama'nın sağlık reformuna kadar geniş bir yelpazede başkanlık yetkilerinin genişletilerek devletin sınırlılığı ilkesinin ihlal edildiğini savunmaktadır. Yine muhafazakâr görüşten çok az kişi George Bush'un terörizm üzerinden kendi yetkilerini genişlettiğini ileri sürmektedir. [470]

Amerikan parti geleneğinde muhafazakârlık üzerinden yürütülen güncel fikirler aslında değişik adlar altında demokratlar tarafından yeniden üretilmiştir. Örneğin, Demokrat Başkan, Roosevelt'in projesi olan modern başkanlık yöntemi, Amerikan savunma gücünün büyütülmesi politikasını yürütmüştür. Roosevelt'in döneminde başkanlık makamı, halkın ve Kongre'nin öncüsü olarak kabul edilmiştir.[471] Daha sonra bu kalıbı cumhuriyetçi Başkan Ronald Reagan kullanmıştır. Bu nedenlerle, Amerika'da partiler arası politik doğrultularda değişkenlik ve benzerlik dünyanın diğer kıtalarında/ülkelerinde bulunan sağ-sol eğilimden daha güçsüz ve belirsizdir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde gelenekselleşen iki parti sistemi, tek turlu çoğunluk sistemiyle eşleşmiştir. Seçim taktiği açısından da bu iki unsurun birbirini tamamladığı söylenebilir.

Duverger, Amerika Birleşik Devletleri'nde Kongre çoğunluğu ile başkanın aynı partiden olduğu durumlarda, resmi "güçler ayrılığının çok hafifleyeceğini, ayrı partilere ait olması durumunda ise güçleneceğini söylemektedir.[472] Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nde Duverger'in bu savını yanlışlayan örnekler de ortaya çıkmıştır. 1976 yılında Jimmy Carter

[470] Genovese, s. 32.

[471] Genovese, s. 36.

[472] Duverger, s. 501.

başkanlığı döneminde, yasamada demokrat bir çoğunluk kurulmuşsa da Jimmy Carter yapısal olarak etkin bir düzen kuramamıştır. [473]

3. Seçim Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri başkanı doğrudan halk tarafından seçilmez. Halk başkanı seçecek seçmenleri seçer ve o seçmenlerin oyları başkanları belirler.[474] Son aşamada seçmenlerin belirlediği seçiciler kurulu (Electoral College) başkanı seçmiş olur.[475] Seçiciler kurulunun belirlenmesi uzun erimli politik bir süreçtir. Bu politik süreçte en yetkin "ulusal-popüler" programa sahip olan adayın seçilmesi, güçlü hegemonyanın kurulması bakımından son derece önemlidir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasi partiler adaylarını, "Caucus" ve "Primary" 'olarak bilinen iki ayrı ön seçim yöntemiyle belirler. Primary sandığa giderek adayların belirlendiği yöntemken Caucus, daha çok iknaya dayalı bir ön seçim biçimidir.[476]

Seçiciler kurulunun her bir üyesi bir partinin başkan adayını seçmek için seçilir.

Seçici kurulda her eyalet, Amerikan Kongresi'ne gönderdiği toplam üye kadar (toplamda 538 üye) seçici üyeye sahip olur. Sayısal olarak seçici üye sayısı fazla olan, başkanı belirler. Başka bir ifadeyle, salt çoğunluğu sağlayan oyu (270 seçici üye) kazanan aday, başkan seçilmiş kabul

---

[473] Louis Fisher, **The Politics of Shared Power Congress and The Executive**, Texas A&M University Press, Texas, 1998, s. 11-12.

[474] Duignan, s. 11.

[475] Türkkaya Ataöv, **Federasyon Başkanlık Yarı Başkanlık**, Destek Yay., İstanbul, 2011, s. 65; Joseph A. Pika- John Anthony Maltese- Andrew C. Rudalevige, **The Politics of the Presidency,** CQ Press, Washington DC, 2018 s. 38.

[476] Duignan, s. 54-55.

edilir. Her eyaletin seçmen sayısı aynı olmadığı için üye sayısı büyük eyaletleri kazanan adayların, başkanlığı kazanma ihtimalleri daha yüksek olur. Dolayısıyla, toplam oy yerine eyaletler bazında çoğunluk oyunu alan aday başkan seçilir.[477] Örneğin, 2000 yılındaki başkanlık seçimlerinde demokrat aday Al Gore ülke çapında cumhuriyetçi rakibi Bush'tan yaklaşık yarım milyon fazla oy almasına rağmen Florida'da 500 oy farkla yenilmiş, eyaletin 27 üyesini ve dolayısıyla başkanlığı da bu yüzden kaybetmiştir. Kazanan hepsini almıştır.[478]

Tarihsel bloğun oluşturulması aşamasında hegemonyanın ulusal popüler bir projeye sahip olmaması yasama ve başkan arasındaki güç savaşını kızıştırabilir. Bir gücün diğerine üstünlüğü söz konusu olmadığından, bu tip bir uyuşmazlığın doğrudan karşılığı yargı da olmayabilir. Bu durumda, sistemin kilitlenmesi söz konusu olabilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanın seçilmesi, yılları aşkın çaba, para ve emek gerektiren bir süreçtir. Bu nedenle, başkanlık seçimlerinin bir tür savaş olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Hegemonik olmak isteyen başkanın, başkan olmadan önce vermesi gereken birçok sınav bulunmaktadır. Öncelikle başkan; başka adaylar arasında kendisini tanıtacak, önseçimleri geçecek ve ardından 50 federe devlet, parti, yerel yönetim kurulu toplantısı geçirecektir.[479] Aslında söz konusu toplantılar, demokratik burjuva sistemleri için sivil toplumda rızanın inşası anlamına gelmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, değişik seçim usulleri olan cumhuriyetçi ve demokrat partiler, belirli tarihler arasındaki yarışa; teknoloji ve fonların yardımıyla girerler. Önce partilerin kendi

---

[477] Duignan, s. 46-47.

[478] https://www.history.com/this-day-in-history/al-gore-concedes-presidential-election (Erişim tarihi: 2.06.2019); Ataöv, s. 145.

[479] Barbara Norrander, **The Imperfect Primary, Oddities, Biases and Strengths Of U.S. Presidential Nomination Politics**, Routledge, New York, 2010, s. 25.

adayları arasında bir yarış gerçekleşir. Bu yarış, daha sonra kendi partileri tarafından seçilen iki aday arasında sonuçlanır.

Partilerin kendi adayları arasındaki yarış son derece önemlidir. Bu nedenle, partilerin kendi adayları arasındaki yarış başladıktan hemen sonra seçim anketleri dağıtıma sokulur. Anketler, bazen önceden kimin başkan adayı olacağını haber verir. Örneğin, 2000 başkanlık seçimleri öncesinde, 1999'da George W. Bush'un Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olacağı kamuoyu anketleri ve sağlanan fonlar nedeniyle belli olmuştur.[480] Aynı dönemde, Bush'un durumuna benzer bir biçimde demokrat partinin adayı Al Gore'un da kendi partisinin adayı olacağı önceden belli olmuştur. Al Gore, yarıştığı partilisi eski New Jersey senatörü Bill Bradley'e hem önseçimlerde hem de parti yerel yönetim kurulunda fark atmıştı. Al Gore'un sözü edilen iki aşamada önde olmasının temel nedeni daha önce dünyaca tanınan bir kişi olması (başkan Clinton ile başkan yardımcısı olarak çalışmıştı) ve partisinin aktivist kampanyalarının yüzü olmasıydı.[481]

Amerikan başkanlık seçimi kadar Kongre seçimleri de son derece önemlidir. Güçler ayrılığını diğer ayağı olan Kongre seçimleri, profesyonel seçim danışmanlarının taktikleri doğrultusunda partiler tarafından yürütülür.[482] Özellikle senato seçimlerinde seçmenlere ulaşmak, bölgesel temsilin kazanılması bakımından son derece önemlidir. Bu yüzden Kongre seçimlerinde örgütlenmeyi sağlamak ve seçimler için para kaynağı bulmak son derece önemlidir.[483] 1972 Federal Seçim Kampanya Kanunu gereğince, seçim kampanyaları finansmanlarını Federal Seçim Komisyonu düzenler. Kanuna göre, seçim finansmanı, seçimi yürütecek kişiler ve

---

[480] Norrander, s. 26.

[481] Norrander, s. 27.

[482] Gary C. Jacobson-Jamie L. Carson, **The Politics Of Congressional Elections**, The Rowman & Littlefield Pub., Maryland, 2016, s. 77-8.

[483] Jacobson- Carson, s. 78.

koşullar sınırlandırılmıştır. Ancak bu madde 1996'da Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilmiştir. Ancak şirketler ve sendikaların dolaylı destekleri için bir başka çözüm bulunmuştur. 2002'de Federal Seçim Kampanya Kanunu'nda yapılan değişikliğe uygun olarak (The Bipartisan Campaign Reform Act), Siyasal Eylem Komiteleri (Political Action Committee) aracılığıyla seçim fonları partilere aktarılmaya başlanmıştır.[484] Komiteler, hem fonların sağlanmasında, hem de örgütsel seçim kampanyasının yürütülmesinde görevlidirler. Başka bir ifadeyle, komiteler seçim kampanyasını profesyonel bir biçimde yürütmekle görevlilerdir. Ancak, daha sonra (daha önce de bahsedildiği gibi) 2010 tarihli Citizens United v. Federal Election Commission kararıyla, şirketler ve sendikalardan seçimlere doğrudan para aktarmalarının önü açılmıştır.

Kongre seçimlerinde, hem adaylar hem de parti ayrı ayrı seçim kampanyasına sermaye koymaktadır. Ancak, parti ve adayın kampanya için harcayacağı para sınırlıdır.[485]

Başkan adaylarının fonlara sahip olması, hem kendi partilerinin adayları olmaları bakımından, hem de başkanlık için yürütecekleri kampanya açısından son derece önemlidir. Kendine fon sağlayamayan aday, kamuoyu tarafından tanınmayan ya da beğenilmeyen adaydır. Fon sağlayan adaysa, öncekinin aksine arkasına desteği alan adaydır. Bir başkan adayının iyi bir fonla ortaya çıkması ya da başlangıçta sahip olduğu fona başkaca fonlar eklemesi hem kendi parti içi yarışında hem de başkanlık seçiminde son derece önemlidir. Örneğin, 2004 başkanlık seçimleri için aday olan Howard Dean, kamuoyu ve fon desteğini kaybettiği için 6.4 milyon dolar değerindeki evini ipotek ettirmiştir. Bu durum, Dean'in kampanyasında bir kriz olduğunun göstergesidir. Çünkü Dean, dışardan fon bulamamış kendi kendini fonlamıştır. Nitekim daha sonra parti içindeki seçimi, John Kerry kazanmıştır. Ancak Kerry de

---

[484] Jacobson-Carson, s. 81.

[485] Jacobson-Carson, s. 88-9.

kampanyasını 34 milyon dolar ile yürüten cumhuriyetçi aday Bush'u alt edememiştir.[486] Fonlar, başkanın seçilmesi bakımından kritik öneme sahiptir. Çünkü başkan seçilme sürecine giden yol, öncelikle parti içi ve sonrasında ülkeyi saran bir kampanya sürecine bağlıdır. Uzun erimli kampanya ancak para ile karşılanır ya da başka bir anlatımla yarışı parası olan kazanır. Bu nedenle doğru başkan adayını fonlayan sermaye grubu ya da sermaye grubuna dahil olan başkan kazanırsa o sınıf/fraksiyon kazanmış olur.

1970'lerden itibaren adayların fonlanmasına ilişkin yasal düzenlemeler değişikliğe uğramıştır. 1974 Watergate skandalından sonra başkanlık seçimlerinde kullanılacak olan fonlara bazı sınırlamalar getirilmiştir. Öncellikle, başkanlık seçimleri için bir kamu fonu oluşturulmuştur. Ancak kamu fonu da doğrudan devlet tarafından oluşturulmaz aksine kamu fonuna adayları destekleyenler para yatırırlar. Kamu fonunun kişi başı ya da toplam limite ilişkin sınırları bulunmaktadır. Bu nedenle, adaylar genelde kendi fonlarını kullanmayı tercih ederler.[487]Dolayısıyla, kendi kampanyalarını yürütecek adaylar, sermaye gruplarının devlet denetimi olmaksızın kendilerine ulaşmasını sağlarlar. Günümüzde internet ve sosyal medya araçlarının kullanımı başkan adaylarının fon bulmalarını kolaylaştırmıştır.[488]

Parti içi destek seçimde ve sivil toplumda kendiliğinden rızanın kurulması bakımından son derece önemlidir. Keza, George W. Bush ikinci seçiminde partisinden tam destek aldığı için parti içi seçimde herhangi bir sıkıntıya uğramamıştır. Aynı şekilde, 1996'da Clinton ikinci kez aday olduğunda güçlü, rekabetçi bir ortama girmeksizin kendi partisinin adayı olmuştur.[489]

---

[486] Norrander, s. 27-28.

[487] Norrander, s. 36-39.

[488] Norrander, s. 45.

[489] Norrander, s. 28-29.

2008 yılında senatör Obama ve Hillary Clinton arasındaki rekabete dayalı süreç, son derece çetin geçmiştir. Adaylık ve başkanlık seçimi için kritik öneme sahip olan Iowa'yı Obama, New Hampshire'ı Clinton kazanmıştır. Ön seçimlerin genel ismi olan Super Tuesday (Süper Salı) oturumlarında, iki aday başa baş yarışmıştır. Ancak, seçim süreci başlamadan önce de yürütülen bir başka yarış süreci vardır. Görünmez önseçimler olarak adlandırılan süreçte de adaylar, seçim yılından bir yıl önce kendi tanınırlıklarını arttırmak ve kampanya kaynaklarını toplamak için çalışırlar. Bu sürecin sonuçları/etkilerini parti adaylarının seçildiği yıl gösterir. Görünmez önseçimlerde aşama kaydeden ve hızlı bir biçimde kamuoyu desteğini alan aday kazanır. Son zamanlarda, adayların seçimlerden bir yıl önce başladıkları "görünmez" önseçim çalışmaları yeterince görünmez değildir. Adaylar, kendilerini basın yayın kuruluşlarında tanıtır, insan tanımaya, bağlantı kurmaya başlar, fon ararlar.[490]

Adayların çoğu ya önceki vali ya da senatördür. Bunun dışında önceden gelen ancak adaylarda bulunması gereken bazı koşullar yine görünmez bir biçimde aranmıştır. Barack Obama'ya kadar adayların genellikle beyaz, erkek, Protestan ve evli olması bekleniyordu. Ancak tarihsel olarak bunların istisnası bulunuyordu. Örneğin, Kennedy Katolik bir başkandı, Reagan ise boşanmıştı. Hillary Clinton'dan önce de kadın adaylar olmuştu. Ancak Hillary Clinton son oylamaya kalan tek kadın adaydır. [491]

Görüldüğü üzere, ABD'nin istikrarlı bir başkanlık sistemi olduğuna yönelik teorik yaklaşımın temelleri birden çok etkene dayanmaktadır. Başkanın seçildiği dönem boyunca suçlandırılması dışında görevinden alınamaması, yerleşik ve güçlü iki parti sistemi ve Birleşik Devletlerin kendine özgü seçim sistemi bunun temel nedenleridir. Bahsedilen bütün örneklerde görülen ortak nokta, istikrarlı bir devlet düzeninin kuruluşunun; anayasal ve güçler ayrılığına ilişkin

---

[490] Norrander, s. 30, 36.

[491] Norrander, s. 30, 33.

düzenlemelerin yanı sıra ve asıl olarak sivil toplum ve politik toplumdaki savaşıma ilişkin olduğudur. Bunun en iyi örneği, suçlandırma süreci devam eden ve politik toplumda baskı/tahakküm ilişkilerinin tüm damarlarına nüfuz edebilen Nixon'ın bu güçlü konumuna rağmen sivil toplumu kaybetmesi nedeniyle süreç tamamlanmadan başkanlıktan istifa etmesidir.

B. Güçlü Hegemonya ve Başkanın Yetkileri

James M. Blythe'ye göre, ABD Anayasası, bilinçli bir biçimde, Polybius tarafından tanımlanan monarşik bir başkan, aristokratik bir senato ve demokratik bir temsilciler meclisinden oluşan karma anayasa modeline göre kurulmuştur. Öyle ki, organların her biri bir diğerini denetler ve hükümetin organları karşılıklı olarak fren işlevi görür.[492] Richard Neustadt, 1787 Anayasası'ndaki güçler ayrılığını tanımlarken üç ayrı organın ayrılmasından çok ayrılmış erklerin gücü paylaşması olarak tanımlanmasının daha uygun olacağını söyler. [493] Denge ve denetleme/fren sistemi de bu nedenle ortaya çıkmıştır. Gücü paylaşan erklerin alanları ayrıdır ve egemenliğin kullanılması bakımından birbirlerini denetlerler. Örneğin, bir Kongre üyesinin federal ofiste görev alması mümkün değildir. Buradaki amaç, yasama ve yürütme görevlerinin ayrılmak istenmesidir. [494]

Denge ve fren/denetleme sistemin en iyi örneği olmasına rağmen ABD saf başkanlık sisteminde, başkanın yetkilerini aştığı ve bunun da başkanda güç yoğunlaşmasına neden olduğu

---

[492] James M. Blythe, **Ideal Government and The Mixed Constitution In Middle Ages**, Princeton University Press, New Jersey, 1992, s. 57.

[493] Richard E. Neustadt, **Presidential Power**, John Wiley & Sons, New York, 1960, s. 33.

[494] Fisher, s. 7.

bir gerçektir. Başkanın kendine münhasır görevleri şunlardır: 1) Aday gösterme/tayin etme 2) Yabancı ülkelerle müzakerelerde bulunma 3) Af hakkı.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın yetkileri Anayasa'da sayılanlarla sınırlı değildir. Bunun nedeni, kurucuların yürütmenin tüm yetkilerini anayasa metninde sıralamamalarıdır. Ancak, bu ucu açık düzenleme başkanın yetkisinin kapsamının ne olduğuna ilişkin sorunun yanıtsız kalmasına neden olmuştur.[495]

Başkanın atama yetkisi sadece kişilere ilişkindir. Atama yapacağı kurumun varlığına ve işlevine ilişkin karar veremez. Ancak Başkan Carter döneminde, Eyaletler Arası Ticaret Merkezi Komisyonun 11 üyesinin atamasında, başkan sadece yedi atama yapmış, diğer kalan dört üyenin atamalarını imzalamayarak sayıyı yedide tutmuştur. Kongre, 1982'de çıkardığı bir yasayla, Eyaletler Arası Ticaret Merkezi'nin komisyon üyelerini yediye düşürmüştür. [496]

1799 Logan Yasası gereği, yabancı ülkelerle müzakerede bulunma görevi başkana verilmiştir. Başkan Gerald Ford döneminde, demokrat senatörler; John Sparkman ve George Mcgovern 1975 yılında Küba'yı devlet adına ziyareti etmiş, anayasal olarak başkanın yetkisini kullanmışlardır. Bu durum, o tarihlerde tartışma yaratmıştır. Senatörler, Küba makamlarına müzakere için gelmediklerini söyleyerek bu iddiayı yalanlanmışlardır. Benzer bir biçimde, senatör Nixon'un 1976 Çin ziyareti de aynı içerikte tartışılmış, Nixon'un Çin ziyaretinin herhangi bir vatandaş olarak yaptığı özel bir gezi olduğu savunması üzerinden kurulmuştur.[497] Roosevelt, yabancı ülkelerle senatonun onayı olmaksızın anlaşmalar yapmıştır.[498]

---

[495] Mehmet Emin Akgül, "Düzenleyici İşlem Bağlamında ABD Başkanlık Yürütme Emri", **Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.4, S.2., Temmuz, 2018, s. 138.

[496] Fisher, s. 8-9.

[497] Fisher, s. 10.

[498] Duignan, s. 38.

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, başkanın başka yabancı ülke yönetimlerinden hediye ya da maddi kazanç almasını yasaklamıştır. Ancak The Trump Organization (doğrudan Başkan Trump tarafından verilmese de) yabancı ülkelerin hükümetlerine büyük miktarlarda marka lisansları ve izinleri vererek yabancı ülkelerden menfaat elde etmektedir.[499] Bu, aslında kolektif emperyalizmin izdüşümlerinden biridir. Trump, başkanlığı üzerinden kendi markasını değişik pazarlarda yeniden üretir. Çünkü artık;

"[U]lus-devletler yalnızca kendileri içerisinde –diğer toplumsal gruplar karşısında- ağırlıklı olarak temsil edilen ulusal sermaye gruplarının çıkarlarını temin eden yapılar olarak tahayyül edilemeyecek duruma gelmişler, dünyanın farklı yerlerinde üretken yatırımlar peşinde koşan sermaye grupları da bir tek ulus-devletin imkanlarıyla yetinemeyecek kadar yayılmışlar, içine nüfus ettikleri toplumların ekonomi ve siyasetine dahil olmuşlardır."[500]

Trump da bu sermaye gruplarından birinin temsilcisidir ve ona halk tarafından devredilen "başkanlık" sıfatı onun sermaye ilişkisinin bir taşıyıcısı olmasını engellemez. Çünkü kapitalist ekonomik düzeyde sermaye sosyal sermayedir. Dolayısıyla Trump, sadece kapitalist ekonomik düzeyin bireysel kapitalist girişimcisi değildir. Aksine, sermaye ilişkisinin ulus-aşırı taşıyıcısıdır.[501] Trump ailesinin şirketleri ve otellerinin geleceği, bir başkanlık projesi üzerinden yeniden üretilir. Çünkü Trump aile şirketinin dokunulmaz (maddi olmayan) varlığının (marka değerinin) diğer varlıkları yanında ABD sınırlarını aşan pazarlarda tutunabilmesinin koşulu,

---

[499] Naomi Klein, **Hayır Demek Yetmez Trump'ın Şok Politikalarına Karşı Koymak ve İhtiyacımız Olan Dünyayı Kazanmak**, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2017, s. 5; ABD Anayasası Bölüm 9.

[500] Ali Murat Özdemir, "Sunuş", **Kolektif Emperyalizm Mağribden Maşrıka Dönüşümün Ekonomi Politiği**, Ali Murat Özdemir (der.), İmge Yay., Ankara, 2014, s. 14.

[501] Ali Murat Özdemir, "Sermaye Birikimi Üzerine", **Kolektif Emperyalizm Mağribden Maşrıka Dönüşümün Ekonomi Politiği**, Ali Murat Özdemir (der.), İmge Yay., Ankara, 2014, s. 33.

hisselerinin borsalarda işlem görmesidir. O halde hisselerin işlem görebilmesinin tek koşulu, işlemlerin uluslararası sermayeye açık olmasıdır. [502]

Kolektif emperyalizm kertesinde ve Trump'ın siluetinde maddeleşen sermaye sınıfı, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi için gerekli temsil mekanizmaları aracılığıyla devlet iktidarının kullanımını da kapsamaktadır.[503] Örneğin, Trump kabinesinin hazine bakanı Steve Mnuchin, 2008 finans krizi sonrası binlerce insanı evlerinden eden OneWest Bankası'nın eski yönetim kurulu başkanı ve başlıca yatırımcısıdır. Dışişleri Bakanı Rex Tillerson, dünyanın en büyük özel petrol şirketi olan ExxonMobil'in eski icra kurulu başkanıdır.[504]

Tüm bu örnekler, aslında güçler ayrılığı denince ilk akla gelen Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçekten güçler ayrılığına sahip olmadığını göstermektedir. Atama ve dış ülkelerle müzakere yetkisinin, başkanın sınıfsal ve hatta kişisel çıkarları ekseninde kullanıldığını göstermektedir. Bu noktada, politik toplum ve sivil toplumdaki savaşımın bir yansıması olarak güçler ayrılığını göremeyiz. Aksine, başkanın güçlerinin yoğunlaşması temelinde bir tarihsel bloğun kurulması çabası bulunmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra Roosevelt ile birlikte başlayan ve New Deal politikasıyla devam eden ABD başkanlarının baş-yasamacı olması ve 1945'ten itibaren neredeyse bütün Amerikan başkanlarının özgür dünyanın lideri haline geldikleri başka bir gerçektir. [505] Kongre'nin onayı

---

[502] Özdemir, s. 37.

[503] Ali Murat Özdemir, "Kolektif Emperyalizm Tanımı Üzerine Deneme", **Kolektif Emperyalizm Mağribden Maşrıka Dönüşümün Ekonomi Politiği**, Ali Murat Özdemir (der.), İmge Yay., Ankara, 2014, s. 85.

[504] Klein, s. 21-22.

[505] Roosevelt, New Deal ile ilgili bazı girişimlerin Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilmesini anayasaya aykırılık olarak görmüştür. Bkz: Thomas E. Cronin- Micheal A. Genovese, **The Paradoxes Of The American Presidency**, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 243.

olmaksızın savaş başlatan Başkan Johnson ve Başkan Nixon'ın, Vietnam Savaşını sürdürmeleri de bu duruma başkaca örneklerdir.[506]

Savaş durumlarında başkanların anayasa-üstü yetkilere sahip olması Reagan'ın Nikaragua'yı bir tehdit olarak görmesine ve George W. Bush'un Afganistan'ı terörist ilan ederek tek başlarına hareket etmelerine yol açmıştır.[507] Reagan, 1984 yılında kongre'den çıkan ve hükümet fonlarının hükümet karşıtı operasyonlarda kullanılmasını yasaklayan Boland düzenlemesine rağmen Nikaragua'ya silah sevkiyatını desteklemiştir.[508] George W. Bush, Afganistan'a karşı başlatılan savaş öncesi Kongre'den "US Patriot Act"ı geçirerek Taliban hükümetine karşı başlatılan hareket için yetki kazanımını yasalaştırmıştı. Kanunla, mevzuatı ihlal etmekte olan yabancıların gizli ve süresiz olarak tutuklanabilmesinin önü açıldı. [509]Ancak, 2002 yılının sonunda çıkarılan "The National Security Strategy of The United States Of America" isimli başkanlık direktifi bu yetkinin Kongre olmaksızın genişletilerek Irak'ta kullanılmasına neden olmuştur.[510]

Ulusal güvenlik ve terör eylemleri döneminde başkanda yetki yoğunlaşmasının ortaya çıkması sadece başkanın kendi kendisini yeniden üretmesi değildir. Başkanın dahil olduğu tarihsel blok, güç yoğunlaşmasının yeniden üretiminde söz sahibidir. 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezlerine yapılan uçaklı saldırı sonrası Kongre, terör saldırıları karşısında her türlü önlemi alma yetkilerini temsilciler meclisinde 420'ye karşı 1 oy; senatoda ise 98'e karşı 0 oyla başkana

---

[506] Heywood, s. 432-33; Ataöv, s. 140.

[507] Cronin- Genovese, s. 255- 256.

[508] Pika- Maltese- Rudalevige, s. 436.

[509] Jean- Claude Paye, **Hukuk Devletinin Sonu Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele**, Çev: Demet Lüküslü, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 28-29.

[510] Cronin- Genovese, s. 257-8; Ataöv, s. 139.

vermiştir.[511] Dolayısıyla, ülkenin ulusal güvenliği söz konusu olduğunda bir yekûn olarak yasama, yürütmeye (başkana) yetkilerini Locke ve birçok düşünürde söz edildiği gibi düşünmeksizin devretmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ilk kez bu ölçekte büyük bir Leviathan yaratması bu dönemde elzem olmuştur. Federalist Papers'ın yazarları, bu nedenlerle Montesquieu'yü değil, güvenlik için yasamanın bütün yetkilerini yürütmeye devredilmesini öneren Locke ve güvenlik için Leviathan'ı yaratan Hobbes'a daha yakın bir anayasa hazırlamak istemişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütmede "güvenlik" üzerinden güç yoğunlaşması 1972-73 yılları arasında Nixon başkanlığı döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki gerilimin tezahürü başkanın yetkilerinin artması olarak ortaya çıkmıştır.[512] Aynı başkanlık yetkileri Reagan döneminde (İran'a yönelik operasyonlarda), Clinton, George W. Bush döneminde ve Obama döneminde Ortadoğu için kullanılmıştır.[513]

Başkanın ulusal güvenlik ve terör üzerinden geniş yetkilere sahip olması ve Kongre'nin başkanın savaş kararına sonradan onay vermesi, Vietnam Savaşı'nda, Kore Savaş'ında ve sonrasında Irak'ta güçlü başkanın yetkilerinin kötüye kullanılmasıyla sonuçlanmıştır. Vietnam Savaşı esnasında, Kongre adeta işlevsiz bir organ haline gelmiş, başkan tek başına diğer güçleri göz önüne almaksızın hegemonik güç olmuştur. Truman, Kongre'nin onayını almaksızın Kore'ye askeri birlik göndermiştir. Karar, kendi kararıdır. Çünkü, kamuoyunun ve ana akım medyanın kendisini destekleyeceğinden emindir.[514] 2002'deki Irak'a yönelik operasyonda da

---

[511] Pika- Maltese- Rudalevige, s. 431.

[512] Pika- Maltese- Rudalevige, s. 435.

[513] Pika- Maltese- Rudalevige, s. 436-437.

[514] Buchanan, s. 8.

her ne kadar Kongre'den başkana yetkiler tanınmış olsa da; başkan, bölgede kendine verilen yetkinin çok daha fazlasını kullanmıştır. Basit bir gözlemle cumhuriyetçi başkanların muhafazakâr- milliyetçi bir hattan ve özellikle George W. Bush'un başkanlığı sonrası ulusal güvenliği korumak adına yetkileri genişlettiği söylenebilir. Ne ilginçtir ki, liberal-demokrat olan Obama döneminde benzer sebeplerle ancak daha yenilikçi söylemlerle, başkanın bazı yetkilerin daha da genişletildiği de bir başka gerçektir.[515] Buna karşın, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, 1952 Steel Seizure Case davasında, Başkan Truman hakkında verdiği kararda, Amerika kurucularının (kurucu babalarının), başkana olağanüstü hal ile ilgili yetkiler vermediğini ancak olağanüstü durumları kabul ettiğini belirtmiştir.[516]

ABD Başkanları tarafından güvenlik gerekçesiyle ortaya çıkan ve güç yoğunlaşmasına sebep olan bu durum, Naomi Klein tarafından "Şok Doktirini" olarak tanımlanmaktadır. Klein'a göre bir şok doktrininden bahsedilebilmesi için muktedirlerin kriz, korku, felaket, savaş ve travmatik olayların üzerinden toplumdaki çaresizliklere dayanarak "zorla rıza" üretmesi gerekmektedir.[517] Beklenmedik travmatik olay karşısında şoka giren kitleler, daha önce rıza göstermedikleri politikalara onay verirler. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası Afganistan ve Irak işgalleri bunların örnekleridir. Yine Bush ve Obama doktrinleri sonrası Başkan Donald Trump tarafından Aralık 2017'de açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi de bu damarın devamıdır. Trump, Obama'nın "askeri gücün diplomasinin tükendiği zaman devreye girmesi"

---

[515] Genovese, s. 164-165, 166; Mart 2011'de Barack Obama, Amerikan jetlerini, Libya'daki hükümet karşıtı harekete destek vermeleri için görevlendirmiştir. Söz konusu müdahalenin ardından ortaya çıkan itirazlara karşı, Truman'ın Kore'ye asker göndermesinden sonra başkanlık kararnamesi ile kongrenin onayı olmaksızın askeri hareket başlatılmasının bir teamül haline geldiği savunulmuştur. Bkz: Buchanan, s. 10.

[516] Akgül, "Düzenleyici İşlem Bağlamında ABD Başkanlık Yürütme Emri", s. 125.

[517] Naomi Klein, **Şok Doktirini- Felaket Kapitalizminin Yükselişi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 153.

politikasından bir adım daha ileri giderek "Önce Amerika" ve "anayurdun korunması" prensipleri üzerine yeni ulusal güvenlik stratejisini geliştirmiştir.[518]

Olağan dönemlerde güçler ayrılığı, Amerika Birleşik Devletleri'nde düşük yoğunluklu da olsa, bir çatışkı içerisinde sürmektedir. Savaş ve dış güvenlik söz konusu olduğundaysa, güçler ayrılığının silikleşmesi, yürütmede güç yoğunlaşmasının ortaya çıkması ve yasamanın da bu durumu desteklemesi söz konusu olur.[519]

Gelinen noktada savaş, Amerikan başkanlarının kendi hegemonik projelerinin sürdürülmesi için ellerinde bulunan bir koz haline gelmiştir. Tarihsel bloğun rızası, bir savaş korkusu üzerinden yeniden üretilmektedir.

Başkanların en önemli yetkilerinden biri de, kararname çıkarma yetkisidir. Kararnameler ile yürütmenin yönetsel hareket alanı açılır. Truman'dan Nixon'a kadar yasamadan ayrılmaz bir parçası haline gelen ve uygulamada kullanılan 2,400 başkanlık kararnamesi bulunmaktadır.[520] Her geçen gün başkanlık kararnameleri onlardan görece yavaş kalan yasamadan daha etkin bir yol olarak görülmekte ve kullanılmaktadır.

Başkanın kararname, atama ve eylemleri üzerinden bütün bir yürütmeye hâkim olması yasama-yürütme dengesini bozmaktadır. Bu nedenle akademide bozulan bu dengenin yeniden yasama lehine nasıl yeniden kurgulanması gerektiğine dair tartışmalar vardır.[521] Çünkü başkanın yetkilerinin sessiz bir biçimde genişlemesi, güçler ayrılığı kavramının en başında tartışılan tiran yönetimine geri döndürmektedir.

---

[518] İbrahim Varlı, **Ortadoğu'dan Latin Amerika'ya, Asya Pasifik'ten Avrasya'ya Hegemonya Savaşı**, Destek Yay., İstanbul, 2018, s. 37.

[519] Diclerico, s. 94; Pika- Maltese- Rudalevige, s. 1-2.

[520] Genovese, s. 167.

[521] Genovese, s. 167 vd.

Güçlü bir hegemonyaya sahip olmak, bir tarihsel bloğun kurulmasına ve istikrarlı olarak sürdürülmesine yarayabilir. Ancak, inceleme nesnemiz olan başkanlığın demokratik bir tanımının arandığı bir noktada hegemonik bir başkanın güçler ayrılığının yasama ve yargı unsurları olmaksızın varlık göstermesi son derece problematiktir. Yürütmede güç yoğunlaşması bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde sorgulanan, güncel bir sorunsaldır.

Hegemonik olmak, demokratik olmayı gerektirmez. Güç yoğunluğu erklerden birinde toplanan yönetimin uzun erimli, istikrarlı olarak yürütülmesi, onun hegemonik olduğuna karinedir. Ancak, tek bir erkte güç yoğunluğunun toplanması, aynı zamanda antidemokratik bir düzenin de varlığına işaret eder.

Bu nedenle, bir tarihsel bloğun kurulması aşamasında başkanlık rejimi tercih edilecekse ve hedef demokratik bir yönetim ise güçlü başkanı sınırlandıracak diğer iki unsurun da hayat bulmasına olanak sağlanmalıdır. Aksi takdirde, o düzende sırf baskı/tahakküm ve zorun varlığından söz edilebilir.

1. Başkanın Veto Yetkisi

Amerikan Anayasası'nın 1. maddesinin 7. kısmı başkanın veto yetkisini ve buna karşı Amerikan yasama erkini oluşturan iki meclisin (temsilciler meclisi ve senato) başkanın vetosunu nasıl aşacağını düzenlemiştir. Maddeye göre:

"Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından kabul edilen her yasa tasarısı yasalaşmadan önce, Birleşik Devletler Başkanı'na sunulacaktır; eğer Başkan uygun görürse bunu imzalayacaktır, fakat uygun görmezse itirazları ile birlikte bunu kaynaklandığı meclise geri gönderecektir; bu meclis, genel olarak, itirazları tutanaklara geçirecek ve yasa tasarısını yeniden görüşecektir. Yeniden görüşme sonunda yasa tasarısı o meclisin üçte ikisi tarafından kabul edilirse, tasarı itirazlarla birlikte yeniden görüşülmesi için öteki meclise gönderilecektir. Yasa tasarısı, bu

meclisin de üçte ikisi tarafından kabul edildiğinde, yasalaşacaktır. Fakat bütün bu gibi hallerde her iki meclisteki oylar evet ve hayır olarak saptanacak ve tasarının lehinde ve aleyhinde olan kişilerin adları her iki meclisin de tutanaklarına geçecektir. Başkan bir yasa tasarısını, kendisine sunuluşundan itibaren on gün içinde (Pazar günleri hariç) meclise geri göndermezse, tasarı Başkan tarafından imzalanmış gibi yasalaşacak, ancak Kongre tatile girerek yasanın geri dönüşünü engellediği takdirde yasalaşmayacaktır."[522]

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Başkan Andrew Jackson dönemine kadar yasaların sadece Anayasa'ya aykırılığı halinde başkanlar tarafından veto edilmesi söz konusu iken, Jackson bu geleneği bozmuş ve siyasi nedenlerle de veto mekanizmasını kullanmıştır.[523]

Jackson, veto yolunun kötüye kullanılması ve yasa tasarıları üzerinde başkanın etkisi bakımından son derece önemli bir örnektir. Çünkü Jackson döneminde veto edilen yasaların sayısı kendi döneminden önce edilen vetoların toplam sayısından fazladır.[524] Pek çok ülkenin anayasasında da olduğu gibi ABD'de başkana veto yetkisi verilmesi, yürütmenin yasamada etkili olmasına izin vermektedir. Bu nedenle, her ne kadar anayasa tekniği açısından bu durum sert güçler ayrılığı olarak tanımlansa da, gerçekte sert güçler ayrılığında bile, güçlerin birbirleri üzerinde kontrol kurmasına engel olamamaktadır. Güçler her durumda karşılıklı bağımlılığa, bir başka ifadeyle kontrole hizmet etmektedirler.[525]

Başkanın veto yetkisi, her iki meclisin 2/3 oyu ile geri döndürülebilir. Ancak, teknik olarak mümkün olan bu durumun Kongre açısından gerçekleşmesi son derece zordur. Bunun nedeni

---

[522] Amerikan Anayasası için bkz: https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript (Erişim tarihi: 12.04.2019),

[523] Nomer, s. 65.

[524] Fisher, s. 30; Nomer, s. 65.

[525] Yazıcı, s. 27.

her iki meclisin 2/3 çoğunluğunun ancak veto edilen yasa tasarısı için büyük bir uzlaşının aranmasıdır.

2/3 çoğunluğun iki meclis tarafından sağlanmasının teknik olarak mümkün ancak pratikte zor olması, başkanın veto yetkisini bir tehdit ya da politik bir silah olarak kullanabilmesinin önünü açar. Bu da, başkanın veto yetkisi ile güçler ayrılığının güç kısmında kendine bıraktığı bir paye olarak da görülebilir.

Veto kapsamı içerisinde başkanın yasamaya ilişkin bir yetkisi daha bulunmaktadır. Bu yetki cep vetosu olarak adlandırılmaktadır. Anayasaya göre, başkanın, önüne gelen bir yasayı on gün içerisinde veto etmesi gerekir. Başkanın 10 gün içerisinde veto etmediği ya da onaylamadığı yasa zımnen kabul olur. Bunun bir istisnası, yasamanın tatilde olduğu bir süreçte başkan kendisine sunulan yasaları veto etmez ya da kabul etmezse, bu yasalar, yasama toplantı halinde olamadığından kendiliğinden kadük olur.[526]

Başkanın veto yetkisinin uygulamada yer bulup bulmaması onun mecliste çoğunluğa sahip olup olmadığına ilişkindir. Başkan, eğer Kongre'de çoğunluğa sahip değilse, vetosu da geri döndürülebilir. Bu durum onun gücünün kısıtlanmasına neden olur.

Başkan, bütün bir ülke tarafından seçilirken milletvekilleri ve senatörler bölgeleri tarafından seçilirler. Bu nedenle de Kongre'nin bütün üyelerinin "yerel hassasiyetleri", çoğu zaman başkanınkine ağır basar. Örneğin, Başkan George W. Bush, başkanlık süresinin yedinci yılında ilk kez bir vetosunun Kongre tarafından geçersiz kılındığına şahit olmuştur. Bu geçersiz kılmanın nedeni 23.2 milyar dolarlık su projesini içeren yasa tasarısını George W. Bush'un

[526] Fisher, s. 18.

reddetmesidir. Meclis ise, yerel hassasiyetlerini koruyarak önceden hiç reddetmediği Bush'un vetosunu geri çevirmiştir. [527]

Başkanlar bir yasa tasarısının bir kısmını veto edip diğer kısmını kabul edebilirler. Vetonun ortadan kaldırılması için gereken çoğunluğun 2/3 oranında nitelikli bir çoğunluk olduğu düşünüldüğünde; bir kanunun sadece bir kısmının ya da bir maddesinin veto edilip geri kalanının yürürlüğe konulması özellikle Kongre ve başkan tarafından avantajlı bir konum sağlar.[528]

2. Başkanın Bütçeyi Uygulaması

Başkanın görevlerinden biri Kongre tarafından onaylanan bütçeyi uygulamaktır. Ancak, bunun da istisnaları bulunmaktadır. Başkan, Kongre tarafından onaylanan bütçeye geçici olarak el koyabilir. Başkan Jefferson, Mississippi Nehri'nde konuşlandırılacak olan gambotların (silahlı küçük tekneler) alımına ilişkin ayrılan ve Kongre tarafından onaylanan bütçeye el koymuştur. Jefferson'un el koymaya gerekçe olarak, Louisiana bölgesinin gambotları gereksiz yere talep etmesini göstermiştir. Kongre, bu konuda daha sonra Jefferson'un bu çıkışına katılmış ve el koymayı onaylamıştır.[529] Başkanın bütçeye ilişkin değişik konulardaki fonlara el koyması anayasal bir düzenlemedir. Bu düzenleme, siyasi olarak kimi zaman vetodan da daha etkilidir. Ancak, sistemi veto gibi kilitlemeye yetmez. 1972 yılında Kongre 5 milyar dolarlık su kirliliği yasasını çıkarmak istemiş başkan bu yasayı veto etmiştir. Daha sonra Kongre yeterli çoğunluğu sağlayarak vetoyu geçersiz kılmıştır, ancak bu sefer de Başkan Nixon 5 milyar dolarlık düzenleme bütçesinin 3 milyar dolarına el koymuştur. Başkanın bu işlemine karşı, hem Kongre

[527] Diclerico, s. 92.

[528] Diclerico, s. 124; Yazıcı, s. 28.

[529] Diclerico, s. 115.

üyeleri hem de bu yasanın uygulanmamasından zararı olan vatandaşlar değişik mahkemelerde dava açmışlar ve mahkemeler, başkanın bu işleminin Kongre'nin iradesini ihlal ettiğinden bahisle ihlal kararı vermişlerdir.[530]

3. Yürütme ve Yasama Arasındaki Denge ve Denetleme

Amerika Birleşik Devletleri'nde yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin bozulmaması ve birbirlerini dengelemeleri/denetlemeleri için çeşitli anayasal hükümler koyulmuştur.

Veto yetkisi dışında, yasama ve yürütme erkinin birbirlerini denetlemeleri için bir başkaca anayasal yollar öngörülmüştür. Bunlardan ilki; yasamanın, başkandan bilgi isteme bunun karşılığında başkanın bu bilgiyi tutma hakkıdır. Ancak, haklar mutlak değildir. Keza, devletin güvenliği nedeniyle bilgilerin mahkeme kararıyla yasamayla paylaşılmadığı ya da tam tersi bir biçimde başkanın haksız bir biçimde paylaşmadığı bilgilerin yasama tarafından da bilinmesinin zorunlu olduğu durumlar ortaya çıkmıştır. [531]

İkinci yol, başkanın acele ve gerekli hallerde yasamaya bazı önlemlerin alınması için tavsiyelerde bulunmasıdır. Bu yasamaya ilişkin öneriler, çok az sıklıkla doğrudan ve spesifik bir yasama konusuna ilişkin olurlar. Aslında bu yasama önerileri, bir girişim olarak da görülebilir. Başkan Bill Clinton'un sağlık hizmetleri reformuna ilişkin yürüttüğü çalışma, buna örnek olarak gösterilebilir. Bu girişim yasalaşamamıştır çünkü Clinton, Cumhuriyetçilerden destek alamamıştır. [532] Söz konusu noktada, bu tavsiyenin gerçek anlamda yasamayı harekete

[530] Diclerico, s. 116.

[531] Fisher, s. 14-17.

[532] Fisher, s. 25-27.

geçirecek bir tavsiye niteliğinde olduğu ancak yürütmenin yasamaya karşı herhangi bir baskı unsuru taşımadığı unutulmamalıdır. Keza, bu konumda son sözü söyleme yetkisi yasamanındır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanlar, Vietnam Savaşı ve Watergate skandalı[533] sonrası büyük oranda siyasal güç kaybına uğramışlardır. Kongre, bu iki politik dönüm noktasından sonra yasamanın da bu politik süreçlere dahil olması için kimi düzenlemeler getirmiştir. Vietnam Savaşı sonrası ABD askerlerinin yurt dışına gönderilmesi için Kongre onayını arayan 1974 Savaş Yetkileri Yasası bu kapsamda çıkarılmıştır.[534]

Yasaları çıkarma görevi her ne kadar Kongredeyse de, bir yasanın yasalaşması için ilk girişim başkanın ofisi tarafından başlatılmaktadır. ABD başkanlarının doğrudan yasa teklif etme yetkileri bulunmamaktadır. Ancak başkanlık ofisinin hazırladığı taslaklar Kongre üyeleri tarafından kanun teklifine dönüştürülmektedir.[535] Öyle ki; rakamlar, yasalaşan yasa tasarılarının yüzde 97,6'sının başkanlık ofisinin girişimi olarak Kongre üyeleri tarafından sunulduğunu; toplamda Kongre üyelerinin kendileri tarafından teklif edilen yasaların sadece yüzde yirmi beşinin; başkanlık ofisi tarafından hazırlanan ancak Kongre üyeleri tarafından meclise sunulan

---

[533] Watergate skandalı, 17 Haziran 1972'de 5 hırsızın Watergate iş merkezindeki bir büroya girerken polis tarafından yakalanarak tutuklanması ile başlayan süreçtir. Hırsızlığın yapıldığı büro, ABD'nin o zamanki ana muhalefet partisi olan Demokratik Parti'nin merkeziydi. Hırsızlık sonrası yürütülen soruşturma, hırsızların, Nixon'ın partisi olan Cumhuriyetçi Parti ile bağlantılı olduklarını ve amaçlarının Demokratik Parti'nin telefonlarını gizlice dinlemek üzere mikrofonlar yerleştirmek olduğunu ortaya koydu. Soruşturma sonrası, kongreden kendi partisinin de desteğiyle Nixon'ın suçlandırılması süreci başlamıştır. Ancak Nixon, suçlandırma süreci tamamlanmadan başkanlık görevinden istifa etmiştir. Robert Williams, **Political Scandals in The USA**, Keele University Press, Edinburg, 1998, s. 14-25.

[534] Heywood, s. 433.

[535] Yazıcı, s. 35.

yasa tekliflerinin yüzde kırk ikisinin yasalaştığını göstermektedir. [536] Bunun dışında, yasamanın içerisindeki komisyonlar da, yasama öncesi kanun tasarıları çalışmaları bakımından etkindir. Özellikle temsilciler meclisindeki mevzuat komisyonu, son derece önemli bir komisyondur.[537]

Başkan, bazı yetkilerini bağımsız idari kurumlara terk eder. Bu durum, tipik güçler ayrılığı şemasını bozar.[538] Bağımsız kurumların bağımsızlıkları gereği seçimlerden doğrudan etkilenmeyeceği ve bağımsız kararlar alabileceği öngörülür. Tipik olarak Merkez Bankası uygulamalarında görülen bu düzen, başkandan ayrı bir karar alma mekanizması olarak düşünülür. Avrupa Birliği'nde ulusal çıkarların yerine birliğin çıkarlarının korunması amacıyla bu kurumlara daha çok yer verilmektedir.[539] John Freeman, Amerika'daki bağımsız Merkez Bankası uygulamasının halk egemenliğine aykırı olduğunu düşünür. Freeman, son kertede bağımsız Merkez Bankası'nın ve yer değiştirebilen sermaye sahiplerinin güç ve paranın dağılımına ilişkin kararlarda devlet yönetimini ele geçirerek ulusal gücün temsilcisi gibi hareket ettiklerini söylemektedir.[540]

Amerika Birleşik Devletleri'nde bu bağımsız kuruluşlar başkana tabi kılınmışlardır. Bu tabi kılma, belli bir sınıfın ya da sınıf fraksiyonunun başkanla birlikte hareket ederek o sınıfın ya da

---

[536] Edwards and Barrett, "Presidential Agenda Setting in Congress", **Political Research Quarterly**, December, 2007, s. 120-127'den aktaran: Diclerico, The Contemporary American President, Pearson Edu. Inc., s. 109.

[537] Christopher J. Deering – Steven S. Smith**, Comittees In Congress**, CQ Press, Washington DC, 1997, s. 63.

[538] Möllers, s. 121-122.

[539] Möllers, s. 123-124.

[540] John R. Freeman, "Banking on Democracy: International Finance and The Possibilities For Popular Sovereignty"paper prepared for presentation at the annual meeting of the **American Political Science Association (APSA)**, San Francisco, 29 August- 2 September 1990.

fraksiyonun ulusal-popüler bir strateji kurmasına yardımcı olur. Yönetsel hareket kabiliyeti, o dönemki egemen sınıf ya da fraksiyon adına hızlanır.

Şirket egemen liberal anayasal bir düzen haline gelen Amerika Birleşik Devletleri'nde, artık başkan bir sınıf temsilcisinden çok daha fazlasıdır. Uluslararası şirketler zincirinin sahibi olan Trump dönemi, artık burjuvazinin temsilci seçmeyip doğrudan kendi içinden birini başkan yaptığı bir momenti işaret eder. Öyle ki, bu aracısız atanma güçler ayrılığını da etkilemektedir. Çünkü artık sermayenin kendisi sınır tanımaksızın doğrudan siyasanın içerisindedir.

Başka bir perspektiften Duverger; Amerika, İngiltere ve Fransız düzenlerinde değişik biçimlerde "Cumhuriyetçi Krallar"ın seçilerek politik toplumun en tepesine getirildiklerini ve bu cumhuriyetçi kral iktidarlarının değişik güçlerle dengelendiğini söylemektedir. Duverger'e göre, Amerikan tipi başkanlık rejiminde hükümdar, özel bir seçimle seçmenler tarafından seçilerek başa gelir, parlamentonun dağıtılmasında rol oynayamaz ancak kendisi de dağıtılamaz. Çünkü Amerikan anayasal yapısında "monarşik" olan başkandır. Milletvekilleri seçimleri, başkanlık seçimlerine göre ikinci plandadır.[541]

Küresel üretim ve değişimin kapitalist üretim ilişkilerinin ulusal alanda yeniden üretiminde temel belirleyici olduğu düşünüldüğünde çok uluslu ya da ulusüstü sermaye gruplarının oluşturduğu bir uluslarüstü tarihsel bloktan söz edilebilir. Uluslarüstü tarihsel blokta, belirleyici olan odaklar büyük çok uluslu şirketler, bankalar, Uluslararası Para Fonu (IMF), büyük kapitalist devletlerdir. Uluslarüstü tarihsel blok, küresel yeniden yapılanmanın bir sonucudur.[542] Çok uluslu sermaye gruplarının politik toplum kertesindeki temsili ve hiyerarşisi

---

[541] Maurice Duverger, **Seçimle Gelen Krallar**, Çev: Necati Erkurt, Kelebek Yayınevi, 1986, İstanbul, s. 87.

[542] Ali Murat Özdemir, Ulusların Sefaleti, s. 256-257.

de bunun bir yansımasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Duverger'in bahsettiği cumhuriyetçi kral olan başkan da ulusüstü sermaye gruplarının bir numaralı temsilcisidir.

C. Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin Konumu

Amerika Yüksek Mahkemesi; federal mahkeme kararlarının yeknesaklaştırılması, federe devletler ve federal devlet arasındaki güçler ayrımına ilişkin uyuşmazlıkların çözülmesi ve federal ve federe yasaların anayasaya uygunluğu konularında görevlidir.[543]

Amerikan Yüksek Mahkemesi, Marbury vs Madison davasından bu yana federal yasaların temel hakları ihlal etmesine ilişkin başvuruları kabul eder. Bu aşamada Yüksek Mahkeme, aynı zamanda anayasa mahkemesi rolünü üstlenir.[544] Bu noktada, başka bir tartışmalı konu ortaya çıkar. Yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini yapan Anayasa Mahkemeleri'nin bireysel başvurularla hak ihlalleri üzerinden karar vermeleri, aslında, bir noktada anayasa adına yasamanın karşısında anayasal-politik karar verme mekanizmasına sahip bir yargının ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu bakımdan, yargının politize olmaması ya da yargının yasama haline dönüşmemesi de güçler ayrılığına ilişkin başka bir sorunsaldır.

Güçlü bir hegemonya olan Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonik başkanlık rejiminin Yüksek Mahkeme ile arasındaki ilişki, kendi uzun erimli politikalarının devamı açısından son derece önemlidir. Her ne kadar ABD kurucu belgelerinden Federalist 78'de Hamilton, yargı erkinin en az tehlikeli erk olarak görse de, çoğu politik dönemeçte ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasında yargı son derece hayati bir rol oynar. [545]

---

[543] Möllers, s. 131; Ataöv, s. 66.

[544] Möllers, s. 137.

[545] Federalist papers no 78.

Dışardan yapılan bir gözlemde, mahkeme ve Kongre arasındaki ilişki daha yakın gözükse de Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan ve Yüksek Mahkeme arasında resmi olmayan ve sınırlı bir ortaklık bulunmaktadır.[546] Bu sınırlı ortaklık mahkemenin anayasal kararlarında kendisini gösterir.

Başkan Obama döneminde; Amerika'nın sağlık mevzuatında kısmi değişiklikler yaparak Amerikan sağlık sistemine kimi sosyal hak temelinde korumalar getiren ve "*Obama Care*" olarak bilinen "*Hasta Koruma ve Uygun Koruma Yasası*" Yüksek Mahkeme önüne geldiğinde Mahkeme, söz konusu yasanın senato ve başkan tarafından desteklendiğini ancak temsilciler meclisi tarafından desteklenmediğini biliyordu. Yüksek Mahkeme yasayı anayasaya aykırı bulmadı. Ancak Yüksek Mahkeme'nin son dakikada verdiği bu sürpriz kararda, Barack Obama'nın yeniden başkan seçilmesinin büyük etkisi olduğu tartışıldı. [547]

Yüksek Mahkeme'nin dokuz üyesinden yedisinin cumhuriyetçi bakanlar tarafından atanan yargıçların oluşturduğu bir dönemde George W. Bush'un oylarının yeniden sayılması gündemdeydi. Florida Yüksek Mahkemesi'nin başkanlık seçimlerini etkileyecek olan oyların yeniden sayılması kararını, Yüksek Mahkeme 4'e karşı 5'le iptal ederek başkan-mahkeme ikilisinin birbirlerine ne kadar bağımlı olduğunu göstermiştir.[548]

ABD'deki denge ve denetlemeye dayanan güçler ayrılığında, gözle görünür bir biçimde yasama ve yürütmenin yargı üzerindeki etkisi görülürken, yargının bu iki erk üzerinde doğrudan bir baskı unsuru olamadığı gözlemlenmektedir. Bu gözlem, yargı kararlarındaki eğilimlere

---

[546] Richard L. Pacelle Jr, **The Supreme Court in Separation of Powers System**, Routledge, New York, 2015, s. 32.

[547] Pacelle Jr, s. 11-12.

[548] Kassop, s. 103; Yaşar Gürbüz, **Karşılaştırmalı Politik Sistemler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 91.

bakılarak da anlaşılabilir. Ancak, Yüksek Mahkeme'nin tamamen yürütmenin yörüngesinde bağımsız hareket ettiği de söylenemez. Başkan Franklin D. Roosevelt döneminde, New Deal politikalarına karşı liberal ve katı bir bakış anlayışına sahip olan Yüksek Mahkeme üyeleri New Deal düzenlemelerinin anayasal olmadığına ilişkin Yüksek Mahkeme'den bir dizi iptal kararı çıkarmışlardır. Bu kararlar sonrası Başkan Roosevelt "Mahkemeyi Sepetleme Plan"ı (Court Packing Plan)[549] ile 70 yaş üzerindeki her yüksek mahkeme üyesi için bir yeni üye seçilmesine ilişkin düzenleme getirmek istemiş, 1937'de 6 olan üye sayısını 15'e çıkarmaya çalışmıştır. Bu düzenleme, halk tarafından tepki ile karşılanmış ve Kongre tarafından da reddedilmiştir. Ancak, son kertede kazanan yine Başkan Roosevelt olmuştur. Yargıç Owen Roberts, New Deal politikalarına ilişkin anahtar bir noktada oyunu değiştirmiş, New Deal programının uygulanmasını sağlamıştır.[550]

Yüksek Mahkeme'nin bağımsız bir erk olarak tasarlanmasından dolayı mahkeme yargıçları (8 üye 1 başkan) mesleklerinin tepe noktasında olan profesyonellerden ömür boyu seçilirler. Bu nedenle, görevleri boyunca tercihleri doğrultusunda bağımsız karar verebilirler. Ancak, yargıçların başkan tarafından seçilmeleri onların politik bir eğilime sürükler. Bunun karşısında, başkanın sınırlı görev süresi (4 ya da en fazla 8 yıl) sonrasında da yargıçların mahkemede kalmaları onları bağımsızlaştırır.

Yargıçların içtihatlara ve anayasaya uygun karar vermeleri gerekmektedir. Bu iki unsur, bağımsız yargının olmazsa olmazlarındandır.

Seçilmiş olmaları nedeniyle yasama ve yürütmenin yargı üzerinde etkili olduğu bir gerçektir. Ancak, yargının da yasaların anayasaya aykırılığı üzerinden yasaları iptal ettiği bir düzende yargısal aktivizmin kullanarak hak ve özgürlükler lehine karar vermesinin önünde herhangi bir

---

[549] Kassop, s. 103; Pacelle Jr, s. 14.

[550] Pacelle Jr, s. 36-37.

engel yoktur. Her geçen gün dünyadaki yüksek mahkemelerin/anayasa mahkemelerinin bu yönde hareket etmeleri beklenmektedir.

Tüm bunlara rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yüksek Mahkeme'nin üyelerini başkan seçer. Bu nedenle de, daha önce de söylendiği gibi başkan ve Yüksek Mahkeme arasında resmi olmayan ve sınırlı bir ortaklık bulunmaktadır. Birleşik Devletlerin kurucuları, anayasa yazım aşamasında Kongre'yi(yasamayı) en güçlü organ olarak tasarladıkları için yargı ve yürütme arasında örtük olan bu ortaklığı onlar da desteklemişlerdir.

Başkanlar genellikle, yargıç atamalarında kendi politik duruşlarına yakın demokrat ya da cumhuriyetçi adaylar seçerler. Bu seçim, o partinin sonraki başkanlarının yürüteceği politik doğrultunun garantisi gibidir. Ancak, bu durumun da istisnaları bulunmaktadır. Başkanın politik doğrultusu nedeniyle atamasına rağmen aksi politik görüşe yakın karar veren Yüksek Mahkeme üyelerinin oranı yüzde yirmidir.[551] Bu konuya ilişkin en sık verilen örnek, muhafazakâr cumhuriyetçi bir başkan olan Eisenhower'ın seçtiği ve önceki cumhuriyetçi California Valisi olan Earl Warren'ın Yüksek Mahkeme'ye mahkeme başkanı olarak atandıktan sonra son derece liberal kararlar vermesidir. Eisenhower, atamayı bir pişmanlık olarak gördüğünü açıklamıştır.[552]

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 2. maddesinin 2. bölümü gereği Yüksek Mahkeme üyelerini başkan atar. Ancak bu atamanın Senatonun 2/3'ü tarafından onaylanması gerekmektedir.[553] ABD tarihi boyunca senato, başkanın Yüksek Mahkeme'ye atanması için

---

[551] Cronin- Genovese, s. 243.

[552] Irwin L. Morris, **The American Presidency An Analytical Approach**, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 175.

[553] U.S. Constitution Article 2 Section 2 He shall have power, by and with the advice and consent of the Senate, to make treaties, provided two thirds of the Senators present concur; and he shall nominate, and by and with the advice and consent of the Senate, shall appoint ambassadors, other public ministers

aday gösterdiği 26 adayı geri çevirmiştir.[554] Bu, daha çok başkanın halkın rızasını kaybettiğini ya da senato tarafından desteklenmediğini göstermektedir. Geniş anlamda bu iki koşul da aynı kapıya çıkmaktadır.

Başkanlar, genellikle kendi siyasi doğrultularına yakın adaylar seçerler. Ancak bu adaylar kendi içlerinde muhafazakâr, ılımlı ve liberal olarak sıralanabilecek olan kimi ideolojik eğilimler de taşırlar. Yargıçların bir kısmının seçildiği başkanı hayal kırıklığına uğratarak, başkanın politik doğrultusuna uymayan kararlar verildiği de Amerikan tarihinde görülmüştür.[555] Ancak çoğu zaman hâkimler atandıkları dönemde dâhil oldukları ideolojik doğrultuda hareket etmişlerdir. Bu konuda en isabetli seçimleri Başkan Nixon yapmıştır. Nixon tarafından seçilen bütün adaylar muhafazakâr ve sağ adaylardır.[556] Yine George W. Bush, başkanlığı döneminde bir mahkeme başkanı atamıştır. Mahkeme başkanı atama şansını sadece birkaç başkan yakalayabilmiştir. Bunun yanı sıra, George W. Bush, politik olarak cumhuriyetçi ve demokratların en ortasında duran mahkeme üyesinin yerine muhafazakâr bir üye getirerek iki hamlede mahkemeye ideolojik olarak hâkim olmuştur.[557] Başkanlar genelde kendi partilerinden destek alan adayları önermektedirler ancak adayın seçilmesi son derece titiz bir çalışmanın ürünüdür. Çünkü mahkemeye üye olacak adayın konumu partinin uzun erimli politikalarını etkileyeceğinden, kamuoyunun ve sermaye odaklarının da görüşü alınır.[558] Bunun yanı sıra,

---

and consuls, judges of the Supreme Court, and all other officers of the United States, whose appointments are not herein otherwise provided for, and which shall be established by law: but the Congress may by law vest the appointment of such inferior officers, as they think proper, in the President alone, in the courts of law, or in the heads of departments.

[554] Cronin- Genovese, s. 249.

[555] Pacelle Jr, s. 34.

[556] Pacelle Jr, s. 35.

[557] Morris, s. 186.

[558] Kassop, s. 105.

stratejik olarak yaş, cinsiyet, hâkimin geleceği bölge de gözetilir. Örneğin, Cumhuriyetçi Parti daha çok "beyaz adam" ataması yaparken, Demokrat Parti daha çok kadın ya da azınlık gruplarından gelen adayları atamıştır.[559]

Yargıçları atama dışında başkanın başkaca mahkemeyi etkileme yolları bulunmaktadır. Bunlardan ilki başkanın mahkemenin verdiği kararları yürürlüğe koymadaki inisiyatiftir. Anayasanın 2. maddesinin lafzından anlaşılacağı üzere, başkan istemezse mahkeme kararlarını yürürlüğe koymaz.[560] Her ne kadar anayasanın bu hükmü bir kuralsa da bu kuralın sürekli bir biçimde uygulanması yargının meşruiyetine gölge düşürür. Bu nedenle, başkanın mahkeme kararlarını icra etmemesinin uzun erimde demokratik yönetime zarar vereceği kesindir.

Başkanın Yüksek Mahkeme'yi bir başka bir etkileme yöntemi de, başsavcısı üzerinden mümkün olur. Başsavcı, Adalet Bakanlığı'nın bir yetkilisi olması dolayısıyla yürütmenin bir uzantısıdır ve başkan tarafından atanır. Başkanın günlük siyasete ilişkin mahkeme kararlarında başsavcı üzerinden hareket ettiği görülmektedir.[561] Başsavcı, yerel mahkeme kararlarının hangilerini Yüksek Mahkeme'de temyize gönderileceğine karar verir. Ayrıca kamu adına Yüksek Mahkeme'de savunma yapar. Bu nedenle başkan, başsavcı adayını kendi görüşlerini paylaşan ve temsil eden kişiler arasından seçer.

---

[559] Cronin- Genovese, s. 246-47.

[560] Article 2 sectin 3: "He shall from time to time give to the Congress information of the state of the union, and recommend to their consideration such measures as he shall judge necessary and expedient; he may, on extraordinary occasions, convene both Houses, or either of them, and in case of disagreement between them, with respect to the time of adjournment, he may adjourn them to such time as he shall think proper; he shall receive ambassadors and other public ministers; **he shall take care that the laws be faithfully executed**, and shall commission all the officers of the United States."

[561] Pacelle Jr, s. 40.

Yüksek Mahkeme'de başsavcının yürütmenin sesi olarak hareket etmesi karşında Yüksek Mahkeme'de Kongre'nin temsilcisi bulunmamaktadır.

Başkan, Amerika'nın uzun erimli yargı politikasına yargıçları seçerek, kısa erimli karar alma mekanizmalarına ise başsavcı ataması ile etki eder.[562]

Yargıya ilişkin tüm bu olanakları iyi değerlendiren bir başkanın hegemonik olması kaçınılmazdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yargı ve yürütmenin ortaklığı karşısında Kongre'nin konumu da son derece önemlidir. Her ne kadar yargı karşısında yürütme kadar etkili ve baskın olmasa da, yasamanın da yargıyı denetleme yolları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, mahkemenin bütçesinin Kongre tarafından denetlenmesi ve düzenlenmesidir.[563] Her ne kadar Kongre genel olarak mahkemenin bütçesini düşürmese de bir kontrol aracı olarak bu ihtimal hâlâ barınmaktadır. İkinci olarak anayasa, Kongre'ye, başkan gibi yüksek mahkeme üyelere ve başkanını suçlandırabilme yetkisi vermiştir. [564]

Tüm bunların yanı sıra, Kongre'nin mahkemece iptal edilen yasayı ya da anayasayı değiştirerek tekrar yasalaştıma imkânı bulunmaktadır.

Senato ve Temsilciler Meclisi'nin iki ayrı meclis olarak mahkeme üzerindeki etkisi araştırıldığında, Temsilciler Meclisi'nin mahkeme üzerinde daha fazla baskı oluşturduğu görülmüştür. Bunun nedeni Temsilciler Meclisi'nin uzmanlardan, halkla doğrudan teması olan kişilerden, Senato'nun ise genel kültür üzerinden kurulan bir temsile dayanan ve bölge temelli politikacılardan oluşmasıdır.[565]

---

[562] Pacelle Jr, s. 46; Kassop, s. 115.

[563] Pacelle Jr, s. 63.

[564] Pacelle Jr, s. 69.

[565] Pacelle Jr, s. 78.

D. Güçlü Hegemonya ve Başkan

Güçlü hegemonyanın güçlü başkan tarafından kurulması, son derece olası bir ihtimaldir. Tarihsel bloğun kurulması da başkanlık sisteminde başkanın kendini hem sivil toplumda hem de politik toplumda konsolide etmesine bağlıdır. Bu nedenle, başkanın tek bir figür olarak kendini var etmesi ve bunun üzerinden o sınıfın temsilcisi olarak politik toplumda etkin olması son derece önemlidir.

ABD'deki saf başkanlık örneğinde, federal devletin kendi politik geleneği de göz önünde bulundurulduğunda; başkanların parti içinden gelen, yasama üyeliği yapmamış ve siyasi bağları zayıf[566] kendi sınıfsal çıkarlarını değil de, ardıl sınıfların ya da fraksiyonların çıkarlarını da güdecek olan adaylardan seçilme şansları daha yüksektir. Hiç kuşkusuz yeni, siyasal bağlantıları az olan oydaşmayı sağlayacak bir ortak ismin başkan seçilmesi genellikle daha tercih edilebilirdir. Çünkü başkanın, özellikle seçim aşamasında ve başkanlığının ilk dönemlerinde egemen sınıftan ve devletten ayrı ekonomik-korporatif çıkarları bulunabilir.[567]

Başkanlık sisteminde, yasamada söz sahibi olan partilerin başkanlık seçimine olan etkisi, tek başına bir tartışma konusudur. Başkanın seçildiği gün yasama seçimlerinin yapılmasının, partiye, dolayısıyla başkana ya da tam tersi; başkanı dolayısıyla partiye etkili olduğu görüşleri tartışmalıdır.[568] Nitekim konuya ilişkin tarihte değişik örnekler vermek mümkündür.

---

[566] D.J. Samuel- M.S. Shugart, **Presidents, Parties and Prime Ministers How The Seperations of Powers Affects Party Organization and Behaviour,** Cambridge University Press, New York, 2010, s. 69.

[567] Bob Jessop, **Hegemonya, Post- Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet**, Çev: Alev Özkazanç, Betül Yarar- Alev Özkazanç(der.), İletişim Yay., İstanbul, 2005, s. 98.

[568] Shugart- Carey, Presidents and Assemblies Constitutional Design and Electoral Dynamics, s. 207.

Engels'e göre devletin işlevi, baskı ve ödün mekanizmasıyla antagonist sınıflar arasındaki mücadeleyi düzenlemek suretiyle egemen sınıfın hakimiyetini ve hakim üretim tarzının yeniden üretimini tehlikeye atmaksızın, sınıf çatışmasını yatıştırmaktır.[569] Gramsci'nin devlet açımlamasının da çıktığı ana kaynaklardan biri olan Engels'in devlet tanımlaması, klasik metinlerde sınıf egemenliğinin bir aracı olarak tanımı yapılan devlet kavramsallaşmasından daha fazla şey söyler.

Engels'in bu tanımından hareketle, başkanlığın sürekliliği ve istikrarı üzerine de fikir yürütülebilir. Başkanlığın uzun erimli ve rızaya dayalı olması aslında onun belirli bir sınıf ya da sınıf fraksiyonunun uzun dönemli çıkarlarına yarayan sınıfsal güç dengesini sağlamak için belirli durumlarda kesimsel imtiyazlarda bulunabilmesine bağlanır. [570]

Başkanın bu konumunun sadece seçimler öncesi ve seçimiyle sınırlı tutulmaması gerekir. Çünkü sınıf savaşımı sadece sivil toplumun kazanılması ile mümkün olmaz, bu savaşımın politik toplumun kalbinde yeniden üretilmesi gerekmektedir.[571]

Politik toplumda sınıf savaşımının kazanılması tek başına yürütme üzerinden düşünülmemelidir. Sınıf savaşımının politik toplumda uzun vadeli olabilmesi için başkanın temsil ettiği sınıfın ya da sınıf fraksiyonlarının meta üretimini, mübadelesini ve sermaye birikimini kolaylaştıran bir hukuki ve mali sistemin kurulması gerekmektedir. Bu sistemin kurulması ise yasamanın elindedir. Yasama ve yürütmenin temsilcisi oldukları sınıfın meta mübadelesini ve sermaye birikimini kolaylaştırmak için ortak bir paydada buluşması gerekir. Başkan ve yasamanın eşgüdüm içerisinde çalışmaması başka bir deyişle başkan ve yasama

---

[569] Friedrich Engels, Anti-Dühring, **Marx Engels Collected Works,** V. 25, Lawrence and Wishart, London, 1987, s. 154-63

[570] Jessop, s. 42.

[571] Jessop, s. 44.

arasındaki derin sınıfsal çatışkılar içermesi halinde, o hükümetin uzun erimli ya da istikrarlı olması düşünülemez. [572]

Sermaye birikiminin meta mübadelesinin egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda yönetilememesi, uzun erimde organik krizlere ya da kısa vadede hükümet krizlerine neden olur.

Güçlü bir hegemonyanın olduğu düzenlerde yasama ve yürütme arasındaki ilişkilerin iyi olması ve egemen sınıfın hem yasamaya hem de yürütmeye egemen olması ve entegral devletin sağlanabilmesi için ardıl sınıfların tikel çıkarlarının da gözetilmesi gerekmektedir.

Saf başkanlık sisteminin en iyi örneği olarak gösterilen Amerika Birleşik Devletleri'nde her ne kadar istikrarın nedeni yasama ve yürütme erkinin birlikte ve uyumlu olarak yürütülmesi gösterilse de egemen sınıfın bir blok halinde başkanı seçmesi halinde, yasamada bulunan farklı sınıfların ya da fraksiyonlarının çıkarlarının korunmaması, başkanın görev süresini ya da yürütme erkinin işlevlerini etkilemeyecektir. Başka bir deyişle, saf başkanlık sistemlerinde her ne kadar yasama ve yürütmenin uyumu ideal olarak görülse de, başkanın seçim süresi boyunca başkanı seçen egemen sınıfın hegemonyası sürecektir.

Birikim stratejisine uygun bir ulusal popüler hegemonik bir projenin uzun erimli olması en başta ekonomik programın siyasal bir müdahale olmaksızın korunmasını gerektirir. O dönemin ekonomik programının siyasal bir müdahale olmaksızın yürütülmesi ancak seçilecek olan başkanın dahil olduğu sınıf ya da sınıf fraksiyonunun birikim stratejisiyle aynı ise mümkün olur.

Bob Jessop, kapitalist devletin sermaye birikiminin gelişmesine bağlı olarak geldiği noktada, parlamentonun rolünün gerilemesine ve bürokrasinin daha fazla söz sahibi olmasına neden olduğunu ileri sürer. Jessop'a göre, feodalizmden kapitalizme geçişte sermayeye müdahale

---

[572] Jessop s. 52.

açısından en uygun temsil ve yasama biçimi merkantilizmi içeren mutlakiyetçi krallıktır. Liberal kapitalist evrede, burjuva parlamenter demokrasisi en uygun yasama biçimi haline gelir. Tekelci kapitalizm evresinde ise, devlet tekil sermayelerle doğrudan ilişki kurmalı ve kar oranlarının düşme eğilimlerini doğrudan kendisi kontrol etmelidir. Tekil kapitalist çıkarların korunması ancak yürütme ve yönetime doğrudan erişim ile korunabilir. Bu nedenle, parlamenter sistemin rolünün gerilemesi gerekmektedir.[573]

Tekil kapitalist çıkarların korunması için seçilmesi gereken en uygun hükümet biçimi, başkanlık sistemidir.

Bürokrasinin hızla egemen sermaye/sınıf/ sınıf fraksiyonu lehine yasama onayı almaksızın en hızlı biçimde hareket edeceği sistemdir, başkanlık sistemi. Güçler ayrılığının son erki olan tarafsız yargının, yasamadan ayrı, hızlı işleyen ve sermaye/sınıf çıkarına dayalı bir başkanlık kararnamesine, yasaya aykırı olduğu oranda müdahale hakkı vardır. Ancak yasama ve yürütmenin aynı sınıf /sınıf fraksiyonlarının çoğunluğu tarafından kazanılan bir düzene sahip olması durumunda, yasama işlemlerini yine aynı sınıfın yapması söz konusu olacak yargının da aynı çıkarlara aykırı bir karar vermesi mümkün olmayacaktır. Aynı sınıf ya da fraksiyonlarının yasama ve yürütmeye sahip olduğu sistemler güçlü hegemonyalara vücut vermektedir.

Egemen sınıf, güçlü hegemonyasını kendi özel çıkarlarını korumak için elde eder. Bu nedenle de Jessop'un da belirttiği gibi güçler dengesi hiçbir zaman sınıfsal olarak tarafsız olamaz. Saf başkanlık rejiminde kurulan denge ve denetleme sınıf yanlı bir denge kurar. Egemen sınıfın kurduğu denge son kertede o sınıfın özsel çıkarlarını korur. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nde senatörlerin altı yıl için seçilmesi, senatonun üçte birinin iki yılda bir yenilenmesi doğrudan bir sınıf fraksiyonunun senatoya hâkim olmasını zorlaştırır. Bunlara ek

---

[573] Jessop, s. 58.

olarak, temsilciler meclisi üyelerinin iki yılda bir seçilmesi, yüksek memurların ve federal yargıçların atamalarının ve uluslararası sözleşmelerin onay işlemlerinin senato ve başkan tarafından yapılması dengeyi ve oydaşmayı zorunlu kılar.[574] Bu nedenle, Kongre ve başkanın iki ayrı sınıftan ya da fraksiyondan olması halinde, güçler ayrılığı ve ekonomik korporatif çıkarlardan kısmi ödünler verilmesi de bir zorunluluk haline gelir.

Günümüzde, güçlü hegemonyadan bahsedilebilmesi için öncellikle ekonomik bir hegemonyanın var olması gerekmektedir. Bunun için de, belirli bir sınıf fraksiyonun birikim stratejisinin kabul edilmesi ve o fraksiyonun sermaye çevrimindeki asli işlevine (banka, sanayi ya da ticari) , birikim tarzına (rekabetçi, tekelci veya devlet tekelci) ve uluslararası ekonomideki konumlanışına göre hegemonik olması gerekir. Hegemonyanın güçlü ve istikrarlı olması, bu üç unsurun birlikte bulunması halinde gerçekleşebilir.[575]

Hegemonyanın kuruluşunda, egemen sınıf ile diğer fraksiyonlar arasındaki karmaşık ilişkinin dengeye oturması ve buna ek olarak hegemonik sınıfın kurduğu tarihsel bloğun dışında kalan sınıfların da "ekonomik- korporatif" imtiyazlar verilerek kazanılması gerekmektedir. Birikim stratejisi güçlü hegemonyanın ulusal ve uluslararası ölçekteki ekonomik büyümesi ile ilgiliyken, hegemonyanın bir bütün halinde kendisi, birikim stratejisi yanında diğer ekonomi-dışı toplumsal başarı ve istikrarı imler.[576] Amerika Birleşik Devletleri örneğinde, her hükümet krizi geçici uzlaşmalar ekseninde çözülmeye çalışılmıştır. Söz konusu uzlaşmanın koşulları değiştiğinde sömürü lehine yasal düzenlemeler tekrar yürürlüğe konulmuştur.[577]

---

[574] Möllers, s. 29-30.

[575] Jesssop, s. 159 vd.

[576] Jessop, s. 172.

[577] Özdemir, Kolektif Emperyalizm, s. 62.

Bir başkanlık sisteminin uzun erimli olması, onun uzun erimli çıkarlarını destekleyen "ulusal-popüler" bir programın ortaya konulması ve başarıyla yürütülmesi durumunda söz konusu olabilir. [578]

Amerika Birleşik Devletleri'nin saf başkanlık rejimi örneğinde, her başkanın oydaşma temelinde bir hegemonya kurduğu söylenemez. Çoğu ABD başkanının güçlü ve istikrarlı hegemonyası, topluma dayatılan bir baskın projeye (ulusal-popüler olmayan aksine dayatmacı bir varyant olan) dayanır. Yürütmenin dengesiz bir biçimde güçlendiği her dönem aslında toplumsal uzlaşının var olmadığı aksine kendisini bütün toplumun menfaatine cevap verdiğini ileri süren baskın projenin hegemonyasını kurmaya çalıştığı dönemi imler. Bu nedenle de, ABD özelinde, güçlü hegemonyanın her döneminin oydaşma temelinde kurulmadığı, her hükümet krizinde oydaşmanın yürütme lehine bozulduğu gözlemlenir.[579]

Bunun yanında özellikle olağanüstü hal dönemlerinde otoriter devletçilik uygulamalarının nüveleri görülür. Otoriter devletçilik, Poulantzas'ın kapitalizmin emperyalizm ya da tekelci kapitalizm evrelerine denk, her devletin farklı rejimleri altında ortaya çıkabilen, demokrasinin aşındığı siyasi bunalıma ve devletin bunalımına denk gelmektedir.[580] Bu tanımı, uzun erimli organik kriz dönemlerinde, devlet iktidarının bazı totaliter vasıfların veçhelerine sahip olması olarak okumak da olasıdır. Otoriter devletçilik faşizm, Bonapartizm, Sezarizm ya da askeri

---

[578] Jessop, s. 173.

[579] Ali Murat Özdemir-Abdurrahman Saygılı-Hamdi Gökçe Zabunoğlu-Aynur Demirli-Ebubekir Aykut-Ezgü Nur Türkoğlu Karacaova-Göksu Uğurlu-Ozan Giray Şahin, **Genel Kamu Hukuku Kuramsal Yaklaşım**, İmge Kitabevi, Ankara, 2019, s. 60.

[580] Nicos Poulantzas, **Devlet, İktidar, Sosyalizm**, Çev: Turhan Ilgaz, Epos Yay., Ankara, 2004, s. 228, 229 vd.

diktatörlük gibi istisnai devlet biçimi değildir. Otoriter devletçilik: "*Burjuva cumhuriyetin mevcut evredeki yeni 'demokratik' formunu temsil etmektedir."*[581]

Yürütmenin aşırı güçlendiği, hegemonyanın bir savaş üzerinden konsolide edilmek istendiği özellikle Başkan Nixon, George H. W. Bush, Clinton ve George W. Bush dönemlerindeki demokratik liberal düzene içkin otoriter uygulamalar da bu kapsamda değerlendirilebilir.

[581] Poulantzas, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 234.

II. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlamenter Hükümet Sistemi ve Güçlü Hegemonya

Antonio Gramsci, tezimizin başında da belirttiğimiz gibi güçler ayrılığını, sivil toplum ve politik toplum arasında bir mücadele/savaşım olarak ortaya koymuştur. Bu savaşım hiç kuşkusuz güçlerin (yasama, yürütme ve yargının) birbirlerinden ayrılma biçimlerini etkiler. Ancak, entegral devlet aşamasında bu üç erk, devletin birliği anlamına da gelir.

Parlamenter sistemlerdeki güçler ayrılığı, kabaca yumuşak güçler ayrılığı olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, hükümetin parlamento içerisinden seçilmesi, yasama ve yürütmenin saf başkanlık sistemindeki kadar sert bir biçimde ayrılmaması olarak gösterilmektedir.

Yürütmenin yasama içerisinden çıkması, yasama ve yürütmeyi birbirine bağımlı bir ilişki içerisine sokar. Kıta Avrupası'ndaki bütün demokratik, parlamenter sistemlerde, yürütmenin meşruiyeti yasamanın güvenoyuna bağlıdır.

Parlamenter sistem denilince akla ilk olarak kendine has özellikleri olan Westminster sistemi gelir. Tarihsel açıdan, Birleşik Krallık anayasal sistemi günümüzdeki en istikrarlı, güçlü hegemonik parlamenter rejimdir. Bu nedenle bu bölümün izlekleri İngiliz örneğinden hareketle açıklanacaktır.

A. Parlamento Egemenliği

İngiltere, Kıta Avrupası'nın ve ABD'nin aksine anayasa üstünlüğü yerine kendisine has bir biçimde parlamento üstünlüğü ilkesini benimsemiştir. İngiliz Parlamentosu'nun sınırsız yasa

yapma yetkisi bulunmaktadır.[582] Bu üstün yetkiyi tarihsel olarak önce kralla sonra lordlarla paylaşmıştır. Birleşik Krallık'ta kraliçenin yürütmedeki etkisi simgesel, lordlar kamarasının yasamadaki rolü son derece kısıtlıdır. [583]

Birleşik Krallığı diğer demokratik parlamenter ve başkanlık sistemlerinden ayıran bir diğer unsur da yazılı bir anayasası olmamasının yanında birden çok anayasal nitelikte anayasal belgesi bulunmasıdır.[584]

İngiliz Anayasal belgelerine göre, parlamento, her türlü kanunu yapmak ve ortadan kaldırmak hakkına sahiptir. Parlamentonun çıkardığı yasalar ile anayasal belgeler arasında üstünlük farkı yoktur. Parlamento dışında hiçbir kurum ya da kişi bu kanunları iptal edemez. Bu durum parlamentonun mutlaklığı anlamına gelir.[585] Parlamentonun mutlaklığı, önceki kanuna aykırılığı kanunlaştırarak hukuki kılmak, geriye yürüyen kanunlar çıkarabilmek, yerleşmiş ve benimsenmiş bir anayasal teamülü kanunsuz kılmak, bir kanunla anayasanın temellerini değiştirebilmek, olağan yasaları yapmak anlamına gelmektedir.[586] Tüm bu ihtimaller birlikte düşünüldüğünde, temel kıstası hukuk devleti olan tüm demokratik düzenlerin yanında parlamento üstünlüğünü benimseyen İngiliz sistemi, son derece kritik bir konuma sahiptir. Birleşik Krallık'ta parlamentonun üstünlüğü temel bir kriter olduğundan, yasaların anayasaya

---

[582] Ergun Özbudun, "İngiltere'de Parlamento Egemenliği Teorisi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XXV., S. 1-2, Ankara, 1968, s. 59.

[583] Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Yay., Bursa, 2018; s. 366; Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 46.

[584] Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 46; F. N. Forman- Nicholas Baldwin, **Mastering British Politics**, Macmillan, London, 1999, s. 21.

[585] Özbudun, İngiltere'de Parlamento Egemenliği Teorisi, s. 62.

[586] Özbudun, İngiltere'de Parlamento Egemenliği Teorisi, s. 64; Pavlos Eleftheriadis, "Parliamentary Sovereignty and Constitution" **Canadian Journal of Law and Jurisprudence**, V.XXII, N.2, July, 2009, s. 1; Albert Venn. Dicey, **Introduction to The Study Of The Constitution**, Macmillian, London, 1915, s. 16-17.

aykırılığı ileri sürülemez.[587]Ancak, dünyanın anayasal standartları bir bütün olarak değişikliğe uğramış, İngiltere de bundan nasibini almıştır. Gelinen noktada İngiliz Parlamentosu'nun da egemenliğinin sınırı bulunmaktadır. Bunların başında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa Birliği Hukuku, common law (yargı içtihatları), anayasal teamüller (constitutional convention), İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya ilişkin özel düzenlemeler yer almaktadır.[588] İngiliz parlamentosunun üstünlüğü ilkesi gereği İngiliz Anayasal belgeleri, parlamentonun çıkardığı bir kanun hükmü ile değiştirilebilirken; Avrupa İnsan Hakları ve benzeri anlaşmalar iç hukuk ile ve parlamento kararıyla değiştirilemez hale gelmiştir. [589] İngiltere'nin Avrupa Birliğin'den (AB) çıkış sürecinde önceden hukuk düzenine kattığı ve AB müktesebatına dahil olan yasaların ne olacağına dair soru işaretleri devam etmektedir.

Parlamento egemenliğinin bu kadar güçlü olduğu, yazılı bir anayasanın bulunmadığı İngiltere'nin, "*güçler ayrılığına sahip güçlü bir hegemonya olduğu iddiasının doğrulanması hangi yollarla yapılabilir? Parlamento'nun gücünü hangi başkaca güçler kısıtlamaktadır*?" sorularının yanıtlarının bulunması gerekir.

İngiliz parlamentosundaki iki parti temelinde gerçekleşen sınıfsal savaşım, aslında güçler ayrılığının temel çıkış noktasıdır. Yine, yasama içerisindeki komisyonlar, yasama hareketlerinin masaya yatırıldığı ve her sınıfın kendi tikel çıkarı adına hareket ettiği bir politik unsurdur. Bu nedenle de, güçler ayrılığına ilişkin en önemli etkenlerin başında komisyonlar gelir. Bunun yanında kamuoyu, küresel finans kuruluşları, yatırımcılar ve medya, başka bağımsız erkler gibi yürütmeyi sınırlandırmaktadır.[590] Yargının parlamentoyu doğrudan

---

[587] Forman- Baldwin, s. 5.

[588] Robert Rogers- Rhodri Walters**, How Parliament Works**, Pearson Education Limited, Edinburg, Essex, 2006, s. 82; Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 51.

[589] Forman- Baldwin, s. 21-22.

[590] Forman- Baldwin, s. 26, 27.

sınırlayan bir erk olmaması ve 2009 yılında kurulan İngiltere Yüksek Mahkemesi'nin sınırlı etkisi yeni ve tartışmaya açık bir konudur.

Parlamentonun yapısal değişikliği uzun bir tarihsel süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Şeklen güçler ayrılığı, Birleşik Krallık'ta kral, parlamentoda Avam ve Lordlar Kamarası olarak ayrılır. Yapısal kertedeki en görünür değişiklik "*Glorious Revolution*" ile gerçekleşmiştir. Devrim sonrası burjuva sınıfının tikel çıkarları önem kazanmış, bir önceki rejimi elinde bulunduran lordlar sınıfı ve krallık güç kaybetmiştir. Yine devrim sonrası hızlı bir biçimde gündelik hayatın pratiklerinde yapısal değişikliğin etkileri yansımıştır.[591] Devrim sonrası İngiltere'nin anayasal rejiminde kısa erimde yavaş, ancak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında uzun erimde, hızlı değişiklikler yapılmıştır.

Günümüzde İngiltere tacının temsilcisi Kraliçe'nin şeklen var olan, ancak bizzat kendisi tarafından kullanılamayan yetkileri bulunmaktadır. Bu durum, monarşinin Birleşik Krallık'ta hüküm sürdüğünün ancak ülkeyi yönetemediğinin en güzel kanıtıdır.[592] Usulen bakanlar ve başbakan da Kraliçe'ye hizmet ederler. Ancak Kraliçe, yetkilerini hükümet üzerinden kullanır. Kâğıt üzerinde de olsa Kraliçe, meclisin bir parçasıdır. Çünkü yasaların resmi onay makamı Kraliçe'dir. [593] Parlamenter hükümet sistemlerinin tümü anayasalarıyla devlet başkanlarına bir kısım yasamaya ilişkin yetkiler verirler. Parlamentoyu fesih, parlamentoyu toplantıya çağırma, toplantıları erteleme/kapatma, mesaj verme, kanunları onaylama, kanunları bir kez daha görüşülmek üzere parlamentoya geri gönderme, kanunları ısdar, kanunları yayın ve kanunları referanduma sunma yetkisi gibi yetkilerdir. Bunun dışında; yürütmeye ilişkin, başbakan ve bakanları atamak/azletmek, kamu görevlilerinin göreve atanmaya ilişkin belgelerini

---

[591] Tapani Turkka, **The Origins Of Parliamentarism**, Nomos, Germany, 2007, s. 58-63.

[592] Forman- Baldwin, s. 211; Kay, s. 18.

[593] Rogers- Walters, s. 40.

imzalamak, bazı düzenleyici işlemleri yapmak, başkomutanlık yapmak gibi bazı yetkileri de bulunmaktadır. Yine Kraliçe'nin devlet başkanı sıfatıyla; yargıya ilişkin suçluları affetmek, cezaları indirmek, hâkim/savcıları atamak, yüksek mahkemelere üye seçmek gibi yetkileri vardır. Ancak bütün bu yetkilerin devlet başkanı sıfatıyla Kraliçe tarafından kullanılabilmesinin tek bir şartı vardır. O da karşı-imza kuralıdır. Tacın sorumsuzluğu ilkesinin gereği olarak, taç tarafından verilen her emrinin altında başbakan veya ilgili bakanın imzasının bulunmasıdır. Bu Kraliçe'nin işleminden kaynaklanan sorumluluğun başbakan ya da ilgili bakan tarafından üstlenilmesi amacıyla getirilmiş bir hukuki düzenlemedir.[594]

Devlet başkanının sorumsuzluğu ilkesi çerçevesinde Birleşik Krallık'ta Kraliçe'nin yaptığı atamaların hepsi ilgili bakanlık tavsiyesi ile yapılır. Lordlar Kamarası'na atanacak ve yaşam boyu uzmanlık alanlarında da göre görev yapacak olan lordların hepsi, o dönem iktidarda olan hükümet tarafından tavsiye edilir.

Kraliçenin yasaları onay yetkisi tamamen usulen yerine getirilen bir işlevdir. Af yetkisi, her ne kadar tacın sayılsa da, İçişleri Bakanlığı'nın tavsiyesi üzerine yerine getirilir.[595] Kraliçe'nin hükümet kurma görevi aslında simgeseldir. Çünkü artık hükümet, anayasal bir teamül haline gelen bir kural üzerinden kurulur. Teamüle göre, en fazla oy almış olan partinin başkanının, başbakan olarak atandığı ve atanan başbakanın önerdiği bakanların oluşturduğu bakanlar kurulu hükümeti oluşturur. [596]

Başbakan, hükümetin gerçek yöneticisidir ve yasamayı arkasından sürükler. Başbakan, bakanları seçer ve görevden alır. Bu nedenle de parlamento içerisinden çıkan kabinenin başı başbakandır. Klasik anayasa teorisine göre, hukuki statüsü itibariyle sadece diğerleri gibi bir

---

[594] Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 366,367.

[595] Forman- Baldwin, s. 219, 222.

[596] Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 52.

bakan olan ve eşitler arasında birinci (primus inter partes) olan başbakan, gerçeklikte siyasetin odağıdır.[597]

Güçlü iki partinin hâkim olduğu Westminster sisteminde, parlamentoyu kontrol altında tutacak en çok oyu almış parti, genellikle kabineyi kurar. Ancak, güçlü kabinenin parlamentoyu kontrol edebilmesi, basit çoğunluk sisteminin bir sonucudur. Kabineyi elinde bulunduran partinin oluşturduğu kabine, meclisin basit çoğunluğu ile yasama işlemlerini hızlandırır. Kendi hegemonik iktidarını kurabilir. Bunun yanında çok partinin katılımıyla ortaya çıkabilecek koalisyon hükümetleri bu kadar güçlü değildir.[598] Bu noktada kabine ve hükümetin eş anlamda kullanılmasına rağmen iki ayrı kurum olduğunu hatırlatmakta fayda bulunmaktadır. Westminster tipi parlamenter sistemde, kabine üye sayısı 20 civarında olan ve ortak sorumluluk altında karar alan başbakan ve bakanlar anlamına gelir. Kabinede bulunan bazı bakanların başında bulunduğu bir bakanlık teşkilatı yoktur. İngiltere'de bu tip bakanlar "*minister without portfolio*" ya da "*non departmental minister*" (sandalyesiz bakan) olarak adlandırılırlar. Bunun karşısında hükümet, 20'den fazla sayıdaki bakan ve parlamento sekreterlerinden oluşur. Ancak bu bakanlar, bakanlar kurulu üyesi kabul edilmezler. Başka bir ifadeyle, hükümetin üyesi oldukları halde kabinede değillerdir.[599] Birleşik Krallık'ta, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki örneklerin aksine parlamento dışından bakan atanabilmek mümkün değildir.[600] Bu da, parlamento üstünlüğü ilkesinin bir yansıması olarak görülebilir.

Birleşik Krallık'ta seçimler sonrası kristalize olan gücün artık parlamentoda değil hükümette olduğu söylenmektedir. Çünkü günlük ve acil kararlar verme yetkisi mecliste değil

---

[597] Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 370.

[598] Forman- Baldwin, s. 216; Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 54.

[599] Teziç, s. 355; Gözler, s. 371.

[600] Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, s. 371.

hükümettedir.[601] Bu nedenle, Westminster sisteminin seçilmiş diktatörlük olarak da nitelendirilebileceğine ilişkin görüşler bulunmaktadır.[602]

Yasama organı; Kraliçe/kral (taç), Avam ve Lordlar Kamaralarını içerir. Ancak tacın yetkisi daha önce de söylendiği gibi simgeseldir. Yasama işlemleri Avam ve Lordlar Kamaraları tarafından yapılır. Yasalar, Avam ve Lordlar Kamaraları'nın onayı ile yürürlüğe girer.[603]

Avam Kamarası, yıllar içerisinde kendi temsil yetkisini lordlar ve taçtan devralarak asli yasama usulü hale gelmiştir. Milletvekilleri, seçim bölgelerinin temsilcisi olarak Avam Kamarası'nda bulunurlar. Güçlü parlamenter rejim ve iki parti sistemli yapının etkisi nedeniyle milletvekilleri ile partisi arasında sıkı ve disiplinli bağımlılık ilişkisi vardır. Milletvekili, partisinin politikalarına muhalif bir tavır sergilerse bu bağ aşınır.[604]

Parlamentonun bir diğer kanadı Lordlar Kamarası'dır. Lordlar Kamarası kendi içerisinde üçe ayrılır. Lordlar Kamarası'nın büyük çoğunluğu, ömür boyu görev yapmak üzere soyluluk esası dikkate alınmayarak atanan üyelerdir (ömür boyu lordlar). Lordlar Kamarası'nın ikinci kanadı soyluluk esasına dayanarak atanan üyelerdir (soydan gelen lordlar). Son grup ise İngiliz Kilisesi'nin temsilcileridir (ruhani lordlar).[605]

Lordlar Kamarası'nın en büyük kısmını, soylu olmayan ancak sonradan atanan yaşam boyu Lordlar Kamarası üyeleri oluşturur. Bu üyeleri teknik olarak taç atar. Ancak gerçekte atamayı, o üyenin atanacağı dönemdeki hükümetin başında olan başbakan yapar. Hayatını kaybeden ya

---

[601] Harold J. Laski, **Reflections On The Constitution The House Of Commons, The Cabinet The Civil Service**, Manchester University Press, Manchester, 1951, s. 16.

[602] Rogers- Walters, s. 94.

[603] Martin Partington, **Introduction To The English Legal System 2010-2011**, Oxford University Press, Oxford, 2010, s. 33.

[604] Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 64.

[605] Teziç, s. 370.

da istifa eden Lordlar Kamarası üyelerinin yerine bu üyeler atanır. Çoğunlukla bu üyeler önceden partilerde görev almış politikacılardır. Bunun dışındaki üyeler ise belirli bir konuda uzmanlaşmış kimselerdir. Atamalarda atama komisyonunun ve diğer siyasal ilişkilerin etkisi son derece fazladır.[606]

Lordlar Kamarası'nda kalıtsal olarak soylu üyeler de bulunmaktadır. Kalıtsal olarak atanacak soylu üyelerin atamasını meclisin tümü yapar. Lordlar Kamarası'na İngiliz Anglikan Kilisesi'nden atanacak olan başpiskoposların hangi kiliseden atanacağı önceden yasal olarak düzenlenmiştir. Örneğin, Canterbury ve York Başpiskoposları bunlardan ikisidir. Parlamentoda dinsel blokun varlığı son derece eskidir. Aynı zamanda kilisenin parlamentodaki varlığı, uzun süreler boyunca da etkin kalmıştır.[607] Lordlar Kamarası'ndaki kiliseden atanacak olan üyelerin varlığı da bu tarihsel gelişimin bir sonucudur.

Yasamaya ilişkin asli görevler, Avam Kamarası'nındır. Lordlar Kamarası'nın görevleri kanun tasarılarını incelemek, Lordlar Kamarası'nın üyelerinin uzmanlıkları doğrultusunda oluşturulan uzmanlık komiteleri aracılığıyla kamusal politikalara ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve rapor hazırlamak, hükümetin çalışmalarını denetlemek amacıyla yazılı ve sözlü soru sormaktır. Lordlar Kamarası'nın en önemli işlevlerinden biri, soru yolu ile yasama içi bir denetimin sağlanmasıdır.[608] Bunların dışında, Lordlar Kamarası'nın Parliament Act 1911'e göre yasaları iki yıla kadar geciktirici veto yetkisi bulunmaktadır.[609] Bu durumun istisnaları bulunmaktadır.

---

[606] Rogers- Walters, s. 26, 37.

[607] Stephen A. Chavura, "Mixed Constitutionalism and Parliamentarism In Elizabethan England: The Case Of Thomas Cartwright", **History Of European Ideas**, V. 41, N. 3, s. 320; Rogers- Walters, s. 38, 35.

[608] Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 66.

[609] https://www.parliament.uk/about/how/laws/parliamentacts/ (Erişim tarihi: 17.07.2019)

Öncelikle kamu gelirleri ve harcamalarına ilişkin yasalar sadece bir ay ertelenebilir.[610] Bunun yanı sıra Lordlar Kamarası tarafından kabul edilmeyen bir yasa 1949 "*Parliament Act*"'in yürürlüğe girmesinden sonra Avam Kamarası tarafından bir yıl arayla iki kez oylanıp yeterli çoğunluğu sağlarsa kanunlaşır.[611] Bütçe kanunu dışında çıkan bütün kanun tasarılarının hem Avam hem de Lordlar Kamarası tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, o tasarı yasalaşamaz. Lordlar Kamarası'nın bu noktada hâlâ etkili ve kritik bir konumu bulunmaktadır.[612]

Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'ndan oluşan parlamentonun görevleri temel olarak yasama işlemlerinin yapılması, iki kamara arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesi, bütçenin kabulü, idarenin denetimi ve anayasanın korunmasıdır.[613]

Parlamentonun iki kamarası arasındaki denge ve denetim; sorular, komitelerin araştırmaları ve parlamento ombudsmanı üzerinden sağlanır.

İngiliz parlamenter sistemin hegemonik olmasını sağlayan en büyük etki, İngiliz siyasal sisteminin anahtarı olarak kabul edilen başbakan ve bakanlar kurullarının etkin olmalarıdır. Başbakan, hükümetin başkanı olmadan önce parlamentonun çoğunluğuna sahip olan partinin başkanı olarak sivil toplum kertesinde rızanın kazanıldığını gösterir. Rızanın verdiği bu güçle, politik toplumun baskı aygıtını kullanmaya hak kazanır. Güçlü parlamenter sistemlerin en iyi örneği olan Birleşik Krallık'ta başbakan ve bakanların meclis içerisinden seçilmesi zorunludur. Bu da parlamentonun üstünlüğü ilkesinin bir başka etkisidir. Parlamenter demokrasinin başı

---

[610] https://www.parliament.uk/about/how/laws/parliamentacts/ (Erişim tarihi: 17.07.2019)

[611] Teziç, s. 371.

[612] Partington, s. 33.

[613] Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 66.

sayılan başbakan, bakanları seçer ancak atamayı taç yapar. Aynı usul ile bakanlar görevden alınır. [614]

Ülkeyi yönetme yetkisi, tarihsel olarak yasamadan kabineye doğru devredilmiştir. Kabine bir bütün olarak başbakana bağlıdır. Ülkenin yönetimi konusunda başbakan, son sözü söyleme yetkisine sahiptir. Başbakanın yetkilerinin son derece fazla olması, başbakanda güç yoğunluğu tartışmalarını çıkarmaktadır. Birleşik Krallık'taki başbakanın ABD'deki başkana benzediği konusunda tartışmalar sürmektedir. Tüm bunlara rağmen, teknik olarak, meclisin ve kabinenin desteğini yitiren bir başbakanın hükümetinin uzun süre kalıcı olması mümkün değildir.[615] Başbakan, Avam Kamarası'nın desteğini yitirdiğinde, kraliçeden parlamentonun feshedilmesini talep edebilir.[616] Örneğin Thatcher, kendi partisi içerisinde desteğini yitirdikten sonra başbakanlığı kaybetmiştir.[617] Başbakanın, koalisyonun diğer ortağının desteğini yitirmesi ya da halk tarafından da benimsenmemesi de, başkaca başbakanlık sıfatını kaybetme nedenleridir.

Halkın rızası, kamuoyu ve medya kuruluşlarının etkisi, başka sınıfların ya da fraksiyonların desteği ile kurulur. Bu nedenle, başbakanın koalisyon hükümetinin uzun süre görevde kalması, hem kendi partisinin hem de yukarıda sayılan etkenlerin desteği ile mümkün olabilir.

Tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi Birleşik Krallık'ta da yürütmede (başbakan ve bakanlar kurulunda) güç yoğunlaşması sorununun var olduğu da bir başka gerçektir. Örneğin; 2003'te Birleşik Krallık kabinesi yasamanın onayını almaksızın Irak'a savaş

---

[614] Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 68.

[615] Akgül, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, s. 69-72.

[616] Özgür Heval Çınar, "Birleşik Krallık'ta Hükümet Sisteminin Yapısı ve İşleyişi", **Başkanlık Sistemi**, Murat Aktaş- Bayram Coşkun (ed.), Liberte Yay., Ankara, 2015, s. 171.

[617] Rogers- Walters, s. 41.

başlatmıştır.[618] Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde, Başkan Trump'ın geniş çaplı siyasal ve ekonomik şoklar sonrası hayata geçirdiği zora dayalı uygulamaları gibi İngiltere'de Teresa May döneminde (Muhafazakâr Parti 13 Temmuz 2016-7 Haziran 2019) Brexit sürecinin antitezi olarak yeni kemer sıkma politikaları ortaya koyulmuştur.[619]

Güç yoğunlaşmasının değişik boyutlarda görülmesi mümkündür. Liberal anayasacılığın son dönem "açık yönetim" tezine rağmen hegemonik hükümet, taviz vermeksizin ve rızayı aramaksızın politikalarını uygulamaya devam etmektedir. 1998 yılında, bir Liberal Demokrat Parti milletvekili, Savunma Bakanlığın'dan normalde halka açık olması gereken hidrodinamiklere ilişkin raporların açıklanmasını istemiştir. Dönemin Savunma Bakanı John Spellar, raporları vermeyi reddetmiştir. Benzer bir biçimde, İngiliz şirketlerinin Suudi Arabistan'a elektronik baton satarken yakalanmalarının ardından bu şirketlerin adları Sanayi Bakanı'na sorulmuş ancak cevap verilmemiştir.[620]

Birleşik Krallık yasamasının içerisinde bağımsız bir figür sayılan Meclis Başkanı seçim sırasında partilerin listelerine dâhil olmaksızın ayrıca seçilir. Genel olarak düzeni ve meclis içi dengeyi sağlayan Meclis Başkanları çoğunlukla daha önceki siyasetçiler ve bakanlar arasından çıkarlar. Yasalara ilişkin kararların mutlaka açıklığa kavuşması gerekmektedir. Başka bir anlatımla, evet ve hayır oyları eşit olamaz. Bu noktada tarafsız olan Meclis Başkanı'nın kritik bir görevi bulunur. Sadece oyların eşit çıkması koşulunda meclis başkanları oy kullanarak kararı nihayete bağlar. [621]

---

[618] Rogers- Walters, s. 43.

[619] Naomi Klein, Hayır Demek Yetmez, s. 8.

[620] Neocleous, Devleti Tahayyül Etmek, s. 113.

[621] Rogers- Walters, s. 46, 52.

Birleşik Krallık'ta parlamentonun üstünlüğüyle hukukun üstünlüğünün çakıştığına yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Bunun temel sebebi, İngiliz anayasal belgelerinin normal hukukun bir sonucu olması ve diğer kanunlara üstün olmaması gösterilmektedir.[622] Ek olarak İngiltere yasal düzeninde, Alman hukukunun üstünlüğü fikrinin düzenlediği gibi, devletin hukuka uygunluğunu denetleyecek bir hâkim gücün/erkin bulunmamasıdır. Birleşik Krallık'ta bu eksik genel hukuk kuralları ve parlamento tarafından sağlanmaya çalışılmaktadır. İngiltere'de hukukun üstünlüğü ve parlamentonun üstünlüğü arasında antagonistik ancak tamamlayıcı bütünlük söz konusudur. [623]

Parlamento içinde güçler ayrılığının işlerliğine ilişkin en önemli uğrak, muhalif milletvekilleri ve gölge bakanlar (muhalefet partisi tarafından, muhalefet etmek adına oluşturulan gölge kabinenin gölge bakanları bulunmaktadır) tarafından mecliste hükümete karşı yöneltilen yazılı ve sözlü sorulardır. Bu sorular yasama gündeminin ilk maddesidir ve cevaplandırılmadan başka görüşmeye geçilemez. Bu nedenle, soru önergesi etkili bir denetim mekanizması olarak görülmektedir.[624]

B. Disiplinli İki Parti

Birleşik Krallık'ta organize, merkezi ve disiplinli iki parti siyaseti hâkimdir. Bu gelenek liberal eğilimleri olan Whigs ve muhafazakâr eğilimli Tories döneminden bu yana sürmektedir.[625] İngiltere'nin son tarihsel düzlüğünde Liberal Demokrat Parti etkili olsa da yılları aşkın siyasi mücadele, İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti arasında sürmektedir. Söz konusu etkin iki parti ve

---

[622] Gary Slapper- David Kelly, **The English Legal System**, Routledge, New York, 2013, s. 25.

[623] Slapper- Kelly, s. 26.

[624] Çınar, s. 174.

[625] Duverger, s. 280.

üçüncü güç olan liberal demokratlar haricinde de parlamentoda temsil edilen küçük partiler bulunmaktadır. Ancak, bu partilerin etkisi son derece azdır. İngiltere'de istikrarlı güçlü hegemonyanın varlığının nedenlerinden biri, disiplinli iki parti geleneğinin var olmasıdır.

Birleşik Krallık'ta disiplinli iki parti haricinde de bütün partilerin kendine has belirli ve disiplinli bir parti programı bulunmaktadır.[626] İki partinin hâkim olduğu siyasal ortam, tamamen yapısal değişikliklerin yarattığı sonuçlarla ortaya çıkmıştır. Bir siyasal tasarım değildir. Bu nedenle de iki partili düzenin olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. En olumlu yanı, halk tarafından seçilenlerin doğrudan hükümet olarak (başka aracı olmaksızın) yönetimde söz sahibi olmasıdır. Ancak, aynı olumlu yanın, olumsuz bir sonucu vardır. Çoğunluk tarafından seçilen ve hükümeti kuran parti, yönetimde tek başına söz sahibi olurken azınlıkta kalan parti muhalefette kalmak zorunda kalır. Hâlbuki çok partili koalisyon hükümetlerinde, azınlıkta kalan partilerin de hükümette var olma imkânları bulunmaktadır. Ancak, bu durumun Birleşik Krallık'taki yönetimi istikrarlı kıldığı, aynı nedenle çoklu koalisyon hükümetlerinin kırılgan ve kısa sürdüğüne ilişkin eleştiriler de bulunmaktadır. Bunun karşısında, iki partili sistemin kabinenin diktatörlüğüne dönüşebileceğine ilişkin görüşler de yer almaktadır.[627]

İngiliz sendikal geleneğinin uzantısı olan ve çıkış noktası sosyalizm olan İşçi Partisi devlet yatırımlarının sıklaştırması politikasını yürütürken, kişisel haklara ilişkin olarak devletin en az müdahalesini savunur.[628] Parti tabanı geçmiş yıllarda büyük çoğunlukla işçi sınıfı ve entelektüellerin bir karışımıyken, partide az da olsa küçük sermaye sahipleri de yer alıyordu.

---

[626] Harold J. Laski, **Parliamentary Government In England**, George Allen & UNWIN Ltd., London, 1938, s. 73; Duncan Watts, **Understanding US/UK Government And Politics:A Comparative Guide**, Manchester University Press, Manchester, 2004, s. 179 vd.

[627] Laski, Parliamentary Government In England, s. 75, 76.

[628] Laski, Reflections On The Constitution The House Of Commons, The Cabinet The Civil Service, s. 19.

İşçi sınıfının yükselişi, uzun süren ekonomik bunalım, hayatta kalmak için gereken gelirin yüksekliği, endüstriyel hayattaki teknolojik devrim ve bu nedenle kapitalizmin kırılma noktasına gelmesi ve ardından gelen Sovyet Devrimi'nin getirdiği rüzgar sonrası Birleşik Krallık'ta İşçi Partisi 1924-29 hükümetinde etkili olmuştur.[629] Sendikal örgütlenme, 19. yüzyılın ikinci yarısında son derece güçlüdür. Bu nedenle sendikalar, söz konusu tarihsel aralıkta olası devlet adamlarının antrenman sahası olarak görülmektedir.[630]

19. yüzyılın ikinci yarısından önce sendikalar, Birleşik Krallık'ta parlamenter sisteme etki eden baskı gruplarıydı. 1945-51 yılları arasında süren İşçi Partisi hükümetleri döneminde ulusal sağlık sistemi, gelişmiş sosyal güvenlik ağı ve istihdam politikaları, partinin hegemonik bir güç olmasına ve rızanın yeniden üretilmesine katkıda bulunmuştur.[631] İşçi Partisi'nin sosyal devlet uygulamalarını kurumsallaştırdığı 1945-51 hükümetleri döneminde 259 milletvekilinin çoğu; orta sınıf avukatlardan, akademisyenlerden, öğretmenlerden oluşmaktaydı. Partinin yüzde kırk biri işçi ve işçi sendikaları geleneklerinden gelmekteydi. Bunun yanında, şaşırtıcı bir biçimde partinin yüzde onu iş insanıydı.[632] İşçi Partisi'nin hükümeti döneminde yapılan önemli değişikliklerin başında; sanayinin kamulaştırılması, sosyal devlet uygulamalarının hayata geçirilmesi ve Britanya İmparatorluğu'nun İngiliz Uluslar Topluluğu'na dönüştürülmesi gelmekteydi. Merkez Bankası'nın, uçak sektörünün, elektrik endüstrisinin ve son olarak demiryollarının kamulaştırılması, bu dönemin en önemli kamulaştırma adımları olarak

---

[629] Laski, Parliamentary Government In England, s. 82, 92.

[630] Taru Haapla, "Cambridge and Oxford Union Societies as Parliamentary Bodies: Legitimating Politics Through The Adoption Of The House Of Commons Procedure", **Parliamentarism And Democratic Theory**, Kari Palonen-Jose Maria Rosales (ed.), Barbara Budrich Pub., 2015, s. 55.

[631] İpek Eren Vural, "Siyasal İstikrarın Parlamenter Kökenleri: İngiltere örneği Üzerine Bir Derleme", **(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz**, İhsan Kamalak (der.), Kalkedon Yay., İstanbul, 2014, s. 58.

[632] William D. Rubinstein, **Twentieth- Century Britain Political History,** Palgrave Yay., 2003, s. 234.

görülmektedir.[633] Bunun yanında, 1946 Ulusal Sağlık Sistemi Kanunu ile uluslararası sağlık sisteminin kurularak ve sistemin özellikle okul sonrası çağdaki birçok işsizi, annenin, dulun, akıl hastasının sağlık sigortasının karşılanması, 1948 Ulusal Yardım Kanunu ve Fakirlik Kanunu ile yaşlı ve fakirlik sınırında olanlara yardım sağlanması, refah devletinin en önemli ayakları olarak gösterilmektedir. 1949 yılında ölüm cezasının kaldırılması girişiminde bulunulmuş İşçi Partisi'nin bu girişimi, Lordlar Kamarası'nın kanunu reddetmesi nedeniyle yarı yolda kalmıştır. İngiltere'nin refah devletine ilişkin bu adımları, kendisine Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen Truman yardımlarının kesilmesine yol açmıştır.[634]

Aynı yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, vahşi kapitalizm sendikaların gücünü kırmış ve Muhafazakâr Parti'nin uzun dönem güçlü olmasına olanak sağlamıştır. Sermayenin ve gücün burjuva sınıfının elinde uzun süre kalması siyasal yapıda Muhafazakâr Parti'nin yılları aşkın hükümette kalmasına neden olmuştur. 1951-64 arasında kurulan hükümetlerin tümümün başbakanı Muhafazakâr Parti'ye mensuptur.[635]

Muhafazakâr Parti ise devlet yatırımlarının kısılmasını, piyasa güçlerinin etkisinin arttırılmasını bunun karşısında bireysel haklara karşı devletin müdahalesini destekler.[636]

İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti arasındaki uzun süreli temel çatışkının uzlaşmaya dönüştüğü zaman dilimleri de olmuştur. II. Dünya Savaşı süreci ve savaş sonrası Beveridge Report ile refah devletine ve Keynesçi ekonomiye geçiş süreci uzlaşmanın örnekleridir. [637]

---

[633] Rubinstein, s. 235-236.

[634] Rubinstein, s. 238-239.

[635] https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers (Erişim tarihi: 28.08.2019)

[636] Forman- Baldwin, s. 7-8.

[637] Forman- Baldwin, s. 9-10.

Söz konusu uzlaşı, Thatcher döneminde kutuplaşmaya doğru evrilmiştir. Thatcher döneminde serbest piyasa ekonomisinin hüküm sürdüğü devletin endüstriyel sektörden çekildiği, sendikaların rolünün olabildiğince azaltıldığı bir dönemdir. Thatcher dönemi, merkez sağın kendini uzun bir dönem boyunca istikrarlı bir biçimde konsolide ettiği bir siyasi momenttir.

Thatcher döneminin kendi politik doğrultusu üzerinden bakıldığında tutarlı olduğu söylenebilir. Ancak, istikrarını, güçlü hegemonyası üzerinden kuran Thatcherizm, özellikle son döneminde salt baskı üzerinden hareket etmiştir. 1979-1990 yılları arasında hükümette olan Thatcher önceki İşçi Partisi hükümetleri tarafından yürürlüğe konulan sosyal devlete ilişkin bütün kazanımların kaybolmasına neden olmuştur.

Thatcher koalisyonu ilk göreve geldiğinde hedefi, kendinden önceki, savaş sonrası yaşanan politik yaşamın ana örüntülerini kesip salt baskıya dayanan bir düzen kurmaktı. Thatcherizmin ilk aşamadaki ana teması hukuku ve düzeni ortadan kaldıran düzenin yerine otoriteyi kurmak, daha az devlet müdahalesi daha az "sosyalizm"di. Bu temadan hareketle, 1975 ile başlayan özelleştirme furyası, Thatcher döneminde hız kazandı.1983'te İngiliz Petrol'ün (British Petrol) hisselerinin yüzde yetmiş beşi ve İngiliz Telekom özelleştirildi.1983 sonrası 16 yıl içerisinde İngiliz Havacılık, İngiliz Benzin, Rolls-Royce, İngiliz Çelik, Su, Elektrik, İngiliz Kömür, İngiliz Demiryolları Şirketlerinin büyük kısmı özelleştirildi. Özelleştirmeler sonrası oluşan yapısal değişiklik İngiliz toplumsal düzeninde büyük değişikliklere, özellikle orta sınıfın giderek fakirleşmesine neden oldu.

Rızayı kuramayan Thatcher rejimi baskı üzerinden kendi hegemonyasını kurmaya çalışsa da başarılı olamadı. Yaşanan kısa erimli hükümet krizlerinin çoğu çözümsüz kaldı. 1984'te IRA İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Irish Republican Army IRA) Thatcher hükümetine karşı suikast

düzenledi. Futbolda şiddet eylemleri arttı. Thatcher kendi politik konumunu konsolide edemediği ölçüde baskıcı yöntemlere başvurdu. [638]

Thatcher, ülke içerisindeki hegemonyasını salt baskı üzerinden yeniden üretmeye çalışırken bir yandan da dış politikada da baskı, emperyalist yayılmanın temel dayanak noktasını oluşturuyordu. Öyle ki, Folkland Adaları, Arjantin tarafından işgal edildikten hemen İngiltere tarafından askeri kuvvetle geri alınmış, bu zafer "Demir Lady" Thatcher'ın baskı ve tahakküm üzerinden yönetim pratiğinin güçlenmesine neden olmuştur.[639]

Son kertede Thatcherizmin en yıkıcı biçimde kendini gösterdiği yan, sosyal devlettir. Thatcherizm, sosyal devlet uygulamalarını neredeyse bitirmiş, bireysel girişimciliğin önünü açmış ve sendikaların toplumsal gücünü kırmıştır.[640]

Thatcherizm sonrası İşçi Partisi de siyasal erozyona uğramış, kendi politik çizgisinden son derece uzak adımlar atmıştır. 1994 itibariye İşçi Partisi'nin genel sekreteri olan ve başbakanlık görevini üstlenen Tony Blair'in yürüttüğü politika bu kapsamdadır.[641] 1990'lar itibariyle İşçi Partisi'nin arka planı sendikal örgütlenme olmaktan çıkmıştır.[642] Bunun yerine daha çok temsil ve seçmenin partiye eklemlenmesi adına çalışma alanları genişletilmiştir. Daha modern bir yapıyla daha çok seçmene ulaşma hedef olarak belirlenmiştir.[643] İşçi Partisi tarihsel olarak dahil olduğu sosyalist çizgiden ayrılmıştır. [644] Bunun karşısında, Muhafazakâr Parti'ye göre son derece sol bir programa sahiptir. İşçi Partisi, vergi ve sosyal güvenlik düzenlemelerinde dar

---

[638] Rubinstein, s. 321.

[639] Rubinstein, s. 322.

[640] Rubinstein, s. 225.

[641] Forman- Baldwin, s. 94.

[642] Duverger, Siyasi Partiler, s. 50.

[643] Forman- Baldwin, s. 93-94.

[644] Duverger, Siyasi Partiler, s. 48-49.

gelirlilerin ölçüt alınması, ulusal eğitim, sağlık ve emeklilik için daha çok kamu harcaması yapılması, Lordlar Kamarası'nın reforma uğraması gibi talepleri bulunmaktadır. Yıllar içerisinde soldan daha sağa bir yolculuk yapan İşçi Partisi'nin kurulduğu dönemde temel para kaynağı sendikalardı. Ancak günümüzde bu kaynak başkaca kurumlardan alınan bağışlar, fonlar ve üye aidatları olarak genişlemiştir.[645]

Muhafazakâr Parti'nin ideolojisiz, pragmatik hareket eden ve güçlü hükümeti savunan bir politikası vardır. 1980'lerden itibaren serbest pazarı destekleyen politikası, partinin muhafazakâr yeni sağ parti olarak görülmesine neden olmuştur. Muhafazakâr Parti'nin parti programı daha çok kamu harcamalarının kontrolü, İngiltere'nin uluslararası ekonomide rekabetçi yanının arttırılması, tüketicilerin, hastaların ve velilerin daha çok seçme hakkına sahip olması, göç konusunda sıkı kontrol, Avrupa Birliği'ne entegrasyonda sıkı milliyetçi bir tavır sergileme gibi politikası vardır.[646] Thatcher döneminde parti en muhafazakâr günlerini yaşamıştır. Ancak şaşırtıcı olan bu muhafazakârlığa rağmen 11 yıl boyunca Thatcher, yönetimde söz sahibi olmuş ve onun politikaları İşçi Partisi'nin politikalarını kötü etkilemiş başka bir deyişle kendi çizgisine doğru çekmiştir.[647]

Birleşik Krallık'ta üçüncü parti olarak görülen liberal demokratlar, tarihin değişik kertelerinde ve uzun süre hegemonik olarak politikalarını yürüten iki partinin tam ortasında konumlanmaktadır. Ancak liberal demokratlar, çoğu zaman İşçi Partisi'nin merkez sol alternatifi olarak görülmektedir.[648] Bunun yanı sıra İngiltere'yi ikisi görece daha güçlü olan üç

---

[645] Forman- Baldwin, s. 95, 118.

[646] Forman- Baldwin, s. 97-98.

[647] Forman- Baldwin, s. 106.

[648] Forman- Baldwin, s. 99.

parti sistemi olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır. Buna göre İşçi Partisi sol, Muhafazakâr Parti sağ ve Liberal Parti ise merkezde konumlanmaktadır.[649]

Kurtuluş Savaşı döneminde Lloyd George tarafından Türkiye'ye yönelik yürütülen yanlış politikalar ve Türkiye'nin savaşı kazanması, Lloyd George'un ve Liberal Parti'nin gözden düşmesine neden olmuştur. Bu dönemden günümüze Liberal Parti'den başbakan çıkmamıştır.[650]

İngiltere'deki iki parti deneyimi, sistemin istikrarlı olmasının en büyük nedenlerinden biri olarak gösterilir. Bunun nedeni, mecliste çoğunluğa sahip partinin hükümet olarak bütün sorumluluğu alması ve diğer partinin de muhalefet olarak serbestçe eleştirilerde bulunma hakkına sahip olması olarak gösterilir. Kabineyi kuran, çoğunluk partisi, Duverger'in deyimiyle, istikrarlı ve tutarlı bir çoğunluğa sahip olur.[651] Ancak aynı partiler, parti içi disiplini sağlayamadıklarında, aynı sistem kendilerinin sonunu getirebilir. Başka bir anlatımla, parti içi oydaşmanın kaybedilmesi, o hükümetin sonunu getirir. Parti içi çoğunluk (ülkenin yansıması olarak) oydaşmasını yitirmişse ve yürürlüğe sokulmak istenen politikaları desteklenmiyorsa, o noktada artık ülke genelinde hegemonik değildir. 2003'te Irak Savaşı'nda kitle imha silahlarının kullanılmasını İşçi Partisi'nin 139 üyesi reddetmiştir.[652] Bu durum açıkça İşçi Partisi'nin kendi içindeki büyük bir çoğunluğun oydaşmasını yitirdiğini, dolayısıyla ülke genelinde de hegemonyasını kaybettiğini göstermektedir. Benzer bir biçimde, 9 Kasım 2005'te 49 İşçi Partisi milletvekili, terör şüphelilerinin suçlandırılmaksızın 28 yerine 90 gün boyunca

---

[649] Laski, Parliamentary Government In England, s. 76.

[650] Laski, Reflections On The Constitution The House Of Commons, The Cabinet The Civil Service, s. 58-59.

[651] Duverger, Siyasi Partiler, s. 277.

[652] Rogers- Walters, s. 51.

gözaltında tutulabilmesine ilişkin yasa tasarısına ret oyu vermişlerdir.[653] Bunun yanında aynı dönem, hegemonyanın kaybedilmemesi adına her türlü zor imkânı kullanılmıştır. Örneğin, 2000 yılında, servis sağlayıcı sistemlere yerleştirilen "kara kutular" aracılığıyla bütün bir ülkenin elektronik posta ve internet trafiğini izlemeye imkân tanıyan Araştırma Erkleri Kanunu'nun yasalaşması engellenememiştir.[654]

Muhafazakâr Parti'nin 1992'de 8 üyesi, partisi tarafından 6 aylığına oylamalardan çekilmiştir. Çünkü söz konusu 8 üye, Avrupa'ya ilişkin konularda ve özellikle Maastricht Sosyal Protokolü özelindeki yasal düzenlemelerde ardı ardına partileri aleyhine oylamada bulunmuşlardır.[655]

Birleşik Krallık'taki disiplinli iki parti örneği her ne kadar partisine muhalefet eden örnekleri içerisinde barındırsa da söz konusu partiler, artık siyasal geleneklerinin taşıyıcısı haline gelmişlerdir. Bu nedenle, mecliste parti kararına karşı oy vermek ve açıkça muhalefet etmek partiye sadakatsizlik olarak nitelendirilir. Yine aynı sebeple, parti kararına rağmen oylamada parti kararı aleyhine oy vermek partiden azledilme sebebidir.[656]

Duverger, İngiltere'de kök salmış olan Muhafazakâr- İşçi Parti ikiliğinin en büyük nedenini tek turlu çoğunluk usulüne bağlar. Seçimlerin tek turda bitirilmesi, kitleleri iki seçenekten birinin çoğunluğu haline getirir. [657] Seçimlerin tek turlu olması, seçmenler açısından basittir. Kolayca anlaşılır seçim sisteminde ikinci ya da üçüncü seçenek olmadığı için seçmenler için karmaşık değildir. Sonuçlar açısından da basittir çünkü en çok oyu alan kazanır ve hükümeti kurma şansını elde eder. Genellikle seçim yöntemi sayesinde, seçimden önce partilerin anlaşmaya,

---

[653] Rogers- Walters, s. 104.

[654] Neoclaus, Devleti Tahayyül Etmek, s. 119-120.

[655] Rogers- Walters, s. 107.

[656] Rogers- Walters, s. 106.

[657] Duverger, s. 290; Rogers- Walters, s. 27.

blok kurmalarına gerek yoktur.[658] 1867 itibariyle temsilde genişlemeyi temel alan reform hareketinden sonra öncelikle Muhafazakâr ve Liberal Parti; I. Dünya Savaşı sonrası İşçi Partisi "kitle partisi" haline gelmiştir. Daha sonra bu durum İngiliz tipi yasama ve yürütme ilişkilerini değişikliğe uğratmış, güçlü kitle partileri kabinenin ve son kertede başbakanın gücünün artmasına neden olmuştur.[659]

İngiltere'deki partilerin güçlü örgütlenme modelinin temeli, partilerin merkeziyetçi yapıları, parti bütünlükleri ve yüksek düzeydeki disiplinlerine bağlanmaktadır. Adayların yerine partilerin öne çıktığı seçim kampanyalarında, adayların partiden ayrı kampanya yürütmeleri yasaklanarak partinin hâkim konumu korunmaya çalışılmıştır.[660]

Birleşik Krallık'ta, hükümetteki partinin yanı sıra Avam Kamarası'ndaki diğer partiler de yardım alırlar. Özellikle muhalefet partisinin kamara içerisinde gölge kabine olarak sürekli muhalefet etmesi ve yürütülen politikaların iyileştirilmesine olanak sağlaması ya da daha iyi bir seçeneği göstermesi konusu çok önemlidir. Bu nedenle, muhalefet partileri de tatmin edici ölçülerde ödeneklere sahiptir.[661]

Westminster'da güçlü iki parti geleneği sürmektedir. Ancak, bir yandan da partiler üzerinden iş yaşamı ve lobicilik faaliyetleri de devam etmektedir. Ömür boyu lordlar kamarasına seçilen çoğu üye iş adamıdır.[662] Lobicilik faaliyetini profesyoneller, Amerika Birleşik Devletleri'nin aksine gizli değil açık bir biçimde yürütürler.[663] Bu nedenle, İngiltere'de de tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi siyaset ve ekonomi ayrılmaz bir bütün olarak görülür.

---

[658] Rogers- Walters, s. 29.

[659] Vural, s. 62.

[660] Vural, s. 65, 69.

[661] Rogers- Walters, s. 67 vd.

[662] Rogers- Walters, s. 133.

[663] Rogers- Walters, s. 121, 124.

Dolayısıyla kamu harcamalarına ilişkin komitenin, yasamadaki diğer komitelere göre açık bir üstünlüğü ve önemi bulunmaktadır.[664]

Çoğunluk partilerinin kurduğu hükümetlerin güçlü hegemonyalara sahip olduğu ve yönetim açısından azınlıkların oluşturduğu koalisyonlara göre daha tercih edilebilir olduğu ileri sürülmektedir.[665]

Organik kriz dönemleri, savaş koşulları, hükümette güç yoğunlaşmasına ve halkın rızasıyla hegemonyanın baskıya terk edilmesine neden olmuştur. Lloyd George ve Churchill dönemleri, bu durumun en iyi örnekleridir. Bu dönemlerde, Avam Kamarası yerine koalisyon hükümetinin ve hatta başbakanın kendisinin etkili olduğu, muhalefet partilerinin ise ülkenin beka sorunu ekseninde koalisyon hükümetiyle birlikte hareket ettiği görülmektedir.[666] Churchill döneminde, daha önce ne parlamenter ne de politik deneyimi olan Lord Leathers'ın kabinede yer alması bu duruma örnek olarak gösterilmektedir.[667] Laski, I. ve II. Dünya Savaşları sonrası hükümetin yetkilerinin parlamento aleyhine genişlediği, gücün merkezileştiği ve başbakanın güçlendiğinden bahsederek bu iki dönem arasında güçlerin dağılımının sonrasında olağan dönemlerde de süreklilik kazandığını ileri sürmüştür.[668]

---

[664] Laski, Reflections On The Constitution The House Of Commons, The Cabinet The Civil Service, s. 40; Laski, Parliamentary Government In England, s. 78-79.

[665] Laski, s. 56.

[666] Laski, s. 56-7.

[667] Laski, s. 97.

[668] Laski, s. 95,106. vd.

C. Komisyonlar

Westminster tipi parlamenter rejimin kendi içerisindeki yasama ve yürütme denetimini sağlayan en önemli unsur komisyonlardır. Komisyonlar, mecliste yürütmenin denetlenmesi için araştırma, danışmanlık, karışık konuların değerlendirilmesinde görevlidirler. Bir yasa tasarısı, mecliste birinci ve ikinci okuma aşamalarını geçtikten sonra komisyona gönderilir. Komisyonlara gönderilen tasarılardaki değişiklikler komisyonun sayıları 16-50 arasında değişen üyeleri arasında tartışılır. Yasama sürecindeki en siyasi moment komisyonlardaki bu tartışma aşamasıdır. Komisyonlara en fazla üye, hükümeti kuran partiden gelir. Bu nedenle de komisyonlarda yasamaya ilişkin çıkacak tartışma ve uzlaşılar, çoğunluk partisinin o yasa tasarısı hakkında tutunacağı tavra bağlıdır. [669] Hükümetteki parti, komisyondaki yasa tasarısı için komisyonun talepleri oranında tavizlerde bulunabileceği gibi kendi politik konumundan geri adım da atmayabilir. Komisyon sonrası hazırlanan rapor, Avam Kamarası'na geri gönderilir. Bu aşamada yasa tasarında gerekli değişiklikler yapılır. Oylama sonrası tasarı kabul edilirse, Lordlar Kamarası, kanunu görüşmeye başlar.[670]

Seçimlerin hemen ardından komisyonlar kurulur ancak üyeleri daha sonra atanır. Komisyonlar sürekli değildir. Üyeler, bir konu ve onun alt başlıklarına ilişkin görevlendirilirler. Bunun dışında siyasi skandalların ve kamu güvenliğinin korunması konularında da ad-hoc (geçici) komisyonlar kurulabilir. Kırım Savaşı sonrası İngiltere ve Fransa'nın Sivastopol'u kuşatması sonrasında kurulan 1855 Sivastopol Komisyonu ve 2003 Irak Savaşı sonrası oluşturulan araştırma komisyonu bunlara örnek verilebilir. Irak Komisyonu'nda başbakana konuya ilişkin

[669] Partington, s. 42.

[670] Çınar, s. 164.

7,000 soru sorulup konuya ilişkin detaylı bir inceleme ya da başka bir değişle sorgulama yapılmıştır. [671]

Bakanlıklara ilişkin komisyonlar, anayasal ilişkiler, kültür, medya ve spor, savunma, eğitim ve beceri, çevre, gıda ve bölgesel ilişkiler, dış ilişkiler, sağlık gibi alt başlıklara ayrılırken; Avrupa ortak alanlarına ilişkin Avrupa incelemeleri gibi komisyonlar bulunur. Bunların dışında yasama komisyonları, insan hakları, düzenleyici reform komisyonları gibi alt kollara ayrılır. [672]

Günümüzde komisyonlar sistematik bir biçimde inceleme, tahkikat ve raporlama yaparlar. Komisyonun detaylı araştırması raporlama ile biter. İnceleme, bazı özel ve önemli araştırma komisyonlarında bir tür yargılama halini alır. Bu süreçte, aynı hukuki yargılamalardaki gibi komisyonun odağındaki konuya ilişkin yetkili/sorumlu kişilerin sorgusu alınır ve üyeler tarafından bu kişilere sorular yöneltilir. Çoğu zaman komisyonlar istedikleri sonuca ulaşamazlar çünkü komisyonun üyeleri parti çoğunluğu oranında atanan üyelerdir. Bu nedenle, komisyon sürecindeki sorgulama ve inceleme hükümeti kuran partiye ait üyeler ve diğer partiler arasında adeta çetin bir maça dönüşür.[673] Çünkü, komisyonların bakanlara, konu hakkında görevli olan memurlara sınırsız soru sorma hakkı vardır. Yukarıdaki sayılan nedenlerle komisyonların en önemli gücü, inceleme sonrasında ortaya çıkan ve raporlanan gerçeğin basın yoluyla ilan edilmesi ve konunun aleniyet kazanmasıdır. Bu sayede, konuya ilişkin kamuoyu oluşturulur ve baskı kurulur.[674]

Komisyonun araştırması sonrasında komisyon memuru bir rapor hazırlar. Çıkan taslak rapora, bazı üyeler karşı çıkıp alternatif bir taslak rapor daha talep edebilirler. Ancak, çoğunlukla tasarı,

---

[671] Rogers- Walters, s. 344, 345, 346.

[672] Rogers- Walters, s. 347-352.

[673] Rogers- Walters, s. 347-352.

[674] Rogers- Walters, s. 358-359.

rapor üzerinde değişiklikler yapıldıktan sonra üyeler rapor üzerinde anlaşır. Her komisyon raporuna karşı hükümetin iki hafta içerisinde cevap vermesi zorunludur. Bu, yasal bir gerekliliktir.[675]

Avam Kamarası'nın komisyonları dışında, Lordlar Kamarası'nın da kendi komisyonları bulunmaktadır. Lordlar Kamarası Komisyonları, Avam Kamarası'ndaki komisyonların aksine daha tematik ve daha disiplinler arası konularda araştırma yapmaktadırlar. Özellikle 2001 yılından sonra bu komitelerin başlıkları çeşitlendirilmiştir.[676]

Lordlar Kamarası'nın komisyon raporları daha eleştirel ve etkili olmuştur. Bilim ve Teknoloji Komisyonu'nun tehlikeli atıkların yok edilmesi konusundaki raporu, bu konuda 2002'den itibaren daha çok fon bulunmasına ve soruna ilişkin çözümlerin aranmasına ön ayak olmuştur. Aynı komisyonun Aralık 2004 raporu, radyoaktif atıklar konusunda yeteri kadar bilimsel uzmanlığın bulunmadığını ortaya çıkarmıştır. Hükümet bu konu üzerine hızlı ve düzeltici işlemlere başlamıştır. 2004 Anayasal Reform Tasarısı Komisyonu, İngiliz Yüksek Mahkemesi'nin oluşturulması konusunda büyük katkılar ortaya koymuştur. [677]

Yasamanın dışında bulunan, ancak yasal idari bir kuruluş olarak görev yapan Sosyal Güvenlik Danışma Komisyonu kendi çalışma alanına ilişkin ikincil yasama işlemleri için yasal danışmanlık desteği verir. Üyeleri, sosyal güvenlik alanında uzman kişilerden oluşur. Hükümet, söz konusu komisyon tarafından verilen raporlar doğrultusunda karar vermek zorunda değildir. Yani komisyonun raporları bağlayıcı değildir. Ancak, komisyonun asli amacı

[675] Rogers- Walters, s. 368-369.

[676] Rogers- Walters, s. 378.

[677] Rogers- Walters, s. 382-383.

sosyal güvenlik alanında hükümete danışmanlık hizmeti vermektir. Bunun dışında komisyon sosyal güvenlik alanındaki baskı gruplarına ve sendikalara da danışmanlık hizmeti verir.[678]

D. Yargı ve İngiliz Yüksek Mahkemesi

2009 yılında İngiliz Yüksek Mahkemesi açılana değin güçler ayrılığının çıkış noktası olarak bilinen Birleşik Krallık'ta, bağımsız ve tarafsız bir yüksek mahkeme bulunmamaktaydı. Yargıya ilişkin uyuşmazlıkların nihai çözüm noktası, Lordlar Kamarası içerisinde hukuk lordları tarafından çözüme kavuşturuluyordu. Yasamanın bir kısmının (Lordlar Kamarası) elinde bulunan yargısal yetkiler, Birleşik Krallık'taki yargı erkinin tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürmekteydi. Her ne kadar yasamanın içindeki azınlık, yargı işlevini yerine getirse de üyelerinin yasama üyesi olması dolayımıyla yargının yasamaya bağımlı kılınması gerçek güçler ayrılığının varoluşunun sorgulanmasına neden olmaktaydı.[679] Bunun yanı sıra Lordlar Kamarası'nın hukuk lordları tarafından verilen kararlarının hukuksal mı yoksa yasamaya ilişkin bir karar mı olduğuna yönelik teknik bir sorun da ortaya çıkmaktaydı. Hukuk lordlarının verdiği kararlar her ne kadar yargısal olsa da son kertede kararı veren Lordlar Kamarası, yasama organıydı.

Yüksek Mahkeme'nin ayrı bir mahkeme olarak ayrılması, doğrudan İngiltere'de var olmayan güçler ayrılığının bir gecede var olduğu anlamına gelmemektedir. Ancak mahkemenin ayrı bir erk olarak yasamanın içerisinden çıkması, simgesel olarak büyük önem taşımaktadır.

---

[678] Partington, s. 46.

[679] W. Jethro Brown, "The Separation Of Powers In British Jurisdictions", **The Yale Law Journal**, V. 31, N. 1., November, 1921, s. 32.

Doğrudan yazılı bir anayasası bulunmayan İngiltere'nin, anayasal metinlerinde sekizinci yüzyıldan günümüze pek çok değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerin en büyüklerinden biri hiç kuşkusuz İngiltere'nin Avrupa Topluluğu'na üye olması ile gerçekleşmiştir. Önce Avrupa Topluluğu'na sonra da Avrupa Birliği'ne üye olan ülkenin parlamento üstünlüğü ilkesiyle çatışan AB müktesebatının kabulü tartışmalara yol açmıştır. Tartışmaların temel çıkış noktası, kendi yasama gücü olan AB'nin İngiliz Parlamentosu'nun yetkisinin üzerine çıkarak yasa yapması sorunsalıdır.[680] Çıkan tartışmalar üzerine, birlik hukuku ve İngiliz iç hukukunun yeknesaklaştırılması için yapılan değişiklikler, 1997 Tony Blair hükümeti döneminde yapılan reformlarla başlamıştır. Aynı dönemde Kuzey İrlanda'ya, İskoçya ve Galler'e bazı alanlarda yetki devri yapılmış, İngiltere Bankası bağımsız olmuştur. Başbakan Gordon Brown, 2007'den itibaren bu sürecin genişletilerek sürdürüleceğinin müjdesini vermiştir.[681] Brexit süreci ile gelinen son noktada Birleşik Krallık, Avrupa Birliği'nden çıkma yoluna girmiştir. AB'den çıkış sonrası Birleşik Krallık Parlamentosu'nun AB müktesebatına uygun olan mevzuatı değiştirip değiştirilmeyeceğini de zaman gösterecektir.

İngiltere'de güçler ayrılığının yetersiz olduğu, bir mit olduğu ya da yazılı olmayan anayasalar belgelerinde bulunduğuna ilişkin tartışmalar sürmektedir.[682] Bunun temel nedeni, yargısal kararlar ve yürütmenin yerine getirdiği idari eylem ve işlemler arasındaki muğlaklıktır. Birleşik Krallık'ta, ceza hukukuna ve medeni hukuka ilişkin uyuşmazlıklara ilişkin davalara yargı bakar. Bu uyuşmazlıklar hakkında bağımsız kararlar verir.[683]Ancak, parlamentonun özel bir alana ilişkin ve kişisel yasa çıkarmasının önünde engel olmadığından; yargı tarafından verilen bu

---

[680] Partington, s. 55.

[681] Roger Masterman, **Separation Of Powers In The Contemporary Constitution**, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 2.

[682] Masterman, s. 10.

[683] Masterman, s. 15.

kararların parlamentonun çıkaracağı yasal bir düzenleme ile ortadan kalkması mümkün olur. Parlamento üstünlüğünün bir ilke olması, İngiltere'de yasama işlemlerini, yargı kararlarının üzerine çıkartır. Hukukun üstünlüğünün bütün bir Avrupa Birliği'nde tesisi için yapılan çalışmalar zorunlu olarak geç de olsa İngiltere'yi etkilemiştir.

Birleşik Krallık'ta yargı erkine ilişkin en önemli reformlar, Avrupa Birliği hukukunun dayattığı kimi yasal kriterlerin iç hukuka uygulanması için 2005 yılında Anayasal Reform Kanunu'nun (Constitutional Reform Act CRA) yürürlüğe sokulması ile başlamıştır.

Söz konusu değişiklik öncesi Birleşik Krallık'ta Lordlar Kamarası Başkanı (Lord Chancellor) ve Lordlar Kamarası temyiz mahkemesi olarak görev yapıyor, anayasal denetimi bu iki makam, güçler ayrılığına aykırı bir biçimde kullanıyordu.[684] Söz konusu reformla, topluluğa AB'nin genişlemesi sürecinde dâhil olan eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği üyesi ülkelere getirilen anayasal kriterler, zorunlu olarak İngiltere'ye de getiriliyordu.[685] Bu kapsamda insan haklarının öncelenmesi ve korunması için gereken kriterlerden biri güçler ayrılığıydı. Güçler ayrılığının en basit tanımı gereği yasama, yürütme ve yargı birbirinden ayrılmalıydı. Ancak, Birleşik Krallık'ta yüksek yargı bu tarihe kadar ve hâlâ yasamanın içerisindeydi.

İngiliz yargı sistemine getirilen reformlar öncesi İngiltere'de güçler ayrılığı tarihsellik içinde Locke'dan Montesquieu'ye kadar uzanan; yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması kıskacı içine girmişti. Kral ve parlamento arasındaki ayrım gerçekleşmiş ancak yargı erkinin kurumsal olarak bağımsızlığı kurulamamıştı. Parlamentonun üstünlüğü ilkesinin kırılamaması ve parlamento üstünlüğü yerine hukukun üstünlüğü kriterinin getirilemeyişi, erkler arasında hiyerarşik bir parlamentoya güç vermekteydi. Bu güç, son kertede parlamentonun istediğinin

---

[684] Partington, s. 30.

[685] Wojciech Sadurski, **Constitutionalism And The Enlargement Of Europe**, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 53-54.

olmasına neden oluyordu.[686] Parlamentonun keyfiyetinin sınırlandırılamaması, aslında güçler ayrılığının en başta çıktığı yere geri döndürmekteydi. Güçler ayrılığı, tiraninin oluşmaması için getirilen teorik bir çözüm yöntemidir. Parlamentonun tiranlaşmasını önleyecek olan erkler, yürütme ve yargıdır. Keyfiyetin önüne yargının geçmemesi halinde, yasama ve yürütmede paylaşılan güç, kontrolsüz bir hal alabilir. 1215 Magna Carta'da davacı/soruşturmayı yürüten taraf ile mahkemeler arasına sınır koymuş, mahkemelerin bağımsızlığını garantilemiştir. 1215'teki bu bağımsızlıkçı eğilime rağmen 2009 yılına değin yargı ve diğer erkler arasında görünür bir ayrım olmaması şaşırtıcıdır.[687]

Reformla gelen en büyük değişikliklerden biri, Adalet Bakanı konumunda olan ancak sıradan bir Adalet Bakanı'nın görevlerinden çok daha fazlasına sahip olan Lord Chancellor'un görev ve yetkilerinde yapılan değişikliktir. 2007 yılında Adalet Bakanlığı kurulana kadar da adalet hizmetlerinin başı, uzun adıyla The High Lord Chancellor of Great Britain olmuştur.[688] İngiltere ve Galler'de yargı organının başı, hâkimlerin atanması, idaresi ve disiplini, Lordlar Kamarası'nın Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Bakanlar Kurulu Üyeliği, Kabine Komiteleri'nin Başkanı, Yüksek Mahkemelerin Başkanlığı, atanmış bir siyasi olmasına rağmen kendi siyasi partisinin seçim kampanyasına ilişkin işler, Lord Chancellor'un görevleri arasındaydı. Kuşkusuz bu durum, güçler ayrılığına aykırıydı ve Avrupa Birliğinin yeni üyelerine kötü örnek oluyordu. [689]

---

[686] Masterman, s. 22-23.

[687] Masterman, s. 27.

[688] Serkan Yolcu, **İngiltere'de Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızığı Alanındaki Gelişmeler**, Seçkin Yay., Ankara, 2011, s. 61

[689] Andrew Le Sueur, "The Judicial Power In The Changing Constitution", **The Changing Constitution**, D. Oliver-J. Jowell (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 326.

2000'lerin başında İngiltere'nin yeni nesil güçler ayrılığına sahip olmadığını söylemek, yüzyıllardır güçler ayrılığı teorisinin çıkış noktası olarak gösterilen ada için çok önemli bir sorunsal oluşturuyordu. Bu nedenle, ilk olarak Lordlar Kamarası Başkanılık Dairesi (Lord Chancellor's Department) ait yetkiler 2003 yılından itibaren Anayasal İşler Dairesi'ne (Department For Constitutional Affairs) verildi. Anayasal İşler Dairesi'nin ilk ve tek bakanı Lord Falconer aynı zamanda Lordlar Kamarası Başkanı görevini üstlendi. 2007 yılında ise Adalet Bakanlığı (Ministry Of Justice) kurularak bütün yetki ve sorumluluklar Adalet Bakanlığı'na aktarıldı. Bakanlığın başına ise Adalet Bakanı (Secretary Of State For Justice) getirildi. Bu tarihten sonra Adalet Bakanı aynı zamanda Lordlar Kamarası Başkanı olarak görevini sürdürdü ve başbakan tarafından atandı.

Lordlar Kamarası Başkanı, 2005 Anayasa Reform'undan sonra 2007 yılından itibaren Lordlar Kamarası Başkanı değildir. Reformdan sonra Adalet Bakanı, adalet bakanlarının genel olarak Kıta Avrupa'sında sahip olduğu yetkilere sahip olmuştur.[690]

2005 İngiltere Anayasa Reformu'nun Lordlar Kamarası Başkanı'nın görevleri dışında yaptığı en büyük değişiklik, Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi'nin kurulmasıdır. Reform öncesi en yüksek temyiz merci parlamento içerisindeki Lordlar Kamarası'ydı. Feodal temsilin devamı olan Lordlar Kamarası'nın yargı erki yerine geçerek son yargısal kararı vermesi çağdaş güçler ayrılığı ile uyumsuz bir tablo ortaya çıkartıyordu.

İngiltere sisteminde, 2005 yılından önce hiç var olmayan Yüksek Mahkeme, 2009 yılında faaliyete geçerek, İngiliz tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Yüksek Mahkeme kurulmadan önce Lordlar Kamarası'na Kraliçe tarafından seçilen ve irsi olmayan lordlar, Lordlar Kamarası'nın yargısal fonksiyonlarını hayata geçirebilmek için atanan profesyonel

---

[690] Slapper- Kelly, s. 44; Yolcu, s. 78-79.

hukukçulardı. Söz konusu hukukçular Lordlar Kamarası içerisine Lordlar Kamarası Temyiz Komitesi (Apellate Comittee Of The House of Lords) bünyesinde görev yapıyorlardı.[691] 1876 yılına kadar yargısal nihai kararların tümü, Lordlar Kamarası üyelerinin hepsi ile birlikte seçilmekteydi.[692] 1876 yılından itibaren hukukçu lordlara yargısal kararların alınması görevi verilmiş, yıllar içerisinde bu lordların sayısı artmıştır. Bu lordlar, temyiz incelemesi görevini yerine getirirlerdi.[693]

Yüksek Mahkeme, 2009 yılında faaliyetine başlamadan önce hukuk lordlarının oluşturduğu ve Lordlar Kamarası içerisinde bulunan Yüksek Mahkeme İstinaf Dairesi, (Lords Of Appeal In Ordinary) Birleşik Krallıktaki en yüksek yargı organıydı ve İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da görülen hukuk ve ceza davalarının temyiz merciydi. Kararların açıklanacağı toplantıda, bütün Lordlar Kamarası üyesinin bulunma hakkı vardı ancak kararı sadece hukuk lordları almaktaydı.[694] Ancak Lordlar Kamarası içerisinde bulunan her hukuk lordu aynı zamanda yasamaya ilişkin kararlarda da oy kullanıyordu ki bu güçler ayrılığı bakımından ayrı bir sorunsaldı. [695]

Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi üyelerinin seçilmesi sürecinde; atanacak her üye, başkan ve başkan vekili için ad-hoc bir seçim komisyonu oluşturulur. Bu komisyonda Yüksek Mahkeme Başkanı, Yüksek Mahkeme Başkan Vekili, İngiltere ve Galler Yargısal Atama Komisyonu'ndan bir üye, İskoçya Yargısal Atama Kurulundan bir üye, Kuzey İrlanda Yargısal

---

[691] Yolcu, s. 83-84.

[692] David Pannick, "Better That A Horse Should Have A Voice In The House [Of Lords] Than That A Judge Should" (Bentham): Replacing The Law Lords By A Supreme Court", **Public Law,** October, 2009, s. 723.

[693] Yolcu, s. 86

[694] Yolcu, s. 87, 90.

[695] Masterman, s. 18.

Atama Kurulu'ndan bir üye bulunur. Komisyonun seçeceği üyelerin, Birleşik Krallığın her bir parçasının hukukunu bilmesi ve bu alanda deneyime sahip olması beklenir. Bu seçimden çıkan isimler başbakan tarafından kraliçeye tavsiye olarak sunulur ve atanır. [696]

Yüksek Mahkeme üyeleri 70 yaşına kadar görevde kalabilirler. 70 yaşın emeklilik için sınır olmasına rağmen hakimler, Lord Chancellor'un uygun görmesi ile 75 yaşına kadar görevde kalabilirler. [697]

İngiliz Yüksek Mahkemesi, sanılanın aksine bir anayasa mahkemesi değildir. Görev ve yetki alanı önceden Lordlar Kamarası'na tanınan yargısal kararların aynısıdır. Bu nedenle Kıta Avrupasındaki ve ABD'deki örnekler gibi yasaların anayasaya aykırılığı iddialarına karşı anayasaya uygunluk denetiminde bulunamaz. Ancak doktrinde bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. AB hukuku ve AİHS hukukunun İngiliz mahkemelerine etkili olduğu düşünülürse; her ne kadar Yüksek Mahkeme bir anayasa mahkemesi olmasa da Avrupa hukuku üzerinden mahkeme anayasal ve insan haklarına ilişkin konularda çözüm üretmeye başlamıştır.[698] 2000'lerin başına kadar Birleşik Krallık'ta insan haklarının koruyucusu olarak parlamento görülüyordu. Ancak daha sonra insan hakları ihlallerinin yargılamalar sırasında ortaya çıktığı ve çözümünün de yargılama aşamasında yapılması gerektiği, yasamanın bu konuda politik ve yetersiz kaldığı gerçeğiyle karşılaşılmıştır. Yargılama aşamasında ihlalin boyutu, değişik yönleri yargı kararı ve bu oya karşı kullanılan ve kendi gerekçesini içeren karşı oylarla ortaya çıktığından, politik bir kararla yürürlüğe koyulan bir yasadan daha kapsamlıdır.[699]

---

[696] Yolcu, s. 102.

[697] Yolcu, s. 106.

[698] Lord Neuberger, "The Supreme Court: Is The House Of Lords Losing Part Of Itself ?", **The Young Legal Group Of The British Friends Of the Hebrew University Lecture**, 2 December, 2009.

[699] Masterman, s. 41.

Yüksek Mahkeme, tüm Birleşik Krallık'ta görülen adli yargı ve ceza yargılamalarının son temyiz mercidir. Mahkeme önüne gelen davaların, genel kamusal ve anayasal önem taşıyan yargısal uyuşmazlıklar taşımaları gerekmektedir.[700]

Birleşik Krallık, 2000'de yürürlüğe giren 1998 yılında kaleme alınan İnsan Hakları Kanunu (Human Rights Act (HRA) ile insan hakları konusunda kurulu olan düzeni değiştirmeye çalışmıştır. Kanun sonrası insan haklarının koruması yasamadan yargıya geçmiştir. Yasamanın çıkaracağı hükümlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) uygun olacağı, bu nedenle parlamentonun yasa yaparken sözleşmeye aykırı kanun hükmü koyamayacağı ön kabulü ile hareket edilir. Uygulamada çıkan uyuşmazlıkları yargı çözer. Ancak, yasaların AİHS'e aykırılığı nedeniyle yargı hiçbir yasayı iptal edemez.[701]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), doğrudan güçler ayrılığını AİHS kapsamında ele almıyordu. Ancak, İngiltere'de güçlerin görevleri arasındaki muğlaklık insan haklarına ilişkin uyuşmazlıklarda büyük sorunlar ortaya çıkarıyordu. Bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Stafford v UK davasında hükümetsel güçler arasında büyüyen öneme işaret etmiştir. Ancak güçler arasındaki muğlaklık, Benjamin and Wilson v UK davasında daha da görünür hale gelmiştir. Mahkeme güçler tarafındaki ayrımın temel olduğuna vurgu yapmıştır. Söz konusu davada müebbet cezasına çarptırılan mahkûmların akıl sağlığının bozulduğuna İçişleri Bakanlığı tarafından karar verilenlerin ilgili bir sağlık kurumuna gönderilmesi veya buradan tahliye edilmesi büyük bir hukuki soruna neden olmuştur. Mahkeme, mahkumların bir sağlık kurumuna gönderilmesi ya da tahliye edilmesine ilişkin kararın yürütme tarafından verilmesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin beşinci maddesinin (özgürlük ve güvenlik

---

[700] Slapper- Kelly, s. 185.

[701] Slapper- Kelly, s. 39; Masterman, s. 46.

hakkı) birinci fıkrasının a ve e bentleri ile dördüncü fıkrasına aykırılık oluşturduğu kararına varmıştır.[702]

AİHM, 26.12.2002 tarihli dava sonrasında Birleşik Krallık özelinde güçler ayrılığının ve yargının ayrı bir erk olarak var olmasının önemini vurgulamıştır.[703] Bu karardan önce de AİHM'in önüne gelen ve AİHS madde 6'ya (adil yargılanma hakkı) aykırı bulunan davalarda da güçler ayrılığına ilişin uyuşmazlıklar bulunmaktadır. AHİM, suça sürüklenen ve iki yaşında bir başka çocuğu öldüren bir çocuğun hapiste kalacağı süreyi Kraliçe'nin yetkisiyle İçişleri Bakanlığının belirlemesini AİHS madde 6'ya aykırı bulmuştur.[704]

İngiliz Yüksek Mahkemesi'nin artık bağımsız bir mahkeme olarak hareket ettiği ve parlamento üstünlüğünün her geçen gün kırıldığına ilişkin çok yakın bir örnek bulunmaktadır.

Birleşik Krallığın Avrupa Birliğin'den çıkması sürecinde Muhafazakâr Parti lideri aynı zamanda Başbakan Boris Johnson'ın talebi üzerine Kraliçe II. Elizabeth'in 9 Eylül 14 Ekim tarihleri arasında parlamentoyu tatil etmesi üzerine aktivist Gina Miller'ın açtığı ve muhaliflerin

---

[702] AİHS 5/1, a ve e bentleri ile 4. fıkrası şöyledir:

a. Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması

e. Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

[703] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2228212/95%22],%22itemid%22:[%22001-60649%22]} (Erişim tarihi: 08.08.2019)

[704] https://hudoc.echr.coe.int/ENG#{%22fulltext%22:[%22v%20and%20t%20v.%20united%20kingdom%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58593%22]} (Erişim tarihi: 08.08.2019)

desteklediği davada Yüksek Mahkeme, tatil etme kararını hukuka aykırı bulmuştur. Davalı Muhafazakâr Parti savunmasında, Yüksek Mahkeme'nin konuya ilişkin karar vermesinin güçler aykırılığına aykırı olduğunu, konuya ilişkin vereceği kararın da siyasi bir karar olacağını iddia etmiştir.[705] Ancak buna rağmen mahkeme konu hakkında hukuka aykırılık kararı vererek, Birleşik Krallık'ta artık güçlerin birbirinden ayrıldığını ve parlamento üstünlüğünün kayıtsız şartsız kabulünün var olmadığını göstermiştir.

E. Güçlü Hegemonya ve Parlamento

İngiliz anayasal düzeni, tarihteki en köklü liberal demokrasi örneklerinden biridir. Ancak, İngiliz demokrasisinin uzun erimli olmasının tek nedeni, İngiltere'nin kapitalist toplumun yeniden üretilmesi bakımından başarılı olmasıdır. Joachim Hirsch'e göre kapitalist bir düzende insanlar hem bir sınıfın üyesi hem de resmi açıdan özgür ve eşit yurttaştırlar.[706] İngiltere'de vatandaşlık, tam da Hirsch'in tasvir ettiği gibidir. Devlet de bu tanıma uygun bir biçimde konumlanmıştır. Kapitalist devletin en iyi örneklerinden biri olan Birleşik Krallık, tıpkı diğerleri gibi sosyal güç dengelerinin yoğunlaştığı bir merkezdir. Parlamento da benzer bir biçimde değişik sınıfların güç dengelerinin sürekli hareket içinde olduğu bir yapıya haizdir. Hatta parlamento içinde kalıtsal ve dini rolleriyle bulunan lordlarla, temsille gelen ve başka sınıflara mensup olan diğer lordlar arasında da bir güç mücadelesi verirler. Güçler ayrılığı, bu güç dengelerinin devletin değişik organlarda paylaşılması ve denetlenmesi anlamına gelmektedir.

---

[705] Kararın tam metni için bkz: https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2019-0192-judgment.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2019)

[706] Joachim Hirsch, **Materyalist Devlet Teorisi Kapitalist Devletler Sisteminin Dönüşüm Süreçleri**, Alan Yay., İstanbul, 2011, s. 33.

Birleşik Krallık'ta, yıllardır iki disiplinli parti geleneğine uygun olarak çoğunluk hükümetleri bir parti üzerinde kurulur. Bu nedenle, Westminster tipi parlamenter-demokratik düzende hangi sınıfın güç odağında olduğu rahatlıkla görülebilir. Başka bir anlatımda Birleşik Krallık'taki devletin hangi sınıfın devleti olduğu kolayca anlaşılır. Ancak Hirsch'in de belirttiği gibi

"*her devletin özgünlüğü ve birbiriyle çatışan toplumsal güçlere karşı otonomisi, onu sosyal uzlaşmaların ve dengelerin sağlandığı bir yer haline getirir ki bu sağlanmaksızın hiçbir kapitalist toplum varlığını sürdüremez*".[707] Dolayısıyla İngiliz politik toplumunda, toplanan sınıfsal yoğunluk ve politik toplumda bulunan sınıfın/sınıfların kendi aralarındaki çatışkıları ve uyumları, kapitalist düzenin devamını ve kendini yeniden üretmesini sağlar. Geniş anlamda devlete hâkim olan sınıfın, diğer sınıflarla uzun vadeli oydaşma/uyum temelinde kurduğu politika sakıncalı olabilir. Örneğin Tony Blair döneminde, İşçi Partisi'nin emek temelinden değil de sermaye üzerinden yürüttüğü politika, burjuva tikel çıkarlarının uzun süre korunmasına ve İşçi Partisi'nin de bu çıkarların hayat bulmasına uzun süre göz yummasına neden olmuştur. Bu durum, sömürülen sınıfların baskı altında bırakılmasına neden olmuştur. Bu açıdan kapitalist-sömürgeci düzlemde uzun vadeli bir uzlaşının sakıncalı olduğu da söylenebilir. Ancak yine Hirsch'in isabetle belirttiği gibi "*devlet aygıtları toplumsal sınıf ve gruplarla istikrarlı değildir, güç dengelerinin değişmesi ve sosyal çatışma durumunda kaymalar gösterebilir*." Bu da, her istikrarlı/oydaşmayı kurmuş parlamento hükümetinin elbet bir sonu olduğu gerçeğini gösterir. Hem oydaşmada hem de çatışkıda kapitalist düzenin kendini yeniden üretme kabiliyeti bulunmaktadır.

Birleşik Krallığın parlamenter sisteme sahip bir güçlü hegemonya olmasının en önemli sebebi uzun süre yönetimde kalan iktidar bloklarıdır. Bu durumu az önce de belirttiğimiz gibi

---

[707] Hirsch, s. 35.

parlamentonun üstünlüğü ilkesi ve disiplinli iki parti geleneği destekler. Ancak uzun vadeli ve istikrarlı iktidarlarının İngiltere'de kurulabilmesinin temel nedeni Poulantzas'ın belirttiği üzere ekonomik olarak hükmeden sınıfların, hükmeden erke dönüşmeleri ve sermaye politikalarına en az çatışkı ve en fazla uzlaşı ile sahip olmalıdır. [708] Daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse, Birleşik Krallık parlamento seçimleri kazanan sınıfın bir erkler politikasına (mecliste çoğunluk ve hükümet) sahip olmasıdır. Hükümeti kuran partiler, kendi temsilcisi oldukları sınıf çıkarlarından olabildiğince az ödün verip yine kendi çıkarlarını istikrarlı bir biçimde yürüterek güçlü hegemonyaya sahip olmaktadırlar.

İngiltere–AB arasındaki dâhil olma terk etme gerilimi üzerinden İngiliz politik sistemine ve güçler ayrılığına tekrar bakmak gerekir. Her bir devleti kapitalist rekabet ilişkilerinin bütünsel bir parçası olarak okuduğumuzda her bir devletin tek olarak küresel rekabetin yaratacağı baskılarına uğrayacağı ve bunun da devletin kendi içindeki sınıf çıkarlarını etkileyebileceğini söylemek gerekir.[709] Küresel sermayenin rekabetçi baskıları Birleşik Krallık üzerinde etkili oldukça AB'de kalma ya da çıkma konusunda İngiliz politik toplumunun, sivil toplumdan ayrı hareket edemeyeceği gerçektir. Benzer bir biçimde, anayasal iskeletin ve devlet teşkilatının dağılımında ve güçlerin ayrımında da aynı sermaye odaklarının politik talepleri doğrultusunda İngiltere, diğer bütün Sovyetlerden dağılan ülkeler gibi ve kuvvetle muhtemel o ülkelere örnek olmak saikıyle kimi anayasal reformlar yapmıştır.

Günümüzde Westminster tarzı parlamentarizm, artık güçlü parlamentonun yerine güçlü başbakan ve hükümeti imlemektedir. Hükümet ve başbakandaki güç yoğunluğu, kapitalist çıkarların gerçekleştirilmesi bakımından kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Jessop'a göre,

---

[708] Nicos Poulantzas, **Staatsheorie, Politischer Überbau, Ideologie**, Hamburg, 2002, s. 154'ten aktaran Hirsch, s. 50.

[709] Hirsch, s. 65.

kapitalist çıkarların yürütülmesi ve yönetime doğrudan erişimin sağlanması sürecinde parlamentonun rolü geriler. Sermaye sınıfları arasındaki çatışmalar bürokrasinin içerisinde yeniden üretilir.[710] Ancak, demokratik sistemdeki parlamenter bir iktidar bloğu, toplumsal bütünlük anlamına geldiği için sürekli sermaye biçimi için gerekli koşulları tesis eder. Bu nedenle de güçler ayrılığına sahip, sermaye birikiminin arttırılması konusunda faydalı kabul edilirler.[711] Genel itibarıyla İngiltere'de güçler ayrılığının konsolidasyonu da bu yöndedir. Ancak bunun tersi bir biçimde II. Dünya Savaşı sonrasında ve özellikte Thatcher dönemi öncesinde çıkan ekonomik/ideolojik krizler bahane edilerek rıza yerine baskının arttırıldığı otoriter popülist bir proje yürürlüğe konulmuştur. Thatcher dönemi kendi hegemonik krizinden "krize karşı polislik" temelinde çıkmaya çalışmıştır. Thatcher dönemi söylem hukuk ve düzenin kurulması şiarı üzerine kuruluyken gerçekte yaratılan hegemonya krizinin otoriter devletçilik ile bitirilmeye çalışılmasından başka bir şey değildir.[712] Thatcher döneminden sonra yönetime gelen İşçi Partisi hükümetlerinin hiçbiri sahte demokrat-popülist temelde kurulan hukuk düzeninin yerine gerçek popüler-demokrat ve halkçı bir politika geliştirememiş, hükümet ayaklarını bu düstur üzerinden gerçekleştirememiştir. [713]

Birleşik Krallık özelinden çıkıp parlamenter sistemin hegemonik olup olamayacağına ilişkin sorunsala değinmek gerekir. Parlamenter sistemler, genel olarak hâkim sınıflar ve fraksiyonlar arasında güçlü bir iktidar bloğu oluşturdukları zaman hegemonik olabilirler. Başka bir anlatımla, politik toplumda zora, sivil toplumda ise rızaya sahip olan hegemonik sınıf kısmi ödünler vererek diğer sınıflarla ortak stratejiler geliştirdiği bir aşamada entegral bir devlet

---

[710] Bob Jessop, **Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak**, Çev: Ahmet Süreyya Özcan, Epos Yay., Ankara, 2016, s. 59.

[711] Jessop, Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, s. 65.

[712] Jessop, Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, s. 103 vd.

[713] Jessop, Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, s. 103, 157.

kurmuş olur. Ancak uzun vadede birçok örnekte görüldüğü gibi sermaye birikimi ile parlamenter sistem uyumsuzluk taşır.[714] Başka bir deyişle, ılımlı oydaşmayı sağlayan bir düzende hegemonik sınıf kendi sınıfsal çıkarlarını unutursa uzun erimde kendi politikalarını uygulayamaz hale gelir. Tersi bir düşünceyle, entegral devleti kuramayan diğer sınıf ve fraksiyonlar için çıkarları için kısmi ödünler veremeyen sınıfların rızayı kaybedip zoru uygulaması son derece olasıdır. Bu nedenle de, güçler ayrılığı temelinde ancak entegral devletin birleşenleri üzerinde bir parlamenter rejim kurmak ince bir terazi ayarı gerektirir. Parlamento içinde birden çok sınıfın/fraksiyonun bileşenini bulundurur. İstikrarlı ve güçlü bir hegemonik parlamenter sistem olabilmek için hem parlamentonun içerisindeki diğer sınıf/fraksiyonlarla oydaşmayı sağlamak hem de kendi özsel sınıf çıkarlarını unutmamak gerekir.

[714] Jessop, Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, s. 160-161.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZAYIF HEGEMONYALARDA VE ORGANİK KRİZLERDE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Tezin ikinci kısmında, güçlü hegemonyalarda güçler ayrılığının nasıl işlediği üzerinde duruldu. Bu aşamada, bir tarihsel bloğun liberal anayasal bir düzende istikrarlı, demokratik, denge ve denetlemeye dayanan, düzenli ve süreğen kabul edilebilmesinin temel nedeninin güçler ayrılığı olmadığı, güçler ayrılığına sahip güçlü hegemonya olduğu savı üzerinde duruldu. Son bölümde ise yine Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırması üzerinden, bu defa, güçler ayrılığının işlerliğinin söz konusu olmadığı düzenlerin zayıf hegemonyalar ya da organik kriz dönemlerinden geçen hegemonyalar olduğu savı incelenecektir.

Bu bölümde, güçler ayrılığının güçlü olmayan organik kriz koşullarına meyilli, zayıf hegemonik düzenlerde nasıl oluşamadığı ya da düzende önceden kendini gösteren güçler ayrılığına ilişkin nüvelerin nasıl silikleştiği incelenecektir.

Bir egemen sınıfın hegemonyasının sonsuza değin sürmesi beklenemez. Hegemonik üstünlüğün kendini farklı nedenlerle yeniden üretememesi, organik krizlere neden olur. Gramsci'nin kuramsal çalışmalarında, organik (hegemonya) krizinin başlıca iki durumda ortaya çıktığı görülür. Bunlardan birincisi, egemen sınıfın toplumun geniş kesimlerinin onayını alarak başlattığı bir siyasal girişimde (savaş vb durumlar buna örnek gösterilebilir) başarıya ulaşamamasıdır. İkinci ihtimal ise geçmişte edilginlik içinde bulunan kitlelerin aniden hareketlenerek devrimci talepler ileri sürmesidir.[715]

---

[715] Mehmet Yetiş, "Hegemonya", **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişkiler**, Gökhan Atılgan, E. Atilla Ertekin (ed.), Yordam Kitap, İstanbul, 2018, s. 92.

Organik (hegemonya) krizlerde, sınıflarla temsilcileri arasındaki geleneksel yönetim ilişkileri kopma noktasına gelir. Toplumsal sınıflar, kendilerini temsil eden siyasal partilerden uzaklaşırlar ve yönetim ayaklarının işlevsiz kalması otorite krizine başka bir ifadeyle devletin genel krizine dönüşür.[716]

Organik kriz ile parlamenter krizi bu noktada ayırmak gerekir. Bir hegemonya krizinden söz edilebilmesi için temsil ilişkilerinden kopmanın partiler üstü bir hal alması gerekir. Daha iyi bir ifadeyle, organik kriz, bir siyasal rejimin bütün uğraklarını etkiler ve etkisiz bırakır.[717]

Hegemonya krizi hem yapısal hem de üstyapısal kertede etkili olur. Ancak her hegemonya krizi içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal sistemi sonlandırmaz. Hegemonya krizi sonunda yeni bir hegemonik düzen kurulabileceği gibi bunun aksine mevcut sivil toplum ve devlet ilişkilerinin yeni koşullara uyarlanarak kısmi bir dönüşümle sonlanmasına da neden olabilir.[718]

Gramsci, hegemonya krizinin sonlanmasına ilişkin iki yol önermiştir. Bunlardan birincisi, egemen sınıfın yönlendirdiği siyasal partilerin tek bir program altında toplanması; ikincisi ise çatışmakta olan toplumsal sınıflardan herhangi birinin yenişememesi durumunda taraflardan -görece- bağımsız bir üçüncü gücün sahneye çıkması ile gerçekleşir. Gramsci'nin Sezarizm kavramı, bu ikinci yolun kavramsallaştırılmış halidir. Sezarizm, daha önce yeterince bilinmeyen siyasi bir unsurun (karizmatik bir kişi ya da kurum), kendi iktidarı üzerinden hegemonyasını kurması anlamına gelmektedir. Gramsci'nin bu kavramsallaşması, tarihi figürlerin siyasi konumlanışları üzerinden ilerici ya da gerici olarak ayrılabilir. Julius Caesar ve Napoleon ilerici Sezarizme; Napoleon III ve Bismark gerici Sezarizm'e örnek gösterilebilir.[719]

---

[716] Yetiş, s. 92.

[717] Yetiş, s. 92.

[718] Yetiş, s. 92.

[719] Yetiş, s. 92.

Zayıf hegemonya kavramı, kısaca sivil toplumda rızanın kurulmaksızın politik toplumda zor, tahakküm ve baskı araçlarının toplum üzerinde uygulanması anlamına gelir. Sadece zor, tahakküm ve baskı ile kurulmaya çalışan hegemonyalar, egemen sınıfın tikel çıkarlarının yanına ardıl sınıfların ekonomik-korporatif çıkarlarını eklemlemeden hareket ettikleri için her dönemde ardıl sınıfların birbirlerine eklemlenerek, bir karşı hegemonya kurabilme olanağına ve dolayısıyla hegemonya krizine açık alan oluştururlar. Bu nedenle, söz konusu düzenler, liberal anayasal düzenler tarafından "kırılgan demokrasiler"[720] olarak tanımlanırlar.

Zayıf hegemonyalar, sivil toplumu bir bütün olarak rıza ile kuşatamadıklarında parçalanmış, çok partili, istikrarsız, her an hegemonik bir krize açık bir yapı sergilerler. Başkanlık sisteminin geçerli olduğu zayıf hegemonyalarda katılık ilkesi, yüksek mahkeme üyelerinin seçilmesi bir sorunsaldır. Parlamenter rejime sahip bir zayıf hegemonyadaysa bölünmüş toplumun çok partili sistemi istikrarsızlık iddialarını yanında getirir.

Hegemonya krizlerinin sonunda, kendi tarihsel bloklarını yitirmiş olan başkanlık sistemleri, zora dayalı bir düzen kurarak, bozulmuş başkanlık istemlerine yol açarlar. Diğer taraftan, parlamenter sistemlerde hegemonya krizi, güvensizlik oyunun kötüye kullanıldığı gücün hükümette toplandığı, devlet başkanının uzlaştırıcı rolünü yitirdiği erozyona uğramış bir sisteme dönüşür. Hegemonya krizlerinin sonrasında yargının rolü gittikçe silikleşir. Yargı,

---

[720] Kırılgan demokrasi kavramdan bahsedilebilmesi için Ersoy Kontacı üç şartın varlığını aramıştır: "anayasal değerler sisteminin unsurlarına ilişkin olarak yapılmış bulunan bazı siyasal ve kurumsal tercihlerin, *sıradan uyuşmazlıkların kapsamını aşan* ve toplumun belli kesimlerini diğererinden ayıran *önemli toplumsal yarılmalara* vücut vermiş olmasıdır. İkincisi, bu önemli toplumsal yarılmalar, toplumsal dokuda öteden beri var olan etno-kültürel fay hatlarıyla iç içe geçmiş bulunmaktadır. Üçüncü olaraksa, kırılgan demokrasilerde bu etno-kültürel fay hatlarıyla örtülen önemli toplumdal yarılmanın içerdikleri potansiyel çatışma tehdidi açığa çıkmış ve güncel hale gelerek *toplumsal çatışmalara* dönüşmüş bulunmaktadır." A. Ersoy Kontacı, **Kırılgan Demokrasilerde Siyasal Örgütlenme Özgürlüğü**, Savaş Yay., Ankara, 2016, s. 27.

diğer erklere eklemlenen ve onların iktidarlarına içkin hareket eden kukla bir erk olarak kurumsal hayatına devam eder.

Zayıf hegemonyalarda rızanın kurulamaması, salt zor ve tahakküm ilişkilerinin geçerli olması, başkanlık sistemlerinde gücü sınırlayacak bir otoritenin bulunamamasına neden olabilir. Bunun karşısında, parlamenter sistemlerde zayıf da olsa bir muhalefetin bulunması, zor uygulayan güçlü yürütmeye karşı bir kuvvet niteliğindedir. Böylelikle, zayıf hegemonyalarda parlamenter sistemler istikrarın kurulamamasına, kısa erimli ve pek çok hükümet krizlerine neden olur. Dolayısıyla, zayıf hegemonyalarda parlamenter sistemler tarihsel bir bloğun oluşturulamadığı, rıza için ikna kabiliyetinin bulunamadığı ve politik toplumlarda sıkça krizlerin yaşandığı bir ortam yaratabilmektedir.

Zayıf hegemonyaların organik krizlere açık hegemonyalar olabileceği daha önce söylenmişti. Egemen sınıfın temsilcisi olan başkanın, kendi sınıfına ve dolayısıyla karşıt hegemonyanın sahibi olabilecek olan diğer sınıflara karşı yürüttüğü, iktidarın başkanlık sistemlerinde kırılganlığı; kutuplaşma, çoğunlukçuluk, temsilde adaletsizlik ve yönetimde kişiselcilik şeklinde kendini göstermektedir.[721] Bunun dışında, başkanlık yarışının kutuplaşmanın önünü açması da olasıdır. [722]

Bu bölümde, zayıf hegemonyalarda ve hegemonya krizlerinde güçler ayrılığına ilişkin Afrika kıtasından iki ülke örneği incelenecektir. İki Afrika ülkesinin seçilmesinin temel nedeni, zayıf hegemonya olarak adlandırılabilecek ve her an hegemonya krizi ile yüzleşebilecek olan Güney Amerika, Asya-Pasifik ve Orta Doğu ülkelerinin anayasal sistemlerinin, güçler ayrılığı uygulamalarının hem yabancı hem de ulusal akademik çevrelerce çokça incelenmesidir. Afrika

---

[721] Bkz. Yazıcı, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme.

[722] İhsan Kamalak, "Giriş", **(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz**, İhsan Kamalak (der.), Kalkedon Yay., İstanbul, 2014, s. 27.

kıtasındaki çoğu ülkede benzer bir biçimde inceleniştir. Üçüncü anayasa dalgası ile Afrika kıtasındaki ülkelerin çoğunun anayasaları değişmiş, yeni anayasalar ile çoğu ülke demokratik düzene geçmiştir. Bunun yanında, Afrika'daki sömürü biçim değiştirerek devam etmektedir. Yapılan çoğu çalışmada, ilerleme olarak gösterilen anayasa maddeleri, yüksek mahkeme kararları, Afrika ülkelerinin zayıf hegemonyalarının kısmen işleyen taraflarına dair cımbızlanmış örneklerdir. Boumama'nın haklı bir şekilde değindiği gibi "*kapitalizmin uzun tarihinin, Afrika'da diğer her yerden daha da uzun olan tarihinin kendisini yağma, şiddet ve sayısız adaletsizlikle gösterdiğini biliyoruz*."[723]

Afrika'da 1940'larda başlayan ve 1970'lere değin devam eden sömürgesizleştirme hareketleri kısmen başarılı olmuştur. Ancak yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, Afrika'da sömürü, değişik biçimlerde, zayıf hegemonyaların anayasal düzenleri tarafından devam ettirilmektedir. Bu bölümde kapitalizmin yarattığı zayıf hegemonyaların nasıl hegemonik krizlere gebe olduğu ve bu düzenlerde nasıl güçler ayrılığının var olamayacağı incelenecektir.

[723] Said Boumama, **Afrika Devriminin Figürleri Kenyatta'dan Sankara'ya** , Çev: Şule Ünsaldı, Nota Bene Yay., Ankara, 2014, s. 9.

I. Zayıf Hegemonyalarda ve Organik Kriz Dönemlerinde Parlamenter Sistem

Çalışmanın birinci bölümünde, organik krizin ne anlama geldiğine ilişkin tanımlamalar yapılmıştı. Ancak Güney Afrika Cumhuriyeti'nin tarihsel uzamında organik krizin neye büründüğünü gözlemlemeden önce bir kez daha organik krizden ne anlamak gerektiğini hatırlamak gerekmektedir. İlk bölümde de bahsedildiği gibi, bir organik krizin var olması için ya egemen sınıfın geniş kitlelerden onay ve destek talep ettiği önemli bir siyasi girişimde başarısızlığa uğraması ya da edilgin konumdaki büyük kitlelerin, siyasal açıdan olağandışı bir hareketlilik içine girip, ancak bir devrimde ortaya konabilecek talepleri gündeme getirmeleri gerekmektedir. Güney Afrika'da hem apartheid öncesi, hem de sonrasında, egemen sınıf, geniş kitlelerin bilerek ve kendi yürüttüğü politika gereği desteğini almadan bir tarihsel blok kurma arayışına girmiştir.

Güney Afrika'nın sömürgeleştirilmesinden itibaren, rızaya dayanmayan hegemonik üstünlük biçimi, kendini çok uzun süre zor ve baskı yöntemi üzerinden sürekli bir organik kriz ile yürütmeye çalışmıştır.

Organik krizden birinci çıkış yolu, organik krizden derinden etkilenmiş siyasal alanların baskıcı kader adamlarına bırakılmasıdır. Gramsci'den hareketle, Nicos Poulantzas, organik krizden çıkışın bu tip bir baskıcı yönetime kayması durumunda olağanüstü devlet biçimlerinin ortaya çıkabileceğini ileri sürer. Olağanüstü devlet biçimleri Bonapartizm, askeri diktatörlük ve faşizm olarak kendilerini gösterebilirler.[724] Güney Afrika'nın apartheid dönemi, olağanüstü devlet biçimlerinden faşizme denk gelmektedir. apartheid dönemi, organik krizin sonucunda faşizmin bir olağanüstü devlet biçimi olarak ortaya çıkmış halidir.

---

[724] Nicos Poulantzas, **Faşizm ve Diktatörlük**, Çev: Ahmet İnsel, İletişim Yay., 2004, İstanbul, s. 22.

Organik krizin ikinci çözümü, yeni bir hegemonyanın kurulmasının hemen öncesinde, siyasal partilerin ve öznelerin tek bir parti çatısı altında toplanmasıdır. Apartheid sonrası faşizmin ortadan kaldırılmasında ANC (African National Congress) bu işlevi görmüştür. Apartheid sonrası ANC, öncü parti olarak yeni bir tarihsel blok kurmuş, birçok bileşenin çatısı olmuştur.

A. Zayıf Hegemonya: Beyaz Tahakkümündeki Güney Afrika ve Hükümet Sistemleri

1950 yılında Güney Afrika'da 30 numaralı Nüfus Kaydı Yasası; beyaz, yerli (siyah) ve renkli insanları birbirinden ayırdığında Avrupa II. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış, ırkçılıktan payını almış, Holocoust'un yaralarını kapatmaya çalışıyordu. Aynı tarihlerde, faşizm, sanki bu acılar yaşanmamışçasına Güney Afrika'da her gün kendini yeniden üretiyordu.

Güney Afrika'nın Portekizler tarafından 1488'de keşfedilip, sömürülmeye başlamasından itibaren Güney Afrika'ya değişik ülkelerden insan getirilmiştir.[725] Güney Afrika'nın kaynakları kullanılmış, tarım arazilerinde kendi yerlileri köle olarak çalıştırılmıştır. Bu da yetmemiş, siyahiler, Portekizler tarafından keşfedilen Güney Amerika ülkelerine şeker ekilen arazilerde köle olarak çalıştırılmak için gönderilmiştir.[726]

Sömürge ülkesi olarak Güney Afrika'nın hikâyesi, beyazların gözünden böyle başlar. Halbuki, Samir Amin, beyazlardan önceki Afrika kültürünün kolektif toprak kullanımına bağlı olduğunu, bu nedenle feodalitenin bu topraklarda yok denecek kadar az olduğunu ileri sürmüştür.[727]

---

[725] Alex Hepple, **South Africa A Political and Economic History**, Pall Mall Press, London, 1966, s. 39; Jan H. Hofmeyr, **South Africa**, Ernest Benn, London, 1952, s. 26.

[726] Hepple, s. 40.

[727] Samir Amin'den aktaran Gürhan Uçkan, **Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayılma Örneği Güney Afrika Cumhuriyeti**, Yarın Yay., İstanbul, 1986, s. 12.

Güney Afrika sömürge arayışıyla kan gölüne dönen Afrika kıtasının makûs talihinin sadece bir parçasıdır.

Sömürgeleşme sonrasında faşizm, kendi zayıf hegemonyasını, hiçbir zaman elde edemediği rıza üzerinden değil de, tahakküm üzerinden kurar. Tahakküm üzerinden kurulan zayıf hegemonyanın organik krizinden çıkışı, apartheid rejimi ile açık faşizme dönüşmüştür. Poulantzas'ın da değindiği gibi faşizm, kapitalizmin emperyalist aşamasına rastlar.[728] Tekelci beyaz sermayenin faşizmi kendini, 1994 Anayasası'nın kabul edilmesine değin Güney Afrika'da göstermiştir.

Afrika'da pazar kavgası ve sömürgecilik, 1884-1885 Berlin Konferansıyla başlar. Bu nedenle, Afrika kıtasının değişik bölgeleri İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Portekiz ve İspanya arasında paylaşılır.[729] Afrikalı halkları görmezden gelen beyazların tahakkümü ve emperyalizmi, 90'ların ortalarına kadar soluk kesmeksizin kendini gösterir. Önceden bölgeyi ele geçiren sömürge şirketlerinin şiddeti sonradan Güney Afrika Cumhuriyeti'nin kurumsal bir devlet olmasıyla politik toplumun zoru, şiddet tekeli haline gelir. Kapitalist devlette devlet dışı fiziksel şiddet, başka sınıflara da pekâlâ ait olabilir. Ancak, nihai şiddet merci devlettir.[730]

Sömürgeci şirketlerin baskısı, 16. yüzyılda Portekiz'in Güney Afrika'da gücünü kaybetmesi ile başlar. Portekizliler yerine İngilizler, İspanyollar ve Hollandalılar gelmiştir. 17. yüzyılın ortalarına doğru Afrika-Pasifik doğrultusunda ticaret, iki büyük şirketin tekeline girmiştir: İngiliz Doğu Hindistan Şirketi (English East India Company) ve Hollanda Doğu Hindistan

[728] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 27.

[729] Uçkan, s. 16.

[730] Hirsch, s. 28.

Şirketi (Dutch East India Company).[731] Güney Afrika, bir ham madde zengini ülke olarak bu iki şirketin odağı haline gelmiştir.

Güney Afrika'daki en kritik demografik değişiklik, Hollanda kaynaklı "Dutch East India Company" isimli şirketin, Güney Afrika'yı her açıdan bir sömürü unsuru haline getirmesi üzerine gerçekleşmiştir.[732] Bu dönemde, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin dikkati daha çok Hindistan yarımadasında olduğu için, Hollanda asıllı Dutch East India Company hızlı bir biçimde Güney Afrika topraklarını keşfetmiştir. Hollandalı şirketin Güney Afrika'ya gönderdiği Hollanda asıllı kişilerin çoğu suçlular ve fakirlik çekenlerdir. Daha sonra bu topluluk "*Afrikaner*" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. İngilizler Güney Afrika pazarına girmeden önce Güney Afrika'nın sömürülmesinde tekel rolünde olan Dutch East India Company'dir.[733] 1802 tarihinden itibaren, Güney Afrika'da egemenlik Dutch East India Company'den İngilizlere geçmiştir.[734] 19. yüzyılın ikinci yarısına geçildiğinde Britanya tüm dünyada olduğu gibi Afrika kıtasında da endüstride rakipsizdir.[735] Güney Afrika üzerindeki el değişikliğinin de nedeni budur.

Güney Afrika'da, siyahilere ve diğer sömürge ülkelerinden getirilen insanlara karşı yöneltilen sistematik şiddet, bir beyazın elinden diğerine geçmiştir. Her iki dönemde de, kural koyma ve sömürge yetkisi, doğrudan bu şirketlerin elindedir. Siyahiler ve diğer ülkelerden getirilenler, köle olarak kullanılmaktadır. Siyahiler, medenileştirilmesi gereken ilkel barbarlardır.

---

[731] Hepple, s. 41.

[732] Jordan K. Ngubane, **An African Explains Apartheid**, Frederick A. Praeger Inc, New York, 1963, s. 4-5.

[733] Hofmeyr, s. 30, 32.

[734] Hepple, s. 57; Afrika'nın diğer bölgelerinde etkili olan Fransız etkisi, Güney Afrika'ya yayılamamıştır. Bunun temel nedeni, Hollandalı ve İngiliz sömürgecilerin Fransız sömürüsüne Güney Afrika'da izin vermemesidir. Bkz: Hofmeyr, s. 41.

[735] Türkkaya Ataöv, **Emperyalizmin Afrika Sömürüsü**, İleri Yay., İstanbul, 2018, s. 49.

Medeniyeti sağlayacak olanlar da, beyaz ırkın temsilcisi şirketlerdir.[736] Medeniyet üzerinden Güney Afrika'da inşa edilen emperyalizmdir. Emperyalizm, Poulantzas'ın değindiği gibi:

"Salt iktisadi nedenlerle sömürgeler aranması vb. yalnız iktisadi alanda ortaya çıkan değişimlerle sınırlanamaz. Aslında bu "iktisadi" veriler, kapitalist sistemin bütününün tekrar düzenlenmesinin ve bunun sonucunda, ideoloji ve siyasanın derin değişimlerini belirler."[737]

Güney Afrika üzerinde kurulan düzen bir beyazın elinden diğer beyazın eline geçen emperyalizmin yeni siyasal düzenidir.

Güney Afrika'da, yukarıda bahsedilen dönemde, sömürünün dolaylı kaynakları her ne kadar devletler olsa da (İngiltere ve Hollanda), bölgede vergi koyma, çalıştırma, emeğe el koyma yetkisi doğrudan şirketlerdedir. Sonuçta, el konulan ülke kaynakları, ham madde ve emek gücünün ortaya çıkardığı artı değerin bir kısmı sömüren şirketlerin bağlı olduğu devletlere gönderilmektedir. Ancak, büyük bir çoğunlukla, Dutch East India döneminde sömürü düzeninin kanlı çıkarlarının çoğundan devletler değil, şirketler yararlanmaktadır. Bu nedenle, son kertede sömürünün nemalarından devletler yararlansa da, baskı unsurunu uygulayanlar ve sömürülen kaynaklardan ve emek gücünden ortaya çıkan artı değere el koyan, şirketlerdir. O halde, sömürgelerde bir devlet egemen sömürüsünden ziyade, şirket egemen bir sömürü biçiminden bahsetmek daha doğru olacaktır. Buna karşılık, Güney Afrika halkı sömürü düzenine karşı direnmektedir. Hem Hollandalı ve İngiliz şirketlerin döneminde, hem de İngiltere'nin ülke olarak sömürüsü döneminde, Xhosa'lar ile beyazlar arasında toprak temelli uyuşmazlıktan kaynaklanan Kaffir Savaşları olarak adlandırılan savaşlar olmuştur. Her ne kadar Afrikalı Xhosalar sayıca beyazlara karşı üstün olsalar da, silahın beyazlarda olması yüzünden savaşları

---

[736] Ngubane, s. 6; Hofmeyr, s. 35, 36.

[737] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 30.

kaybetmişlerdir.[738] Boerler (Afrika'ya Hollanda'dan gelip yaşamaya başlayan halk) bölge halkını sömürmeyi öğrendikten sonra, Dutch East India şirketini aradan çıkarıp şirkete ucuz emek ve mal satma işlerini bizzat kendileri yapmaya başlamışlardır.[739]

Dutch East India Company, Hollanda hükümeti adına denizaşırı ülkelerde ticaret yapmak için kurulmuştur. Şirket, sömürge kurmak için gittiği her ülkede üretim araçlarına el koymak için şiddete, ölümlere yol açmıştır. Şirket, Hindistan, Uzak Asya ve Afrika'da kendi sömürü düzenini zor kullanarak; devleti temsilen, ancak bir devlet olarak değil de, şirket olarak uygulamıştır. Sömürge ülkelerine uygulanan baskıcı rejim ve infazlar şirketin karı için gerçekleşmiştir. Zorun eyleme dökülmesinin meşruiyeti şirketin başındakilerin kararıdır.[740]

Dutch East India şirketinin hegemonik olmadığı ya da zayıfladığı momentlerde politik toplumu üretim araçlarına sahip olan başka bir sermaye grubu doldurmuştur. Öyle ki, 1888 yılında De Beers Consolidated Şirketi tüm elmas ocaklarının sahibiydi. Şirket başkanı Cecil Rhodes, aynı zamanda Cape Town kolonisinin de başkanıydı.[741] Güney Afrika'daki bu sorunsalın materyalist devlet teorisindeki cevabı şudur: Kapitalist devletin kendisini burjuva toplumlarında şiddet aygıtı olarak kabul edilmesinin temel nedeni, onun, fiziksel şiddeti kullanma tekeli olmasıdır. Kapitalizmin ortaya çıkışıyla, politik ve ekonomik iktidarın birbirinden özerk olması mümkün değildir. Bu nedenle de, Afrika'da sömürü düzenini kuran şirketlerin belli bir aşamada devlete hâkim olarak belli bir sosyal form haline gelmesi de şaşırtıcı değildir.[742]

---

[738] Hofmeyr, s. 55 vd; Ataöv, Emperyalizmin Afrika Sömürüsü, s. 50-51.

[739] Uçkan, s. 19.

[740] Hepple, s. 49,54.

[741] Uçkan, s. 20.

[742] Hirsch, s. 23-24.

Güney Afrika'ya İngiltere'nin hâkim olmasının üzerine siyahilerin; Hollandalı ve az sayıdaki Fransız sahiplerinin yanına bir beyaz sömürgeci daha eklenmiştir. Güney Afrika'ya siyahilerin bir kısmı köle olarak beyazlar tarafından Kuzey Afrika ve Madagaskar'dan getirilmiştir.[743] Kölelerin bir kısmı da, Asya kıtasının değişik bölgelerinden Dutch East India Şirketi tarafından; Hindistan'dan, Smatra'dan, Cava Adasından, Celebes Adası'ndan şeker kamışı tarlalarında çalıştırılmak için getirilmiştir. Siyahi ve Asyalı köleler, zaman içerisinde karışmışlardır.[744] Güney Afrika'da, yerlilerin toprakları beyazlar tarafından alınmış, aynı topraklarda köle olarak çalıştırılmak zorunda kalmışlardır. Ataöv'ün tespitine göre Güney Afrika yerlileri, kıtanın herhangi bir yerindeki yerlilerden daha fazla ve hızla proleterleşmişlerdir.[745]Bu dönemde doğrudan üretici konumunda olan kölelerin üretim araçları üzerinde herhangi bir hak iddia etmesi söz konusu değildir.[746]

Güney Afrika'nın doğu kıyısı ve Hint denizi ve Drakensberg dağları arasında yer alan Güney Bantu bölgesinde; Swazi, Xhosa, Zulu ve Ndebele siyahi toplulukları yaşamaktadır. Bunun karşısında, geniş insan topluluklarının yaşadığı Cape, Transvaal, Natal ve Orange Bağımsız Devleti olarak adlandırılan bölgelerin hepsi beyaz sömürgeciler tarafından işgal edilmiştir. Anadilleri Xhosa, Zulu ve Güney Sotho ve Tswana dilleri olan çoğu Afrikalı beyazların dilleri olan İngilizce ve Flemenkçe konuşmaya zorlanmıştır. Güney Afrika yasalarına ve Anayasası'na renkli olarak geçen Afrikalılar; Hintliler ve Khoi- Khoin kabilesi üyeleri, Botsvana ve

---

[743] Ngubane, s. 7.

[744] Türkkaya Ataöv, **Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, Ajans Türk Matbaacılık**,1975, Ankara, s. 490; Hepple, s. 11 vd.

[745] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 491.

[746] Özdemir- Saygılı- Zabunoğlu- Demirli- Aykut- Türkoğlu Karacaova- Uğurlu- Şahin, s. 45.

Namibya'ya komşu Kalahari çölünde yaşayan güney Afrika halkı ve beyazların kölelerinden doğan çocukları olarak tanımlanmışlardır.[747]

Güney Afrika'nın, sömürgeciler tarafından talan edilmesinin temel nedeni, geniş ve verimli tarım alanları dışında, dünyanın en büyük altın (çoğu Transvaal bölgesinde toplanmıştır) ve elmas rezervlerine (çoğu Cape Kolonisi bölgesindedir) sahip olmasıdır. Bunun dışında bölgede; demir, manganez, asbest, bakır, kromit, uranyum, platin gibi rezervler de bulunmaktadır.[748] Bu kaynaklar bakımından Güney Afrika diğer Afrika ülkelerinden de zengindir. Güney Afrika'da sömürü düzeninin temeli ezilen köle sınıflarının emeğinin bu kaynakların çıkarılması ve işlenmesi aşamalarında kullanılmasıdır.

31 Mayıs 1902 tarihi itibariyle Orange Free State ve Transvaal, İngiltere egemenliği altına girmiştir. Bu, beyazlar içerisinde gelişen yarışı İngilizlerin kazandığı anlamına gelmektedir.[749]

Güney Afrika'da beyazlar, 1908 yılında anayasal düzenlerini kurmaya hazırlanırken kendi nüfuslarından olmayan ve topraklarından ettikleri siyahileri görmezden gelmişlerdir. Bu bilinçli sermayeci körlük düzeni, 31 Mayıs 1910'da Güney Afrika Birliği ismini almıştır.[750] Güney Afrika 1910'dan itibaren parlamenter monarşi modelini benimseyerek Britanya'dan ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren Güney Afrika için güçler ayrılığının beyazlar için varoluşundan bahsedilmeye başlanabilir. Ancak, diğer halkların güçler ayrılığına erişmesi için neredeyse yüz yıl daha vardır. Birliğin içerisinde Cape Kolonisi, Natal, Orange Özgür Ülkesi ve de Transvall bölgesi bulunmaktaydı. Birlik, o dönem Kanada ve Yeni Zelanda gibi İngiliz

---

[747] Hofmeyr, s. 45.

[748] Ataöv, s. 490; Hepple, s. 16, 21, 88.

[749] Hepple, s. 92.

[750] Faruk Turinay, "Tek Başlı Parlamentarizm Kavramının Doğuşu: Güney Afrika'nın Hükümet Sistemi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.119, 2015, s. 66.

İmparatorluğu'nun özerk kolonisi kabul ediliyordu.[751] Birlik için bir başkandan, yürütme kurulundan ve parlamentodan (Volksraad) oluşan bir düzen öngörülmüştü. Yasama, en üstün erkti. Ancak, gerçekte bunun karşılığı yoktu. Dört yılda bir milletvekili seçimleri yapılıyordu. Seçimlerde sadece vatandaş olmaya hak kazanmış vatandaşlar oy kullanabiliyordu.[752] Bunun yanında, vatandaşların belirli bölgelerde doğmuş olması vergi durumu ve mesken özellikleri de göz önüne alınıyordu. Öngörülen düzen, parlamenter sisteme benziyordu ancak parlamenter sistem değildi. Daha sonra bu sistem Bölge Valisini İngiltere tacının atadığı bir Temsilciler Meclisi ve Senatosu olan bir düzene evrildi. Temsilciler Meclisi, bölgelerden gelen temsilcilerin bulunduğu meclisti. Mecliste, Cape bölgesinden 51, Transvaal'dan 36, Natal ve Orange Özgür Devletinin ise 17 üyesi bulunuyordu.[753] Senatonun 40 üyesi vardı. Bunun karşısında, siyahiler ve diğer halklar görmezden geliniyor beyaz azınlığın kendi yapboz oyunu devam ediyordu. Örneğin, 1908'de Natal bölgesinde 22, 686 seçmenin sadece 200'ü beyaz değildi.

1909 Anayasası, (South Africa Act) İngiltere tahakkümü altında Bölge Valisi'ne görev veren, sadece beyazlara oy hakkı tanıyan bir düzenlemeye sahipti.

1909 Anayasası, yapısı itibariyle dayatma anayasa olarak tanımlanmaktadır. Çünkü, seçmenlerin ya da anayasa yapım sürecine katılma konusunda yetkilendirilmiş herhangi bir

---

[751] Stephen Leacock, "The Union of South Africa", **The American Political Science Review**, V. 4, N. 4, Nov., 1910, s. 498.

[752] Hepple, s. 100.

[753] Hepple, s. 100.

seçilmiş temsilci bulundurulmaksızın dışarıdan yabancı egemen bir gücün zorlamasıyla yürürlüğe sokulmuştur.[754]

1909 Anayasasının 26. maddesine göre, senatör seçilebilmek için ya İngiliz ya da Avrupa vatandaşı olma şartı aranıyordu. Aynı şekilde Anayasa'nın 44. maddesine göre Temsilciler Meclisi üyesi olabilmek için de İngiliz ya da Avrupalı olmak gerekiyordu.[755] Ancak, bir yandan da özellikle Cape bölgesi politikacıları, siyahilerin oy hakkının gasp edilmesine karşı gelememeye başladı. Bu nedenle, beyaz Avrupalıların lehine bir kota koyularak yerlilere ve "renklilere" oy hakkı verildi. Ancak, hem kota uygulaması hem de "renklilere" verilen oy hakkının ortadan kaldırılması 32. madde gereği Parlamento ve Senatonun 2/3 çoğunluğunun oyuna bırakıldı. Beyaz olmayanlara tanınan bu hak, 1936 ve 1956'da yıllarında kaldırıldı.[756]

Anayasadaki düzenlemeler böyleyken, 1913 yılında yerlilerin toprak mülkiyeti haklarına sınırlamalar getirildi. Sınırlamalar sonrası yerliler, kendilerine ayrılan bölgeler dışında hiçbir bölgede toprak mülkiyeti edinemez ya da kiralayamazlardı.[757]

I. Dünya Savaşı sonrası Güney Afrika, Süveyş Kanalı'nın geçici olarak kullanılamaması ve Avrupa ve Amerika arasındaki bağların kısmi kesintisi nedeniyle endüstriyelleşti. Bu Güney Afrika'da beyaz olmayan çoğunluğu, kent proletaryası saflarına kattı. İmalat endüstrisinin başında devletin ilk büyük devlet tekeli olan demir ve çelik tröstü (ISCOR) vardı. Afrikalılar, kalifiye olmayan işlerde yoğunlukla da fabrika ve madenlerde kötü koşullarda çalıştırıyordu.[758]

---

[754] André Thomashausen, "Güney Afrika'nın Siyasal Evriminde Anayasal İktidar ve Meşruluk", Çev: Ersoy Kontancı, **Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim Beklentileri Uluslararası Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 19-20 Mart 2010, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara, 2011, s. 112.

[755] Nelson Mandela, **Özgür Bir Güney Afrika**, Çev: Ayşegül Erol, Belge Yay., İstanbul, 1986, s. 17.

[756] Hepple, s. 102

[757] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 491.

[758] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 492.

1912'de kent orta sınıf aydınları ve kabile başkanlarının önderliğinde South African Native National Congress (Güney Afrika Ulusal Yerli Kongresi) kuruldu.[759] Kongre, 1925'te African National Congress'e (Afrika Ulusal Kongresi ANC) dönüşecekti ancak bundan önce 1919 Afrika Birliği Kongresi'ne üye ve Versailles'e heyetler göndererek ırk ayrımına yönelik mücadele için çağrıda bulunmuştu. Ancak, başarılı olunamadı.[760]

1915'te Güney Afrika İşçi Partisinden kopanlar, Uluslararası Sosyalist Derneğini kurdular. Daha sonra 1921'de Güney Afrika Komünist Partisi kuruldu. Parti, siyahiler ve beyazların aynı çatı altında ilk kez siyasi bir mücadelede hareket etmelerini sağladı. Ancak, daha sonra parti sendikal hareketin sönümlenmesiyle etkisini kaybetti. [761]

Siyahilerin bir arabayı sürecek kadar zekâsı olmadığını ileri süren Milliyetçi Parti (National Party), 1924'te seçimi kazanıp koalisyon arayışına girdiğinde, koalisyon ortağı sadece beyaz işçilerin tikel çıkarlarını önemseyen Güney Afrika İşçi Partisiydi. 1923'te Afrikalılar, bir haklar bildirisi yayınlayıp geçiş yasaları ile ırk ayrımcılığına son verilmesini istediler ancak bu talepleri sonuçsuz kaldı.[762]

1929-33 ekonomik bunalımının gölgesi Güney Afrika'ya düştüğünde olağan şüpheliler yine beyaz olmayanlardı. Elmas fiyatları düşünce birçok maden ocağı kapandı ve çok sayıda işçi işinden oldu. Ekonomik bunalımın sürdüğü bu günlerde Afrika Hakları Derneği, yerlilerin oy ve eğitim hakkı için mücadele veriyordu. Tam bu sırada, 16 Aralık 1930'da Durban'da büyük

---

[759] Hessen Ebrahim-Laurel E. Miller, "Creating The Birth Certificate Of A New South Africa Constitutipn Making After Apartheid", **Framing The State In Times Of Transition Case Studies In Constitution Making**, Laurel E. Miller (ed.), United States Institute Of Peace Press, Washington D.C., 2010, s. 113.

[760] Mandela, s. 18.

[761] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 492

[762] Uçkan, s. 31.

bir yerli katliamı oldu. Kongolu siyasetçi ve komünist parti lideri Lumumba gibi Zululu Komünist Johannes Nkosi de bu katliamda öldürüldü.[763]

1931'de İngiliz parlamentosu Güney Afrika'ya iç işlerinde yasama yapma yetkisi verdi. Bu noktaya gelene değin, Güney Afrika'daki siyasi ilişkiler örüntüsünde demokrasiye yönelik hiçbir işaret bulmak mümkün değildir. Örneğin, 1930'da kadınlara oy hakkı tanındı. Ancak bu hak, sadece beyaz kadınlara tanınmıştı.[764]

İngiltere parlamenter rejiminden model alınarak uygulanan 1909 Güney Afrika Birliği anayasal düzeni, hukuk devleti özelliğini taşımayan ırk temelli bir düzen öngörür. Bu nedenle, söz konusu dönemde güçler ayrılığından bahsedebilmek olanaksızdır çünkü güçler ayrılığının ilk şartı halk egemenliğidir. Halkın büyük bir çoğunluğunu görmezden gelen bir düzenin varlığı, halk egemenliği kavramının özüne aykırıdır.

Endüstriyelleşme sonrası siyahiler artık şehirli proleterlerdi.[765] II. Dünya Savaşı döneminde Afrikaner ve Amerikan sermayesi beyazlar yerine siyahileri ucuz emek gücü olarak kullanmaya devam ediyordu. 1946'da gerçekleşen madencilerin grevi Afrika'daki sınıf mücadelesi için önemli bir kazanımdı. Ancak, bu hareket de şiddetle bastırıldı. [766]

Tüm bu gelişmelere rağmen, Milliyetçi Parti'nin yükselişi ve apartheid uygulamalarının önüne geçilemiyordu. 1948'de Milliyetçi Parti Seçimi kazandı. Partinin ırkçılık yanlısı politikası, tahakkümün sürekli ve yeniden üretiminden ibaretti. Baskı rejimi, doğal olarak yasamaya ve temsile yansıyordu. 1949 yılında Güney Batı Afrika'daki siyahileri Temsilciler Meclisi'nde

---

[763] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 494.

[764] Hepple, s. 104

[765] Mandela, s. 18.

[766] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 498.

temsil etmek üzere sadece 6, Senato'da ise 4 beyazın temsil etmesine izin verildi. (South West Africa Affairs Amendment Act 1949) [767]

1959'da Afrikalıların dolaylı temsili de kaldırıldı. 1948 yılından itibaren ırkçılık, komünizmşe mücadele zırhıyla korunmaya çalışıldı. Irkçılığa karşı yapılan her eylem, iç güvenlik yasaları kapsamında yasaklandı.[768]

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda bütün bir Avrupa faşizmden payını almıştı. Faşizm bir bütün olarak dünyaya ders olmamıştı anlaşılan. Apartheid rejimini, ırk temeline dayanan beyazlar ve diğer ırkların beraber yaşamasını yasaklayan politikaları yürürlüğe soktu. Milliyetçi Parti, tekelci beyaz sermayenin devamı için Almanya'daki faşizmin yaptığı gibi Afrika halklarını bir piramidin basamaklarına yerleştirmişti. En üstte Afrikaner ırk, sonra diğer beyazlar yani İngilizler ve Almanlar, bir altında Yahudiler, bir altında beyazlarla karışmış siyahiler, onun bir altında Hintliler ve en altta milyonlarca Afrikalı siyahi.[769] Hannah Arendt'in modern totaliterlik tanımı kendine has bir biçimde Güney Afrika'da kendini gösteriyordu. Arent'e göre modern totaliterliğin üç unsuru vardı. Bunlardan birincisi, ulus devletlerin yer değiştirmesi ve emperyalizmin ortaya çıkışı; ikincisi, sınıf sisteminin ve değerlerinin içine düştüğü kriz ve son olarak kitle toplumlarında bireyin atomize oluşu.[770] Gerçekten Güney Afrika emperyalizmin pençelerinin arasındaydı. Beyaz proletarya, ırk temelinde bir politik yanılsamanın içerisinde kendi sınıfsal çıkarlarından uzak, yalıtık bir düzende yaşamayı tercih ediyordu.

---

[767] Hepple, s. 104.

[768] Uçkan, s. 56.

[769] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 502.

[770] Hannah Arendt, **Totaliterliğin Kökenleri**, 1951'den aktaran Ernesto Laclau, **Marksist Teoride İdeoloji ve Politika**, Çev: Faruk Gültekin, Doruk Yay., 2015, s. 86.

Bu noktada vurucu olan, Asya Pasifik'ten Amerika'ya faşizmden nasibini almış bütün halkların, Afrika'da güçlenen ırkçılığa kalabalık bir yekûn olarak sessiz kalmasıdır. Sömürgecilik hareketlerinin başından itibaren kan gölü olan Afrika kıtası, II. Dünya Savaşı'ndan payını almış ancak gözleri doymamış beyazlar tarafından tekrar talan edilmeye ve siyahiler öldürülmeye hazırdır.

B. Bir Organik Kriz Dönemi: Apartheid ve Beyazların Parlamenter Sistemi

1948 tarihinden itibaren, Güney Afrika hükümetleri tarafından doktrine edilen, siyah ve beyaz ırkın ayrıştırılmasının resmi bir politika olarak uygulanması anlamına gelir apartheid.[771] Bu dönemi, kendi tarihsel bloğunu kuramamış zayıf bir hegemonyanın uzun süreli organik krizi olarak okumak mümkündür. Siyahilerin ve "diğer renklilerin" sivil toplumdaki kitlesel varlıklarını görmezden gelerek tahakküme dayalı tekelci sermayenin kurduğu beyaz hegemonya, 1994 Anayasası'nın hazırlık aşamalarına kadar kendi zayıf hegemonyasını politik toplum üzerinden konsolide etmeye çalışmıştır. Bu dönemde benimsediği hükümet şekli olan parlamenter sistem; temsile dayanmayan, beyaz azınlığın elindeki iktidar bloğunun oyuncağıdır.

Tam bu noktada, Poulantzas'ın parlamenter demokrasinin de faşizme içkin olduğuna dair yorumu eklenebilir:

"Faşizm, kapitalist devletin devlet ve yönetim olarak 'sınırda' bir biçimini oluşturur. Sınır durumundan kesinlikle burjuva siyasal sisteminin 'marazi' bir biçimi değil; yani herhangi bir

[771] Ngubane, s. 3.

biçimde parlamenter demokrasi'ye yabancı bir biçim değil, fakat sınıf savaşının tamamen özgün bir konjonktürü gereği olan bir biçimi anlamak gerekir."[772]

Apartheid'ın miladı 1948'de, Milliyetçi Parti hükümete geldiğinde, ilk amacı beyaz olmayan bütün ırkları siyasi temsilden uzak tutmaktı. Siyahilere oy hakkı tanınmaması, Milliyetçi Parti tarafından desteklendi. "*Afrika'yı beyaz tut*", sloganlarından sadece birisiydi.[773] Slogan gerçeğe dönüştü. 1951 Seçmenlerin Ayrı Temsili Kanunu (The Separate Representation Of Voters Bill) ile o sırada oy pusulasında ismi bulunan bütün beyaz olmayan adaylar silindi.[774]Cape bölgesindeki beyaz olmayan adaylar için ayrı bir pusula hazırlanmaya başladı. Cape bölgesi için temsilciler meclisine 4, senatoya 1 renkli temsil eden beyazın atanması kararlaştırıldı. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra bu açık ayrımcılık karşısında eylemler yapıldı. Temyiz Mahkemesi, 20 Mart 1952'de söz konusu yasayı her iki meclisten de geçmediği için geçersiz kıldı. Bu, aslında güçler ayrılığının son erki olan yargının o koşullarda dahi bağımsız bir erk olarak hareket etmeye çalıştığının göstergesiydi. Mahkemenin bu kararı üzerine söz konusu yasanın tekrar yasalaşması güçleşmişti. Karşılığında Milliyetçi Parti benzer bir durumun tekrar yaşanmaması adına yasamanın bir bütün olarak temyiz mahkemesinin yasaları denetleyen kararlarına karşı Yüksek Mahkeme olarak görev yapmasına ilişkin bir yasa hazırlamıştır. Söz konusu Parlamento Yüksek Mahkemesi Kanunu (High Court Of Parliament Bill) yine temyiz mahkemesi tarafından, yasamanın kendini yargı yerine koyamayacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak, 1955'de Milliyetçi Parti temyiz mahkemesi içindeki çoğunluğu sağlayabilmek için 11 üyenin yanına 5 üye daha ekleyen Temyiz Bölümü Yetersayı Kanunu

---

[772] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 74.

[773] Hepple, s. 108.

[774] Leonard M. Thompson, **Politics In The South Africa**, Little, Brown and Company Yay., USA, 1966, s. 72.

(Appellate Division Quorum Act) ile bu sorunun da önüne geçmiştir.[775] Poulantzas'ın, olağanüstü devlet biçimi olan faşizmin hukuk sistemi için yaptığı tespit tam da bu duruma uymaktadır: "*Özlü şekilde söyleyecek olursak artık hukuk kuralları işlemez: Yönetimde keyfilik egemendir, olağanüstü devleti niteleyen şey, yalnızca kuralların çiğnenmesi değil, fakat kendi işleyiş 'kurallarını' koymasıdır*."[776]

1955'de çıkartılan kentlerde oturan yerlilere ilişkin yasalarda değişiklik (Natives (Urban Areas) Amendment Act) öngören yasa ile bundan böyle, Bantu adını alan yerlilerin/Afrikalıların beşten çoğunun, kendi bölgelerinde de olsa aynı binada oturmalarını yasaklandı.[777] Bunun karşısında 1955'te kurulan Güney Afrika Sendikalar Kongresi, (SACTU South African Congress Of Trade Unions) rejimin ırk ayrımcı politikalarını reddeden bütün sendikaları kendi çatısı altında toplamıştı.[778]Ancak gerçeklikte, Güney Afrika faşizmi, siyahların emek gücü üzerine kurulu tekelci sermayesini yeniden üretmek için, her geçen gün büyüyen siyahi proletaryanın ihtiyaçlarının karşılanmasına izin vermemekteydi.[779] Aslında bu faşizmin kendi hegemonyasını empoze edemeyişinin, başka bir ifadeyle, kendi iktidar bloğu içerisindeki hegemonya yetersizliğini aşamadığının ve toplumsal formasyon üzerinde siyasal egemenliğini kuramadığının bir göstergesidir.[780]

1959'da Bantu Özyönetiminin Teşviki Yasası ile (Promotion of Bantu Self-Government Act), beyaz bölgelere siyahilerin girmesinin önlenmesi için bir düzenleme getirildi. Düzenlemeyle, eski Afrika kabilelerinin bulunduğu coğrafi bazı sınırlar içerisinde Afrikalı yerel yönetimlere

---

[775] Hepple, s. 128-129.

[776] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 375.

[777] Mandela, s. 21.

[778] Uçkan, s. 32.

[779] Uçkan, s. 35.

[780] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 88.

kısıtlı idari yetkiler verildi. Ancak, yine bu yönetimlerin başına beş beyaz genel hükümet temsilcisi konulmuştu. Bu sayede siyahlar, sadece işçi-göçmen olarak beyazların yaşam alanlarına girebiliyorlardı. Yine aynı nedenle, siyahiler rezerv alanlarından uzak tutuluyordu.[781] Hükümet, kuramadığı rızanın son kırıntılarını elinde tutmak için kısmi ödünlerde bulunuyordu, ancak Ataöv'ün de belirttiği gibi bir eliyle verdiğini öteki eliyle alıyordu.[782]

Milliyetçi Parti'nin, bu dönem içerisinde yürttüğü kan dondurucu yasal düzenlemelerinden birkaç örnek vermek gerekirse:

"..ırklar arasında evliliğe varmayan bütün ilişkilerin kanunen suç sayılması, siyahların beyazlara ait toprak ya da yapıya girmelerinin suç sayılması, bazı suçlarda elliden yaşından gençler için kırbaç cezası getirilmesi, güvenlik ve polis kayıtlarında "komünist" olarak kaydı olanların seçilmelerinin engellenmesi, ırk ayrımnın bütün toplu taşıma araçlarında uygulanması, polislere bazı sanıklara kaçtığı ya da tutuklanmaya karşı geldiği gerekçesiyle ateş etme ya da öldürme hakkı verilmesi."[783]

Faşist Güney Afrika iktidarının, bu tip idari ve yasal uygulamalar üzerinden diktatörlüğünü yayması aslında, kendi katastrofik denge bunalımından çıkamadığının ve tamamen organik bir kriz içerisinde olduğunun göstergesidir.

1950 tarihinde Komünizmi Ezme Kanunu kapsamında Güney Afrika Partisi kapatılmış, Afrika Ulusal Kongresi (African National Congress ANC) ve Güney Afrika Hintli Kongresi (South African Indian Congress) hareketleri güç kazanmıştır.[784] ANC hareketi, siyahi halkların en büyük örgütleyicisi ve kitlesel eylemlerin sahibiydi. Buna rağmen, alışılagelmiş direniş

---

[781] Hepple, s. 115, 116.

[782] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 500; Thompson, s. 79-80.

[783] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 503.

[784] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 505.

örgütlerinin aksine, Afrika Birliği'nde sadece kendilerinin tikel çıkarlarını değil, beyazların da haklarını korumayı amaçlamışlardır.[785]

1950'lerden itibaren bütün dünyanın körlüğü karşısında Güney Afrika kendi gözlerini bağımsızlığa doğru açtı. 1 Mayıs 1950'de önce Afrika Ulusal Kongresi ve Güney Afrika Hintli Kongresi yürüyüş başlatmak istediler. Bu yürüyüş sırasında, polis ateşiyle ölenler oldu, ancak kongreler zayıf hegemonyanın baskısına karşı gelmeye karar vermişti. Faşizmin hegemonyası zayıftı. Karşı hegemonya hareketi, beyaz olmayan halkların direnişi ile kazanılacaktı. 1955'te toplanan kongre hareketi, Güney Afrika'da demokratik bir devlet kurulması gerektiğini açıkladı. Apartheid düzeninin zayıf hegemonyası, bundan sonra organik krizlere gebeydi. Hegemonya zayıfladıkça baskı arttırılıyordu. Kamu Düzeni Kanunu (Public Safety Act) ile ırk ayrımına uymayanlar şiddetle cezalandırılıyordu. [786] Bu sırada, Afrika'daki bağımsızlık hareketleri ve emperyalizme karşı komünist ağlarla Güney Afrika siyasi odaklarının birleşmesinden çekince duyan apartheid hükümeti, komünizmle mücadeleyi odak noktasına aldı. Hatta daha da ileri giderek, 1956'ta Sovyetler Birliği ile konsolosluk ilişkilerini kesti. Komünizmle mücadele, bir cadı avına dönüştürüldü.[787]

1961 yılında Birlik Hükümeti (Güney Afrika Birliği), Kraliçe'yle bütün bağlarını koparıp kendisinin bir cumhuriyet olduğunu ilan etti.[788] Yeni Anayasa, Westminster tipi İngiliz modelini benimsenişti. Bir Senato ve Temsilciler Meclisi bulunmaktaydı. Bununla birlikte, 1961'de Güney Afrika Genel Valisi, İngiltere Kraliçesi'nin önceden sahip olduğu yetkilere sahip oldu.[789] Ancak, Güney Afrika, bu değişiklikle beyaz azınlığın baskıcı rejimi olmaktan

---

[785] Uçkan, s. 29.

[786] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 506-7.

[787] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 507.

[788] Uçkan, s. 23.

[789] Hepple, s. 103, 104.

çıkmadı. Yapısal herhangi bir değişiklik yoktu. Siyahiler ve diğer "renkli" ırklar ucuz emek gücü olarak kullanılıp görmezden gelinirken, parlamenter demokrasi oyununu, beyazlar kendi aralarında oynamaya devam ediyorlardı. Hegemonya zayıfladıkça baskı arttırılıyordu. Irk ayrımına uymayanlar şiddetle cezalandırılıyordu. 1961 yılından itibaren binlerce işkence, darp, elektrikli şokla müdahale ve psikolojik baskı olayı yaşandı.[790]

Ülkenin tüm üretimi ve ekonomisi siyahilerin emek sömürüsüne dayalıydı. Bunun karşısında, beyaz olmayan halkların hiçbir hakkı yoktu. Bu insanlık dışı düzen karşısında 1961'den başlayarak beyaz olmayan halkların partileri, (Coloured People's Congress ve Coloured National Convention) seçimlerde boykota gitmiştir. Bu durum, İlerlemeci Parti'nin (Progressive Party), 1965'te yasal düzenlemeye giderek 4 "renkli" temsilcinin seçilebileceğine ilişkin bir düzenleme yapmış ancak, söz konusu düzenleme 1966'da başka bir düzenleme ile değiştirilmiştir.[791] Daha sonra Devlet Güvenlik Konseyi kurulmuş, baskıcı ve kan döken uygulamalar, bu Konseyin kararları sonrasında gerçekleştirilmiştir.[792]

4 Haziran 1965 yılında apartheid döneminde, siyahilerden/renklilerden sorumlu bakanın parlamentodaki açıklamasıyla okul çağındaki beyaz ve siyahi çocukların okulları ayrılmıştır.[793] Milliyetçi Parti'nin eğitim politikası, Afrikalıların Bantu eğitim sistemi içerisinde beyazların dillerini öğrenerek, siyahilerin hizmet sektöründe beyazlara hizmet etmesini kolaylaştırmak amaçlı kullanılmıştır. Ancak, Afrikalı çoğu aile, paralarını çocuklarının eğitimi için harcamış, yüksek harçları ödeyerek çocuklarını okula göndermiştir.[794]

---

[790] Uçkan, s. 43.

[791] Hepple, s. 131-132.

[792] Roger Omond, "South Africa's Post Apartheid Constitution", **Third World Quarterly**, V.9; N.2., April, 1987, s. 629.

[793] Hepple, s. 31.

[794] Hepple, s. 35.

Sömürgecilerin Güney Afrika halklarına uyguladıkları sistematik şiddet ve insanlık dışı muameleleri apartheid ile sınırlamamak gerekir. Güney Afrika'nın keşfi ile başlayan köleleştirme ve sömürgeleştirme hareketleri, beyaz sömürüsünün Hollandalılar ve İngilizler tarafından devralınmasıyla birlikte insan avına dönüşmüş, yerel halkın şiddete karşı kendilerini korumaya yönelik her kalkışması ise kanla bastırılmıştır. Zulu halkının beyaz halka karşı yürüttüğü direnişlerin hepsi katliamlarla sonuçlanmıştır.[795] Zulu halkının yaşadığı Zululand bir dönem bağımsız kalmış, 1877'de İngilizlerin yönetimine geçmiştir. 1906 tarihinde ayaklanan Zulu halkının çoğu ölüme mahkûm edilmiştir. Bu, Zulu halkının yaşadığı son kayıplar olmamıştır.[796] Faşizme giden yolda Poulantzas, mutlaka ve yalnızca burjuvazinin güçsüzlüğünün etkili olmadığının bunun yanında işçi sınıfı ve halk yığınlarının ciddi ve uzun süreli bir çarpışma sonunda, başarısız olmalarının da etkili olduğunu söyler.[797] Benzer bir biçimde Zulu halkı özelinde ancak, Güney Afrika'nın yerlileri genelinde yürütülen mücadelede, uzun erimli kayıplar sonunda ortaya çıkan yenilgi faşist devlet uygulamalarının yaygınlaşmasına hız kazandırmıştır.

Faşizmin baskıları üzerinde yapılan 1960 Sharpeville'deki eylem sonrası yaşanan kıyım, Güney Afrika Kurtuluş Hareketi'nin barışçıl eylemlerini terk etmesine neden olmuştur. Olaylar, 21 Mart 1961 tarihinde karakollar önünde toplanan ve geçiş yasalarını (bu dönemde siyahilerin, geçiş yasalarına göre beyazların yaşadığı bölgelere girebilmeleri için pasaportlarını göstermeleri gerekiyordu) protesto eden halkın polisten kendilerini tutuklamalarını istemeleriyle başlamıştır. En büyük katılımın gerçekleştiği Johannesburg Sharpeville'de karakol önünde bekleyen kalabalığa polis tarafından ateş açılmış, 67 kişi hayatını kaybetmiştir.

---

[795] Ataöv, Emperyalizmin Afrika Sömürüsü, s. 62.

[796] Hepple, s. 83.

[797] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 97.

21 Marttan sonraki hafta içinde, kitlesel olarak siyahiler işe gitmemiş, hükümet olağanüstü hal ilan etmiştir. Bu olaylardan sonra başta Cape Town olmak üzere birçok kentte greve gidilmiştir. Resmi rakamlara göre 21 Mart-8 Nisan arasında 83 Afrikalı öldürülmüş, aynı yılın 6 Mayıs'ında polis 18.000 Afrikalıyı gözaltına almıştır. [798]

1961 yılından sonra Güney Afrika'da ırkçılık en yüksek raddeye ulaştı. Hapishanelerde sistematik şiddet ve işkence arttı. Demokratik örgütlerin çoğu kapatıldı. Bantu halklarının yaşam alanları daraltıldı, son derece küçük, olumsuz ortamlarda kalmaya zorlandılar.[799] Kendi topraklarının yüzde seksen yedisini kaybederek, geriye kalan alanda yaşamaya mahkûm edildiler. Yeni iskân düzenlemeleriyle, toplama kamplarına benzeyen yapıların içerisinde üç bine yakın insan yerleştirildi ve burada evli olup olmadıklarına bakılmaksızın kadın-erkek ayrımına tabi tutularak ayrı yaşamaya zorlandı.[800]

Eylül 1966'ya gelindiğinde Güney Afrika'daki zayıf hegemonya kendini konsolide edememeye başlamıştı. Milliyetçi Parti lideri Hendrik Verwoerd parlamentoda öldürüldü. Apartheid politikasına tepkiler büyüyordu. Ancak apartheid, sadece Afrikaner milliyetçiliği üzerinden açıklanamazdı. Apartheid, aslında Güney Afrika endüstrisinde Anglo-Sakson ve Alman sermayesinin serbestçe dolaşabilmesinin temeliydi. Maden ocaklarında, büyük çiftliklerde emek sömürüsü üzerinden rant elde eden sermayedarların çoğu tekel haline gelmişti. De Beers ailesi, sadece altın ve elmas madenlerinin sahibi değildi, aynı zamanda akraba ilişkileri üzerinden yürüttüğü başkaca işletmeleri de vardı. İngiltere, bir ulus devlet olarak Güney Afrika rantından kâr sahibi olduğu için, Afrika rejime karşı tavır takınmaktan imtina ediyordu. Ancak karşı hegemonya kendini sivil toplumda inşaya başlamıştı. Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC)

---

[798] Uçkan, s. 159-60.

[799] Ataöv, Emperyalizmin Afrika Sömürüsü, s. 66.

[800] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 510.

zayıf hegemonyaya karşı sivil toplumda kurulmakta olan bir hareketti. ANC'nın hedefi, apartheid'in ortadan kaldırılarak ırk ayrımına dayanmayan bir düzen kurulmasıydı. ANC hareketi zayıf hegemonyanın kendini konsolide edemediği bu momentte karşı hegemonya hareketi olarak güçlendi. ANC içerisinden Nelson Mandela, arkadaşlarıyla birlikte yaşam boyu hapis cezasına çarptırıldı. Mandela ve arkadaşlarını yargılayan mahkeme heyetinin tamamı beyazdı.[801] Güney Afrika'da beyaz hegemonyasına karşı Mandela önderliğinde önce barışçıl grevler ile yürütülen, ancak sonradan sabotaj ve Umkonto örgütü üzerinden gerilla savaşı olarak sürdürülen süreç, beyaz zorbalığına karşı gösterilen dirençti. [802] Beyaz azınlığın, Güney Afrika yerlileri üzerinde kurmak istediği ırksal ve sınıfsal ayrıma dayalı tarihsel blok, bu direnç üzerine başarısız oluyordu.

1980'lere gelindiğinde, durum değişmemişti. Zayıf hegemonya, içine girdiği organik krizden çıkamıyordu ve hegemonyasını yeniden kurabilmek için yeni çözümler arıyordu. Egemen sınıf, hegemonyasını koruyabilmek için ardıl sınıflar adına kısmi ödünler verecekti. Bu ödünlerin başında, 1984 Anayasası geliyordu. Ancak 1984 Anayasası da, öncülleri gibi son derece ırkçı bir temele sahipti.[803]

1984 Anayasası önceki anayasadaki Başbakan makamını 30. Maddeyle Devlet Başkanı haline getirdi. Yasama erki Devlet Başkanı ve parlamentoya bırakıldı. Ancak, faşizmin kurguladığı bir parlamenter sistem olduğu için Güney Afrika parlamentosunun hiçbir demokratik unsuru bulunmamaktaydı. Öyle ki, Anayasa'nın 52. maddesine göre, Meclis üçe ayrılmıştı. Bunlardan ilki Birleşik Meclisti (House Of Assembly) ve sadece beyazlardan oluşuyordu. İkinci meclis, Temsilciler Meclisi (House Of Representatives) Anayasa'nın 100. maddesinde tanımı yapılan

[801] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 516-17; Mandela, s. 37; Uçkan, s. 74.

[802] Mandela, s. 59-80.

[803] Omond, s. 622.

"renkli insan"ların meclisiydi. 100. maddeye göre renkli insan Cape renklisi,[804] (sömürgeciler ile siyahiler ya da Asya kıtasından getirilen köleler ile karışması sonucu ortaya çıkan grup), Malay (Hollanda sömürge hareketleri döneminde Endonezya dolaylarından köle olarak çalıştırılmak üzere getirilen grup)[805] ya da Griqua grubundan (Khoekhoe yerlileri ve Avrupalı sömürgecilerin karışımından oluşan grup)[806] ya da Nüfus Tescil Kanunu'na göre renkli sayılanlarındı. Son meclis, Delegeler Meclisi'ydi (House Of Delegates). Delegeler Meclisi'ne sadece Anayasa'nın 100. maddesinin (vii) fıkrasında sayılan Hintli ya da Nüfus Tescil Kanunu'na göre Hintli grubundan sayılan insanlardan oluşabiliyordu.[807] Ölümlere, işkencelere neden olan apartheid, siyah olmayan "renkli" azınlığa tanıdığı temsil yetkisiyle zayıf hegemonyasını güçlendirmeye, siyahiler karşısındaki direncini arttırmaya çalışıyordu. Ancak Poulantzas'ın da isabetle belirttiği gibi: "*İktidar bloğunun istediğinin aksine faşizmin halk kitlelerine bazı ödünler vermek zorunda kaldığı görülür; ne var ki bu ödünler, halkın öncülerinin ve örgütlerinin saf dışı edilmesini önlemez*." [808]

Güney Afrika'da yürütülen siyahi mücadelesinde de, Poulantzas'ın yukarıda sözünü ettiği her şey harfi harfine gerçekleşmiştir. Faşizmin "renkli" saydıklarına tanıdığı kimi ödünler, ANC'nin yürüttüğü politik akımın önüne geçememiştir. Seçimlerde siyahilerin oy kullanma haklarının "askıya" alınması, aslında faşist devletin halk kitlelerinin bir kısmını iktidar bloğundan uzaklaştırarak bir çeşit ideolojik eğitim verme ve halk kitleleri tarafından bir eylem

---

[804] https://www.britannica.com/topic/Coloured (Erişim tarihi: 7.11.2019)

[805]https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQ2FwZV9NYWxheXM (Erişim tarihi: 7.11.2019)

[806] https://www.britannica.com/topic/Griqua (Erişim tarihi: 7.11.2019)

[807] https://www.gov.za/documents/constitution/republic-south-africa-constitution-act-110-1983 (Erişim tarihi: 7.11.2019)

[808] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 106.

türü olarak görülen seçimin ortadan kaldırılma çabasıdır.[809] Aslında, bu kendi zayıf hegemonyasını koruma eğilimi de taşır.

1984 Güney Afrika Anayasası, sözde bir parlamenter rejimdi. Kâğıttan yapılı bu rejimin, Anayasa'nın 68. maddesine göre Yüksek bir Mahkemesi vardı. Bölgeler arası uyuşmazlıklara bakmak ile görevlendirilmekteydi. Devlet Başkanı, Anayasa'nın 7. maddesi gereği, üç meclis içerisinden seçilen delegeler tarafından seçiliyordu. Kâğıt üzerinde her şey güçler ayrılığına uygundu, çünkü yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirinden ayrılmıştı. Sömürgeci azınlık, zayıf hegemonyasını kurtarmak için siyah olmayan diğer topluluklara temsil üzerinden kısmi ödünler verip, kendi hegemonik güçlerini arttırmaya çalışıyorlardı. Ancak, organik krizin karşı hegemonya tarafından sonlandırılmasına az kalmıştı. Beyaz bir körlüğün içerisindeki[810] Güney Afrika'da, siyahiler, gözlerin gerçeğe açılmasını bekliyorlardı. 1983 yılında siyahilerin yoğunlukla yaşadığı Transkei, Bophuthatswana, Venda ve Ciske-i adlı dört Bantu devletine sözde bağımsızlık tanındı. Bu öyle bir bağımsızlıktı ki, Bantu ülkeleri dış politikada tamamıyla Güney Afrika Cumhuriyeti'ne bağımlıydı. Bantu devletlerinin sınırları içerisinde iş olanağı bulmak imkânsızdı. Tüm bunlara ek olarak bölgenin en kıraç ve tarıma uygun olmayan bölgeleri burada yer alıyordu.[811] 1986'da hükümet, ANC'yi taraf olarak görmeyip teröristleri muhatap almayacağı söylevi üzerinden güncel politikasını yürütmeye devam ediyordu.[812]

---

[809] Poulantzas, Faşizm ve Diktatörlük, s. 377 vd.

[810] Jose Saramago, **Körlük**, Çev: Işık Ergüden, Kırmızı Kedi Yay., İstanbul, 2017.

[811] Uçkan, s. 26.

[812] Omond, s. 623.

C. Güney Afrika Cumhuriyeti ve Güçler Ayrılığı

Emperyalizmin yansıması beyaz azınlıkçı buyurganlığı, 1990'ların siyasi konjonktürü gereği sona ermiştir. Güney Afrika hakkında dünya genelinde oluşan duyarlılık, ekonomik ilişkiler, Doğu Avrupa'daki değişim ve hegemonya krizinin artık yönetilememesi bu durumda etkili olmuştur.[813]

1989 itibariyle Güney Afrika'da özgürlük hareketleri, yasal siyasal partiler olarak tanınmaya başlandı. Ancak, yeni tarihsel bloğun kurulması ve ırkçılığın sahneden çekilmesi zaman aldı. 1990'da ANC ve hükümet yasal görüşmelere başladı. 1991'de Demokratik Bir Güney Afrika İçin Anlaşma (Convention For A Democratic South Africa-CODESA) imzaladı. Her ne kadar yeni oluşturulan tarihsel bloğun çok partili ve katılımcı bir demokrasiye sahip olması isteniyorsa da, anlaşmanın tarafları yoğunluklu olarak ANC ve hükümet eksenindeki kesimlerdi. Ancak, CODESA geçiş sürecini başlatmış oldu. Şubat 1992'de CODESA'nın beş çalışma grubu Bantu bölgesi olarak bilinen ve apartheid rejiminin siyahileri bu çorak bölgelerde sivil ölüme terk ettiği Transkei, Bophuthatswana, Ciskei ve Venda'nın yeniden Güney Afrika ile birleştirilmesi çalışmalarına başlandı. Hemen ardından hükümet, 1910 Anayasası ile çizilen sınırların değiştirilmemesinde ısrarcı olunca, siyasi gerilim attı. ANC, Güney Afrika Komünist Partisi ve işçi hareketi, ağustos ayında iki günlük genel greve gitti. Grev sonrası Ciskei'de düzenlenen eylemde 28 kişi hayatını kaybetti, 200 kişi yaralandı. Bu sebeplerle CODESA I süreci başarısız kabul edilmektedir.[814]

CODESA II, sürecin sona ermemesi ve ortak bir anayasanın çıkartılması için Mart 1992'de başlamıştır. CODESA II süreci de sancılı geçmiş ve anlaşma noktasında kilitlenmeler yaşanmıştır. CODESA süreçlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından hemen sonra Çok Taraflı

---

[813] Ebrahim-Miller, s. 115.

[814] Ebrahim-Miller, s. 117.

Müzakere Süreci (Multi-Party Negotiation Process) başlığı altında yapılan görüşmeler ve siyahilerin hak taleplerinin önüne geçilememesi sonucunda, 1993'te geçici bir anayasa yapılması kararlaştırılmıştır. [815] Bu süreçte çıkartılan "Bağımsız Seçim Komisyonu Kanunu", "Bağımsız Medya Komisyonu Kanunu" ve "Bağımsız Yayın Otoritesi Kanunu" ile üç bağımsız kuruluş kurulmuş ve seçimin ve seçim öncesi sürecin tarafsız ve bağımsız olması sağlanmaya çalışılmıştır. Milliyetçi Parti'nin itirazlarına rağmen, ANC'in baskısıyla, bu dönem için bağımsız Geçici Yürütme Konseyi (Transitional Executive Council) kurulmuş, bu dönemde apartheid yürütme organlarının idari eylem ve işlemleri yürütmesi engellenmiştir. Bunlara ek olarak, geçiş hukuku rejimi benimsenmiş ve Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (South Africa Truth and Reconciliation Commission) kurulmuştur.[816]

Nisan 1994'te ilk genel ve özgür seçimler gerçekleştirilmiştir. 1994'te Güney Afrika Geçici Anayasası kabul edilmiştir. Yapısı itibariyle 1994 Anayasası, "Pakt Anayasası" olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, 1994 Anayasası, kalıcı anayasa kabul edilene kadar, iktidarı elinde bulunduranların, otorite ve taleplerini kısmen veya tamamen kabul ettirme gücüne sahip olan tarafların yaptıkları bir anlaşma/pakt üzerine kuruludur. [817] 1994 Güney Afrika Geçici Anayasası, 1994 yılında seçilen ve anayasa yapım yetkisiyle görevlendirilmiş olan parlamento tarafından ortaya çıkarılmıştır. 1994 Güney Afrika Anayasası, çatışma sonrası kurulan hegemonyanın istikrarı sağlanması bakımından son derece önemlidir. Akademik literatürde de

---

[815] Yonatan Tesfaye Fessha, **Ethnic Diversity And Federalism Constitution Making In South Africa and Ethiopia**, Ashgate Publishing, Surrey- England, 2010, s. 74; Heinz Klug, **The Constitution Of South Africa A Contextual Analysis**, Hart Publishing, Portland, 2010, s. 25-28.

[816] Klug, s. 34-5.

[817] Thomashausen, s. 113.

1994-96 anayasa çalışmaları ve 1996 Güney Afrika Anayasası çatışma sonrası kurulan istikrarlı düzenin kurucu niteliği olarak görülmektedir.[818]

1996 Güney Afrika Anayasası'nın yapım aşaması son derece uzun sürmüş ve halkın katılımı önemsenmiştir. Çoğu kaynakta, 1996 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası'nın katılımcı bir demokrasinin örneği olduğu, halkın geniş katılımıyla yazıldığından bahseder. Bunun karşısında, diğer Afrika ülkelerine örnek olan 1996 Anayasası'nın Afrika'da yazılmadığı ve ihraç edildiğine dair görüşler de bulunmaktadır. Çoğu zaman insan onuru kavramı yerine kullanılan, ancak gerçek anlamıyla herkesin bir bütünün parçası olduğu ve biri aşağılandığında, bütünün diğer üyelerinin de zulme uğradığı anlamına da gelen ve Afrika topraklarına ait olan "*Ubuntu*" sözcüğünün geçici anayasadan çıkartılması, Güney Afrika Anayasası'na dışarıdan müdahalenin bir örneği olarak gösterilebilir.[819] 1996 Anayasası, 1994'te Afrika Ulusal Kongresi ve Başkanı Nelson Mandela'nın %62 gibi büyük bir çoğunlukla seçimleri almasının ardından kurulan Kurucu Meclis'in eseridir. Ancak Kurucu Meclis, Afrika halklarının anayasa yapımına katılımına son derece önem vermiş ve anayasayı uzlaşma temelinde hazırlamayı şiar edinmiştir.[820]

Anayasa yapım sürecinde, tarihsel bloğun kurulma sancıları yaşandı. Rızanın kurulması, ırkçı mirasın tortularının atılması zaman aldı. Bunun karşısında, Güney Afrika anayasa yapım süreci, halkın değişik katmanlarının katılması bakımından örnektir. Anayasayı yapan Anayasal Mecliste, 7 partiden 490 temsilci bulunmaktaydı. Bunun dışında, Meclis, halk tarafından

---

[818] Hanna Lerner, "Derinden Bölünmüş Toplumlarda Anayasa Yazımı: Aşamalı Yaklaşım", Çev: Burak Çağ- Elif Eren Koç, **Nations and Nationalism**, V. 6, Iss.1, January, 2010, s. 68-88.

[819] Charles M. Fombad, "The Evolution Of Modern African Constitutions: A Retrospective Prespective", **Separation Of Powers In African Constitutionalism**, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 21, 38.

[820] Turinay, s. 67.

gönderilen talepleri değerlendirdi, anayasanın anlatılması için eğitim programlarını yürüttü, anayasa için kamuya açık toplantılar düzenlendi ve özel bülten çıkarttı.[821] Tüm halk desteği ve yürütülen demokratik katılım süreçlerine rağmen, apartheid rejiminin devamı olan Milliyetçi Parti yönetimi, mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemelerde sorun çıkartmıştır. Bu nedenle, anayasanın hazırlığının her aşamasında mülkiyet hakkının pazar rayicine ilişkin düzenlemelerin yapılması istenmiş, toprak reformunun önüne geçilmeye çalışılmıştır.[822] Bu, önceki tarihsel bloğun kendi tikel çıkarlarını koruma refleksidir. Toprakların dağıtılması, beyaz burjuva sınıfının tikel çıkarlarını doğrudan etkileyeceğinden ırkçılık temelinden uzak bir demokratik rejim kurulsa bile, sınıfsal çıkarlarından vazgeçmek istememişlerdir.

1996 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası, ülkede apartheid faşizmi sonrasında kurulan tarihsel bloğun bir yansımasıdır. Faşizm sonrası hazırlanması nedeniyle hem hak ve özgürlükler hem de devletin örgütsel yapılanması ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle, güçler ayrılığına ilişkin yasama, yürütme ve yargı ayrımı açıkça görünürdür. Özellikle anayasa yapım sürecinde yargı erkinin bağımsızlığına ve aktivist yapısına dikkat edilmiştir.

Tarihsel bloğun kurulması aşamasında üstyapısal kertedeki sivil toplum ve politik toplum arasındaki savaşımın bir yansıması olarak yeni anayasada da değişiklikler meydana gelmiştir. 4 Şubat 1997'de yürürlüğe giren 1996 Anayasası, 2009 yılına değin 16 kez değişikliğe uğramıştır.[823]

İnsan hak ve hürriyetlerine eşitliğe ve insan onuruna dayanan Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası'nın 1. maddesine göre ırkçılık ve cinsiyetçilik yasaklanmış, düzen hukukun ve anayasanın üstünlüğüne bağlanmıştır.

---

[821] Klug, s. 52.

[822] Klug, s. 55-7.

[823] Turinay, s. 68.

Anayasanın ikinci bölümünün başlığı, haklar yasasıdır ve 8. madde yasama, yürütme ve yargının ayrı ayrı bu haklar yasasına uygunluğunu düzenler.

Apartheid dönemi ve öncesinde olduğu gibi, 1996 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası'nın hükümet biçimi, İngiliz tipi Westminister parlamenter hükümet sistemine öykünerek hazırlanmıştır

1. Güçlerin Dağılımı

Güney Afrika, 1984 Anayasasına göre, beyaz egemen temsili üzerinden Westminister tipi parlamenter sistem ile yönetiliyordu. 1996 yılından itibaren, bu sistemin genel hattında bir değişiklik olmadı ancak yürütme erki Devlet Başkanına bırakıldığı için, 1996'dan itibaren meclis tarafından genel seçimlerden hemen sonra seçilen devlet başkanlığı ile yönetilmeye başlanmıştır. Diğer bütün eski Anglo-Amerikan sömürge ülkelerinde olduğu gibi Güney Afrika'da da sistem her ne kadar doğrudan İngiltere'den alınmış olsa da Amerikan tipi anayasacılık sistemi daha çok kabul görmekteydi. Bunun temel nedeni de ABD Anayasası'nın yazılı olmasıydı.[824]

Koloni ve apartheid dönemlerinde Güney Afrika bölgelere ayrılmış olsa da, güçlü bir merkezi tahakküm kurulmuştu.[825] Apartheid sonrası federal bir yapıya sahip olan Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın 42. maddesi uyarınca, yasama ikiye ayrılır. Bunlardan ilki, Ulusal Meclis ikincisi Ulusal Eyaletler Konseyi'dir. Ulusal Meclis, halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur. 42. maddeye göre Ulusal Meclis; Devlet Başkanı'nı seçer, halkı

---

[824] Francois Venter, "Parliamentary Sovereignty Or Presidential Imperialism?", **Separation Of Powers In African Constitutionalism**, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 98, 102.

[825] Fessha, s. 63.

ilgilendiren konulara ilişkin bir forum niteliğine sahiptir, yasa çıkartır ve yürütmeyi denetler.[826] Üye sayısı 350'den az 400'den fazla olmayacak biçimde kadın ve erkeklerden oluşur. (md. 46) Tüm bu düzenlemeler öncesinde, sonradan Devlet Başkanı olacak olan Mbkei, ANC olarak ülkenin temel anayasal ihtiyacının federal bir cumhuriyet olmadığını, bunun karşısında ırkçılık karşıtı, demokratik ve birleşik bir Güney Afrika'nın asıl hedeflenen düzen olduğunu söylemiştir.[827] Yapılan çalışmalar, Güney Afrika siyahi halklarının doğrudan kendilerini etnik bir köken üzerinden tanımlamadıklarını göstermektedir.[828] Bu nedenle, siyahi halkların her ne kadar kabileleri ve dilleri ayrışsa da, yıllar içerisinde faşizm karşıtı mücadele bu halkları birbirlerine bağlamıştır. Her ne kadar ANC'nin Zulu temelli bir yönetim kadrosu olduğu söylense de (1952'den 1967'ye kadar ANC lideri Albert Luthuli Zulu kökenli idi.) eski Devlet Başkanlarından Thabo Mbeki ve Nelson Mandela, Xhosas etnik kökeninden gelmektedir. [829]

Yasamanın ikinci kanadı Ulusal Eyaletler Konseyi; ulusal alanda eyalet çıkarlarının korunmasını sağlar. Ulusal Eyaletler Konseyi, (md. 44/1-a) anayasayı değiştirme sürecine katılır, Anayasa'nın 4. ek listesinde sıralanan, ulusal ve yerel yasma yetkilerinin kesiştiği işlevsel alanlarda yasa çıkarma ve Ulusal Meclis'in kabul ettiği yasaları görüşme yetkileriyle donatılmıştır. Eyalet çıkarlarının korunması adına yasama süreçlerine katılır. Ulusal Eyaletler Konseyi, eyaletlerin yasamaya etkin katılımı için kurulmuştur. Her eyalet, 10 üye tarafından temsil edilir. Bunlardan 4 üye özel diğer 6 üye kalıcı üyelerdir. Kalıcı üyeler, değişik partilerden

---

826 https://www.justice.gov.za/legislation/constitution/SAConstitution-web-eng.pdf (Erişim tarihi: 10.12.2019)

827 Omond, s. 633.

828 Fessha, s. 71.

829 Fessha, s. 73.

seçimle gelen üyelerken, başkanın da dahil olduğu dört özel üye eyalet yasaması tarafından atanır.[830]

Parlamento Cape Town'dadır.[831] Seçimlerin ardından Ulusal Meclis, Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın belirlediği tarih ve saatte toplanır. Meclis Başkanı seçilene kadar Anayasa Mahkemesi Başkanı meclise başkanlık yapar (md. 50/1, 50/2) Ulusal Meclis bütün yürütme makamlarının denetlenmesinden ve devletin bütün organlarının sürekli olarak denetlenmesi amaçlarına yönelik olarak gerekli mekanizmaların oluşturulmasından sorumludur. (md. 55/2)

Güney Afrika Anayasası'nın hükümlerini değiştirmek için madde sayısına ve bölümlerine göre değişik çoğunluklar aranmaktadır. Örneğin; Anayasa'nın birinci maddesi ve anayasanın değiştirilmesine ilişkin 74. maddenin değiştirilmesi için Ulusal Meclis Üyelerinin en az yüzde yetmiş beşinin oyu aranırken; Ulusal Eyaletler Meclisi'nde en az 6 eyaletin değişiklik için kabul oyu vermesi gerekir. Anayasanın 2. bölümündeki maddelerin (temel hak ve hürriyetler) değiştirilmesi için üyelerinin en az 2/3'ünün çoğunluğu, ulusal eyaletler meclisinden en az 6 eyaletin oyu gereklidir. Anayasanın diğer maddelerinin değiştirilmesi için, yine Ulusal Meclis üyelerinin en az 2/3'nün çoğunluğu ve eğer değişiklik, Eyaletler Meclisi'nin konu yetki ve sınırlarına giriyorsa, en az 6 eyaletin onayıyla değiştirilebilir. (md.74)

Devlet Başkanı yürütme organını oluşturur. Devlet Başkanı dilediği zaman meclisi olağanüstü oturuma çağırabilir. Anayasanın 43. maddesiyle, ulusal yasama işlemleri parlamentoya, eyalet yasama işlemleri eyalet yasama organına ve yerel yasama işlemleri belediye meclisine bırakılmıştır. Bu nedenle, Amerika'dakine benzer dikey güçler ayrılığının, yasama erkinde sağlandığı söylenebilir. Afrika'da yeni dalga anayasacılığın bir yansıması olarak yasamanın

---

[830] Klug, s. 156.

[831] https://www.justice.gov.za/legislation/constitution/SAConstitution-web-eng.pdf (Erişim tarihi: 10.12.2019).

görev ve yetkileri, komisyonlar ve işleyişleri ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Yasamada bulunan temsilciler, (milletvekilleri) diğer erklerin hiçbirinde görev alamazlar. 47. maddeye göre, diğer erkelerde görev almayan ve koşulları sağlayan herkes milletvekili olarak seçilebilir. Ulusal Meclis 5 yıl için seçilir ve çoğu demokraside olduğu gibi 5 yıllık sürenin dolmasından itibaren ve hükümetin düşüp Devlet Başkanı tarafından seçimlerin yenilenmesi kararı verilmesi halinde, 90 gün içinde yeni seçimler gerçekleştirilir. 49. madde gereği Devlet Başkanı, meclis üyelerinin salt çoğunluğunun talebi ve seçimlerden üç yıl geçmesi halinde meclisi feshedebilir. Bu uygulama, parçalı bir yapısı olan Güney Afrika'nın istikrarlı bir rejime sahip olması için yapılmıştır.

Devlet Başkanı, meclis içerisinden çıktığı için, Westminister tipi parlamenter sisteme göre başbakan konumundadır. Bu, İngiliz sistemine Güney Afrika sisteminin yakınlığı olarak okunmaktadır.[832] Ancak, Güney Afrika Anayasası'nda Devlet Başkanı'ndan ayrı tarafsız ve bağımsız bir devlet başkanı/cumhurbaşkanı/monark bulunmamaktadır. Bu nedenle, kabul edilen yasalar, yasama organından sonra doğrudan Devlet Başkanı'na sunulur. Devlet Başkanı yasaları doğrudan onaylayabileceği gibi anayasaya uygunluk konusunda bir çekincesi olması halinde, tekrar görüşülmek üzere ilgili kanunu/kanun maddesini yasamaya geri gönderebilir. Kanun teklifi parlamentoda tekrar görüşüldükten sonra kanun/kanun maddesi Devlet Başkanı'na geri gönderilir. Devlet Başkanı bu durumda ya o kanunu/kanun maddesini onaylar ya da anayasaya uygunluğunu incelemek üzere Anayasa Mahkemesi'ne gönderebilir. (md. 75)

[832] Charles M. Fombad, "An Overview Of Separation Of Powers Under Modern African Constitutions" **Separation Of Powers In African Constitutionalism**, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, s. 70.

Güney Afrika Cumhuriyeti parlamenter sisteminde, yine İngiliz Westminster sistemine benzer bir biçimde Ulusal Mecliste ve Ulusal Eyaletler Meclisinde ortalama 65 meclis komisyonu bulunmaktadır.[833]

Apartheid sonrası 1994, 1999 ve 2004, 2009, 2014, 2019 seçimlerinin hepsini Afrika Ulusal Kongresi kazanmıştır. 1994 yılında Devlet Başkanı olarak Nelson Mandela görev almış, 1999 ve 2004 yıllarında bu görevi Thabo Mbeki üstlenmiştir. 1996 yılında Milliyetçi Parti adını değiştirmiş, Yeni Milliyetçi Parti olarak anılmaya başlamıştır. 1999'da Liberal Demokrat Parti, ANC'den sonra en fazla oyu almıştır. 1999 yılında ise Demokratik Parti, bir kısım Milliyetçi Parti oylarını kendine eklemleyerek Demokratik İttifak olarak anılmaya başlanmıştır.[834] 2000'de yapılan seçimlerde Demokratik İttifak şaşırtıcı bir biçimde oylarını arttırmış ve yerelde birçok yerde seçilmişlerdir. Ancak, ulusal ve eyalet ölçeğinde söz konusu ittifak güçlü değildir. 2009 ve 2014 yıllarındaki seçimlerde ANC'nin başında Jacob Zuma bulunmaktaydı. 8 Mayıs 2019'da düzenlenen seçimlerde, ANC ilk defa yüzde elli sekiz alarak oy oranını düşürmüştür. ANC dışında seçimlerde Demokratik İttifak yüzde yirmi, Ekonomik Özgürlük Savaşçıları Partisi ise yüzde on oranında oy almıştır. [835]

Apartheid sonrası 1994-1999 yasama dönemlerinde 800 tasarının çok büyük bir kısmı yasalaşmıştır. Bu tasarılarının çoğu ırkçı apartheid rejimi sonrası demokratik hukuk devletine geçişin sağlamasına ilişkindir. Güney Afrika Cumhuriyeti yasama erki ulusal ve eyaletler arasında paylaşılmaktadır. Ancak, Ulusal Eyaletler Meclisi, eyalet çıkarlarına ilişkin bir yasal düzenlemenin Ulusal Meclis'te 2/3 çoğunlukla düzenlenmesi durumunda, söz konusu

---

[833] Klug, s. 172.

[834] Klug, s. 159.

[835] https://www.bloomberght.com/ramaphosa-yeniden-guney-afrika-devlet-baskani-olarak-secildi-2221120 (Erişim tarihi: 13.12.2019)

düzenlemenin yasalaşmasını tek başına engelleyememektedir.[836] Bu durum, Ulusal Yasama Meclisi'nin eyalet ve yerel meclislere önceliğini göstermektedir.

Bunun karşısında, yasama ve yürütme arasındaki karşıtlık ve ikilik değişik biçimlerde devam etmektedir. Her ne kadar Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası'na göre Devlet Başkanı meclis içerisinden seçilmekteyse de çoğunluk partisinin seçtiği Devlet Başkanı ile güncel politik çıkarları arasında bir karşıtlık kurulduğunda, sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Keza, ANC 2007 parti seçimlerinde Jacop Zuma, o dönemki Devlet Başkanı Mbeki'yi genel başkanlık koltuğundan etmiş, yasamadaki ANC çoğunluğuna sahip olmuştur. Bu aşamadan sonra aynı parti hükümeti üzerinden yasama ve yürütme arasında bir kilitlenme yaşanmıştır. Bütçe Kanunlarına ilişkin düzenleme, bu hükümet krizinin yansımasıdır. Güney Afrika Cumhuriyeti yasama işlemlerinden biri, gelir kanunları ve bütçenin ulusal, eyalet ve yerel yönetim hükümetleri arasında eşit dağılımının sağlanmasıdır. Ancak bütçeden asıl sorumlu olan Maliye Bakanlığı'dır. Zuma göreve geldikten sonra, bütçeye ilişkin düzenlemelerinin ve bütçe kanunun meclisten bir yasa tasarısı olarak geçmesini istemiş, Mbeki hükümetini engellemek istemiştir. Ancak, söz konusu düzenlemeyi Mbeki imzalamamış, bütçe kanuna ilişkin düzenleme 16 Nisan 2009'da Mbeki'nin istifası üzerine göreve gelen Devlet Başkanı Kgalema tarafından imzalanmıştır.[837] Bu aşamada dikkat çekici olan nokta, Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki güçler ayrılığının kendine has yapısıdır. Meclisin içerisinden çıkan başbakanın aynı zamanda tarafsız ve bağımsız devlet başkanı konumunda olması sistemi kilitleyebilmektedir. Bu nedenle de Güney Afrika hükümet biçimi tek başlı parlamentarizm olarak adlandırılmaktadır. [838] Mbeki ve Zuma arasındaki çatışkı, 2008'de Mbeki'nin istifası ile sonuçlanmıştır. Mbeki, 2005'te

---

[836] Klug, s. 168-9

[837] Klug, s. 169.

[838] Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev: Ergun Özbudun, Yetkin Yay., Ankara, 1995, s. 66.

yardımcısı Zuma'yı, tecavüz ve yolsuzluk iddialarının ardından görevden almıştı. Ancak, daha sonra Mbeki, apartheid sonrası gelir eşitsizliğini önleyemediği savı ile eleştirilmiş ve partisi ANC tarafından istifaya zorlanmıştı. Buna ek olarak, Mbeki, Zuma'nın yolsuzluğa karıştığı iddialarının araştırılması için yargıyı etkilemekle de suçlanmıştı.[839] Daha sonra, devlet başkanı seçilen Zuma, 2018 yılında yolsuzluk iddialarının yoğunlaşması üzerine parlamentoda güvenoyuyla düşürülmemek için istifa etmiş yerine ANC Genel Başkanı Cyril Ramaphosa gelmiştir. Zuma'nın istifasında, partisi ANC'nin baskısı son derece etkili olmuştur.[840]

Bunun karşısında, yerelde diğer renkliler ANC çatısı altında eritilmekle olduklarını ve özellikle Hint asıllı Güney Afrikalıların ne ANC ne de Demokratik İttifak içinde yeteri kadar temsil edilmesi sorun oluşturmaktadır. Buna ek olarak, 1996 Anayasası tarafından hassasiyetle ve detaylı bir biçimde cinsiyetçiliğe karşı bir duruş geliştirilmesine rağmen toplumsal cinsiyet konusu hâlâ bir sorunsal olarak görülmektedir. [841]

Ünlü anayasa hukukçuları Jijphart ve Horowitz kutuplaşmış kırılgan demokrasi olan Güney Afrika'da çoğunluk diktatörlüğünün ya da iç karışıklığın çıkma olasılığının yine ırk temelinde mümkün olabileceğine bu nedenle oydaşmacı demokrasinin kurulması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. [842]

---

[839] http://www.hurriyet.com.tr/dunya/mbekiden-zoraki-istifa-9954517, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/11180/Guney_Afrika_lideri_istifa_ediyor.html (Erişim tarihi: 13.12.2019)

[840] https://www.dw.com/tr/g%C3%BCney-afrika-lideri-zuma-istifa-etti/a-42594386 (Erişim tarihi: 13.12.2019)

[841] Christina Murray – Richard Simeon, "Recognition Without Empowerment: Minorities In A Democratic South Africa", **Constitutional Design For Divided Societies**, Sujit Choudhry (ed.); Oxford University Press, New York, 2008, s. 413-14, 417.

[842] Donald L. Horowitz, **A Democratic South Africa? Constitutional Engineering In A Divided Society**, University Of California Press, California, 1991; Arend Lijphart, **Power –Sharing In South Africa**, University Of California Press, Berkeley, 1985.

Gerçekten de karşıt hegemonyanın güç kazanıp salt baskıya dayanan bir tarihsel blok kurması mümkündür. Ancak Güney Afrika'da apartheid sonrası kurulan ve siyahi çoğunluğa iktidarına dayanan ANC hükümetlerinin hiçbiri ırk ayrımında bir politika yürütmemiş aksine oydaşmacı demokrasinin bütün nüvelerini içinde barındıran bir tutum benimsemeye çalışmışlardır. Seçim sisteminin nisbi temsil olması da bu durumu destekler. Güney Afrika Cumhuriyeti nispi temsil sistemi nedeniyle çok partili bir yapıya sahiptir ve apartheid sonrası ANC'nın ezici çoğunluğuna rağmen 1994 seçimlerinde yedi parti meclise girmiştir.[843]

Yürütme ve idari organlar, yasamanın bulunduğu Cape Town'da değil Pretoria'da bulunmaktadır.[844]

Anayasa'nın 86. maddesine göre devlet başkanı, meclis üyeleri arasından seçilir. 88. maddeye göre bir sonraki devlet başkanı seçilinceye kadar görevinde kalır ve 89. maddeye göre ulusal meclis, devlet başkanını, anayasayı ve kanunları ciddi şekilde ihlal etmesi, kötüye kullanması ya da devlet başkanlığı görevini yerine getirmeyecek duruma gelmesi halinde üye tam sayısının üçte ikisiyle görevden alabilir. Anayasanın 88. maddesinin ikinci fıkrasına göre devlet başkanlığı en fazla iki dönem yapılabilir. Bu bakımdan Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası'nda başkanlık sistemine benzer bir düzenleme getirilmiştir. Devlet başkanının istifa etmesi durumunda (Mbeki de olduğu gibi) yerine meclis tarafından yeni bir devlet başkanı seçilir. (Mbeki'nin istifasından hemen sonra yine ANC'den Kgalema Motlanthe seçilmiştir.)

Kabine, devlet başkanı tarafından oluşturulur. Kabinenin içinde devlet başkanı, devlet başkanı yardımcısı ve bakanlar bulunmaktadır (md. 91). Devlet başkanı, meclis dışından en fazla iki bakan atayabilir (md. 91). Kabine üyeleri kullandıkları yetkiler bakımından hem bireysel hem de kolektif olarak parlamentoya sorumludurlar (md. 92/3). İngiliz sistemi dışarıdan iki bakanın

---

[843] Murray – Simeon, s. 424.

[844] Klug, s. 175.

atanmasına izin verirken Güney Afrika İngiltere'den aldığı modeli burada uygulamamıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bakanların hepsi meclis içerisinden seçilir.[845]

Parlamenter rejimlerin çoğunda olduğu gibi Güney Afrika Anayasasında da gensoru düzenlenmiştir. Ulusal Meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu, kabine hakkında verilen gensoruyu kabul ederse, devlet başkanı yeniden bir kabine oluşturmak zorunda kalır. Gensoru devlet başkanı hakkında verilirse ve kabul edilirse; devlet başkanı, kabinenin diğer üyeleri ve bakan yardımcıları istifa etmek zorundadır (md. 102). Parlamenter rejimin bir gereği olarak kabine ve devlet başkanının görevi, güvenoyunu alamadığı her zaman tehlike altındadır. Ancak, başkanlık rejiminde yürütmenin başı olan başkan, bir sonraki seçime kadar (suçlandırılmadıkça) görevden alınamaz. Mbeki örneğinde, ANC çoğunluk partisi olarak güvenoyuna ya da seçimlerin yenilenmesine izin vermeyerek parti içi baskıyla, parti içinde gücünü kaybeden Mbeki'yi istifaya zorlamıştır. Zira bu dönemde Zuma, parti içi iktidar ilişkilerine hakim olmuştur. Çoğunluk partisinin kendi iç dinamikleri ülke siyasetine yansımıştır. Ancak gücü ve hegemonyayı konsolide etmek isteyen ANC kendi parti içi çatışmasını yine kendi içerisinde lider değişikliğine giderek çözme yoluna başvurmuştur.

Yürütmenin meclis tarafından denetlenmesi anayasa tarafından düzenlenmişse de meclis yürütmeyi denetlemekte zayıf kalmaktadır. Bunun en önemli örneği, 1996-1999 yılları arasında içlerinde Devlet Başkanı Yardımcısı Zuma'nın da olduğu bir grup ANC milletvekilinin Güney Afrika Cumhuriyeti ve Avrupalı ülkelerle yapılan askeri sözleşmeler üzerinden kar elde ettiği iddiasıdır. Bu iddia, Pan Afrika Kongresi (Pan Africanist Congress) Partisi üyesi ve milletvekili Patricia de Lille tarafından ortaya atılmıştır. Söz konusu sözleşmeler, Alman-Fransız konsorsiyumundan denizaltı ve firkateyn; İngiliz- İsveç konsorsiyumundan savaş uçağı satın

[845] Charles M. Fombad, "An Overview Of Separation Of Powers Under Modern African Constitutions", s. 70.

alınmasını içermekteydi. İddiaların ortaya atıldığı dönemde hükümet, duruşma yapılmasını engellemiş ancak sonradan ANC milletvekili Tony Yengeni dört yıllığına hapis cezasına çarptırılmıştır. Mbeki, Zuma'yı görevden almıştır. O dönem, olayın açığa çıkartılması için kurulan Seriti Komisyonu'nun kararları daha sonra Güney Afrika Yüksek Mahkemesi'nin 2019 yılında verdiği kararda değerlendirilmiş ve yetersiz bulunmuştur. [846] Güney Afrika anayasal düzeninde, devlet başkanının suçlandırılma benzeri bir düzenlemeyle görevden alınması son derece güçtür. Bunun temel sebebi, Güney Afrika sisteminin İngiliz parlamenter sistemine çok benzemesi ve aynı nedenle meclisteki hükümet partilerinin son derece güçlü olmasıdır.[847]

Güney Afrika Anayasasına göre, devlet başkanı, Kıta Avrupasındaki parlamenter rejimlerdeki başbakanın ve tarafsız cumhurbaşkanının bir birleşkesi olduğundan devlet başkanının, bir kısım atama, kanunları imzalama, halkı referanduma çağırma, yabancı temsilcileri karşılama ve tanıma, onur verme, af, meclisi toplantıya çağırma görevleri de bulunmaktadır. (md. 84) Sıralanan bu görevler, devlet başkanının, devletin başı olarak sahip olduğu görevlerdir. Bu görevlerin devlet başkanında olması ve aynı anda devlet başkanının koalisyon hükümetinin de başı olması Güney Afrika sisteminin parlamenter ve başkanlık arasında melez bir sistem olarak görülmesine sebep olmaktadır. [848]

Apartheid sonrası kurulan yeni sistemde, her geçen gün parlamenter sistemin ve yürütmenin güçlenmesi amaçlanmıştır. Öyle ki, Mandela'nın 1994 sonrası hükümetinde bakan ve

---

[846] https://www.reuters.com/article/us-safrica-politics/south-african-court-sets-aside-arms-deal-inquiry-findings-idUSKCN1VB14W (Erişim tarihi:14.12.2019); Klug, s. 178-181; https://www.news24.com/SouthAfrica/News/ruling-on-arms-deal-shows-that-rule-of-law-still-prevails-de-lille-20190821 (Erişim tarihi:14.12.2019)

[847] Charles M. Fombad, "An Overview Of Separation Of Powers Under Modern African Constitutions", s. 72.

[848] Klug, s. 206.

yardımcılarından oluşan 40 kişilik kabinesi Zuma döneminde 62'ye ulaşmıştır. Mbeki'nin devlet başkanlığı döneminde Maliye Bakanlığı'nın etkinliği arttırılmış ve bu bakanlık; "hükümetin içindeki hükümet" olarak adlandırılmaya başlanmıştır.[849]

Seçimlerde yüzde yirmiyi aşan her parti koalisyon hükümetine bir devlet başkan yardımcısı gönderir. Bu çoğunlukçu hükümet uygulamasının bir yansımasıdır. Bunun yanında, Ulusal Meclis'in sandalye sayısının yüzde beşine sahip olan her parti koalisyonda temsil edilir. Ancak örneğin Ulusal Parti (National Party, Güney Afrika'daki merkez sağ eğilimli seçmenlerin temsilcisi olarak kabul edilen partidir) Westminister tarzı bir iki parti geleneğinin uygun olduğunu düşünerek hükümetten çekilmiştir. Ancak, diğer muhalefet partisi Inhatka Özgürlük Partisi (Inkatha Freedom Party IFP) 2004'e kadar kabinede kalmıştır. Yine 2019 yılı itibariyle, 2018 kurulan İyi Parti'den (Good Party sadece iki milletvekilline sahiptir.) Patricia De Lille, Bayındırlık İşleri ve Altyapı Bakanı olarak görev yapmaktadır. [850]

2. Yargı Erkinin Konumu

1909 Anayasası, Güney Afrika'da yargının bütün rolünü ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasını beyazların siyasi ellerine devrediyordu. Zaten, yargı erkinin işlevini yasama yerine getiriyordu. Anayasa'da sadece iki temel özgürlük tanınmıştı. Bunlar oy hakkı ve resmi dillerin eşit kullanımına ilişkin haktı.[851] 1931 Anayasası, tamamen İngiliz ürünü bir anayasaydı. Sadece "renkli" azınlığa bir dönem oy hakkı tanınmış bu hak daha sonra Yüksek Mahkeme'nin temyiz

---

[849] Klug, s. 207.

[850] https://www.parliament.gov.za/person-details/42 (Erişim tarihi: 27.12.2019)

[851] Gerhard Van Der Schyff, **Judicial Review Of Legislation A Comparative Study Of The United Kingdom, The Netherlands And South Africa**, Springer Pub., Heidelberg, London, New York, 2010, s. 34.

dairesi tarafından iptal edilmişti. Ancak, daha sonra bu da yeterli gelmemiş mahkemeler tarafından reddedilen ve hukuka aykırı bulunan kararların tekrar değerlendirilmesi için 1952 yılında 35 nolu kanunla Parlamento Yüksek Mahkemesi kurulmuştur. Böylece, parlamentonun yargıya ilişkin kararların son inceleme merci olması sağlanmış ve yargı erki tamamen boşa çıkartılmıştır. [852]

1961 Anayasası açıkça yargının, parlamento tarafından çıkarılan yasaların geçerliliğini tartışmasını yasaklamıştı.(md.59) Apartheid rejimi yargının kendi tarihsel bloğunun kırılmaması amacıyla yargıyı görünmez hale getirmiştir.[853] 1984 Anayasası ile "renkli"lere kısmı bazı imtiyazlar tanınarak seçme ve seçilme hakkı tanınsa da siyahilerin görmezden gelindiği ve parlamento üstünlüğünün kural olarak sayıldığı düzende yargı bağımsızlığına yer yoktu.[854] Yüksek Mahkeme üyeleri, adalet bakanının tavsiyesi, kabinenin görüşü ve devlet başkanının onayıyla atanıyordu. Üyelerin hepsi hükümete yakın beyaz avukatlar içerisinden seçiliyordu.[855]

Tüm bunların karşısında, 1990'ların ikinci yarısında yargı, apartheid sonra geçiş sürecinin de bir yansıması olarak son derece güçlendirilmiştir. Öyle ki, 1993 Anayasası sonrası yargı, 1993 Geçici Anayasası'nda düzenlenen içerisinde güçler ayrılığı, eşitlik ve temel hakların korunması bulunan ve en üst norm kabul edilen prensiplerin ihlal edilmesi halinde anayasanın dahi iptal edilmesi ile yetkilendirilmiştir.[856] 1996'da yürürlüğe giren Anayasa, öncüllerinin dayandığı parlamentonun üstünlüğü ve sınırlı demokrasi prensiplerinin aksine hukukun üstünlüğü ve tam

---

[852] Van Der Schyff, s. 37.

[853] Van Der Schyff, s. 38.

[854] Van Der Schyff, s. 39.

[855] Leonard M. Thompson, s. 69.

[856] Van Der Schyff, s. 42-43.

demokrasi temeline dayanmaktadır.[857] Anayasa Mahkemesi'nin üstünlüğü ve son karar merci olması; geçiş sürecinde yürütülen çalışmalarda karara bağlanmış, geçici anayasa döneminde yürürlüğe konulmuş ve sonrasında anayasa yapım aşamasında anayasa metni altında garanti altına alınmıştır. [858]

1996 sonrası Güney Afrika demokratik düzeninin en güçlü erki olan yargı; ölüm cezasının kaldırılmasının, sosyal ve ekonomik hakların uygulanmasının ve aynı cinsten evliliğin tanınmasının öncüsü olmuştur.[859]

1963-1990 yılları arasında gerçekleştirilen polis gözaltı işlemlerinde 70 kişinin öldüğü ve mahkemelerin beraat karar verdikleri bir yargısal düzlemden sonra 1994'ten itibaren sistematik bir biçimde yeni bir yargı düzenine geçildi. Siyahilerin çoğunun ve hatta çocukların suçlular olarak görüldüğü ve günlük yaşama pratiklerinin suç olarak tanımlandığı apartheid döneminden sonra yargı erkinde bir reforma gidilmesi şarttı. 1980'lerin ortasında, siyahların haklarını savunan avukatların yaygınlaşması ve olağanüstü hal uygulamalarının Güney Afrika siyahilerine yaşama alanı tanımaması karşısında önceden aldıkları kararları yüksek mahkemelerden alamaz hale gelmişlerdir.[860]

1994 Anayasası öncesi yüksek mahkeme eyaletler ve yerel yönetimler arasındaki uyuşmazlıkların incelendiği son karar merciydi. Yargıçların atamaları yürütme tarafından yapılırdı. [861]

---

[857] Van Der Schyff, s. 44.

[858] Ebrahim-Miller, s. 129.

[859] Van Der Schyff, s. 45.

[860] Klug, s. 226-7.

[861] Klug, s. 230.

1994 sonrası 2001 yılında Anayasa'nın 167. maddesine getirilen yeni maddeyle Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Anayasa Mahkemesi anayasal uyuşmazlıklara bakar. Anayasa Mahkemesi, ulusal ve federe organlar arasındaki uyuşmazlıkların son inceleme mercidir. Ulusal ve eyalet yasalarının anayasaya uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerinin anayasaya uygunluğunu, parlamentonun ve devlet başkanının anayasal yükümlülüklere uyup uymadıklarını denetler ve anayasada sayılan diğer görevleri yerine getirir (md. 67). Anayasa Mahkemesi dışında yerel uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulduğu yüksek mahkemeler (md. 169) ve ilk derece mahkemelerin uyuşmazlık mahkemesi olarak yüksek/nihai temyiz mahkemesi bulunmaktadır (md.168). Anayasa Mahkemesi; Anayasa Mahkemesi Başkanı, Anayasa Mahkemesi Başkan Yardımcısı ve 9 yargıçtan oluşur (md. 167). Anayasa Mahkemesi Başkanları'nın atamaları, devlet başkanı tarafından yapılır (md. 175). Bunlara ek olarak Yüksek Temyiz Mahkemesi ve Yerel Yüksek Mahkemelerin bir yasayı anayasaya aykırı bulması durumunda son temyiz merci Anayasa Mahkemesi'dir.[862] 2005 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle, adaletin tecellisinin yerine getirilmesine ilişkin uygun bir durumda uyuşmazlığın çözümü için doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabilmesi olanağı getirilmiştir.[863]

Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin hepsi devlet başkanı tarafından atanır.[864] Anayasa'ya göre yargıçlar görevden alınabilirler. Bunun için Adli Hizmet Komisyonu tarafından hâkimin; iş göremezlikten mustarip olduğunu veya fena halde yeteneklerini kaybettiğinin veya fena halde görevlerini suiistimal ettiğinin tespit edilmesi halinde Ulusal Meclis'in 2/3'nün oyuyla, devlet başkanı, yargıcın görevden alınmasına karar verir (md. 177).

---

[862] Van Der Schyff, s. 97.

[863] Van Der Schyff, s. 99.

[864] Van Der Schyff, s. 98.

Eyalet anayasaları yasalaşmadan önce o eyaletin meclis başkanı, anayasayı, Anayasa Mahkemesi'ne gönderir. Anayasa Mahkemesi, söz konusu eyalet anayasasının cumhuriyet anayasasına uygun olduğuna karar verirse, eyalet anayasası yürürlüğe girer. 1996 yılında Kwa Zulu-Natal eyaletinin Anayasası, 1997 yılında Western Cape eyaletinin Anayasası; Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya aykırı olduğu için reddedilmiştir.[865] Güney Afrika Anayasa Mahkemesi yasaların anayasaya uygunluğu konusunda soyut norm denetimi yapar. Güney Afrika Anayasasının 80. maddesine göre ulusal meclisin üyelerinin 1/3'ünün talebi üzerine ve devlet başkanının söz konusu yasayı imzalayıp onaylamasından itibaren 30 gün içinde yasanın anayasaya uygunluğu için Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabilir. Aynı hak, eyalet meclislerine de verilmiştir. Ancak ,burada aranan çoğunluk farklıdır. Anayasanın 122. maddesine göre soyut norm denetimine gidilebilmesi için eyalet meclisinin üye sayısının yüzde yirmisi ve eyalet başkanının söz konusu yasayı imzalayıp onaylamasından itibaren 30 gün geçmemesi gerekmektedir.

Gelinen noktada, Güney Afrika demokrasisi için 1996'da yürürlüğe giren anayasa mihenk taşıdır. Anayasa Mahkemesi, Ulusal Meclis'in birincil yasama organı olmasını ve güçler ayrılığını kabul eder ancak anayasanın ve içerdiği değerlerin nihai koruyucusu mahkemedir. Buna karşın, mahkemenin bu konumu, kendisini siyasi bir pozisyona sokar. Ancak mahkeme bu siyasi konumundan çekinmez.[866] 1998 yılında Anayasa Mahkemesi bu konumu destekler bir biçimde hükümlülerin oy vermesini engelleyen Seçim Kanunu'nu anayasaya aykırı bulmuştur.[867] Benzer bir biçimde, anayasa koyucuların yazım aşamasında eksik bıraktığı ölüm cezasını Anayasa Mahkemesi tamamlamıştır. S. v. Makwanyane davasında mahkeme ölüm

---

[865] Van Der Schyff, s. 125.

[866] Van Der Schyff, s. 165.

[867] Minister Of Home Affairs v. National Institute For Crime Preventation And The Re-integration Of Offenders, 3 March 2004.

cezasını yaşama hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle anayasaya aykırı bulmuştur. Tüm bunların yanı sıra, Anayasa Mahkemesi anayasaca korunan sosyal ve ekonomik hakların uygulanması kararı vererek erkler arası diyaloğa örnek olmuştur. Government Of The RSA v. Grootboom davasında, evsiz insanların sığındıkları evlerden tahliye edilmesi üzerine Anayasa Mahkemesi, temel hakların devlete sadece negatif statü haklarını yerine getirme sorumluluğunu yüklemediğini bunun yanında devlete konut edindirme görevini de pozitif statü hakları bağlamında verdiğini karara bağlayarak sadece bir ihlal kararı vermemiş, aynı zamanda kamu konutları programının uygulanması gerektiğini söyleyerek yasama ve yürütme erkleriyle diyaloğa geçmiştir.

Bir yandan da, güçlü yargı erkinin en üst kademesi olan Anayasa Mahkemesi güçler ayrılığının dengesini korumaya çalışmaktadır. Aynı cinsten evliliklerin medeni kanunda düzenlenmemesine ilişkin açılan davada, hem Yüksek Temyiz Mahkemesi hem de Anayasa Mahkemesi anayasaya aykırılık ve ayrımcılık ihlali tespit etmişlerdir. Bunun yanında, National Coalition for Gay And Lesbian Equality V. Minister Of Justice davasında Yüksek Temyiz Mahkemesi ivedi bir hukuki çözümün bulunmasına hükmederken son temyiz mahkemesi olarak Anayasa Mahkemesi bu kararı kaldırarak, bir yıl içerisinde parlamentoya konu hakkında anayasaya uygunluğun sağlanması görevini vermiştir. Bu şekilde güçler ayrılığı dengesini gözetmek istemiştir. [868] Bunun karşısında, Anayasa Mahkemesi sadece pozitif hukuka ilişkin anayasaya ya da temel hak ve özgürlüklere aykırılık iddialarına bakmaz. 2013 yılında Anayasa Mahkemesi, Ulusal Cumhuriyet Başsavcılığı'na yapılan atamanın etik olup olmaması üzerinden bir tartışma yürütüp bu tartışmanın ışığında hüküm kurmuştur. Daha önce Kamu Hizmetleri Komisyonu tarafından soruşturulan bir kişinin devlet başkanı tarafından başsavcılık görevine atanmasının anayasal olarak geçerli olmasına rağmen, atanan kişinin dürüstlüğü,

[868] Van Der Schyff, s. 197.

doğruluğu ve itibarının devlet başkanı tarafından araştırılmadan atamanın yapılmasının geçersiz olduğuna karar vermiştir. [869]

Günümüzde Güney Afrika Cumhuriyett'inde gruplar hâlâ ırk temelinde ayrılır. Siyahi çoğunluğun karşısında beyaz azınlık bulunmaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde dokuz eyalet bulunmaktadır. Eastern Cape, Free State, Gauteng, KwaZulu-Natal, Limpopo, Mpumalanga, Northern Cape, North West, Western Cape eyaletlerinin, özellikle Limpopo, Mpumalanga ve North West gibi kırsal eyaletlerinde daha çok siyahi bulunmaktadır. Free State, Eastern Cape KwaZulu-Natal bölgesinde siyahilerin oranı yüzde seksen ve doksan arasındadır. Gauteng ,daha çok endüstriyel bir bölge olduğundan ve şehirleştiğinden dörtte üçü siyahidir. Bunların karşısında, Cape Town şehrini de içinde barındıran Western Cape eyaletinde çoğunlukla siyahiler bulunurken Northern Cape'de daha çok "renkli" nüfus bulunmaktadır. [870]

Tüm bunların yanı sıra, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde geleneksel kabile reisleri devlet tarafından kabile mahkemelerine "reis" olarak atanırlar. Bu mahkemeler 1996 Anayasası tarafından düzenlenmiştir. Mahkemelerin kararlarının anayasaya ve yasalara uyması zorunludur. Bunun dışında kişiler kendilerine tanınan gelenek hukuku seçeneğini seçmek ya da seçmemek konusunda özgürlerdir.[871]

3. Güney Afrika'nın Dördüncü Erki

Apartheid sonrası Güney Afrika Cumhuriyeti'nin kurulmasında ırksal farklılıkların temel sorunsal olması nedeniyle özellikle ANC, ülkenin federal bir devlet olmasına karşı çıkmıştır.

---

[869] Walter Khobe Ochieng, " Separation Of Powers In Judicial Enforcement Of Governmental Ethics In Kenya and South Africa, **Journal Of Law and Ethics**, V.3, 2018, s. 50.

[870] Murray–Simeon, s. 413-14.

[871] Saim Üye, **Teoride ve Pratikte Hukuki Çoğulluk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s.168.

Bunun karşısında, anayasanın üçüncü bölümünde düzenlenen ulusal, federe ve yerel idareler ve bunlara tanınan yetkiler bakımından Güney Afrika yarı federal bir devlet olarak görülmektedir.[872] Ulusal yasama, anayasada sayılan ve özel olarak federe ve yerel yönetimlere bırakılmış yasama alanı dışındaki her konuda yasa yapabilir. Eyalet başkanlarının seçimle değil de atamayla gelmesi ve ANC'nin yoğun politik hegemonyası nedeniyle Güney Afrika hükümetleri; eyaletlerin bağımsızlığı konusunda eleştirilmektedir.[873]

Modern güçler ayrılığı teorisinde; sivil toplum, bağımsız idari kuruluşlar ve yerel yönetimler dördüncü bağımsız erk olarak kabul edilmektedir.[874] Bu ön kabuller üzerinden, Güney Afrika'da 1994 sonrası bu unsurların en azından bir kısmının gerçekten dördüncü kuvvet olarak adlandırılabilmesi mümkündür.

Yerel yönetimlerin bağımsızlıklarının henüz bu kertede ayrı bir erk yerine geçemeyeceğini yukarıda gördük. Bunun yanı sıra, Güney Afrika siyasetinde, bağımsız idari kurumlar, çok fazla yer kaplarlar ve bu kurumların kararlarının uygulanması diğer üç temel erki sınırlar. Bu nedenle, bağımsız idari kurumların çoğu zaman dördüncü kuvvet olarak adlandırılması yanlış değildir.

Bağımsız idari kurumlar anayasanın dokuzuncu bölümünde sıralanmıştır. Bu kurumların anayasada düzenlenmelerinin temel nedeni, demokrasinin kurumsallaşması ve korunmasıdır. Bunlardan en etkin olanları; Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu (South African Human Rights Commission SAHRC), Cinsiyet Eşitliği Komisyonu (Commision for Gender Equality

---

[872] Murray –Simeon, s. 432-33.

[873] Murray – Simeon, s. 433, 434.

[874] Faraaz Mahomed, "The Forth Branch: Challenges And Opportunities For Robust And Meaningful Role For South Africa's State Institutions Supporting Democracy", **The Evolution OF The Separation Of Powers Between The Global North and The Global South**, David Bilchitz-David Landau (ed.), Edward Elgar Pub., Cheltenham, UK, 2018, s. 178-179.

CGE), Kültürel, Dini ve Dilsel Toplulukların Haklarının Korunması ve Teşviki Komisyonu (Commision For The Protection and Promotion Of The Rights Of Cultural, Religious And Linguistic Communities CRL), Bağımsız Seçim Komisyonu (Independent Electoral Commision) ve Kamu Koruyucusudur (Public Protector). Bu kurumların hepsi görevlerini diğer üç erkten bağımsız bir biçimde yürütürler. Ödenekler milli hazineden yürütme dolayısıyla karşılanır. Bunun dışında, bağımsız kurumların idaresini yasamanın içerisindeki komisyonlar gözlemler/denetler ki bu durum kurumların bağımsızlıklarına düşürülmüş bir gölge olarak da okunabilir.[875]Ancak, bu kurumların her birinin yaptığı işlemler, doğrudan hükümet fonksiyonudur. Yani bağımsız kuruluşların her bir işlemi koalisyon hükümetinin yerine getirdiği her türlü eylem ve işlemle aynı hukuki sonucu doğurur.[876] Bunun yanı sıra, bazı kurumların kararları yarı-yargısaldır ve alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir.

Eşitlik Mahkemeleri'nde Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu (South African Human Rights Commission SAHRC), Cinsiyet Eşitliği Komisyonu (Commision for Gender Equality CGE), bir bilirkişi gibi davaya taraftır. Hatta Yabancılar Kontrol Kanunu'nun ayrımcılığa aykırı maddelerinin iptali için altı gay çiftin Anayasa Mahkemesine yaptığı başvuruda (National Coalition For Gay and Lesbian Equality and Others v. Minister Of Home Affairs and Others) Cinsiyet Eşitliği Komisyonu bir bilirkişiden çok taraf gibi hareket etmiştir.[877]

En etkin olan Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu (SAHRC), Cinsiyet Eşitliği Komisyonu (CGE), Kültürel, Dini ve Dilsel Toplulukların Haklarının Korunması ve Teşviki Komisyonu (CRL) uzlaştırma komisyonları olarak hareket ederler. Bu üç bağımsız organın kamusal eğitimin yaygınlaştırılması ve eğitimde insan haklarının uygulanması konusunda etkin

[875] Mahomed, s. 181.

[876] Mahomed, s. 182.

[877] Mahomed, s. 184.

çalışmaları bulunmaktadır. İnsan Hakları Komisyonu, sosyal ve ekonomik hakların korunması ve yerine getirilmesi için ülke bazında bilgi toplanması, ayrımcılığa ilişkin devlet organlarının yürüttüğü eylem ve işlemlerin gözetilmesi işlerini de yerine getirir. Bunun yanı sıra, Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu ve Cinsiyet Eşitliği Komisyonu yasa yapım süreçlerinde de son derece etkin ve baskındır. Bununla birlikte, Kamu Koruyucusu (PP) yargıdan önce bir ön yargı aşaması gibi yasanın hüküm alanını belirler.[878]

Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu, Cinsiyet Eşitliği Komisyonu ve Kamu Koruyucusu'nun işlemlerinin hükümet fonksiyonu olarak kabul edilmesi yanında yaptıkları denetimler sonrası çıkan ihlallere karşı düzenleyici işlem tahsis etme yetkileri bulunmaktadır. Ancak, bu düzenleyici işlemlerin idare tarafından yerine getirilmemesi halinde işlemlerin bağlayıcı olup olmamaları konusunda uygulamada tartışmalar bulunmaktaydı ve bağımsız kuruluşların kendi teşkilat kanunları ve anayasa bu sorunsala cevap vermiyordu. Anayasa Mahkemesi'nin Economic Freedom Fighters V The Speaker Of The National Assembly and Others and Democratic Alliance v The Speakers of The National Assembly and Others başvurularına ilişkin verdiği kararda Kamu Koruyucusu (PP) tarafından verilen kararların yargı tarafından kaldırılmadıkça bağlayıcı ve uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir.[879]

D. Güney Afrika'da Neoliberal Pratikler ve Güçler Ayrılığının Konumu

1996 Anayasası sonrası Güney Afrika kapılarını demokrasiyle birlikte neoliberalizme de açmıştır. Apartheid sonrası sistematik bir biçimde siyahi burjuva düzeninin getirilmesi tasarlanmıştır. Bu tasarıda, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonunun da büyük etkisi

---

[878] Mahomed, s. 185, 189, 191.

[879] https://www.gov.za/speeches/constitutional-court-judgement-economic-freedom-fighters-v-speaker-national-assembly-case (Erişim tarihi: 28.12.2019)

bulunmaktadır. Bu dönüşümden, küresel aktörlerden etkilenen ANC de payını almıştır. Küresel beyaz tekelci sermaye bu sefer, ANC'nin önündeki ırkçı engel değildir. Aksine bu sefer beyaz tekelci sermaye, ANC kadrosunun liderlik koltuğundaki siyahi burjuva fraksiyonunun arkasındaki güçtür.[880]

Apartheid'in bitişi aslında Güney Afrika'nın ırksal kapitalizme dayanan zayıf hegemonyasının yıkılarak yerine daha istikrarlı ancak yine siyahilerin emek sömürüsüne dayalı başka bir zayıf hegemonyanın kurulmasına ön ayak olmuştur.

Değişik kaynaklardan bu eşitsiz gelişimi ve zayıf hegemonyayı şu şekilde teyit etmek mümkündür:

" *Sonuç olarak 1996 tarihli Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası incelendiğinde, hukuksal düzelemde, apartheid rejiminin adaletsiz düzenlemelerinin ortadan kaldırılmış olduğu görülmektedir. Ancak hukuksal düzlemde sorun çözülse de sosyal gerçeklikte sorun hâlâ devam etmektedir. Afrika'da azınlık konumundaki beyazlar yüksek standartlarda yaşamlarını sürdürürken çoğunluktaki siyahlar; barınma, eğitim, sağlık ve gelir standartları bakımından oldukça geri durumda bulunmaktadırlar. Irk ayrımcılığının kaldırılmasına karşın, bugün halen çoğu siyah insan açlık sınırının altında yaşamaya devam etmektedir. 2007 yılı rakamlarıyla Güney Afrikalıların %57'si uluslararası alanda açlık sınırı olarak belirlenen günde bir Amerikan Dolarının altında bir parayla geçinmek zorundadır*."[881]

Apartheid döneminde ve öncesinde Güney Afrika'da ırk sömürüsü ve sınıf sömürüsü birbirine geçmişti (bazı düşünürler Güney Afrika için ortaya çıkan bu içiçe geçmeyi "ırksal fordizm"

---

[880] Tolga Tören, **"Yeni" Güney Afrika: Kararan Kapitalizm Güney Afrika'da Kapitalizm, Irk, Sınıf**, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 2014, s. 34-36.

[881] Muhammet Emin Ruhi, **Güney Afrika'da Irk Ayrımcılığı Politikaları,** 12 Levha Yay., İstanbul, 2018, s. 198.

olarak okumaktadırlar).[882] 1996 Anayasasıyla meşruiyet kazanan yeni düzen sadece bu sömürü biçiminin içerisinden ırkçılığı atmış, demokrasinin temel unsurlarından; çoğulculuk, hukukun üstünlüğü ve güçler ayrılığı ile kristalize olan ancak siyahilerin emeği üzerindeki sömürüyü kaldıramayan bir düzen kurmuştur.

Güney Afrika'da siyahi sermayedar sınıfının kurulması ve bu sınıf üzerinden ülkenin yönetilmesine ilişkin hegemonya projesi son kertede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak ilk aşamada, hegemonya projesinin neoliberal politikalarının yürütülmesi için bir çok girişimde bulunulmuştur. Kamu ihale sistemi, siyahi sermayedarların birikiminin desteklemesi için dönüştürülmüştür. Özelleştirme, piyasallaştırma, kamu özel projelerinin arttırılması gibi girişimlerle apartheid öncesi birinci kuşak beyaz sermayedarların yanına kimi siyahi sermayedarlar eklenmiş ancak ve asıl olarak ikinci kuşak sermaye sınıfının gereksinim duyduğu kalifiye (siyahi) işgücü yaratılmıştır.[883]

"Siyah Ekonomik Güçlendirme Programı" kurulmak istenen hegemonyanın yapısal kertesine ilişkin en önemli unsurdur. Programla, Fanon'un bahsettiği " *Sömürgelerde ekonomik (alt)yapı aynı zamanda bir üstyapıdır. Beyaz olduğunuz için zenginsiniz, zengin olduğunuz için beyazsınız*" şiarının önüne geçilmek istenmiştir.[884] Siyah ekonomik güçlendirme programı, siyahi burjuva sınıfının yaratılmasının en önemli ayağıdır. Ancak bunun karşısında, sınıf içi ve işçi sınıfıyla olan sınıflar arası çatışkı devam etmektedir. Bu da güçler ayrılığının değişik kertelerinde kendisini göstermektedir. Her ne kadar, sınıf içi ve sınıflar arası savaşım devam etse de, siyah ekonomik güçlendirme programı hem küresel sermaye hem de ulusal siyasal gruplar tarafından desteklenmiştir. Örneğin, özelleştirme kapsamına alınan kamu işletmelerinin

---

[882] Ayrıntılı bilgi için bkz: Tören, s. 51.

[883] Tören, s. 254.

[884] Frantz Fanon, **Yeryüzünün Lanetlileri**, Çev:Şen Süer, Versus Kitap, 2017, s. 46.

hisse senetleri, siyah ekonomik güçlendirme programı kapsamındaki girişimcilere verilmiştir.[885]Siyah ekonomik güçlendirme ağındaki çoğu siyahi sermayedar işlerini konsolide edemediği noktada küresel bankalara borçlanmış ve aldığından fazlasını ödemek durumunda kalmıştır. Yine siyah ekonomik güçlendirme programına siyasiler de karışmıştır. Mandela sonrası ANC'nin lideri olan Cyril Ramaphosa ve Ramaphosa'nın eşinin kardeşi ön plandaki siyahi sermayedarlar arasına girmiştir.[886] Siyasetle sermaye arasında sınır kalmamış bu noktadan sonra ANC'nin yakın çevresindekiler zengin edilmeye çalışılmış, yolsuzluk dalgası yayılmıştır.

Gelinen noktada şeffalık ve hesap verilebilirlik üzerinden bir düzen kurulmaya çalışılsa da yakın, beşeri ilişkiler ağı üzerinden yürütülen bir düzen bulunmaktadır. ANC her ne kadar siyasi temsilin en güçlü ayağı olarak görülse de ekonomi hâlâ beyaz kapitalist düzen tarafından kontrol edilmektedir. Güney Afrika'daki siyahi burjuva sınıfının kendi içindeki fraksiyonlar arası ve işçi sınıfı arasında süren savaşım kimi durumlarda güçler ayrılığının farlı kertelerinde kendini göstermektedir. Örneğin, anayasa mahkemesi tarafından sosyal haklara ilişkin verilen kararlar bu savaşımın bir nüvesi olarak görülebilir. Diğer taraftan, Güney Afrika Cumhuriyeti her ne kadar demokratik bir anayasal düzene geçse de hâlâ zayıf bir hegemonyaya sahip olması nedeniyle güçler arası dengeleri tutturamamaktadır. Beşeri insan ilişkileri ve kayırmacılık ekseninde kurulan politik düzen uzun vadede istikrarlı bir hegemonyanın kurulmasına ve güçler ayrılığında özellikle bağımsız bir yürütme erkinin kurulmasına engel olmaktadır.

Günümüzde bir çok Afrika ülkesinde olduğu gibi Güney Afrika Cumhuriyetin'de de çokuluslu şirketlerin ve küresel mali kuruluşların faaliyetleri ekseninde zayıf hegemonyanın politik

---

[885] Tören, s. 293.

[886] Tören, s. 296-297.

doğrultusu değişebilmektedir.[887] Buna ek olarak, her ne kadar ırk temelinde sömürü bitmiş gözükse de arka planda küresel beyaz sermayenin ülke üzerindeki emek sömürüsü etkisini hâlâ göstermektedir.

[887] Saim Üye, "Hukuku Harita Metaforu İle Anlamak", **Ankara Barosu Dergisi**, 2013/1, s. 160.

II. Hegemonya Krizi Ayrımında Bozulmuş Başkanlık Sistemi

Tarihsel sürecin belli bir aşamasında geleneksel siyasal partiler ve temsilcilerinin sınıflar ya da sınıf fraksiyonları tarafından kabul görmemesi durumunda, organik kriz koşulları ortaya çıkar. Zayıf hegemonyalarda ya da organik kriz koşulları içerisinde bulunan başkanlık sistemlerinde, krizin çözülemediği süreçlerde ortaya çıkabilecek üstyapısal sorunlar katılık, yürütme ve yasama arasında ortaya çıkan, çıkmaz (deadlock) ya da kader adamlarının temsil ettiği şiddetli çözümlerdir.[888]

Geleneksel ideolojilerinden kopan geniş kitlelerin söz konusu olduğu durumlarda egemen sınıf, hegemonyasını konsolide edebilmek için elinde bulundurduğu zorlamaya yönelik işlevlerini kullanır. Katılık, ideolojilerinden kopan geniş kitleler karşısında rızayı kuramayan başkanın görevi bitene kadar hegemonya krizlerinde görevinde kalmasını imler.

Antonio Gramsci'nin Sezarizm kavramsallaştırması ile ortaya koyduğu ve organik kriz koşullarında istikrarsız ortamın ortadan kaldırılması adına hakemlik konumunda dışardan bir figürün siyasal süreçlere karışması organik krizin olağan dışı bir yöntemle bertaraf edilmeye çalışılmasıdır. Kimi durumlarda bu çözüm askeri diktatörlüğe kimi durumlarda ise faşizme neden olmaktadır. Bunun karşısında organik krizlerin çıkışın olağan başkaca bir yöntemi daha bulunmaktadır. Gramsci'nin tek parti metaforu üzerinden geliştirilen birden çok partinin işbirliği ile hegemonya krizinden çıkılması amacıyla egemen sınıf ve temsilcileri arasında bir restorasyona gidilmesi de mümkündür.[889]Kenya'da bağımsızlık sonrası Kenyatta liderliğinde

---

[888] Mehmet Yetiş, "Hegemonik Kriz Koşullarında Başkanlık Sistemi", **(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz**, Kalkedon Yay., İstanbul, 2014, s. 294.

[889] Yetiş, Hegemonik Kriz Koşullarında Başkanlık Sistemi, s. 297.

kurulmak istenen tarihsel blok bu duruma örnek olmuştur. Ancak bu restorasyon sonrası, tek adamcı yürütme temelinde güç yoğunlaşması sorunsalı ortaya çıkmıştır.

Başkanda güç yoğunlaşması; iktisat politikalarının tekdüzeleşmesi, belli bir sermaye grubunun tikel çıkarları özelinde hareket edilmesi gibi durumlarda kısa erimde hükümet krizlerine uzun erimde ise organik bir krize neden olabilir. Başkanın doğrudan bürokrasiye yaptığı kilit atamalar, bürokrasinin parlamenter hükümet sistemlerindeki göreli özerkliğine nazaran daha radikal bir siyasallaşmaya neden olabilir. [890] Kenya özelinde organik krizler, faşizm ruhunu içinde barındıran, tek adam yönetimleriyle sonlanmıştır.

A. Kenya'nın Beyaz Sömürü Düzeniyle Sınavı

Kenya Cumhuriyeti'nin bugünkü sınırları, İngiltere'nin 1985'te bölgede Doğu Afrika Protektoryasını kurmasıyla çizilmiştir. Kenya 1920'de taç kolonisi, 12 Aralık 1963'te bağımsız[891] ve 1964'te Cumhuriyet olmuştur. Kenya Cumhuriyeti, diğer birçok Afrika ülkesi gibi çok elverişli topraklara ve gıda ürünlerine sahiptir. Kenya tarihsel anlamda farklı nüfusların geçiş noktası olmasından dolayı kalabalık grupların bir potada eridiği bir ülkedir. Afrika'nın yerlilerinden Bantu, Nilotik, Nilo-Hamitik ve Kuşitik grupları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, kıyıda Arap ve Fars etkisi nedeniyle Müslüman kültürü ve Swahili dili de geçerlidir.[892]

Doğu Afrika toprakları arasında en verimli alan Kenya olduğundan, İngiliz sömürüsünün en çok dikkatini çeken bölge burası olmuştur. Verimli Kenya topraklarında, yerli halk İngiliz sömürüsü altında ve İngiliz kanunları dolayısıyla toprağa bağımlı köle olarak çalıştırılmışlardır.

---

[890] Özdemir- Çelebi, s. 330.

[891] Donald L. Barnett-Karari Njama, **Mau Mau From Within**, Monthly Review Press, New York-London, 1966, s. 23.

[892] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 393, 394.

Akamba kabileleri, bu sömürgecilik hareketlerine karşı çıkmaya çalışsa da başarılı olamamış, 1895'te Afrika kıtasının İngiliz-Alman hegemonyaları arasında paylaşılması anlaşmasında Kenya, resmen İngiliz hükümetine devredilmiştir.[893] Kapitalist devletin bir varyantı olan sömürgeci İngiliz düzeni, hegemonyasını zor ve tahakküm üzerinden kurmuştur. Öyle ki, Kenya'daki İngiltere hakimiyeti gücünü bürokrasi, polis ve satın alınan yerli halk üzerinden şiddet yoluyla kurmuştur.[894]

1902'de Kenya'daki kabile liderleri, İngiliz yönetimi tarafından atanan memurlar olarak hareket etmeye başlamışlardır. İngiliz sömürgecisinin Kenya yönetiminde yerlilere biçtiği rol, aracı olmaktır.[895]

Kenya'da sömürülen yerli halkın yanı sıra, tıpkı Güney Afrika'da olduğu gibi Hindistan'dan beyazlara ait topraklarda çalıştırılmak için kitlesel olarak insan taşınmış ve bu insanlar toprak işçisi adı altında kötü koşullarda çalıştırılmaya zorlanmıştır. 1899-1903 yılları arasında inşa edilen Nairobi ve Victoria Gölü demiryolu, Hindistan'dan getirilen insanların emeği üzerine kurulmuştur.[896] Emek sömürüsü, hem yerli siyahi halklar hem de Hint topluluğu üzerinde yürütülürken bir yandan da beyazların Kenya toprakları üzerinde yayılma politikları sürmekteydi. Keza, 1904'de Masai kabilelerinin toprakları ellerinden alınıp bu bölge beyazlaştırılırken, o yörenin yerlileri kurak yerlere sürüldü.[897]

---

[893] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 394.

[894] John Londsdale- Bruce Berman, "The Colonial State In Kenya 1895-1914", **The Political Economy Of Law A Third World Reader,** Yash Ghai- Robin Luckham- Francis Snyder (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1987, s. 222 vd.

[895] Üye, Teoride ve Pratikte Hukuki Çoğulluk, s. 206 vd.

[896] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 395.

[897] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 396.

1920'de "kipande" ismindeki çalışma belgesi yürürlüğe konuldu. Bu sözleşme aslında bir kölelik sözleşmesiydi. Sözleşme bitene kadar belge işverende kalıyor ancak sözleşme sonunda işçiye veriliyordu. Kuşkusuz, işverenler beyazlardı ve köle koşullarında çalıştırılan siyahilerdi. Bu uygulama, 1920'lerin başında başlayan sömürgecilerin tarım atılımı ile başlamış oldu. Kipande olmadan işçiler hiçbir yerde çalışamıyorlardı. Bunun karşısında, Kenya'da pamuk, şeker kamışı, kahve, sisal, pire otu ve karanfil üretilip sömürgeciler tarafından başka pazarlara satılıyordu. Bu süreçte, Kenya'nın ve Doğu Afrika'nın bazı bölgelerinde insanlar ücretsiz çalıştırılıyordu. [898]

1. Dünya Savaşı gündemdeyken Kenya'daki Hintliler siyasi hayata katılmak, seçme ve seçilme hakkını edinmek istediler. Bu dönemde, 11 Avrupalıdan ve 2 Hintliden oluşan bir yasama kurulu oluşturulması beyazlar tarafından öngörülmüştü. Ancak, Hintliler siyasal eşitlik konusunda ısrarcı oldular. 1921'de Sömürge Dairesi Başkanı Winston Churchill, Hintlilerin sadece yüzde onunun temsil edildiği ve 4 kişiye denk gelen, yasamada temsili kabul ettirdi. Ancak siyahilerin hiçbir hakkı bulunmuyordu. Bu temsil oranı, 2. Dünya Savaşı sonrasına kadar değişmedi.[899]

2. Dünya Savaşı sırasında Kenya'da 200.000 ücretli işçi bulunuyordu. Kenya'da siyahilerin bir kısmı, tıpkı Güney Afrika'da ve Uganda'da olduğu gibi kolejlerde ya da Avrupa okullarında okuyordu. Çünkü bu aşamada kapitalizm, eğitimli emeğe ihtiyaç duyuyordu.[900] Kolejlerde okuyan gençler daha sonra Avrupa'ya gittiler. Aynı gençler döndüklerinde Kenya halk mücadelesi içerisinde yer alacak, bağımsızlık için savaşacaklardı.[901]

---

[898] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 399.

[899] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 401-402.

[900] Immanuel Wallerstein, **Africa The Politics Of Independence and Unity**, University Of Nebraska Press, Lincoln-London, 2005, s.37.

[901] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 400.

1945 yılına kadar beyaz hükümete karşı yürütülen istikrarlı isyan hareketlerinin hepsi topraklarını kaybeden Kikuyu halkı tarafından yapılmıştır. Alt Bantu halklarından biri olan Kikuyular, ülkenin en fazla nüfusuna sahip, bölgenin en verimli topraklarına sahip olan ve o dönemki en etkin grubudur. Bölge halkının toprakları, özellikle kahve ekimi için İngilizler tarafından ellerinden alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, yine kendi topraklarında topraksız köylü olarak tutulmuş, ardiyelerde yaşamaya zorlanmışlardır. Toprak mülkiyetindeki bu değişim Kikuyuların bütün toplumsal düzenini de bozmuştur. Çünkü Kikuyu geleneğine göre, evlenen gençlerin ıssız bir toprağa gitmesi ve orayı ekmesi gerekirdi. İkinci olarak yine geleneklere göre toprak geçinebilmek için küçük parçalara bölünerek kardeşlere verilirdi. İlk gelenek Avrupalıların işgalinden sonra yerine getirilmesi imkânsız hale gelmişti. İkincisi ise kardeş kavgalarına neden olmuştur çünkü Avrupalılardan Kikuyulula ra kalan topraklar çok küçüktür ve geçinmek için bu toprakların paylaşılması zor bir hal almıştır.[902] Beyazların yürürlüğe koyduğu artan vergilere karşı ilk tepkiler yine Kikuyu halkının içinden çıkan Genç Kikuyu Birliği'nden (Young Kikuyu Association) gelmiştir. Birliğin eylemleri Mart 1922'de şiddetle bastırılmıştır. Genç Kikuyu Birliği'nin temel amacı sömürgeci hırsızlığıyla bozulan toplumsal düzenin yeniden inşa edilmesiydi.[903] Bu örgütün üyelerinden biri daha sonra Kenya bağımsızlık mücadelesinin lideri olacak olan Jomo Kenyatta'dır ve bu olaydan sonra birlik kapatılmış Kikuyu örgütü yeraltı faaliyetlerine başlamıştır. Kenyatta ise 1929 yılında Britanya kamuoyuna halkının davasını anlatmaya gitmiştir.[904]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Afrika'daki en güçlü bağımsızlık mücadelesi Kenya'da görülmüştür. Organik krizi yönetemeyen ve kendi hegemonyalarını sürdüremeyen beyazlar

---

[902] Boumama, s. 63.

[903] Boumama, s. 65.

[904] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 402; Boumama, s. 67.

yerli halka kimi kesimsel ödünler vermek zorunda kalmışlardır. Bunlardan ilki, 1944 yılında Kikuyu halkından olan Eliud Mathu'nun yasama organına atanması ile gerçekleşmiştir. Mathu'nun seçiminden sonra Kenya Afrika Birliği kurulmuş, (Kenya African Union, KAU) Kikuyu dışında Kamba ve Lou gibi bütün Kenya halkları mücadeleye dâhil edilmek istenmiştir. 1946'da İngiltere'den dönen Kenyatta, bu birliğin başına geçmiştir.[905] Kenyatta döndüğünde sadece Kikuyular değil ülkenin değişik bileşenleri, Taitalar, Luhyalar ve Kambalar sömürge yönetimine karşı ortak bir muhalefet yürütme kararı alarak Merkezi Kikuyu Birliği'ne dâhil olmuşlardır. [906]

Kenya'daki beyaz sömürü hegemonyasının siyasi kırılımındaki ilk adım, Nairobi yakınlarındaki bir fabrikada başlayan grevin kanla bastırılmaya çalışılmasıdır. Bu grevle, siyahi topluluk ilk kez kitlesel olarak hareket etmiştir.[907]Bu hareketten sonra 1952'de başlayan ve 1956'ya kadar süren "Mau Mau" direnişi bütün Kenya'yı baştan sona saran antiemperyalist bir hareket olarak tarihe geçmiştir. 1952 yılının Ekim ayında Kenyatta hapsedilmiştir. Dört yıl boyunca kamplara gönderilen 320. 000 tutsak ve 10.000 ölü kayıtlara geçmiştir.[908]

Mau Mau direnişi bir savaştı ve baskıcı sömürü düzeni, yenik çıkmaktan korktuğu organik krizden sonra kurulacak yeni hegemonyada söz sahibi olmak istiyordu. Siyahilerin içerisinden çıkacak bir sınıf iktidarı için beyazlar, siyahi elitlerin yaratılması ve öncelikle özerklik ve aşamalı özgürleşme hareketine girdiler. Maalesef, beyazların kurduğu yeni hegemonyanın burjuva çıkarlarını paylaşacak siyahilerin başında Kenyatta geliyordu. Kenyatta 1963'te başbakan; 1964'te ise devlet başkanı seçildi. Kenyatta, bağımsızlık sonrası beyaz

---

[905] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 406.

[906] Boumama, s. 72.

[907] Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s. 406; Boumama, s. 72.

[908] Boumama, s. 75-76.

sömürgecilerle iyi ekonomik ilişkiler kurarak onların tikel çıkarlarına dâhil oldu. 1963'te Büyük Af Yasası çıkartılarak beyaz sömürgeciler korundu, sermaye düzeni değişmedi. Toprak reformu gerçekleştirilmedi. Topraklar beyaz burjuva sınıfından satın alınıp siyahi burjuvaya satıldı. Böylelikle yerli, uluslararası sermayeye uygun yeni bir burjuva sınıfı yaratıldı. Kenyatta, 1963'te yaptığı bir açıklamada Mau Mau'ların yok edilmesi ve unutulmaması gereken bir hastalık olduğunu söyleyerek kendi kişisel tarihinin de en yüz kızartıcı aşamasına geldi. Bundan sonra yürüttüğü politikayla kabileleri cesaretlendirmeyi, bir yandan da klientalizm üzerinden ulus devleti kurmayı amaçladı. [909]

B. Zayıf Hegemonya Koşullarında Parlamenter Sistemden Başkanlığa Geçiş: 1963 Kenya Anayasası ve Güçler Ayrılığı

Kenya, bağımsızlığını 1963 senesinde kazanmadan önce kaleme alınan 1963 Bağımsızlık Bildirisi sömürgecilerin tikel çıkarlarıyla Kenyalıların tikel çıkarlarının ortak bir paydada toplanmasından başka bir şey değildi. Öyle ki, bir toplum sözleşmesi olan 1963 Anayasası'nın yazımında Kenya'nın kendi içindeki siyasi figürlerden daha çok dışardan ithal edilen kimi uzmanlar etkili olmuştur. Thurgood Marshall bunlardan biridir. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'nin ilk siyahi hâkimi olacak olan Marshall, İngiliz hegemonyasından çıkmaya hazırlanan Kenya'nın yeni tarihsel bloğunda hem önceki sömürge düzenin mülkiyet ilişkilerinin temelden sarsılmaması hem de yeni kurulacak olan düzende Amerika Birleşik Devletleri'nin de yer alması için bir siyahi olarak rol almıştır. Öyle ki, bir Amerikalı siyahi olarak, yeni kurulacak düzende azınlıkta kalan beyazların haklarını korumayı

[909] Boumama, s. 76-78.

görev bilmiştir.[910] Sömürge düzeninin hâlâ etkili olduğu Kenya'nın bağımsızlığı sürecinde, anayasacılık hareketleri de son derece taraflı ve yine önceki sömürü düzeninin temel ihtiyaçlarına cevap veren bir kapsamı içermektedir. Bütün sömürge ülkelerinin bağımsız kalmasından sonra ortaya çıkan sınıfsal sorunsal, Kenya'da da bulunmaktadır. Kenya'da sömürgecilik sonrası kurulmak istenen bağımsız düzen, yerli burjuvazinin ürünü değildir. Yeni kurulan düzende de etkili olan ve yeni liberal düzenin sınıfsal çıkarlarını koruyan emperyalist yabancı burjuvazi sınıfıdır. Bu nedenle, yeni kurulan tarihsel blokta, hegemonik olan sınıfın kim olduğu sorusunun yanıtını bulmak son derece güçtür.[911]

Bu bakımdan, 1963 Anayasası'nın toplumun bütün güçlerini kucaklayan, Kenya'yı dışa bağımlılıktan kurtaran bir belge olarak okumak son derece güçtür. 1963 Anayasası'nı sömürgecilerin mülkiyete bağlı haklarını koruyan ancak Kenyalılara yaşama imkânı sunan bir "orta yol" olarak görmek daha mümkündür. Sömürge düzeni sonrası Kenya'da etkili olan hegemonya aslında bağımsızlığı kazanan yerli burjuva sınıfı ile Kenya'da geniş topraklara sahip olan yabancı emperyalist burjuva sınıfının tikel çıkarlarının oluşturduğu bir oydaşmaya dayanmaktadır.

1963 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra ve 1960'lar boyunca yapılan anayasaya değişiklikleriyle, parlamenter bir rejime sahip olan Kenya, başkanlık rejimine dönüşmüştür. Parlamenter dönemde, genel vali yabancı emperyalist düzenin temsilcisiyken, mecliste yerli burjuvazinin tikel çıkarları korunmuştur. Başkanlık, evresinde ise artık yabancı emperyalist burjuva, gölgedeki yönetici sınıftır. Politik toplumun tahakkümü, (yargı, polis)

---

[910] Mary L. Dudziak, "Working Toward Democracy: Thurgood Marshall and The Constitution Of Kenya, **Duke Law Journal**, V.56, N.3, December, 2006, s. 736, 740, 747, 762.

[911]Hamza Alavi, "The Colonial State In Kenya 1895-1914", **The Political Economy Of Law A Third World Reader,** Yash Ghai- Robin Luckham- Francis Snyder (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1987, s. 231 vd.

doğrudan yerel burjuvazinin elindedir. Başkanlık sistemi, uzun süre ve istikrarlı bir biçimde, salt baskı unsurunun hâkim olduğu, kişisel çıkar ilişkilerine dayanan ve yolsuzluğun at başı gittiği bir düzen olarak sürmüştür.

1963 Kenya Anayasası'nın ilk halinde, İngiltere tacı tarafından atanan genel valinin varlığı 31. maddeye göre devam ediyordu. Bu nedenle, 1963 Anayasası ile Kenya'nın tam bağımsız olmadığı ve hâlâ sömürge valisi üzerinden emperyalizmi kendi anayasal metninde taşıdığı görülmekteydi. Bunun dışında yine Westminister sisteminin bir yansıması olarak Ulusal Meclis ve taç, parlamento olarak adlandırılmıştı (md. 34).[912]

Ulusal Meclis; Senato ve Temsilciler Meclisi olarak ikiye ayrılmaktaydı. Senato, 40 bölge ve Nairobi alanı için seçilen senatörlerden oluşmaktaydı (md. 36/1, 36/4).

Temsilciler Meclisi, seçim bölgelerine ayrılan Kenya'nın o bölge için seçilen milletvekillerinden oluşmaktaydı (md. 38/1). Temsilciler meclisi ve senato tarafından her biri için ayrı ayrı başkan seçilmekteydi (md. 51). Yasama kararları, iki meclis tarafından kabul edilip ve taç tarafından veya taç adına genel vali tarafından onaylandıktan sonra yasalaşmaktaydı (md. 59).

72. maddeye göre yürütme görevi taç adına genel valideydi. Ancak genel vali bir başbakan atayabilirdi. 75. maddeye göre, genel vali, mecliste çoğunluğu tarafından desteklenen bir adayı başbakan olarak atayabilmekteydi. Yine başbakanın tavsiyesi üzerine genel vali, her iki meclisten bakan atayabilirdi.

Anayasa'nın 171. maddesiyle bir Yüksek Mahkeme kurulmuştu. Başyargıç, genel vali tarafından atanmaktaydı. Diğer yargıçlar ise Yargı Hizmetleri Komisyonunun tavsiyesi üzerine yine genel vali tarafından atanmaktaydı.

---

[912] http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/1963_Constitution.pdf (Erişim tarihi: 18.01.2020)

Yasama, yürütme ve yargıdan sonra Kenya'da, en fazla etkili olan politik organ Kamu Hizmetleri Komisyonu'ydu. Bu komisyon, Anayasanın 186. maddesi ve devamında ayrıntılı olarak düzenlenmişti. Maddeye göre, komisyon, Yargı Hizmetleri Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine genel vali tarafından atanırdı. Bir başkan, bir başkan yardımcısı ve beş diğer üyeden oluşan komisyon, kamu hizmetlerinin kanuna ve yasalara uygun yürütülmesinin denetlenmesini sağlamak için kurulmuştu. Ancak Kenya tarihinin büyük bir kısmında, kamu hizmetlerinde yolsuzluk adeta bir gelenek haline gelmişti. Öyle ki, yolsuzluk, sadece yürütme erkinin faaliyet alanları ile sınırlı değildi. Yasama ve yargı erkleri de büyük oranda yolsuzluk iddialarına karışmıştı.

1969 yılında yeni bir anayasa yürürlüğe girdi. Bu anayasa aynı zamanda Kenya Cumhuriyeti'nin ilanı anlamına geliyordu. 1963 Anayasası'nın bir kısmını yürürlükten kaldıran 1969 Anayasası'nda 1963 Anayasası'nın çoğu maddesi korunmuştur. Genel vali uygulaması yeni anayasa ile ortadan kaldırılmış yerine başkanlık makamı getirilmiştir.[913]Ancak başkanın yeni anayasaya göre aynı zamanda yasama meclisine de girme zorunluluğu bulunmaktadır. (md. 5)[914]

1990'ların başına kadar Kenya'da kurulu olan düzen, demokratik değildi. Başkanın kişiliği üzerinden çıkar ilişkileri ağına sarılı baskıcı bir rejim kurulmuştu. Yolsuzluk, artık kurumsal bir problemdi. Bu durumun iki nedeni vardı: bunlardan birincisi başkan ve bakanların kamu görevlilerini doğrudan yolsuzluk için kullanmaları ve bütün yolsuzluk iddialarını yurttaşların

[913]http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Constitution/HistoryoftheConstitutionofKenya/Acts/1969/ActNo.5of1969.pdf (Erişim tarihi: 19.01.2020)

[914]http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Constitution/HistoryoftheConstitutionofKenya/Acts/1969/ActNo.5of1969.pdf (Erişim tarihi: 19.01.2020)

çok sonra öğrenmeleri; ikincisi de yurttaşların kimi yolsuzluk iddialarını devlet sırrı olması nedeniyle öğrenememeleriydi. [915]

Yolsuzluğun ve baskının ülke genelinde etkili olmasında bozulmuş başkanlık sisteminin rolü son derece fazladır. 2010 Anayasası yürürlüğe girene değin yürütme; başkan, başkan yardımcısı, başbakan, iki başbakan yardımcısı ve bakanlardan oluşuyordu. Hükümet yasamaya karşı kolektif olarak sorumluydu ancak bu sorumluluk hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanmadı. Zira, kararlar kolektif olarak değil, başkan tarafından alınıyordu. Başkan tarafından alınan bu kararların sorumluluğu bütün hükümeti bağlıyordu. Başkanın kabineyi yok sayması mümkündü.[916]

Başkan Jomo Kenyatta, (1964-78) ve Başkan Daniel Toroitich Arap Moi (1978-2002) dönemleri Kenya'nın emperyalist düzenden sonraki en karanlık dönemleridir. Bu dönemlerde, başkanlık hukuksal olmayan bir biçimde kabile liderliği ve hatta çoğu zaman dinsel üstünlüğe sahip bir erk gibi kullanılmıştır. Özellikle, Başkan Kenyatta döneminde yapılan anayasal değişiklikler sayesinde başkan abartılı bir politik figür olarak sunulmuştur. Eski başkan yardımcısı Oginga Odinga'nın başkan adayı olmasıyla Kenyatta'nın politik figürü altında otoritesi kendi çevresinin desteğiyle arttırılmıştır. Çünkü Odinga, kurulan Kenyatta hegemonyasına tehdit oluşturmuştur. Bağımsızlığa giden yolda Başkan Kenyatta'nın politik etkisi, daha sonra "Ulusun Babası" adı altında kendi tahakküm rejiminin kurulmasında yardımcı olmuştur.[917]

---

[915] Migai Akech, "Abuse Of Power And Corruption In Kenya: Will The New Constitution Enhance Government Accountability?", **Indiana Journal Of Global Legal Studies**, V.18, Winter, 2011, s. 341, 342, 344.

[916] Akech, s. 355-356.

[917] Ben Sihanya, **The Presidency And Public Authority In Kenya's New Constitution Order**, Society For International Development, Nairobi, 2011, s. 6.

1967-78 yılları arasında başkan yardımcılığı yapan Başkan Moi ise kendi diktatöryal rejimini öncelikle etnik ayrışmaları ortadan kaldırarak kurmak istemiştir. Ancak Moi'nin kendi zora dayalı rejimi kurmasındaki kritik nokta, 1 Ağustos 1982'de gerçekleşen askeri darbeye karşı gelmesi ve politik hayatına devam etmesidir. Bu noktadan sonra gücünü arttırmış ve tek parti yönetimiyle zayıf hegemonyasında salt baskı üzerine dayalı gücünü yeniden konsolide etmiştir.[918]

1960'lardan 2000'lere başkanın gücünün arttırılması, kamudaki atamaların referanssız, liyakate dayanmayan ve keyfi bir hal almasına neden olmuştur. Özellikle Başkan Kenyatta döneminde, yoğun bir biçimde çıkar ilişkisine dayalı atamalar yapılmıştır. Yine Kenyatta döneminde memurlar başkanın kararıyla görevlerinden alınmaya başlanmıştır. 1960'lar boyunca yapılan anayasal değişikliklerin sonunda başkan, sadece memurları atama ve görevden alma yetkisiyle değil, kendi kararıyla kamu kurumlarını açma ve kapatma yetkisiyle de donatılmıştır. [919]

2010 Anayasası öncesi 2003-2005 yıllarında siyasetin şeffaf ve düzgün işlemesi için etiğin öncelendiği kanunlar çıkarılsa da 2007 başkanlık seçimleri öncesi Ulusal Güvenlik, İstihbarat Teşkilatı, Başkan Kibaki afişleriyle ve Kibaki'nin seçim çalışmasının bir parçası gibi üç başkan adayının seçim öncesi durumları için anket yapmıştır. Anketi, Ulusal Birlik Partisi adına yaptıklarını söyleyen istihbarat teşkilatı yetkilileri, anket sonuçlarını istihbarat bilgisi olarak kullanmışlardır. Yine kendi anayasa tasarısı kendi çoğunluğu tarafından kabul edilmeyen Kibaki, 2005 yılında meclisi fesh etmiştir. Meclisin feshinden sonra yapılan 2007 seçimlerin ilk sonuçlarında açık oy farkıyla Kibaki'nin rakibi Raila Odinga kazandığının açıklanmasına ve seçim hilesi iddialarına rağmen seçim kurulu Kibaki'nin başkan olduğunu açıklamıştır. Kibaki'nin başkan olmasından sonra sokaklar hareketlenmiş, polis ve göstericiler arasında

---

[918] Sihanya, s. 6.

[919] Akech, s. 356-7.

çıkan çatışmalarda birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Çatışmalar sonrası şiddet etnik köken temeline kaymıştır. Kikuyulara karşı Kalenjins ve Luos kökenliler birleşmiş ve bu etnik kökenler üzerinden başlayan savaş ortamı dönemin Birleşmiş Milletler Sekreteri Kofi Annan tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.[920]

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra kurulan parlamenter sistemde, Kenya'daki siyahi çoğunluğu temsil eden Kenya Afrika Ulusal Birliği Partisi, (Kenya African National Union KANU) iki meclisli, federal yapılı sistemi kaldırdı. Daha sonra yerel yönetimlerin elinden mali olanakları alınmış merkezi bir kurumsallaşmaya gidilmiştir. Bunun karşısında, Kenya Afrika Demokratik Birliği (Kenya African Democratic Union KADU) ana muhalefet hattındaydı ancak 1964'te KANU'ya katıldı. Böylelikle, Kenya tek parti rejiminin hegemonyasına girmiş oldu. De facto tek parti rejimi 1969 yılından 1982 yılına kadar sürdü.[921]

1966'da iki kanatlı meclis tek ulusal meclis halini almıştır. Yürütmenin himayesi altında olan yasama uzun süre bağımsız bir erk olarak hareket edememiştir. Yasamanın yürütmeye bağlımlılığı 1990'larda çok partili sisteme geçinceye kadar devam etmiştir. 1988'den itibaren tek partili rejime ilişkin sivil toplumdan gelen yoğun tepkilere karşı cevap ancak 1991 yılında gelmiştir. 1992-2002 arasında gerçekleştirilen anayasal değişikliklerin en önemli katkısı bağımsız Kenya Seçim Komisyonu'nun kurulmasıdır.[922]

---

[920] Akech, s. 359, https://www.reuters.com/article/idINIndia-31176820071230, https://www.reuters.com/article/us-kenya-election/kibaki-faces-tough-fight-in-volatile-kenya-vote-idUSL2624963620071226, https://www.theguardian.com/world/2008/jan/28/kenya.international (Erişim tarihi: 03.02.2020)

[921] Attiya Waris, "Making a Mountain Out Of A Molehill: The Protection Of The Right To The Freedom Of Religion Of The Muslim Religious Minority İn Kenya's Constitution", **International Journal On Minortiy And Group Rights**, N.14, 2007, s. 43; Oginga Odinga, **Not Yet Uhuru**, Heinemann Educational Books, London, 1967, s. 218.

[922] Sihanya, s. 7.

2000'li yıllar boyunca anayasada yapılan reform çalışmalarına rağmen, yasamanın gerçekten bağımsız bir erk haline geldiğinden bahsedilemez.[923]Zira, 2007'de tütün ürünlerinin kontrolüne ilişkin yasa tasarısında bir sermaye grubunun tikel çıkarları için yasama, kanunlaşmaya gitmiştir. Tütün lobileri, lobicilik faaliyetini de aşarak milletvekillerini satın almışlardır. [924] Yasama organı Kenya'da, yolsuzluk örüntülerinin en fazla kurulduğu erklerden biridir. Mevzuattaki düzenlemelerde, güçlerin birbirinden ayrılmasını engellemektedir. Dolayısıyla, bu düzen, yolsuzluk üzerinden kimi çıkar gruplarının tikel çıkarlarının, devletin politik aygıtları üzerinden gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Örneğin, Seçmen Genişletme Fonu Kanununa göre, milletvekilleri yürütmenin görev alanında olan kamu kaynaklarını kullanma hakkına sahiptirler. Bu fonlar üzerinden milletvekilleri, yerelde patronaj ilişkileri kurmaktadırlar.[925] 2000'lerde yaşanan bu karışık ilişkiler örüntüsü güçlerin birbirinden ayrılmasını engellerken, zayıf hegemonyanın kendisini patronaj ilişkileri üzerinden yeniden üretmesine hizmet etmektedir.

Kenyatta'dan Moi'ye kadar geçen süreçte baskıcı hegemonik rejim kendi politik konumunu koruyabilmek için piyasanın serbestleşmesine, özelleştirmelere ve 1980'lerin ortasından itibaren Bretton Woods tarafından sunulan ekonomi reçetelerine uymuşlardır.[926] Ancak aynı reçeteler daha sonra sivil toplumun yönetimde pay alması ve çokuluslu kurumların liberal market stratejileri söylemleri altında baskıcı başkanları, daha liberal başkanlar için yutmuştur.

1990'larda ortaya çıkan yolsuzluk skandalları dizisi; yasama, yürütme ve yargı erklerinin her birinde değişik biçimlerde ortaya çıkmıştır. Goldenberg International skandalı, yürütme erkinin

---

[923] Akech, s. 365-7.

[924] Akech, s. 372 vd.

[925] Akech, s. 374.

[926] Sihanya, s. 7.

yozlaşama örüntülerinin odağı olduğunu göstermektedir. Skandal, kamu fonlarının nasıl bakan ve üst düzey memurlar tarafından satıldığını göstermektedir. Goldenberg skandalı, Goldenberg International şirketinin Kenya Maliye Bakanlığı'na Kenya altın ve pırlantalarının 10 yıl boyunca ihraç edilme haklarının hepsinin verilmesi, %35 ihraç tazminatı uygulanması ve tüm bu ihracat işlemleri için ayrı bir şirket kurulması izni için başvurmasıyla başlamıştır. Goldenberg şirketi, bu alacaklarının karşılığında her sene Kenya Merkez Bankası'na 50 milyon dolar göndermeyi taahhüt etmiştir. Ancak Kenya'nın altın ve pırlanta rezervleri sınırlıdır ve kanuni düzenlemeye göre ihraç tazminatı %20 ile sınırlandırılmıştır. Tüm bunlara rağmen, Goldenberg'in önerdiği kanuna aykırı tazminat kabul edilmiş, şirketin altın ve pırlanta ihracatında tekel olması sağlanmış, kanuna aykırı %15'lik kısmın gümrük geri ödemesi olarak gösterilmesi sağlanmıştır. Goldenberg şirketi, öngördüğü gibi altın ve pırlanta çıkarmamıştır çünkü rezervler kısıtlıdır. Ancak şirket %35'lik ihraç tazminatını almış ve Kenya devleti yüzlerce milyon zarar etmiştir.[927] Tüm bu zararın doğmasında zayıf hegemonik yapılanmanın politik toplum ayağındaki kirli ve çıkara dayalı ilişkiler etkili olmuştur.

2002-2007 yılları arasında Başkan Kibaki görev başındaydı. Kibaki'nin uzun süre KANU partisinde Başkan Moi'nin başkan yardımcısı olarak çalışmış bir isimdi. Daha sonra ana muhalefet haline gelecek olan Demokratik Parti'yi kurmuştu. (Democratic Party) Kibaki'nin Başkanlığı, Demokrasiyi Yenileme Forumu Partisi (Ford Kenya - Forum for the Restoration of Democracy) ve Kenya Ulusal Partisi'nin (National Party Of Kenya) desteği sayesinde gerçekleşmiştir.

1964 Anayasası ve sonrasında yapılan değişikliklerle kurulan yargı teşkilatı da yine diğer erkler gibi özel çıkar ilişkilerine dayanan ve hukuka aykırı hareket eden bir düzene sahiptir. Başyargıç

---

[927] Akech, s. 362.

atama işlemleri ilk düzenlemede genel valiye aitken sonrasında bu yetki başkana verilmiştir. Daha sonra ülke genelindeki hakimlerin atama ve görevden alma işlemlerini yapan Yargı Hizmetleri Komisyonu (Judicial Service Commission) üyelerinin başkan tarafından atanması söz konusu olmuştur. Bu düzenlemeden sonra da başkanın öncelikle başyargıç dolayısıyla sonra şahsen yargı kararlarına karışması gündeme gelmiştir. Bu durumun uygulaması 2003'te bir yolsuzluk davasına görmek mümkündür. 2003'te başyargıç 20 yargıçı görevden uzaklaştırılmıştır.[928]

Kenya anayasal düzeninin bir parçası da ülkenin ortalama yüzde on beşi ila yüzde 33'ü arasında değişen Müslüman azınlığının Kadı Mahkemeleri'dir. Kenya'da Müslüman azınlığın kişisel hal, evlenme, boşanma ve miras işlemlerinde Kadı Mahkemeleri'ne gidilebilmeleri mümkündür. Bu ikili hukuk, Müslüman azınlığın yaptığı baskılar sonucunda 1990'ların başında tam anlamıyla Kenya'da uygulanmaya başlanmıştır.[929]

C. Organik Kriz Koşullarında Başkanlık

Kenya Cumhuriyeti 2007 yılında, bir başkanlık seçimi üzerinden etnik çatışmaya dayalı bir iç savaşa doğru sürüklenmiştir. Organik krizin süreğenliğinde güçler ayrılığından bahsetmek pek olası değildir. Seçimler sonrası çıkan olaylarda 1.113 kişi öldürülmüş, 350.000 kişi yerinden edilmiş ve sayısı bilinmeyen insan cinsel saldırıya ve insalık dışı muameleye uğramıştır.[930]

---

[928] Akech, s. 379.

[929] Waris, s. 42

[930] Lionel Nichols, **The International Criminal Court And The End Of Impunity In Kenya**, Springer, Heidelberg, 2015, s. 1.

2007 başkanlık seçimlerinde Ulusal Birlik Partisi'nin (Party Of National Unity PNU) başkanı ve ülkenin de başkanı olan Mwai Kibaki ve Orange Democratic Movement lideri Raila Odinga arasındaki yarış, önce Odinga lehine sonuçlanmıştı. Ancak daha sonra Kenya Seçim Kurulu 200,000 oyla Kibaki'nin kazandığını ilan etmişti. Bu resmi bildirimden sonra Odinga yanlısı Kalenjin ve Luo etnik kökenine sahip Kenyalılar, Kikuyulara saldırmışlardır. Önce bir kilisede 35 kişi diri diri yakılmıştır. Ardından Kikuyu halkı, 19 Luoluyu öldürmüş ve iç savaşın fitili yakılmıştır. Çıkan çatışmalarda Kenya polisi 405 kişiyi öldürmüştür. Yine aynı dönemde 900 kadın cinsel saldırıya uğramıştır. Kikuyu halkı tarafından yapılan kimi saldırıların Kikuyu etnik kimliğine mensup kimi politikacılar ve iş adamları tarafından desteklendiği ortaya çıkmıştır. Saldırıların sona ermesi ve iç savaşın büyümesi tehlikesine karşı 24 Ocak 2008'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından bir toplantı düzenlenmiş toplantı sonrası bir barış anlaşması yapılarak Kibaki'nin başkan Odinga'nın ise başbakan olarak görev alması kararlaştırılmıştır.[931]

Kenya Cumhuriyeti'nin başkanlık pratikleri, her dönem seçilen başkanın dahil olduğu etnik köken ekseninde şekillenir. Örneğin, Kikuyu halkına mensup olan Jomo Kenyatta döneminde Kikuyu halkı kayırılmıştır. Arap Moi döneminde, Moi'nin dahil olduğu Kalenjin halkı daha çok o dönemde toprak edinmiştir. 2007 başkanlık seçimleri öncesi dönemde Odinga seçim strajesini Kenya Kikuyululara karşı söylemi üzerinden kurarken; Ulusal Birlik Partisi Odinga'nın Luo topluluğundan gelmesi nedeniyle başkan olamayacağını ileri sürmüştür.[932]

Etnik ayrışmanın politikadaki yansıması bu kadar açık iken, 2007-2008 yılları arasında ve seçim sonrası Kenya'da ortaya çıkan kan gölünün suçlularının ortaya çıkması için Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcılık makamı harekete geçmiştir. Olaylarda insanlığa karşı suç

---

[931] Nichols, s. 49-51.

[932] Nichols, s.52.

işlediklerinden hareketle, "Ocampo Six" olarak bilinen altı devlet yetkilisinin şüpheli olarak yargılanması istenmiştir. Bu altı şüpheliden biri sonradan Kenya Başkanı olacak olan ve dönemin başkan yardımcısı olan Uhuru Kenyatta, Sanayi Bakanı Henry Kosgey, sonraki dönem başkan yardımcısı olan ve dönemin Eğitim Bakanı William Ruto, kabine sekreteri Francis Muthaura, radyo yöneticisi Joshua Arap Song ve komiser polis Mohammed Hussein Ali'dir.

Uluslarası Ceza Mahkemesi'nin yargılaması sonucunda Uhuru Kenyatta'ya yöneltilen suçlamalar düşmüştür. Davanın iki şüphelisi seçimlerde başkan ve başkan yardımcısı olarak seçilmişlerdir.[933]Kitlesel ölümlerin olduğu, aynı ülkedeki etnik grupların birbirlerini katlettikleri ve suçluların cezasız kaldığı bu dönemden sonra kurulan bir hegemonyanın güçlü olması beklenemez.

2017 Kenya başkanlık seçimlerinde, tıpkı Kibaki'nin seçiminde olduğu gibi Uhuru Kenyatta'nın başkan olarak seçilmesi geniş kitleler tarafından kabul edilmemiştir. Ancak önceki seçimlerdeki etnik çatışmalar 2017'de yaşanmamış, itirazlar sonrası seçimler yenilenmiş, Uhuru Kenyatta tekrar başkan olarak seçilmiştir. [934]

Kenya Cumhuriyeti'nde yeni anayasaya rağmen geçilen düzenin eski zayıf hegemonyanın tortularına sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Keza, her seçim döneminin aynı zamanda bir krize neden olması ve ülkedeki etnik sinir uçlarının her dönem kanlı bir saldırıya gebe olması bu durumun en önemli göstergesidir.

2017 yılında yapılan itirazlar sonrası seçimlerin yenilenmesi Kenya'da demokratik anayasal sisteme geçilebileceğine ve güçlerin gerçekten birbirinden ayrılabileceğine dair bir inanç

---

[933] https://tr.euronews.com/2014/12/05/ucm-nin-kenyatta-kararindan-kenyalilar-memnun (Erişim tarihi:03.01.2020)

[934] https://www.nytimes.com/2017/10/28/world/africa/kenya-election-uhuru-kenyatta-raila-odinga.html, https://tr.euronews.com/2017/11/20/kenya-da-yuksek-mahkeme-usulsuzluk-gerekcesiyle-tekrar-edilen-secimden-tekrar (Erişim tarihi: 03.01.2020)

beslenmesine neden olabilir. Bunun karşısında, sistemin kendi içerisinde hâlâ barınan, Kenya'daki önceki rejimler gereği her an yeniden uyanabilecek ve liberal anayasal düzleme içkin otoriteryen devlet damarının kısa bir sürede yok olup olmayacağı ise bir soru işaretidir. Bunun yanında, bir önceki dönemin ölümlerle sonuçlanan kaosunun sebebi olarak gösterilen muktedirlerin bir sonraki dönemde yönetime gelmesi, aslında yasama, yürütme ve yargının oydaşmaya dayalı güçlü bir hegemonik düzene dayanmadığını aksine önceki baskıcı rejimin unsurlarını taşıyan ancak kendini yenileyen zayıf hegemonyanın bir ürünü olduğunu gösterir.

D. Yeni Hegemonik Arayışlar: 2010 Anayasası ve Güçler Ayrılığı

2010 Anayasalaşma dalgası, Angola, Madagaskar, Somali ve Zimbabve ile birlikte Kenya Cumhuriyetini de etkilemiştir. Bu son dalga anayasacılıkta odak nokta, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetişim olarak gösterilmiştir.[935] 4 Ağustos 2010'da Kenya halkı, yapılan referandumla yeni Anayasalarını onaylamıştır.[936]

2010 Anayasası Kenya'nın ikinci bağımsızlığı olarak kabul edilmektedir. Anayasa, zayıf hegemonik, sömürü, çatışma ve yolsuzluk üzerine kurulu düzenin ortadan kaldırılması çalışmalarının bir parçasıdır.

2010 Anayasası'nın 2. maddesinde Anayasanın üstünlüğünü kabul edilerek, yeni kurulacak olan anayasal düzenin hukukun üstünlüğü ve güçler ayrılığına bağlı olmasına yönelik bir adım

[935] Fombad, The Evolution Of Modern African Constitutions: A Retrospective Prespective, s. 22.

[936] Sihanya, s. 1.

atılmıştır. 2010 Anayasası'nın hazırlanışında demokratik anayasal düzene geçen Güney Afrika ve Uganda örnek alınmıştır.[937]

Yasama erki 93. maddede düzenlenmiştir. Kenya parlamentosu; millet meclisi ve senatodan oluşur.

2010 Kenya Cumhuriyeti Anayasası'nın 1. maddesine göre, egemenlik Kenya halkınındır.[938] Kenya halkı egemenlik hakkını doğrudan ya da demokratik olarak seçilmiş temsilciler aracılığıyla kullanabilir. Millet meclisinde ülkenin geneli bir bütün olarak temsil edilirken (md. 95), senatoda; Kenya'da bulunan il/toprakların temsilcileri bulunmaktadır. Millet meclisinde 290, senatoda ise 47 temsilci bulunmaktadır (md. 97, 98). Normal yasa tasarısı her iki meclisin salt çoğunluğu ile kabul ya da reddedilir. Anayasa tarafından özel kabul edilen yasalarda, senatonun tasarısının millet meclisi tarafından reddedilmesi için gereken sayı ise 2/3'tür. Başkanın vetosuna karşı ise iki kamaranın (senato ve meclis) 2/3 oyu vetoyu düşürür.[939]

Senatonun yetki alanının dar olması bazı durumlarda meclisin senatonun oyunu almaksızın hareket etmesine neden olmaktadır. Örneğin, 2013-14 Yıllık Gelir Dağılımı Kanunu'nun kabulüne ilişkin tasarının senatodan geçirilmeksizin kabul edilmesi uyuşmazlığa neden olmuştur. Senato söz konusu kanundaki gelir dağılımın merkez ve il/topraklar arasında olması nedeniyle, yasanın kendisini de ilgilendiren bir yasama işleminin onayı olmaksızın geçirilmesini Yüksek Mahkeme'ye taşımış ve mahkemenin görüşünü istemiştir. Mahkeme söz

---

[937] Harriet Jane Deacon, "Understanding The Work That 'Culture' Does: A ComparativePerspective On Cultural Rights Provisions In The Constitution Of Kenya 2010", **African Studies**, V.77, N.2., 2018, s. 172.

[938] http://kenyalaw.org/kl/index.php?id=398 (Erişim tarihi: 19.01.2020)

[939]Conrad M. Bosire, "Kenya's Budding Bicameralism And Legislative- Executive Relations", **Separation Of Powers In African Constitutionalism**, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 128.

konusu yasanın senatonun da görev alanına girdiğini ve onun onayı olmaksızın çıkarılamayacağına karar vermiştir.[940]

Kenya'da yürütme erki başkan, başkan yardımcısı ve kabineden oluşur (md 130). Başkan genel seçimlerle aynı gün, kayıtlı olan seçmenlerin katıldığı genel seçimlerde seçilir. (md 136) Bunun dışında, 1969 Anayasası'nda olmayan başkanın suçlandırılarak görevinden alınması yeni anayasada düzenlenmiştir (md 145).

Başkan yardımcısı, başkanlık seçimlerinde olası başkanların başkan yardımcısı adayı olarak Bağımsız Seçim ve Sınır Komisyonu tarafından ilan edilir. Başkan seçilirken bu sayede başkan yardımcısı da seçilmiş olur. (md 148) Başkan yardımcısı da başkan gibi suçlandırılabilir. (md. 150)

Kabine; başkan, başkan yardımcısı, adalet bakanı ve 14'den az olmayan ve 22'den fazla olmayan kabine sekreterlerinden oluşur (md.152). Kabine sekreterleri tek başlarına ve kolektif olarak başkana karşı sorumludurlar (md. 153).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki başkanlık sistemine benzer bir biçimde güçlü bir hegemonyanın Kenya'da mümkün olabilmesi için Kenya'da da başkanın dahil olduğu siyasi partinin aynı zamanda iki mecliste çoğunluğunun olması gerekir. Aksi takdirde, hükümetin uygulamak istediği kanunlar, bütçe ve atamaların meclisten çıkması zorlanacak, sistem kilitlenebilecektir. Ancak başkan seçimleri ile milletvekili genel seçimlerinin aynı günde olması başkan ve meclis çoğunluğuna sahip partilerin aynı seçimde çoğunlukla seçilmeleri sonucunu doğurmaktadır.[941]

---

[940] Senate v National Assembly Supreme Court Of Kenya, Advisory Reference Opinion No: 2/2013.

[941] Bosire, s. 125.

Adalet Bakanı başkanın teklifi, millet meclisinin kabulü ve yine başkanın ataması ile bu makama hak kazanır (md. 156). Adalet Bakanı hükümetin asli hukuki danışmanıdır. Bunun yanı sıra Adalet Bakanı'nın ulusal hükümetin davalardaki tarafıdır (md 156/4).

Kenya bağımsız yargı sistemi içerisinde Yüksek Mahkeme (Supreme Court), Temyiz Mahkemesi (Court Of Appeal) ve Üst Mahkeme (High Court) bulunmaktadır. Yüksek Mahkeme münhasır ve sınırlı yetkiye sahiptir. Bunların başında Anayasa'nın 140. maddesi uyarınca başkanlık seçimlerine ilişkin uyuşmazlıkları dinlemek ve belirlemek, temyiz mahkemesinden ve ulusal mevzuatta öngörülen diğer mahkemelerden veya mahkemelerden gelen temyizleri incelemek ve tespit etmek bulunmaktadır. Ancak temyizler yalnızca; davanın Anayasanın yorumlanmasını veya uygulanmasını veya yargıtay veya temyiz mahkemesi tarafından onaylanmış bir konuyu genel halk açısından önem taşıyan bir konu olarak yorumladığı bir uyuşmazlığa ilişkin olmalıdır.

Yüksek Mahkeme, Temyiz Mahkemesi tarafından verilen bir kararı ve onaylayabilir, değiştirebilir veya bozabilir. İl/toprak hükümetleri ile ilgili herhangi bir konuyla ilgili olarak ulusal hükümetin, herhangi bir devlet organının veya herhangi bir il/toprak hükümetinin talebi üzerine danışma görüşü oluşturur. Olağanüstü hal kararının geçerliliğini belirler; olağanüstü halin uzatılmasına ilişkin ya da olağanüstü hal kararı sonucu çıkarılan herhangi bir mevzuatın veya eylemin uzatılmasına karar verir. Hakimlerin görevden alınmasına ilişkin anayasanın 168. maddesi uyarınca yapılan temyiz başvurularını inceler (md. 163).

Üst Mahkeme, Kenya Anayasası'nın 165. maddesi uyarınca kurulmuştur. Diğer tüm ilk derece mahkemeleri ve adli veya yarı-yargısal bir işlevi yerine getiren uyuşmazlık çözümlerinin üzerinde denetleme yetkisine sahiptir.

Üst mahkeme, ceza ve hukuk davalarının temyiz mahkemesidir. Üst mahkeme, aynı zamanda Anayasa'nın yorumlanmasında ilk derece mahkemesidir, yerel mahkemelerden gelen itirazları karara bağlar ve tüm idari organları denetler.

164. maddede düzenlenen temyiz mahkemesi ise, üst mahkeme kararlarının son yargısal inceleme mercidir. Bunun dışında ayrıca kanunla, temyiz mahkemesi olarak görevlendirildiği uyuşmazlıklarda yetkilidir.

2010 Anayasasıyla kurulan düzen daha çok güçlerin birbirinden ayrıldığı, yürütmenin aşırı güç sahip olmadığı, merkezi idarenin kimi yetkilerini 47 il/bölge ile paylaştığı bir yönetim tarzıdır.[942] 2010 Anayasasıyla kurulan başkanlık sistemi, genel hatlarıyla Amerikan tipi başkanlık sistemine benzemektedir. Ancak Amerikan tipi saf başkanlık sisteminden de ayrıldığı kimi yerler bulunmaktadır. Senatonun yetki alanı Amerika Birleşik Devletleri örneğinden çok daha azdır. Senato, ayrıca anayasaca düzenlenmemişse, sadece il/toprakları ilgilendiren yasama alanı ile görevlendirilmiştir. Bunun yanında, İngiliz tipi parlamento kültürünün etkileri ve önceki dönemlerden kalan baskıcı diktatörü önleme refleksleri görülmektedir. Çünkü hâlâ etnik temele dayanan uyuşmazlıklar bulunmaktadır, partiler disiplinli parti geleneğine sahip değildirler.[943]

2010 Kenya Cumhuriyeti Anayasası, temel hak ve özgürlükler açısından yerel değerler yerine tıpkı Güney Afrika Cumhuriyeti'nde olduğu gibi uluslararası değerleri temel almıştır. Hatta, bu nedenle Anayasa'nın batılı düşüncelere bağımlı olduğuna yönelik eleştiriler gelmiştir. Anayasa'ya Kiswahili dilinde ve yerel olarak bir araya gelmek anlamına gelen "*harambee*" ilkesinin konulmaması buna örnek olarak gösterilmektedir. Yine yerel bir bayram olan "*Utamaduni*" gününün resmî tatil olarak kabul edilmemesi de konuya ilişkin yöneltilen eleştirilerden biridir.[944] Buna karşılık, Anayasa'nın hem güçler ayrılığını güçlendiren hem de batılı değerler üzerine kurulan yeni düzeninin etnik olarak bölünmüş ve siyasal uyuşmazlıkların

[942] Bosire, s. 117.

[943] Bosire, s. 117-118.

[944] Deacon, s. 177.

bol olduğu Kenya'da olumlu etkisi olacağı da ileri sürülmüştür.[945] Tüm bunların yanı sıra 1963 Anayasasında da bulunan Kadı Mahkemeleri varlıklarını korumaya devam etmişlerdir. Müslüman azınlığın kişisel hal, evlilik, boşanma ve mirasa yönelik uyuşmazlıkları bu mahkemelerde çözüme kavuşturulmaktadır.[946]

[945] Deacon, s. 173.

[946] Üye, Teoride ve Pratikte Hukuki Çoğulluk, s. 165 vd.

SONUÇ

Gramsci'nin ifadesiyle, belli bir dönemin sivil toplumuyla politik toplumu arasındaki mücadelenin sonucudur güçler ayrılığı. Güçler ayrılığı tarihin hiçbir döneminde aslında kendisine liberal-burjuva anayasacılığı tarafından kondurulan yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrılması ve bağımsız kılınması amacını gerçekleştirememiştir.

Liberal anayasacılık teorisinde; yasama yürütme ve yargının birbirinden ayrılması şekilde kristalize olan güçler ayrılığı, gerçeklikte egemen sınıfın hegemonyasını kurması ve oydaşmayı kurabildiği oranda uzun vadede sürdürebilmesi anlamına gelmektedir.

Güçler ayrılığı, Gramsciyen anlamda ancak politik toplumda zorun, sivil toplumdaki rızanın kuşatıldığı güçlü hegemonyalarda kendini gösterebilmiştir. Yasa yapma, idari eylem ve işlemleri yürütme, yargı eli ile hukukun uygulanması; hegemonik sınıfın tikel çıkarlarının ardıl sınıflara verilen tavizlerle korunması ve hayata geçirilmesidir. Bu nedenle ardıl sınıfların rızasından vareste uzun erimli bir hegemonyadan bahsedilemez. Bu aynı zamanda güçlü hegemonyalarda güçler ayrılığının garantiye alınması anlamına da gelmektedir. Zira, güçlerin dengesi, dar anlamda devlet ile sivil toplumun dengesi anlamına gelir. Rıza ve uzun erimde sınıf/sınıf fraksiyonlarının oydaşması sağlanmaksızın demokratik anayasal bir yapıda güçlerin ayrımından bahsedilemez. Bunun karşısında rıza kurulmaksızın salt baskı ve zorla bir düzen inşasına gidilmesi, güçler ayrılığına değil olağanüstü devlet biçimlerine vücut verir.

Liberal anayasacılık teorileri bakımından ılımlı yönetim/rejim olarak görülen oydaşma aslında hegemonik sınıfın son kertede kendi sınıfsal çıkarlarını korumak amacıyla ardıl sınıflara kimi imtiyazlarda bulunmasından başka bir şey değildir. Ilımlı rejim aynı zamanda yasama, yürütme ve yargı olarak ayrılan genel anlamıyla iktidarın ayrı ayrı organlara verilmesi ve bu üç organın kendi yetki alanlarını aşmaması bir diğerini dengelemesi anlamına gelmektedir. Gramsci'nin okumasına göre, sivil toplum ile politik toplumun savaşımı olan güçler ayrılığının liberal tanımı, ılımlılıktır.

Kapitalist devlet, güçlü devlet yapılanması ve özgürlük arasında bir karşıtlık üzerine kurulmuştur. Bu karşıtlığın belli bir momentinde güçler ayrılığı özgürlük lehine içkindir. Zira ardıl sınıfların tikel çıkarlarının oydaşma lehine korunması anayasal tekniği açısından güçler ayrılığı sayesinde gerçekleşir.

Güçler ayrılığı ilkesi; liberal, demokratik, anayasal düzenlerinin olmazsa olmazı olarak kabul edilir. Ancak parmakla gösterilen saf başkanlık ya da uzun erimli parlamenter rejimlerin hiçbirinde güçler ayrılığı gerektiği gibi işlememektedir. Güçler ayrılığı denince akla gelen denge ve denetim mekanizmaları hegemonyanın güçlü ya da zayıf olmasına bağlı olarak işlerler.

Sivil toplum ve politik toplum arasındaki savaşımın kritik momentlerinde hegemonik olamayan sınıf kendi tikel çıkarları için önceden diğer sınıf/fraksiyonlarda kurduğu oydaşmayı bozabilir.

Organik kriz dönemlerinde ve hegemonyanın zayıflaması halinde bütün düzenler, bir erk temelindegüç yoğunlaşmasına giderler. Erklerin birinde yaşanan güç yoğunlaşması (genellikle yürütmede yaşanan güç yoğunlaşması) entegral devletin temel bileşenlerinde zorun/tahakkümün rızaya tercihini doğurur.

Güçlü hegemonyaların, hegemonyalarının tehlikeye düştüğü hükümet krizlerinde, kapitalist çıkarların korunması ancak yürütme ve yönetime doğrudan erişim ile korunabilir. Bu nedenle, güçlü hegemonyaların başkanlık sistemi olması durumunda hükümet krizlerinde başkanın; güçlü hegemonyaların parlamenter sistem olmasında başbakanın yetkilerinde yoğunlaşma olur. Başka bir ifadeyle, her kritik momentte yürütme; yasama ve yargı lehine güçlenir. Eğer hükümet krizi atlatılırsa tarihsel bloğun konsolidasyonunun devamı için oydaşma tekrar kurulur. Ancak egemen sınıfın tikel çıkarları son kertede ve her zaman öncelenir.

Amerika Birleşik Devletleri örneğinde; çoğu başkanın oydaşma temelinde bir hegemonya yerine topluma dayatılan bir baskın projeye (ulusal-popüler olmayan aksine dayatmacı bir varyant olan) dayalı bir düzen kurduğu görülmüştür. Kurulan düzenlerin çoğunda kritik momentlerde yürütmenin dengesiz bir biçimde güçlendiği ve egemen sınıfın baskın projesinin bir hegemonya projesi olarak dayatıldığı görülmüştür. Başkan Nixon, George H. W. Bush, Clinton ve George W. Bush ve son olarak Trump dönemleri bu baskın projenin otoriter bir varyantı olarak okunabilir.

Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan Westminster tarzı parlamentarizm, artık güçlü parlamentonun yerine güçlü başbakan ve hükümet anlamına gelmektedir. Tıpkı Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi kapitalist çıkarların yürütülmesi ve yönetime doğrudan erişimin sağlanması sürecinde yürütme güçlenmiştir ve parlamentonun rolü gerilemiştir. Buna karşın Birleşik Krallıkta, demokratik sistemdeki parlamenter iktidar bloğu, toplumsal bütünlük anlamına geldiği için sürekli sermaye biçimi için gerekli koşulları tesis eder.[947]

Organik kriz koşullarındaki hegemonyalarda ve zayıf hegemonyalarda ise, sınıflarla temsilcileri arasındaki geleneksel yönetim ilişkileri kopma noktasına geldiğinden siyasal rejimin bütün uğrakları işlevsiz bir hale gelmiştir. Geleneksel ideolojilerinden kopan kitleleri kontrol edemeyen egemen sınıf temsilcileri, zorlama işlevine yönelik unsurları kullanır. Zayıf ve organik kriz dönemlerindeki hegemonyaların temel görünümü bu şekildedir. Organik krizden çıkmak isteyen zayıf hegemonik düzenlerde genel eğilim, siyasal alanın baskıcı rejimlere bırakılması ve olağanüstü devlet biçimlerinin ortaya çıkmasıdır.

[947] Jessop, Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, s. 65.

Apartheid faşizmi sonrası Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ırksal kapitalizme dayanan zayıf hegemonya yıkılmıştır. Kurulan yeni tarihsel blok, daha istikrarlı ancak yine siyahilerin emek sömürüsüne dayalıdır.

2017 yılında gerçekleştirilen görece daha demokratik olduğu ileri sürülen seçim sonrası Kenya Cumhuriyeti'nde demokratik anayasal sisteme geçilebileceğine ve güçlerin gerçekten birbirinden ayrılabileceğine dair bir inanç bulunmaktadır. Bunun karşısında, sistemin kendi içerisinde hâlâ barınan, Kenya'daki önceki rejimler gereği her an yeniden uyanabilecek ve liberal anayasal düzleme içkin otoriteryen devlet damarı devam etmektedir.

Sonuç olarak, antikiteden günümüze kadar gelen güçler ayrılığı tarifleri yetersiz ve gerçeklikte karşılığı olmayan kavramsal açıklamaları ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, güçler ayrılığının aslında; sivil toplum ve politik toplumdaki savaşımdan ibaret olduğundan hareket etmek gerekmeketedir. Savaşımın hangi kertesinde bir tarihsel bloğun kurulacağı, ya da organik krizin çıkacağı o hegemonik düzenin güçlü ya da zayıf olmasına bağlıdır.

Benzer bir biçimlerde ve fakat değişik ifadelerle liberal anayasacılık da güçler ayrılığının gerçeklikte ve asıl anlamıyla var olmadığını kabul etmiştir.

KAYNAKÇA

Abadan, Yavuz, Hukuk Felsefesi Dersleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara.

Abramson, Jeffrey, Minerva'nın Baykuşu Batı Siyasi Düşünce Tarihi, Çev: İbrahim Yıldız, Dipnot Yay., Ankara, 2014.

Acar-Savran, Gülnur, Sivil Toplum ve Ötesi Rousseau, Hegel, Marx, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.

Adam, Adela Marion, Plato, Moral and Political Ideas, Cambridge University Press, New York, 2011.

Adamson, Walter L., "Gramsci and The Politics of Civil Society" James Martin (ed.), Antonio Gramsci Critical Assessments of Leading Political Philosophers, V. II, Philosophy and Politics, Routledge, London, 2002.

Adamson, Walter L., Hegemony and Revolution A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory, University of Calfornia Press, London, 1980.

Aguilera-Barchet, Bruno, A History of Western Public Law Between Nation and State, Springer International Publishing, Switzerland, 2015.

Ağaoğulları, Mehmet Ali/ Köker, Levent, Tanrı Devletinden Kral Devlete, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

Akad, Mehmet, "Machiavel-Bodin ve Hobbes'da Monarşi Anlayışı", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 40, S. 1-4, İstanbul, 1974.

Akad, Mehmet/ Vural Dinçkol, Bihterin/ Bulut, Nihat, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 2017.

Akçalı, Pınar, "Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği", (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz, İhsan Kamalak (der.), Kalkedon Yay., İstanbul, 2014.

Akech, Migai, “Abuse Of Power And Corruption In Kenya: Will The New Constitution Enhance Government Accountability?”, Indiana Journal Of Global Legal Studies, V.18, Winter, 2011.

Akgül, Emin, Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015.

Akgül, Mehmet Emin, “Düzenleyici İşlem Bağlamında ABD Başkanlık Yürütme Emri”, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.2., Temmuz, 2018.

Alavi, Hamza, “The Colonial State In Kenya 1895-1914”, The Political Economy Of Law A Third World Reader, Yash Ghai- Robin Luckham- Francis Snyder (e.), Oxford University Press, Oxford, 1987.

Althusser, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev: Alp Tümertekin, İthaki Yay., İstanbul, 2014.

Althusser, Louis, Machiavelli and Us, Verso Books, London, 2011.

Althusser, Louis, Politics and History: Montesquieu Rousseau Marx, Verso Books, London, 2007.

Anderson, Perry, Gramsci Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji, Alan Yay., İstanbul, 1988.

Aristoteles, Atinalıların Devleti, Çev: Suad Yakup, Çağdaş Matbaacılık Yay.,1998.

Aristoteles, Politika, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.

Arnhart, Larry, Platon’dan Raws’a Siyasi Düşünce Tarihi, Çev: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yay., Ankara 2003.

Ataöv, Türkkaya, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1975.

Ataöv, Türkkaya, Federasyon Başkanlık Yarı Başkanlık, Destek Yay., İstanbul, 2011.

Baechr, Peter/Richter, Melvin, Dictatorship In History and Theory Bonapartism, Caesarism And Totalitarianism, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Bagehot, Walter, The English Constitution, Watts & Co, 1964.

Bakırcı, Fahri, John Locke'ta Mülkiyet Anlayışı, Babil Yay., Ankara, 2004.

Baldini, Enzo, "Machiavelli, Makyavelizm Siyasi Modernite Sorunu", Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Cemal Bali Akal (der.), Çev: Durdu Kundakçı, Dost Yayınları, Ankara, 2014.

Baratta, Alessandro, "Divisione Dei Poteri", Scienze Politiche 1 (Stato e Politica), Antonio Negri (ed.), Feltrinelli Editore, Milano, 1970.

Barber, Nicolas W., The Principles of Constitutionalism, Oxford University Press, Oxford, 2018.

Barendt, Eric, "Separation of Powers and Constitutional Government", Public Law, Winter, 1995.

Barnett, Donald L.- Njama, Karari , Mau Mau From Within, Monthly Review Press, New York-London, 1966.

Baronowski, Donald Walter, Polybius and Roman Imperialism, Bloomsbury Academic, 2013.

Batum, Süheyl, 99 Soruda Neden ve Nasıl Bir Anayasa, 12 Levha Yay., İstanbul, 2009.

Baudart, Anne / Chenet, François / Dumont, Jean-Paul / Farago, France / Hadot, Pierre / Jambet, Christian /Jullien, François / Russ, Jacquilene /Kurucu Düşünceler/Jacqueline Russ (ed.), İletişim Yay., İstanbul, 2011.

Berges, Sandrine, Plato on Virtue and The Law, Continuum International Publishing Group, 2009.

Bilgin, Nihat, Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2004.

Bill Of Rights, Petition of Rights, Act of Settlement.

Black, Jeremy, Kısa İngiltere Tarihi, Çev: Ekin Duru, Say Yay., İstanbul, 2017.

Blondel, Jean, "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", Canadian Journal of Political Science, C.1, S.2, 1968.

Blythe, James M., Ideal Government and The Mixed Constitution In Middle Ages, Princeton University Press, New Jersey, 1992.

Bosire, Conrad M., "Kenya's Budding Bicameralism And Legislative- Executive Relations", Separation Of Powers In African Constitutionalism, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2016.

Boumama, Said, Afrika Devriminin Figürleri Kenyatta'dan Sankara'ya , Çev: Şule Ünsaldı, Nota Bene Yay., Ankara, 2014.

Brown, H. Lowell, High Crimes and Misdemeanors In Presidential Impeachment, Palgrave Mcmillian, New York, 2010.

Brown, W. Jethro, "The Separation Of Powers In British Jurisdictions", The Yale Law Journal, V. 31, N. 1., November, 1921.

Buchanan, Bruce, Presidential Power And Accountability Toward A Presidential Accountability System, Routledge Yay., New York, 2013.

Buci-Glucksmann, Christine, "Hegemonya ve Rıza: Politik Bir Strateji", Anne Showstack Sasoon (der.), Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar, Çev: Mustafa Kemal Coşkun, Burcu Şentürk, Ozan Kamiloğlu, Çağla Erdoğan, Dipnot Yay., Ankara, 2012.

Bury, John Bagnell, History Of Greece To The Death Of Alexander The Great, Random House Inc, New York, 1927.

Caluori, Damian, "Reason and Necessity The Descend Of The Philosopher- King", Brad Inwood (ed.), Oxford Studies in Ancient Philosophy, Volume XL, Summer, Oxford University Press, 2011.

Carnoy, Martin, Gramsci ve Devlet, Çev: Simten Coşar, Aykut Örküp, Mete Pamir, Mehmet Yetiş, Dipnot Yay, Ankara, 2013.

Carolan, Eoin, The New Separation of Powers A Theory Of Modern State, Oxford University Press, Oxford 2009.

Casper, Gerhard, “An Essay in Separation of Powers: Some Early Versions and Practises”, William and Mary Law Review, V. 30:211, 1989.

Champion, Craige Brain, Cultural Politics in Polybius’s Histories, University of California Press, California, 2004.

Chavura, Stephen A., “Mixed Constitutionalism and Parliamentarism In Elizabethan England: The Case Of Thomas Cartwright”, History Of European Ideas, V. 41, N. 3., 2015.

Chibber, Vivek, Post Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti, İletişim Yay., İstanbul, 2013.

Cicero, Yükümlülükler Üzerine, Çev. C. Cengiz Çevik Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017, İstanbul.

Cicerone, Marco Tullio, La Repubblica, Çev: Francesca Nenci, RCS Libri S.p.A., Milano, 2008.

Copleson, Frederick, Aristoteles, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul,2013.

Corbett, Ross, "The Missing Judiciary in Locke's Separation of Powers", The Midwest Political Science Association kongresinde sunulan tebliğ, Palmer House Hilton, Chicago, Illinois, Apr 20, 2006, http://citation.allacademic.com/meta/p138868_index.html (Erişim tarihi: 13.12.2018).

Coşkun, Gülçin Balamir, “Çoğulcu Demokratik Sistemlerde Aristoteles’in Mirası: Ilımlı Siyaset Anlayışı”, Cogito, S.78, Kış, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2014.

Cristi, F.Renato, “Hayek and Schmitt On The Rule Of Law”, Canadian Journal Of Political Science, V.17, N.3., September,1984.

Cronin Thomas E./Genovese, Micheal A., The Paradoxes Of The American Presidency, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Çeçen, Anıl, Adalet Kavramı, Seçkin Yay., Ankara, 2015.

Çınar, Özgür Heval, “Birleşik Krallık’ta Hükümet Sisteminin Yapısı ve İşleyişi”, Başkanlık Sistemi, Murat Aktaş- Bayram Coşkun (ed.), Liberte Yay., Ankara, 2015.

D'Entréves, Alexander Passerin, The Notion Of The State: An Introduction To Political Theory, Oxford Press, Oxford, 1967.

Deacon, Harriet Jane, "Understanding The Work That 'Culture' Does: A ComparativePerspective On Cultural Rights Provisions In The Constitution Of Kenya 2010", African Studies, V.77, N.2, 2018.

Deering, Christopher J./ Smith, Steven S., Comittees In Congress, CQ Press, Washington DC, 1997.

Dicey, Albert Venn, Introduction to The Study Of The Constitution, Macmillian, London, 1915.

Diclerico, Robert E., The Contemporary American President, Pearson Edu. Inc., New Jersey, 2013, s. 90 vd.

Doehring, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çev: Ahmet Mumcu, İnkılap Yay., İstanbul, 2002.

Dörrie, Heinrich, "Eskiçağ'da Aristotelesçilik", Çev: Kaan H.Ökten, Cogito, S.78, Kış, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2014.

Dudziak, Mary L., "Working Toward Democracy: Thurgood Marshall and The Constitution Of Kenya, Duke Law Journal, V.56, N.3, December, 2006.

Duignan, Brian, U.S. Government: The Separation of Powers The Executive Branch Of The Federal Government, Britannica Educational Publishing, New York, 2010.

Duverger, Maurice, Seçimle Gelen Krallar, Çev: Necati Erkurt, Kelebek Yayınevi, İstanbul, 1986.

Duverger, Maurice, Siyasi Partiler, Çev: Ergun Özbudun, Bilgi Yay., İstanbul, 1974.

Ebrahim, Hessen/ Miller, Laurel E., "Creating The Birth Certificate Of A New South Africa Constitutipn Making After Apartheid", Framing The State In Times Of Transition Case Studies In Constitution Making, Laurel E. Miller (ed.), United States Institute Of Peace Press, Washington D.C., 2010.

Eleftheriadis, Pavlos, "Parliamentary Sovereignty and Constitution" Canadian Journal of Law and Jurisprudence, V.XXII, N.2, July, 2009.

Engels, Friedrich, Anti-Dühring, Marx Engels Collected Works, V. 25, Lawrence and Wishart, London, 1987.

Eren-Vural, İpek, "Siyasal İstikrarın Parlamenter Kökenleri: İngiltere örneği Üzerine Bir Derleme", (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz, İhsan Kamalak (der.), Kalkedon Yay., İstanbul, 2014.

Eutropuius, Kısa Roma Tarihi, Çev: Çiğdem Menzilcioğlu, Alfa Yay., İstanbul, 2016.

Fanon, Frantz, Yeryüzünün Lanetlileri, Çev:Şen Süer, Versus Kitap, 2017.

Femia, Joseph V., Gramsci's Political Thought Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process, Clarendon Press, Oxford, 1980.

Fendoğlu, Hasan Tahsin, Türkiye'de Başkanlık Sistemi, Yetkin Yay., Ankara, 2015.

Fessha, Yonatan Tesfaye, Ethnic Diversity And Federalism Constitution Making In South Africa and Ethiopia, Ashgate Publishing, Surrey- England, 2010.

Fisher, Louis, The Politics of Shared Power Congress and The Executive, Texas A&M University Press, Texas, 1998.

Fombad, Charles M., "An Overview Of Separation Of Powers Under Modern African Constitutions" Separation Of Powers In African Constitutionalism, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, s.70.

Fombad, Charles M., "The Evolution Of Modern African Constitutions: A Retrospective Prespective", Separation Of Powers In African Constitutionalism, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2016.

Forman, F. N./Baldwin, Nicholas, Mastering British Politics, Macmillan, London, 1999.

Franklin, Julian H., John Locke And The Theory of Sovereignty, Cambridge University Press, London, 1979.

Freeman, John R., "Banking on Democracy: International Finance and The Possibilities For Popular Sovereignty", The American Political Science Association (APSA) kongresinde sunulan tebliğ, San Francisco, 29 August- 2 September 1990.

Gabba,Emilio/Magnino, Domenico, La Storia Romana Libri XIII-XVII Le Guerre Civili, Unione Tipografico Editrice Torinese, Torino, 2001.

Genovese, Michael A. "Introduction", The Federalist Papers, Alexander Hamilton, James Madison, John Jay Palgrave Macmillian, New York, 2009.

Genovese, Michael A., Contending Approaches To The American Presidency, CQ Press, USA, 2012.

Gordon, Scott, Controlling The State Constitutionalism From Ancient Athens To Today, Harvard University Press, USA, 2002.

Göze, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yay., İstanbul, 2015.

Gözler, Kemal, "İngiltere'de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme", Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, C.I, Ankara, 2009.

Gözler, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Yay., Bursa, 2018.

Gözübüyük A. Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.

Gramsci, Antonio, "Utopia", Come Alla Volontà Piace, Giudo Liguori (der.), Castelvecchi Yay., Roma, 2017, s.92; Carl Boggs, Gramsci's Marxism, Pluto Press, Southampton, 1978.

Gramsci, Antonio, Hapishane Defterleri Seçmeler, Çev: Kenan Somer, Sol Yay., Ankara, 2016.

Gramsci, Antonio, Hapishane Defterleri, C. 3, Çev: Barış Baysal, Kalkedon Yay., İstanbul, 2012.

Gramsci, Antonio, Quaderni Del Carcere, V. 3, Quaderni 12-29, Edizione Critica Dell'Istituto Gramsci, Giulio Einaudi Editore S.p.a., Torino, 1977.

Gramsci, Antonio, Quaderni Del Carcere, V.2, Secondo Quaderni 6 – 11, Edizione Critica Dell'Istituto Gramsci, A Cura Di Valentino Gerratana, Giulio Einaudi Editore, 1977.

Gürbüz, Yaşar, Karşılaştırmalı Politik Sistemler, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007.

Haapla, Taru, "Cambridge and Oxford Union Societies as Parliamentary Bodies: Legitimating Politics Through The Adoption Of The House Of Commons Procedure", Parliamentarism And Democratic Theory, Kari Palonen-Jose Maria Rosales (ed.), Barbara Budrich Pub., 2015.

Hall, Stuart/Lumley Bob/McLennan, Gregor, "Gramsci", Siyaset ve İdeoloji, Çev: Sadun Emrealp, Birey ve Toplum Yay., Ankara, 1985.

Hampsher-Monk, Iain, A History Of Modern Historical Thought, Blackwell Pub., Oxford, 2008.

Hayek, Friedrich A., "Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri", Sosyal Ve Siyasi Teori, Atilla Yayla (der.), Siyasal Yay., Ankara, 1999.

Hayek, Friedrich A., The Constitution Of Liberty, Routledge & Kegan Paul, London, 1960.

Hepple, Alex, South Africa A Political and Economic History, Pall Mall Press, London, 1966.

Hewart, Gordon, The New Despotism, Ernest Benn, U.K., 1929.

Heywood, Andrew, Siyaset, Çev: Fahri Bakırcı, BB101 Yay., Ankara, 2018.

Hillman, Arye L., "Hobbes and the Prophet Samuel on Leviathan Government", Public Choice, V. 141, N. 1/2 Oct/ 2009.

Hirsch, Joachim, Materyalist Devlet Teorisi Kapitalist Devletler Sisteminin Dönüşüm Süreçleri, Alan Yay., İstanbul, 2011.

Hirst, Paul, "Carl Schmitt'in Kararcılığı", Carl Schmitt'in Meydan Okuması, Çev: Hivren Demir Atay- Hakan Atay, Chantal Mouffe (der.), İletişim Yay., İstanbul, 2019.

Hobbes, Thomas, Leviathan, W.W. Norton & Company, USA, 1997.

Hofmeyr, Jan H., South Africa, Ernest Benn, London, 1952.

Horowitz, Donald L., A Democratic South Africa? Constitutional Engineering In A Divided Society, University Of California Press, California, 1991.

Huntington, Samuel P., Political Order in Changing Societies, Yale University Press, Connecticut, 1968.

Irving, Sean, "Limiting Democracy And Framing The Economy: Hayek, Schmitt And Ordoliberalism", History Of European Ideas, V.44.1, 2018.

İşsevenler, O. Vahdet, Platon'da Varlık ve Yasa, Tekin Yay., İstanbul, 2015.

Jackson, Roy, Discover Plato, Hodder Education, London, 2011.

Jacobson, Gary C./Carson, Jamie L., The Politics Of Congressional Elections, The Rowman & Littlefield Pub., Maryland, 2016.

Jenkins, David, "The Lockean Constitution: Separation of Powers And The Limits of Prerogative" McGill Law Journal, V. 543, S. 56:3, 2011.

Jessop, Bob, Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, Çev: Ahmet Süreyya Özcan, Epos Yay., Ankara, 2016.

Jessop, Bob, Hegemonya, Post- Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet, Çev: Alev Özkazanç, Betül Yarar- Alev Özkazanç(der.), İletişim Yay., İstanbul, 2005.

Jones, Meirav, "My Highest Priority Was to Absolve the Divine Laws: The Theory and Politics of Hobbes' Leviathan in a War of Religion", Political Studies, V. 65(1), 2007.

Jones, Peter, Geldim Gördüm Yendim Romalılar Hakkında Bilmek İsteyeceğiniz Her Şey, Çev: Funda Sezer, Say Yay., İstanbul, 2013.

Jones, Steve, Antonio Gramsci, Routledge Critical Thinkers, New York, 2006.

Kaboğlu, İbrahim Ö., Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), Legal Yay., İstanbul, 2014.

Kamalak, İhsan, "Giriş", (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz, İhsan Kamalak (der.), Kalkedon Yay., İstanbul, 2014.

Kassop, Nancy, "The Presidency and The Courts", New Directions In The American Presidency, Lori Cox Han (ed.), Routledge Yay., New York, 2011.

Kay, Richard S., "American Constitutionalism", Constitutionalism Philosophical Foundations, Larry Alexander (der.), Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Kelly, Paul, Locke's Second Treatise Of Government A Reader's Guide, Continuum International Publishing, New York, 2007.

Kennedy, D. E., English Revolution 1642–1649, Palgrave Publishers, London, 2000.

Kılıç, Aylin, "Değişimin İçinde Değişmeyen İlke; Cumhuriyetçi Düşünce Geleneğinde "Ortak İyi" Anlayışı ve Machiavelli'nin Özgünlüğü", Felsefelogos, S. 54, İstanbul, 2014/3.

Kitto, H.D.F., Yunanlar, Çev. Ayşegül Yurdaçalış, Alfa Yay., İstanbul, 2014.

Klein, Naomi, Hayır Demek Yetmez Trump'ın Şok Politikalarına Karşı Koymak ve İhtiyacımız Olan Dünyayı Kazanmak, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2017.

Klein, Naomi, Şok Doktirini- Felaket Kapitalizminin Yükselişi, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.

Klug, Heinz, The Constitution Of South Africa A Contextual Analysis, Hart Publishing, Portland, 2010.

Kontacı, A. Ersoy, Kırılgan Demokrasilerde Siyasal Örgütlenme Özgürlüğü, Savaş Yay., Ankara, 2016.

Kukathas, Chandran, "Hayek And The State", Law, Liberty And State, David Dyzenhaus-Thomas Poole (ed.),Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

Laclau, Ernesto, Marksist Teoride İdeoloji ve Politika, Çev. Faruk Gültekin, Doruk Yay., İstanbul, 2015.

Laski, Harold J., Parliamentary Government In England, George Allen & UNWIN Ltd., London, 1938.

Laski, Harold J., Reflections On The Constitution The House Of Commons, The Cabinet The Civil Service, Manchester University Press, Manchester, 1951.

Le Roux, Patrick, Roma İmparatorluğu, Çev: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2017.

Leacock, Stephen, "The Union of South Africa", The American Political Science Review, V. 4, N. 4, Nov., 1910.

Lerner, Hanna, "Derinden Bölünmüş Toplumlarda Anayasa Yazımı: Aşamalı Yaklaşım", Çev: Burak Çağ- Elif Eren Koç, Nations and Nationalism, V. 6, Iss.1, January ,2010.

Lijphart, Arend, "Presidentalism and Majoritarian Democracy: The Theoretical Observations", The Failure Of Presidential Democracy Comparative Perspective, V.1., Juan J. Linz and Arturo Valenzuela (ed.), The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London, 1994.

Lijphart, Arend, "Presidentialism and Majoritarian Democracy: Theoretical Observations", Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference? Sempozyumunda sunulan tebliğ, Georgetown University, Washington, May 14-16.

Lijphart, Arend, Çağdaş Demokrasiler: Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri, Çev: Ergun Özbudun, Yetkin Yay., Ankara, 1995, s. 66.

Lijphart, Arend, Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları, Çev: Utku Umut Bulsun- Güneş Ayas, İthaki Yay., İstanbul, 2016.

Lijphart, Arend, Power –Sharing In South Africa, University Of California Press, Berkeley, 1985.

Lijphart, Arendt, Patterns Of Democracy Government Forms and Performance in Thirty Six Countries, Yale University Press, London, 1999.

Lloyd, T.O., Empire, Welfare State, Europe English History 1906-1992, Oxford University Press, New York, 1993.

Locke, John, Hükümet Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme, Çev: Fahri Bakırcı, Babil Yay., Ankara, 2004.

Londsdale, John/ Berman, Bruce, "The Colonial State In Kenya 1895-1914", The Political Economy Of Law A Third World Reader, Yash Ghai- Robin Luckham- Francis Snyder (e.), Oxford University Press, Oxford, 1987.

Loughlin, Martin, "Constituent Power Subverted: From English Constitutional Argument To British Constitutional Practice", The Paradox Of Constitutionalism Constituent Power and Constitutional Form, Martin Loughlin, Neil Walker (ed.), Oxford University Press, New York, 2008.

Lucchese, Filippo Del, Machiavelli ve Spinoza'da Çatışma, Güç ve Çokluk, Çev: Orkun Güner, Otonom Yay., İstanbul, 2012.

Mace, George, Locke, Hobbes and The Federalist Papers An Essay on The Genesis of The American Political Heritage, Southern Illinois University Press, London, 1979.

Machiavelli, Niccolo, Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio, Letteratura Italiana Einaudi, Firenze, 1971.

Machiavelli, Nicollo, Il Principe, Letteratura Italiana Einaudi Torino, 1961.

Magna Carta, Çev: G.R.C. Davis, British Museum, London, 1963.

Mahomed, Faraaz, "The Forth Branch: Challenges And Opportunities For Robust And Meaningful Role For South Africa's State Institutions Supporting Democracy", The Evolution OF The Separation Of Powers Between The Global North and The Global South, David Bilchitz-David Landau (ed.), Edward Elgar Pub., Cheltenham, UK, 2018.

Mainwaring, Scott, Rethinking Party Systems In The Third Wave Of Democratization The Case Of Brazil, Stanford University Press, California, 1999.

Mandela, Nelson, Özgür Bir Güney Afrika, Çev: Ayşegül Erol, Belge Yay., İstanbul, 1986.

Martin, James, Gramsci's Political Analysis: A Critical Introduction, Macmillian Press, Londra, 1998.

Martinich, Aloysius Patrick, Thomas Hobbes, St. Martin's Press, New York, 2005, s. 25; Yahya K. Zabunoğlu, Devlet Kuramına Giriş, İmaj Yay, Ankara, 2015.

Marx, Karl, "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri", Fransız Üçlemesi, Çev: Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016.

Marx, Karl, “Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i”, Fransız Üçlemesi, Çev: Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016.

Marx, Karl, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Çev: Sevim Belli, Sol Yay., Ankara, 1976.

Marx, Karl, Yahudi Sorunu, Çev: Muzaffer İlhan Erdost, Sol Yay., Ankara, 1977.

Masterman, Roger, Separation Of Powers In The Contemporary Constitution, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

Matteucci, Nicola, Antonio Gramsci E La Filosofia Della Prassi, MVLTA PAVCIS AG, Milano, 1951.

McKeon, Richard, Introduction to Aristotle, Random House, USA, 1947.

Meinecke, Friedrich, Machiavelism, Çev: Douglas Scott, Transaction Pub., New Jersey, 1998.

Menzilcioğlu, Çiğdem,“Giriş”, Kısa Roma Tarihi, Eutropuius, Çev: Çiğdem Menzilcioğlu, Alfa Yay., İstanbul, 2016.

Miller Jr, Fred D., Nature, Justice and Rights in Aristotle’s Politics, Oxfort University Press, New York, 1995.

Miller, Arthur Selwyn, “An Inquiry Into Relevance Of The Intentions of Founding Fathers With Special Emphasis Upon The Doctrine of Separation of Powers”, Arkansas Law Review and Bar Association Journal, V.27, N.4, 1973.

Miller, Eugene F., Hayek’s The Constitution of Liberty, The Institute of Economic Affairs, London, 2010.

Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine, Çev: Doruk Can Koçak, Doruk Yay., İstanbul, 2016.

Morgan, David Gwynn, The Separation of Powers In The Irish Constitution, Round Hall Ltd, Dublin, 1997.

Morris, Irwin L., The American Presidency An Analytical Approach, Cambridge University Press, New York, 2010.

Morton, Adam David, Gramsci'yi Çözümlemek, Çev: Barış Baysal, Kalkedon Yay., İstanbul, 2011.

Mouffe, Chantal "Giriş: Schmitt'in Meydan Okuması" Carl Schmitt'in Meydan Okuması, Çev: Hivren Demir Atay- Hakan Atay, Chantal Mouffe (der.), İletişim Yay., İstanbul, 2019.

Mouffe, Chantal, "Hegemony and Ideology in Gramsci", Chantal Mouffe (ed.), Gramsci and Marxist Theory, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1979.

Möllers, Christoph, The Three Branches A Comparative Model of Separation of Powers, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Murray, Christina/Simeon, Richard, "Recognition Without Empowerment: Minorities In A Democratic South Africa",Constitutional Design For Divided Societies, Sujit Choudhry (ed.); Oxford University Press, New York, 2008.

Neocleous, Mark, Devleti Tahayyül Etmek, Çev: Akın Sarı, Notabene Yay., Ankara, 2014.

Neocleous, Mark, Güvenliğin Eleştirisi, Çev. Tonguç Ok, Notabene Yay., Ankara, 2014.

Neocleous, Mark, Sivil Toplumu Yönetmek, Çev: Bahadır Ahıska, Notabene Yay., Ankara, 2015.

Neuberger, Lord, "The Supreme Court: Is The House Of Lords Losing Part Of Itself ?", The Young Legal Group Of The British Friends Of the Hebrew University Lecture, 2 December, 2009.

Neustadt, Richard E., Presidential Power, John Wiley & Sons, New York, 1960.

Ngubane, Jordan K., An African Explains Apartheid, Frederick A. Praeger Inc, New York, 1963.

Nichols, Lionel, The International Criminal Court And The End Of Impunity In Kenya, Springer, Heidelberg, 2015.

Nicolet, Claude, "Polybe et la 'constitution' de Rome: aristocratic et democratie", Demokratia et Aristokratia, Claude Nicolet (der.), Paris, 1983.

Nomer, Mert, ABD Başkanık Sisteminde Başkanın Yetkileri, 12 Levha Yay., İstanbul, 2013.

Norrander, Barbara, The Imperfect Primary, Oddities, Biases and Strengths Of U.S. Presidential Nomination Politics, Routledge, New York, 2010.

Ochieng, Walter Khobe, "Separation Of Powers In Judicial Enforcement Of Governmental Ethics In Kenya and South Africa, Journal Of Law and Ethics, V.3, 2018.

Odinga, Oginga, Not Yet Uhuru, Heinemann Educational Books, London, 1967.

Okandan, Recai G., Kadim Yunanda Amme Hukuku, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942.

Omond, Roger, "South Africa's Post Apartheid Constitution",Third World Quarterly, V.9; N.2., April, 1987.

Özbudun, Ergun, "İngiltere'de Parlamento Egemenliği Teorisi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XXV., S. 1-2, Ankara, 1968.

Özdemir, Ali Murat – Saygılı, Abdurrahman- Zabunoğlu, Hamdi Gökçe- Demirli, Aynur- Aykut, Ebubekir - Türkoğlu Karacaova, Ezgü Nur, Uğurlu, Göksu- Şahin, Ozan Giray, Genel Kamu Hukuku Kuramsal Yaklaşım, İmge Kitabevi, Ankara, 2019.

Özdemir, Ali Murat, "Kolektif Emperyalizm Tanımı Üzerine Deneme", Kolektif Emperyalizm Mağribden Maşrıka Dönüşümün Ekonomi Politiği, Ali Murat Özdemir (der.), İmge Yay., Ankara, 2014.

Özdemir, Ali Murat, "Sermaye Birikimi Üzerine", Kolektif Emperyalizm Mağribden Maşrıka Dönüşümün Ekonomi Politiği, Ali Murat Özdemir (der.), İmge Yay., Ankara, 2014.

Özdemir, Ali Murat, "Sunuş", Kolektif Emperyalizm Mağribden Maşrıka Dönüşümün Ekonomi Politiği, Ali Murat Özdemir (der.), İmge Yay., Ankara, 2014.

Özdemir, Ali Murat, Ulusların Sefaleti, İmge Kitabevi, Ankara, 2010.

Özdemir, Ali Murat/Çelebi, Hürkan, "Başkanlık Sistemi, Birikim Stratejileri ve Yeni Hukuk: Türkiye'de Hükümeti Biçimlendirmek", (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz, Kalkedon Yay., İstanbul, 2014.

Özmakas, Utku, Prens: Machiavelli'nin Muazzam Muamması, İletişim Yay., İstanbul, 2019.

Özsoy Boyunsuz, Şule, Başkanlı Parlamenter Sistem Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2014.

Özsoy Boyunsuz, Şule, Dünyada Başkanlık Sistemleri, İmge Kitabevi, Ankara, 2017.

Öztürk, Armağan, "Machiavelli'nin Tarih Anlayışı", Felsefelogos, S. 54, İstanbul, 2014/3.

Öztürk, Armağan, Cumhuriyetçilik ve Liberalizm Neo-Roma Cumhuriyetçiliği: Özgürlük, Katılım, Yasa/Yurtlaşlık Sorunsalları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, Doruk Yay., İstanbul, 2016.

Öztürk, Armağan, Liberal Adalet Çağdaş Liberal Siyaset Felsefesinde Adalet Sorunu: Rawls, Hayek, Nozick Örneği, Doruk Yay., İstanbul, 2013.

Pacelle Jr, Richard L., The Supreme Court in Separation of Powers System, Routledge, New York, 2015.

Pannick, David, "Better That A Horse Should Have A Voice In The House [Of Lords] Than That A Judge Should" (Bentham): Replacing The Law Lords By A Supreme Court", Public Law, October, 2009.

Parkan, Barış (Der.), Marx, Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Partington, Martin, Introduction To The English Legal System 2010-2011, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Patapan, Haig, "The Glorious Sovereign: Thomas Hobbes on Leadership in International Relations", British International Thinkers from Hobbes to Namier, Ian Hall and Lisa Hill (ed.), Palgrave Macmillian, New York, 2009.

Paye, Jean- Claude, Hukuk Devletinin Sonu Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele, Çev: Demet Lüküslü, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Pika Joseph A./Maltese, John Anthony/Rudalevige, Andrew C., The Politics of the Presidency, CQ Press, Washington DC, 2018.

Platon, Devlet Adamı, Çev: Furkan Akderin, Say Yay., İstanbul, 2014.

Platon, Devlet, İş Bankası Kültür Yay., 2006.

Platon, Yasalar, Çev: Candan Şentuna- Saffet Babür, Kabalcı Yay., İstanbul, 2012.

Poggi, Gianfranco, Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım, Çev: Şule Kut-Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2014.

Polybius, The Histories Book Six, Çev: Evelyn S. Shuckburg, In Parantheses Publications, Ontario, 2002.

Portelli, Hugues, Gramsci ve Tarihsel Blok, Çev: Kenan Somer, Savaş Yay., Ankara, 1982.

Posner, Eric A./ Vermeule, Adrian, The Executive Unbound: After the Madisonian Republic, Oxford University Press, Oxford, 2011.

Posner, Eric A./Vermeule, Adrian, "Tyrannophobia", Comparative Constitutional Design, Tom Ginsburg (ed.), Cambridge University Press, New York, 2012.

Poulantzas, Nicos, Devlet, İktidar, Sosyalizm, Çev: Turhan Ilgaz, Epos Yay., Ankara, 2004.

Poulantzas, Nicos, Faşizm ve Diktatörlük, Çev. Ahmet İnsel, İletişim Yay., İstanbul, 2004.

Pöschl, Viktor, Römischer Staat Und Griechisches Staatsdenken Bei Cicero: Untersuchungen zu Ciceros Schrift De re pubblica, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1962.

Ransome, Paul, Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş, Çev: Ali İhsan Başgül, Dipnot Yay., Ankara, 2010.

Ratnapala, Suri, "John Locke's Doctrine of The Separation Of Powers: A Re-Evaluation", American Journal of Jurisprudence, V.38: Iss. 1, 1993.

Rogers, Robert/Walters, Rhodri, How Parliament Works, Pearson Education Limited, Edinburg, Essex, 2006.

Ross, William David, Aristoteles, Çev: Ahmet Arslan, Kabalcı Yayıncılık, Ankara, 2014.

Rousseau, Jean Jacques, "Siyasal Fragmanlar Ekonomi Politik Üzerine Söylev", Siyasal Fragmanlar, Çev: İsmail Yerguz, Say Yay., İstanbul, 2008.

Rousseau, Jean Jacques, The Social Contract, Penguin Books, London, 2006.

Rowley, Charles K./Wu, Bin, Britannia 1066-1884 From Medieval Absolutism To the Birth Of Freedom Under Constitutional Monarchy, Limited Suffrage and The Ruel Of Law, Springer Pub., Switzerland, 2014.

Rubinstein, William D., Twentieth- Century Britain Political History, Palgrave Yay., 2003.

Ruhi, Muhammet Emin, Güney Afrika'da Irk Ayrımcılığı Politikaları, 12 Levha Yay., İstanbul, 2018.

Ryan, Alan, On Machiavelli The Search For Glory, Liveright Pub., New York/London, 2014.

Sadurski, Wojciech, Constitutionalism And The Enlargement Of Europe, Oxford University Press, Oxford, 2012.

Sajo, Andras, Limiting Government An Introduction To Constitutionalism, Central European University Press, Budapest, 1999.

Samuel, D.J./Shugart, M.S., Presidents, Parties and Prime Ministers How The Seperations of Powers Affects Party Organization and Behaviour, Cambridge University Press, New York, 2010.

Saramago, Jose, Körlük, Çev. Işık Ergüden, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2017.

Sartori, Giovanni, Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme, Çev: Ergun Özbudun, Yetkin Yay., Ankara, 1997.

Sartori, Giovanni, Parties and Party Systems, A Framework For Analysis, ECPR Press, Colchester, 2005.

Sassoon, Anne Showstack, "Hegemonya, Mevzi Savaşı ve Politik Müdahale", Anne Showstack Sassoon (ed.), Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar, Dipnot Yay., Ankara, 2012.

Sassoon, Anne Showstack, Gramsci's Politics, Century Hutchinson Ltd, London, 1987.

Saygılı, Abdurrahman, **Kutsal Canavar Devlet** , İmaj Yay., Ankara, 2018.

Schmitt, Carl, Constitutional Theory, Çev: Jeffrey Seitzer, Duke University Press, London, 2008.

Schmitt, Carl, Parlamenter Demokrasinin Krizi, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yay., Ankara, 2014.

Schmitt, Carl, Siyasal Kavramı, Çev: Ece Göztepe, Metis Yay., İstanbul, 2006.

Schmitt, Carl, Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yay., Ankara, 2005.

Seager, Robin, "Polybius' Distortions of The Roman 'Constitution': A Simpl(istic) Explanation", B. Gibson, T. Harrison (ed.), Polybius and His World. Essays In Memory of F.W. Walbank, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Seel, G.E., The English Wars and Republic 1637–1660, Routledge Yay., New York, 1999.

Seel, Graham E., The English Wars and Republic, 1637–1660, Routledge, New York, 1999.

Shields, Christopher, Ancient Philosophy A Contemporary Introduction, Routledge, New York, 2012.

Shugart, Matthew Soberg/ Carey, John M., Presidents and Assemblies Constitutional Design and Electoral Dynamics, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Sihanya, Ben, The Presidency And Public Authority In Kenya's New Constitution Order, Society For International Development, Nairobi, 2011.

Skinner, Quentin, Machiavelli, Çev: Nursu Örge, Dost Yay., Ankara, 2017,

Slapper, Gary/Kelly, David, The English Legal System, Routledge, New York, 2013.

Soysal, Mümtaz, Dinamik Anayasa Anlayışı Anayasa Diyalektiği Üzerine Bir Deneme, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.

Strauss, Leo, "Machiavelli'nin Niyeti: Prens", Machiavelli, Çev: Fehmi Ünsalan, Felsefelogos, S. 54, İstanbul, 2014/3.

Strauss, Leo, Politika Felsefesi Nedir? Giriş- Çeviri- Notlar, Çeviren: Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yay., İstanbul, 2000.

Sueur, Andrew Le, "The Judicial Power In The Changing Constitution", The Changing Constitution, D. Oliver-J. Jowell (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2004.

Suppa, Silvio, "Batı-Doğu Dikotomisi Üzerine: Montesquieu'de Makyavelyen İzler", Çev: Durdu Kundakçı, Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Cemal Bali Akal (ed.), Dost Kitabevi, Ankara, 2012.

Şenel, Alaeddin, Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2013.

Teziç, Erdoğan, Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), Beta Yay., İstanbul, 2003.

Thomas, Peter D., Gramsci Çağı, Felsefe Hegemonya Marksizm, Çev: İlker Akçay, Ekrem Ekici, Dipnot Yay., Ankara, 2010.

Thomashausen, André, "Güney Afrika'nın Siyasal Evriminde Anayasal İktidar ve Meşruluk", Çev: Ersoy Kontancı, Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim Beklentileri Uluslararası Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 19-20 Mart 2010, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara, 2011.

Thompson, Leonard M., Politics In The South Africa, Little, Brown and Company Yay., USA, 1966.

Tocqueville, Alexis De, Amerika'da Demokrasi, Çev: Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2015.

Tocqueville, Alexis De, The Tocqueville Reader A Life In Letters And Politics, Olivier Zunz, Alan S. Kahan (Ed.), Blackwell Pub, Oxford, 2002.

Tören, Tolga, "Yeni" Güney Afrika: Kararan Kapitalizm Güney Afrika'da Kapitalizm, Irk, Sınıf, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 2014.

Tully, James, A Discorse On Property John Locke and His Adversarie, Cambridge University Press, Cambridge, 1980.

Tunçel, Ahu, "Uyum'suz Bir Cumhuriyetçi: Macchiavelli", Felsefelogos, S. 54, İstanbul, 2014/3.

Turinay, Faruk, "Tek Başlı Parlamentarizm Kavramının Doğuşu: Güney Afrika'nın Hükümet Sistemi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.119, 2015.

Turkka, Tapani, The Origins Of Parliamentarism, Nomos, Germany, 2007.

Türkkaya, Ataöv, Emperyalizmin Afrika Sömürüsü, İleri Yay., İstanbul, 2018.

Tütengil, Cavit Orhan, Montesquieu'nun Siyasi ve İktisadi Fikirleri, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1956.

Uçkan, Gürhan, Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayılma Örneği Güney Afrika Cumhuriyeti, Yarın Yay., İstanbul, 1986.

Uluşahin, Nur, Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi, Yetkin Yay., Ankara, 1999.

Uygun, Oktay, Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar, 12 Levha Yay., İstanbul, 2011.

Uygun, Oktay, Devlet Teorisi, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2014.

Üye, Saim, "Hukuku Harita Metaforu İle Anlamak", Ankara Barosu Dergisi, 2013/1.

Üye, Saim, Teoride ve Pratikte Hukuki Çoğulluk, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.

Vacca, Giuseppe, "Aydınlar ve Marksist Devlet Teorisi", Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar, Anne Showstack Sassoon (ed.), Çev: Mustafa Kemal Coşkun, Burcu Şentürk, Ozan Kamiloğlu, Çağla Erdoğan, Dipnot Yay., Ankara, 2012.

Van Der Schyff, Gerhard, Judicial Review Of Legislation A Comparative Study Of The United Kingdom, The Netherlands And South Africa, Springer Pub., Heidelberg, London, Newyork, 2010.

Varlı, İbrahim, Ortadoğu'dan Latin Amerika'ya, Asya Pasifik'ten Avrasya'ya Hegemonya Savaşı, Destek Yay., İstanbul, 2018.

Venter, Francois, "Parliamentary Sovereignty Or Presidential Imperialism?", Separation Of Powers In African Constitutionalism, Charles M. Fombad (ed.), Oxford University Press, Oxford, 2016.

Vinx Lars/Dyzenhau, David/Poole, Thomas, "Hobbes and Civic Liberty and The Rule of Law", Hobbes and The Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

Walbank, W. Frank, Polybius, Rome and The Hellenistic World: Essays And Reflections, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Waldron, Jeremy, "Separation Of Powers In Thought and Practice", Boston College Bar Review, V. 54:433, 2013.

Waley, Daniel/ Dean, Trevor, İtalyan Şehir Cumhuriyetleri, Çev: Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2014.

Wallerstein, Immanuel, Africa The Politics Of Independence and Unity, University Of Nebraska Press, Lincoln-London, 2005.

Warburton, Nigel, Felsefenin Kısa Tarihi, Çev. Güçlü Ateşoğlu, Alfa Yay., İstanbul, 2015.

Waris, Attiya, "Making a Mountain Out Of A Molehill: The Protection Of The Right To The Freedom Of Religion Of The Muslim Religious Minority İn Kenya's Constitution", International Journal On Minortiy And Group Rights, N.14, 2007.

Watts, Duncan, Understanding US/UK Government And Politics: A Comparative Guide, Manchester University Press, Manchester, 2004.

White, Micheal J., Political Philosophy A Historical Introduction, Oxford University Press, New York, 2012.

Williams, Robert, Political Scandals in The USA, Keele University Press, Edinburg, 1998.

Wood, Ellen Meiksins, Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi, Yordam Kitap, İstanbul, 2013.

Wood, Neal, "The Economic Dimension of Cicero's Political Thought: Property and State", Canadian Journal of Political Science 16, N.4, December, 1983.

Yalçınkaya, Ayhan, "Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset", Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, Mehmet Ali Ağaoğulları (ed.), İletişim Yay., İstanbul, 2015.

Yazıcı, Serap, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2002.

Yetiş, Mehmet, "Antonio Gramsci", 1900'lerden Günümüze Büyük Düşünürler, C.1., Çetin Veysal (ed.), Etik Yay., İstanbul, 2009, s. 137

Yetiş, Mehmet, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", Mülkiye Dergisi, C.33, S. 264, 2009.

Yetiş, Mehmet, "Hegemonik Kriz Koşullarında Başkanlık Sistemi", (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz, Kalkedon Yay., İstanbul, 2014.

Yetiş, Mehmet, "Hegemonya", Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler arası İlişkiler, Gökhan Atılgan, E. Atilla Ertekin (ed.), Yordam Kitap, İstanbul, 2018.

Yetiş, Mehmet, "Marx ve Sivil Toplum", Praksis, N.10, 2003.

Yetiş, Mehmet, "Tocqueville ve Merkeziyetçilik Sorunu", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S. 2, C.61, 2006.

Yetiş, Mehmet, "Tocqueville, Demokratik Devrim ve Sivil Toplum", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, N.87, Ekim 2005.

Yılmaz, Levent, "Machiavelli Galiba Büyük Bir Şaka", Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Cemal Bali Akal (der.), Dost Yayınları, Ankara, 2014.

Yolcu, Serkan, İngiltere'de Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızığı Alanındaki Gelişmeler, Seçkin Yay., Ankara, 2011.

Zabcı, Filiz, "Antik Cumhuriyet Düşüncesinde Siyasal Yozlaşma ve Karma Yönetim: Aristoteles ve Polybios Üzerinden Bir Tartışma", Felsefelogos, S. 69, 2018/2.

Zabunoğlu, Gökçe, "Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, S.2, 2016.

Zelyüt Hünler, Solmaz, Dört Adalı, Paradigma Yay., İstanbul, 2003.

Źiźek Slavoj, "Post-Politika Çağında Carl Shmitt", Carl Schmitt'in Meydan Okuması, Çev: Hivren Demir Atay- Hakan Atay, Chantal Mouffe (der.), İletişim Yay., İstanbul, 2019.

İnternet Kaynakları

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası. (Web erişim: https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript). (Erişim tarihi: 12.04.2019).

http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/1963_Constitution.pdf. (Erişim tarihi: 18.01.2020).

http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Constitution/HistoryoftheConstitutionofKenya/Acts/1969/ActNo.5of1969.pdf. (Erişim tarihi: 19.01.2020).

http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Constitution/HistoryoftheConstitutionofKenya/Acts/1969/ActNo.5of1969.pdf. (Erişim tarihi: 19.01.2020).

http://kenyalaw.org/kl/index.php?id=398. (Erişim tarihi: 19.01.2020).

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/11180/Guney_Afrika_lideri_istifa_ediyor.html. (Erişim tarihi: 13.12.2019).

http://www.hurriyet.com.tr/dunya/mbekiden-zoraki-istifa-9954517.

https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2228212/95%22],%22itemid%22:[%22001-60649%22]}. (Erişim tarihi: 08.08.2019).

https://hudoc.echr.coe.int/ENG#{%22fulltext%22:[%22v%20and%20t%20v.%20united%20kingdom%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58593%22]}. (Erişim tarihi: 08.08.2019).

https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript. (Erişim tarihi: 13.04.2019).

https://www.bloomberght.com/ramaphosa-yeniden-guney-afrika-devlet-baskani-olarak-secildi-2221120. (Erişim tarihi: 13.12.2019).

https://www.britannica.com/topic/Coloured. (Erişim tarihi: 7.11.2019).

https://www.britannica.com/topic/Griqua. (Erişim tarihi: 7.11.2019).

https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/declaration-of-human-and-civic-rights-of-26-august-1789. (Erişim tarihi: 19.05.2019).

https://www.dw.com/tr/g%C3%BCney-afrika-lideri-zuma-istifa-etti/a-42594386. (Erişim tarihi: 13.12.2019).

https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers. (Erişim tarihi: 28.08.2019)

https://www.gov.za/documents/constitution/republic-south-africa-constitution-act-110-1983. (Erişim tarihi: 7.11.2019).

https://www.gov.za/speeches/constitutional-court-judgement-economic-freedom-fighters-v-speaker-national-assembly-case. (Erişim tarihi: 28.12.2019)

https://www.history.com/this-day-in-history/al-gore-concedes-presidential-election. (Erişim tarihi: 2.06.2019)

https://www.justice.gov.za/legislation/constitution/SAConstitution-web-eng.pdf. (Erişim tarihi: 10.12.2019).

https://www.justice.gov.za/legislation/constitution/SAConstitution-web-eng.pdf. (Erişim tarihi: 10.12.2019).

https://www.news24.com/SouthAfrica/News/ruling-on-arms-deal-shows-that-rule-of-law-still-prevails-de-lille-20190821. (Erişim tarihi:14.12.2019)

https://www.parliament.gov.za/person-details/42. (Erişim tarihi: 27.12.2019)

https://www.parliament.uk/about/how/laws/parliamentacts/. (Erişim tarihi: 17.07.2019)

https://www.parliament.uk/about/how/laws/parliamentacts/. (Erişim tarihi: 17.07.2019)

https://www.reuters.com/article/us-safrica-politics/south-african-court-sets-aside-arms-deal-inquiry-findings-idUSKCN1VB14W. (Erişim tarihi:14.12.2019);

https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2019-0192-judgment.pdf. (Erişim tarihi: 12.10.2019)

https://www.theguardian.com/us-news/2019/dec/18/trump-impeachment-history-andrew-johnson-bill-clinton-richard-nixon.

https://www.bbc.com/news/world-us-canada-50813696. (Erişim tarihi: 19.01.2020)

https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQ2FwZV9NYWxheXM. (Erişim tarihi: 7.11.2019).

Maryland Declaration Of Rights Article VI (Web erişim: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/ma02.asp). (Erişim tarihi: 28.04.2019).

https://tr.euronews.com/2014/12/05/ucm-nin-kenyatta-kararindan-kenyalilar-memnun (Erişim tarihi:03.01.2020)

https://www.reuters.com/article/idINIndia-31176820071230 (Erişim tarihi: 03.02.2020)

https://www.reuters.com/article/us-kenya-election/kibaki-faces-tough-fight-in-volatile-kenya-vote-idUSL2624963620071226 (Erişim tarihi: 03.02.2020)

https://www.theguardian.com/world/2008/jan/28/kenya.international (Erişim tarihi: 03.02.2020)

https://tr.euronews.com/2017/11/20/kenya-da-yuksek-mahkeme-usulsuzluk-gerekcesiyle-tekrar-edilen-secimden-tekrar (Erişim tarihi: 03.02.2020)

Mahkeme Kararları

Citizens United v. FEC, 21 January 2010 American Supreme Court.

Stafford v UK, ECHR, 28 May 2002.

Benjamın & Wilson v. UK, ECHR, 26 September 2002, Final: 26 December 2002.

Minister of Home Affairs v National Institute for Crime Prevention and the Re-Integration of Offenders (NICRO) and Others S outh African Constitutional Court 3 March 2004.

S v Makwanyane and Another, South African Constitutional Court 6 June 1995.

Government of the Republic of South Africa and Others v Grootboom and Others, South African Constitutional Court 4 October 2000.

National Coalition For Gay and Lesbian Equality and Others v Minister of Home Affairs and Others, South African Constitutional Court 2 December 1999.

Economic Freedom Fighters V The Speaker OF The National Assembly and Others, South African Constitutional Court 29 December 2017.

Democratic Alliance v Speaker of the National Assembly and Others, South African Constitutional Court 18 March 2016.

Senate v National Assembly Supreme Court Of Kenya, Advisory Reference Opinion No 2/2013.

ÖZET

Bu çalışma, güçler ayrılığı teorisini Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. İlk bölümde, güçler ayrılığı, tarihsel süreçte değişik düşünürler üzerinden incelenmiştir. Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırmasının temel bileşenleri açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, güçlü hegemonyalarda güçler ayrılığının konumu incelemiştir. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık iki ayrı örnek olarak ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, zayıf hegemonyalarda ve organik kriz koşullarında güçler ayrılığının konumu sorgulanmıştır. Sömürgecilik sonrası liberal- anayasal düzene geçen Güney Afrika Cumhuriyeti ve Kenya Cumhuriyeti'nin geçmişteki ve günümüzdeki konumları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonrası zayıf hegemonyalarda güçler ayrılığının işlerliği tartışılmıştır. Bu çerçevede, daha önce hegemonya üzerinden okunmayan güçler ayrılığı ilkesi değişik bir perspektiften incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güçler Ayrılığı, Hegemonya, Gramsci, Liberal anayasacılık hareketleri.

ABSTRACT

This study aimed to analyze the theory of separation of powers through Antonio Gramsci's concept of hegemony. In the first chapter, the separation of powers has been examined through different thinkers in the historical process. The basic components of Antonio Gramsci's conceptualization of hegemony are explained. In the second chapter of the study, the position of the separation of powers in strong hegemony is examined. In this context, the United States and the United Kingdom are considered as two separate examples. In the third and last chapter of the study, the position of the separation of powers was questioned in weak hegemony and organic crisis conditions. The past and present positions of the Republic of South Africa and the Republic of Kenya, which have become a liberal-constitutional order after colonialism, have been compared. The operability of the separation of powers is discussed in weak hegemony after comparison. In this framework, the principle of separation of powers, which was not previously read on hegemony, was examined from a different perspective.

Keywords: Separation of powers, Hegemony, Gramsci, Liberal constitutionalist movements.